

“SA’ÂDET-NAME”
(İNCELEME-METİN)
(Yüksek Lisans Tezi)

Halit ÇELİK

Kütahya - 2011

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**“SA’ÂDET-NAME”
(İNCELEME-METİN)**

Danışman:
Yard. Doç. Dr. Kadir GÜLER

Hazırlayan:
Halit ÇELİK

Kütahya - 2011

Kabul ve Onay

Halit ÇELİK'in hazırladığı "Sa'âdet-name (İnceleme-Metin)" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

17/06/2011

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yard. Doç. Dr. Kadir GÜLER		
Yard. Doç. Dr. Atilla BATUR		
Yard. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN		

Doç. Dr. Abdullah YILMAZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Sa’adet-name (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/06/2011

Halit ÇELİK

Özgeçmiş

1984 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. İlkokulu Manisa ve Isparta'da, ortaöğrenimini Kütahya'da tamamladı. 2002 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'ne kayıt yaptırdı. 2007 yılında aynı bölümden mezun oldu.

2007 yılında başladığı Dumlupınar Üniversitesi Vakfı Özel Başaran Yıldız Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği görevine halen devam etmektedir.

2004 yılından beri Konya Postası gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır. Muhtelif zamanlarda Sidre, Toprak, Üslup gibi dergilerde deneme ve şiirleri yayımlandı. "Kashna Kitap Ağacı" yayınlarınca Erdal Demirkıran tarafından düzenlenen 2005 yılı Türkiye Yazarlık Yarışması'nda "Sade Suya Tirit Meseleler" adlı eseriyle deneme dalında dereceye girdi ve 2008 yılında kitabı yayımlandı.

2007 yılı içerisinde Akşehir Belediyesince düzenlenen Tarık Buğra'yı Anma ve Hikaye Yarışması'nda "Kördüğüm Hikayesi" Türkiye'de ilk kırk eser arasına girdi. Bu hikaye Kültür Bakanlığı tarafından kitap olarak yayımlandı.

2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında başladığı yüksek lisans çalışması devam etmektedir.

ÖZET

“SA’ÂDET-NAME (İNCELEME-METİN)”

ÇELİK, Halit
Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER
Haziran, 2011 379 sayfa

ÇELİK, Halit, “Sa’âdet-name (İnceleme-Metin)” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2011.

Bu çalışmada 16.yy’da yaşayan Kütahyalı şair, muhaddis ve müfessirlerden, asıl adı Abdurrahman Çelebi olan Firâkî’nin “*Sa’âdet-name*” adlı eserinin metni ve incelenmesi ele alınmıştır. Şairlik yönü ağır basan Firâkî’nin, “*Sa’âdet-name*” adlı eserinden, devrin siyasi ve ictimai hayatına dair bilgiler edinirken aynı zamanda eserde dini mahiyette anlatımlara da rastlamaktayız.

Tasavvufî konuların ele alındığı eser birçok nazım şeklini içerisinde barındırmaktadır. Eserde başta Allah inancı, peygamber sevgisi gibi konuların yanında devrin önde gelen isimlerine de atıflarda bulunulmuştur. Eser aynı zamanda Osmanlı coğrafyasındaki askeri gelişmelerden de söz etmektedir.

Çalışmamızın ***Birinci Bölümü***’nde Firâkî’nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri; ***İkinci Bölümü***’nde Firâkî’nin şiirlerinin şekil özelliklerinin incelenmesi; ***Üçüncü Bölümü***’nde “*Sa’âdet-nâme*”deki şiirlerin muhtevâ olarak incelenmesi; ***Sonuç Bölümü***’nde eser hakkında kanaat ve değerlendirmemiz; ***Metin Bölümü***’nde “*Sa’âdet-nâme*”nin çevirisi; ***Kaynakça Bölümü***’nde de kullandığımız kaynakların isimleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Firâkî, Kütahya, Manzûm Tarih, Mesnevi ve Sa’âdet-nâme

ABSTRACT**“SA’ÂDET-NAME (REVIEW -TEXT)”****ÇELİK, Halit****Postgraduate Thesis, Turkish Language and Literature Department****Thesis Advisor: Assistant Professor Doctor Kadir GÜLER****June, 2011 379 pages**

ÇELİK, Halit, “Sa’âdet-name (Review-Text)” Dumlupınar University Institute of Social Sciences, Postgraduate Thesis, Kütahya 2011.

In this study, the review and reading of the work “*Sa’adet-name*” by poet, muhaddith and mufassir Abdurrahman Çelebi from Kütahya whose pseudonym is Firâkî living in the 16th century were carried out. While we gained information about the political and social life of the period from the work “*Sa’adet-name*” by Firâkî who was predominantly a poet, we also found some religious statements in the work. The work that discusses sufistic topics also contains many verse forms. The primary topics of the work are God belief, love of prophet in addition to attributing to the leading figures of the period. It also deals with the military developments in Ottoman geography.

We included the life, literary personality and works of Firâkî in the **First Part**; the structural examination of the poems by Firâkî in the **Second Part**; the content examination of the poems in “*Sa’adet-name*” in the **Third Part**; the evaluation of the work in **Conclusion Part**; the translation of “*Sa’adet-name*” in the **Text Part** and the names of the sources used during the study in the **Bibliography Part**.

Key Words: Old Turkish Literature, Firâkî, Kütahya, Poetic History, Mesnevi and Sa’âdet-nâme

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ	x
RESİMLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRÂKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI	5
1.1.1. Doğum yeri ve tarihi	5
1.1.2. Eğitimi	7
1.1.3. Mesleği.....	7
1.1.4. Şairliği.....	9
1.1.5. Yaşadığı tarihsel dönem	10
1.1.6. Ölümü	10
1.1.7. Evliya Çelebi ile yakınlığı	10
1.2. FİRÂKÎ'NİN ESERLERİ	13
1.2.1. Ahlâk-ı Muhsinî.....	13
1.2.2. Kırk Su'al.....	14
1.2.3. Seg-nâme	14
1.2.4. Saadetnâme	14
1.3. FİRÂKÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ	15

İKİNCİ BÖLÜM

“SA'ÂDET-NAME'NİN ŞEKİL, TÜR, DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. ESERİN NAZİM ŞEKİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	18
2.1.1. Mesnevi.....	18
2.1.2. Gazel	20
2.1.3. Kasîde	22
2.2. NAZİM TÜRLERİ	23
2.2.1. Tevhid	23
2.2.2. Münâcât	24
2.2.3. Na't	26
2.2.4. Medhiye	27
2.3. VEZİN	28

2.4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“SA’ÂDET-NAME’NİN MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, MUHTEVADA DİKKAT ÇEKEN HUSUSİYETLER

3.1 DİN.....	36
3.1.1 Allah.....	36
3.1.2 Melekler.....	37
3.1.3 Kutsal Kitaplar.....	37
3.1.4 Ayetler.....	37
3.1.5 Hadisler:.....	38
3.1.6 Peygamberler.....	39
3.1.6.1 Hz. Âdem.....	39
3.1.6.2 Hz. Yakup.....	39
3.1.6.3. Hz. Yûsuf.....	40
3.1.6.4. Hz. Mûsâ.....	40
3.1.6.5. Hz. İsa (Mesih).....	41
3.1.6.6. Hz. Muhammed.....	41
3.1.7. Dört Halife.....	42
3.1.7.1. Hz. Ali.....	42
3.1.8.Âhîret ile İlgili Mefhumlar.....	42
3.1.8.1.Ölüm.....	42
3.1.8.2. Âhîret (Mahşer, Rûz-ı Ceza).....	43
3.1.8.3. Cennet.....	43
3.1.8.4. Cehennem.....	43
3.2. DİN İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR.....	44
3.2.1. Din, İman, Şeri’at, İslam.....	44
3.2.2. Ümmet, Millet.....	44
3.4. TARİHÎ ŞAHSİYETLER VE EFSÂNEVÎ KAHRAMANLAR.....	44
3.4.1.Câlînôs.....	44
3.4.2. Sikender/İskender.....	44
3.4.3.Behrâm, Rüstem.....	45
3.4.4.Rüstem.....	45
3.4.5.Şeddâd.....	46
3.4.6.Âsaf [bin Berhıyâ].....	46
3.4.7.Hayder.....	46
3.4.8.Ayâz.....	46
3.4.9. Hızr / Hızır.....	47
3.4. 10.On iki İmâm.....	47
3.4.11.Nemrûd.....	48
3.4.12.Nerîmân.....	48
3.4.13.Sâm.....	48

3.4.14.İsfendiyâr	48
3.4.15.Husrev	49
3.4.16.Ferîdûn	49
3.4.17.Keykubâd	49
3.4.18.Kayıtbây	50
3.4.19.Gavrî/Kansu'l-Gavrî	50
3.4.20. İbrâhîm Pâşâ (Maktul-Pargalı).....	51
3.4.21.Rüstem Hân.....	51
3.4.21.Ye'cüc ve Me'cüc	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

4.1.ESERİN TAVSİFİ.....	53
4.2.METİN	54
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	345
SÖZLÜK.....	350
EKLER.....	357
KAYNAKÇA	360
DİZİN	364

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Eserdeki Manzumelerin Dağılımı	18
Tablo 2.2 Şiirlerin şiir numaraları, beyit sayıları ve varak numaraları	19
Tablo 2.3 <i>Sa'âdetnâme</i> 'de geçen gazellerin şiir numarası, beyit sayısı ve varak numarası	21
Tablo 2.4. <i>Sa'âdetnâme</i> 'de geçen kasidelerin şiir numarası, beyit sayısı ve varak numarası	23
Tablo 2.5. <i>Sa'âdetnâme</i> 'de geçen şiirlerin aruz kalıpları ve %'lik oranları.....	29

RESİMLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Resim 1: Zeryen Mahallesi.....	11
Resim 2: Evliya Çelebi Müzesi	12
Resim 3: Firâkî sokak.....	13
Şekil 2.1: Eserdeki Manzumelerin Yüzdelik Oranı (%).....	18

KISALTMALAR LİSTESİ

<u>Kısaltma</u>	<u>Açıklama</u>
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde/ makale
ABD	: Ana Bilim Dalı
Ank.	: Ankara
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
d.	: Doğumu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DPÜ	: Dumlupınar Üniversitesi
FİR.	: Firâkî
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan(lar)
Hz.	: Hazreti
İBB.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İst.	: İstanbul
M.	: Miladî
MC.	: Muallim Cevdet
Ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik
Yay.	: yayınları
yy.	: Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

XVI. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ, SOSYAL-KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ VE KÜTAHYA

A) OSMANLI DEVLETİ'NDE SİYASİ DURUM

XVI. yüzyıl Osmanlı Devletinin yükseldiği bir yüzyıl olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti hem siyasi hem de askeri alanda büyük başarılar imza atmıştır. Bu başarıların mimarları olan padişahları şunlardır: II. Bâyezîd (1481-1512); Yâvuz Sultan Selim(1512-1520); Kanunî Sultan Süleymân (1520-1566); II. Selim (1566-1574); III.Murad (1574-1595); III.Mehmed (1595-1603). Sultan Bayezîd kardeşi Sultan Cem'in isyanı ile uğramış;¹ bu, devrin en ses getiren siyasi olaylarından birini teşkil etmiştir. 1505 yılında kıyâmet-i suğra denilen büyük zelzelede İstanbul adeta yerle bir olunca İstanbul'a on binlerce usta ve işçi getirterek iki üç yılda şehri tekrar eski haline getirmiştir.²

II. Bâyezîd zamanında, Osmanlı İmparatorluğu Memlûklülere karşı mağlubiyetlere uğrayan ve bilhassa Safevi devletinin kudretli kurucusu Şah İsmail'in Anadolu hatta Rumeli'deki dini siyasi propagandalarıyla büyük bir tehlikeye maruz kalmıştır.³

I. Selim'in idârî ve askerî dehâsı sayesinde Safevî tehlikesini kesin suretle ortadan kaldırmağa muvaffak olduğu gibi Memlûkler devletini de yok ederek Suriye ve Mısır'ın hakimi oldu. Mercidabık ve Ridâniye savaşlarıyla Memlûklu devleti yıkılmıştır.⁴

1566'da Kanûni, son seferi olan Zigetvar kalesinin kuşatması sırasında ölünce yerine oğlu II. Selim geçti. Bu dönemin en önemli olayı Kıbrıs adasının ele geçirilmesidir. Haçlı ordusu ile yapılan İnebahtı deniz savaşı kaybedilmiştir. Ama Osmanlı donanması gücünü yeniden toparlayarak Fas ve Tunus'u almıştır. Sokullu Mehmed Paşa'nın o dönem için büyük bir proje olan Don Volga kanal projesi gerçekleştirilememiştir.

¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, (1954-1964) *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.II, XVI yüzyıl; Türk Tarih Kurumu,7. Baskı, Ankara s.247

² İ.Hakkı Uzunçarşılı, *İslam Ansiklopedisi*, Bâyezîd II. madde C.II., s.387

³ Fuad Köprülü, (1986), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken yayınları, İstanbul

⁴ Köprülü, a.g.e.,s.377

B) SOSYAL-KÜLTÜREL DURUM VE KÜTAHYA

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti Kanûni Sultan Süleyman ile en geniş sınırlara ulaşmış; en yüksek askerî ve ekonomik güce erişmişti. Bu gelişim, kültür ve sanat alanında da görülmektedir. XVI. yy'da Türk Edebiyatının eser verdiği Çağatay, Azerî ve Osmanlı sahaları dikkate alındığında, en hareketli yörenin Osmanlı sahası olduğu görülür.⁵

Bu yüzyılın gelişim alanları arasında, yeni fethedilen yerler de bulunuyordu. Özellikle Rumeli'de büyük kültür merkezleri ve medreseler vücuda geldi. İmparatorluk bütün gayretini Rumeli memleketlerine sarf ettiği için bu yüzyılda Rumeli'de birçok şâir yetiştiğini görüyoruz.⁶

Tahttaki padişahlar saraylarını yabancı ilim adamlarına ve sanatkarlara acıktıkları gibi yaptıkları seferler sonucunda tanınmış kişileri toplayıp İstanbul'a getirmişlerdir.⁷

Germiyan ve Osmanlının kuruluş ve yükseliş dönelerinde Kütahya, Batı Anadolu'nun ve İç Ege'nin saadet kapısı ve en önemli edebi kültür merkezlerinden biridir. Bu zamana kadar yetiştirdiği seksen dört şâir ve sanatçıyla Osmanlı coğrafyasının altıncı edebi muhit merkezi olan Kütahya, bugün geleneksel değerlerine bağlı önemli şehirlerimizden biridir.⁸

Germiyanogulları'nı Kütahya'nın tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçtiği tarih olan 1428'e kadar I. Yakup Bey, Süleyman Şah ve II. Yakup Bey gibi devlet adamları yönetmiş ve bu devlet adamlarının döneminde Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dâî, Ahmedî ve Şeyhî gibi şâirler verdikleri önemli eserlerle Divan Şiirinin kuruluşuna yardımcı olmuşlardır.⁹

Osmanlı Devleti'nde Şehzadeler tahta çıkmadan önce, devlet yönetimini öğrenmek üzere, bazı merkezlere sancak beyi olarak gönderilirdi. Böylelikle şehzadelerin tecrübe sahibi olmaları sağlanırdı. Kütahya, Fatih Sultan Mehmet zamanından 16. asrın sonuna kadar Batı Anadolu sancak merkezlerinden biri olmuş ve

⁵ Mine Mengi, (2000), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ yay., Ankara, s. 152

⁶ Köprülü, *a.g.e.*,s.378

⁷ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, (1986) C.3, Ötüken yay. İst., s.196

⁸ Kadir Güler, (2010) *Kütahya Şairleri I*, Kütahya Valiliği yay, Kütahya, , s. 7

⁹ Kadir Güler, *Kütahyalı Firâkî ve Bilinmeyen Şiirleri*, Turkish Studies, Volume 5/1 winter 2010,s.1038

şehzadelerin idari olarak yetişmesine katkı sağlamış önemli şehirlerden biri olarak dikkat çekmektedir.¹⁰

Kütahya, bu yıllarda Eskişehir, Uşak, Afyon gibi şehirlerin sancak merkezi konumundaydı. Kânunî'nin iki oğlu Şehzâde Bayezit ve Şehzâde Selim, Kütahya'da sancak beyliği yapmıştır.¹¹

XVI. yy'da Kütahya ve çevresinde Şeyh Abdullah İlâhî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Cemâlî, Şeyhoğlu, Yetîmî, Hamzavî, Harîmî, Hasbî, İzarî, İydî, Kabûlî, Kalenderî, Kemal Halvetî, Keşfi, Minnetî, Muîdî ve Rahîmî gibi şairler yetişmiştir.¹²

Sonuç olarak Kütahya XVI. yy'da bir eğitim ve kültür merkezi olmakla beraber bir şâir yetiştiren bir derya olarak da göze çarpmaktadır. Kütahya siyâsî alanda şehzade yetiştirirken, divan şiirine de yeni şehzadeler katmıştır. Bu bakımdan Kütahya'nın XVI. yy'da hem siyâsî hem askeri hem de edebî açıdan zirve konumda olduğunu anlaşılmaktadır.

¹⁰ Kadir Güler,(2004) *Kütahya Yazıları*, Bizim Büro Basımevi, Kütahya, s.123

¹¹ Güler,(2010) *Kütahya Şairleri I*, , s. 232

¹² a.g.e., s.232

BİRİNCİ BÖLÜM
FİRAKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğum yeri ve tarihi

Asıl adı Abdurrahman Çelebi'dir¹³ Firâkî ismi ise mahlasıdır; Firâkî "rahatlığı, azatlığı seven", "asayiş taraftarı" manalarına gelir. A.Çelebi'ye göre Firâkî, Kütahya'da doğmuştur.¹⁴ Kaynaklar doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak, Firâkî'nin vefatının 1580 yıllarında olduğunu ve Sâ'adnâme'de konu edinen olayların zamanını dikkate alırsak onun Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566), II Selim (1566-1574) ve III. Murad (1574-1595) döneminin ilk yıllarında yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Elimizde mevcut olan en açık bilgi Âşık Çelebi'nin'nin naklettiği şu ifadelerdir:

“ Şehzâde Bâyezîd merhûm Karamân'dan Kûtâhiyye'ye heves idüp geldükde hakku'l-kudûm bu gazeli yazup göndermişdür. Şiir:

“Ârzu kılmaz Kızılbaş Âl-i ‘Osmân tahtını
Ol hirâsânlıkla terk itmez Horâsân tahtını

Beğlerin beğler içinde pâd-şâhum ben seni
Gönlümün ma'mûr idersen işbu vîrân tahtını

Her habâb-ı câm-ı mey söyler zebân-ı hâlile
Yile virdi rûzgâr anca Süleymân tahtını

‘Ârızundur hattuna zülfün mu'âriz olmadı
Mûra teslîm itdi sanki Şâh-ı mârân tahtını

‘Azm-i Bistâm eyleme gel şehr-i Kûtâhiyye'ye
Görmek istersen şehâ ger Bâyezîd Hân tahtını

¹³ Namık Açıkgoz,(1982), “Riyâzü’ş-Şuarâ”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 114

¹⁴ Ersen Ersoy, (2004), XVI. yy Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya'da Edebi Muhit Yüksek lisans tezi, DPÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya

Sen yüz aklığın vir Allâh'um çü ber-sûd eyle
Germiyân'a geldi terk idüp Karâmân tahtını

Sürme tapundan şehâ k'itmez gedâ gönlüm kabûl
Virselersıdk u safâyile Sıfâhân tahtını

İy Firâkî Hazret-i Ya'kûb'a firkat bir zemân
Tahta bindi beyt-i ahzân itdi Ken'ân tahtını.”¹⁵

Şehzâde Bâyezîd bir şiir yazarak gönderen Firâkî'nin bu tarihte kaç yaşlarında olduğunu bilmiyoruz. Ayrıca, Hasan Çelebi'nin naklettiği şu bilgi de dikkat çekicidir:

Vak'a'-i Sultân Bâ-Yezîd'de bu Kıt'ası beyne'l-cumhûr meşhûr oldı:

“Çün bi-hükm-i Kâdir ü Kâhâr Sultân-ı ezel
Tahtla tâ tahta'-i tâbûtı taksîm itdiler

Bahtı gör kim tahta'-i tâbûta bindi Bâ-Yezîd
Tahtı bir Şâh-ı selîmü't-tab'a teslîm itdiler.”

Bu da bize gösteriyor ki, Firâkî'nin 80-85 yıllık uzun bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Firâkî'nin ailesi Acem coğrafyasından gelerek Kütahya'ya yerleşmiş, sûfilerden ve Zeyniyye Tarikati eşrâfından bir şeyh, din âlimi ve klasik bir şairdir.¹⁶ Zeyniyye Tarikati ise, Sühreverdiye tarikatının bir kolu olup Zeynüddin Hafî (ö.838/1435) tarafından Herat'ta kurulmuş ve kısa sürede Horasan, Ortadoğu ve Anadolu'da yayılma imkânı bulmuştur.¹⁷

Yıldırım Bâyezîd ve II. Murad dönemlerinde Zeyniyye tarikati çevreleri, ön plandadır. Yıldırım Bâyezîd döneminden itibaren, Sünni tarikatlar öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Hatta Yıldırım Bâyezîd ile Çelebi Mehmed, bu tarikata girerek Sünnî inancın devlet üzerlerinde egemen olmasına bir kapı aramışlardır.

¹⁵ Aşık Çelebi (1971), *Meşâiru'ş-şuarâ*, Haz. .G.M.Meredith –Owens, London, ,s.216 a-216 b.

¹⁶ Güler, *a.g.m.*, s.1039

¹⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.108

Zeynîyye tarikatı zamanla tesirini yitirmiştir. Bunun temel sebepleri tarikatın siyasi olaylarda taraf olması, diğer tarikatların güçlenmesi ve katı zühd anlayışı olarak gösterilebilir.¹⁸

1.1.2. Eğitimi

Firâkî, dinî ilimler tahsil etmiş Muhaddis ve Müfessir olarak tanınan, mutasavvıf bir aileden geldiği için, o da tahsilini Kütahya’da medresede tamamlamıştır. Gelibolulu Âlî’ye göre Lamiî Çelebi’nin öğrencisidir. Mesnevî’yi ve Mânevî’yi mütâlaa etmiş âlimlerdendir. Bir süre ilim yolunda çalışan Firâkî, daha sonra bundan vaz geçerek çileye girmiştir.¹⁹ Haluk İpektenin tespitine göre, onun tarikate girişi şeyh olan babasının ısrarı üzerine olmuştur.²⁰

Âşık Çelebi, onu “*Kütâhiyye’de vâiz ü nâsıhdür*” ifadesiyle vâiz olarak tanıtır²¹

Âşık Çelebi’ye göre Firâkî, Bursa’da şeyh Abdü’l-mü’min ismindeki bir şeyhin zaviyesinde sûfî olarak riyâzet çilesine girmiş, ancak bir süre sonra şeyhiyle birtakım problemler yaşamış ve oradan ayrılmış ama tasavvuf yolunda önemli merhaleler almıştır.²²

1.1.3. Mesleği

Âşık Çelebi’nin tanıttığına göre o, “*Kütâhiyye’de vâiz ü nâsıhdür*”. Kastamonulu Latîfî, tezkiresinde şu bilgileri verir:

“Firâkî Vâ’iz Kûtâhiyye’den, bu devr şu’arâsındandır. Mesnevîde birkaç pâre te’lîfâtı ve tahsîn ü pesende kâbil ebyâtı vardır. Bu matla’ anundur:

(Matla’)

“Gül-şeninde ‘âlemün bu sırra irmez hîç kes

Zâglar âzâde vü bülbül giriftâr-ı kafes.

Ve bu ebyât dahî anun eş’ârındandır:

¹⁸ Reşat Öngören, (2003) *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeynîler*, İnsan yay. İst., s.231

¹⁹ Güler, *a.g.m.*, s.1037

²⁰ Haluk İpekten,(1988) *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, , s.151

²¹ Güler, *a.g.m.*, s.1038

²² Güler, *a.g.m.*, s.1039

(Gazel)

Kanlı yaşum dem-be-dem deryâ gibi eyler hurûş
Bilmezüm kandan gelür her dem bana yâ Rabb bu bûş

Halka halka dağlar yağdum tenümde mutribâ
Nây dinlet gel bana def gibi oldum cümle gûş

‘Işk pûl pûl dağ ile zeyn itdi ‘uryân cismümi
Oldum İbrâhîm-i Edhem’den Firâkî hırka-pûş.”

Kaynakların tümünde kıymetli bir âlim, salihler zümresinden bir zât ve başarılı bir vâiz olarak anlatılan Firâkî'nin vâizlik yönü çoğunlukla övülürken, va'az için çıktığı kürsüden sevmediği rakîblerini ve hasımlarını yerdığı ve sözleriyle kayyumun başını yardığı için tenkit edilmektedir.²³ Âşık Çelebi Tezkiresi'nde bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“ Bir kayyum rakîbi vardı ki her zamanda andan dilgîrolup hatta va'zında bile münâsebetle bir hikâye irâd eyler idi ve dirdi: “Zemân-ı evâilde vilâyet-i Bâbil'de Kal'a-i Selâsilde bir kâfir var imiş dininde hayli kayyum-ı kâfi imiş âhir bununla dahi öykesin alamayup katı cânına geçüp tokuz kötek tutup eldeki asâsıyla urup başın yardukda dimişdür.”

Çıkarmadum göz ammâ kaş yardum
Dahı Çimdi er oldum baş yardum” .

Firâkî, devrinin önemli şahsiyetleriyle yakınlık kurmuştur. Şehzâde Bâyezîd, Rüstem Paşa'nın ikinci defa vezir olduğu 1555 ile 1558 yılları arasında Kütahya'da sancak beyliği yapmıştır. Şehzâde Bâyezîd beraberinde Gubârî ve İşretî (ö.1566-1567) gibi şairlerle Kütahya'ya gelmiştir.

²³ Güler, *a.g.m.*, s.1040

1.1.4. Şairliği

Firâkî'nin vaizliğinin yanında şâirlik yönü de ağır basmaktadır. Firâkî, Kütahya'ya gelen Bâyezîd'e yakın olmayı başarabilmiş ve onun ihsanlarından da bolca faydalanmıştır.

Âşık Çelebi'ye göre, Şehzâde Bâyezîd M.1555 yılında Karaman sancağından Kütahya'ya gelince Firâkî, Şehzâdeye şu beyitleri sunmuştur:

Azm-i bostân eyleme gel Şehr-i Kütâhiyyeye
Görmek isterseñ şehâ ger Bâyezîd Hân tahtını

Sen yüz aklugin vir Allâhum çevir sevdâ ile
Germiyâna geldi terk idüp Karaman tahtını

Ey Firâkî Hazret-i Ya'kûba firkat bir zamân
Tahta bend-i beyt-i ahzân itdi Ken"ân tahtını

Beyânî (ö.1923), Firâkî ile Şehzâde Bâyezîd'in yakınlığından bahseder ve şehzâde'nin birçok defa Firâkî'nin va'azlarını dinlemeye geldiğini kaydeder. Şehzâde Bâyezîd içeri girince Firâkî, ayağa kalkıp yüksek sesle ve irticâlen şu beyti okur:

Kamu Şehzâdelerden fâik eyle
Atası devletine lâyük eyle

Firâkî'nin bu davranışı Şehzade Bâyezîd'i, çok memnun etmiş ve Firâkî'ye birçok bağışta ve ihsânda bulunmuştur. Olaya şahit olan câmi cemaâtinin ve Kütahya halkının Şehzade Bâyezîd'e olan güvenleri bir kat daha artmıştır. Hasan Çelebi'nin tezkiresinde belirtildiğine göre Şehzâde'ye bu derece yakın olan Firâkî, Şehzâde Bâyezîd katledildikten (25 Eylül 1561) sonra, çok üzülmüş ve aşağıdaki kıt'ayı söylemiştir:

Çünkü hükm-i Kâdir ü kâyyûm-ı sultân-ı ezel
Taht ile tâ tahta-i tâbûtı teslîm itdiler

Bahtı gör kim tahta-i tâbûta bindi Bâyezîd
Tahtı bir Çâh-ı Selîmü't-tab'a teslîm itdiler

Kaynakların genelinde tekrar edilen şu beyit, onun tezkireciler arasındaki önemini göstermektedir:

Gülşen-i âlemde böyle sırra irmez hîç kes
Zâğlar âzâde vü bülbüller giriftâr-ı kafes

1.1.5. Yaşadığı tarihsel dönem

Firâkî'nin yaşadığı tarihsel dönemi (?-1580) dikkate aldığımızda, onun Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemlerinin yaşandığı Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566), II Selim (1566-1574) ve III. Murad (1574-1595) ilk saltanat yıllarında yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Firâkî'nin “*Saâdetnâme*”sinde geçen tarihi olaylar bu görüşümüzü desteklemektedir. (Bu dönem ile ilgili geniş bilgi *Giriş* bölümünde belirtilmiştir)

1.1.6. Ölümü

Firâkî'nin ölüm tarihi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Hasan Çelebi H.988/M.1580; Gelibolulu Âlî H.990/M.1582; Fâizî H.993/M.1585; Riyâzî H.988/M.1580 tarihlerini vermektedir. İki kaynakta ortak zikredilen H.988/M.1580 tarihinin ölüm tarihi olduğu kabul edilebilir.²⁴

1.1.7. Evliya Çelebi ile yakınlığı

Evliya Çelebi, Firâkî'nin amcasının oğlu olduğunu ve İstanbul'a göç ettiklerinde evlerini Firâkî'ye bıraktıklarını söylemektedir. Evliya Çelebi'nin dedesinin Kara Mehmet Bey'in bugün Kütahya'nın Zeryen Mahallesiinde bulunan türbesi Kütahya Evliya Çelebi Derneği tarafından restore edilmiş ve hemen yanına “Evliya Çelebi müzesi” yaptırılmış olup kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır.

²⁴ Güler, a.g.m., s.1041

Resim 1: Zeryen Mahallesi

Resim 2: Evliya Çelebi Müzesi

Bu çalışmalar da dikkate alındığında Firâkî Abdurrahman Çelebi'nin doğum yerinin de Kütahya'da Zeryen mahallesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Hatta halen hizmet vermekte olan Kütahya Adliye binasının güney cephesinde bulunan sokağın Firâkî sokak ismini taşıması da bu kanaatimizi desteklemektedir.

Resim 3: Firâkî sokak

1.2. FİRÂKÎ'NİN ESERLERİ

1.2.1. Ahlâk-ı Muhsinî

Firakî'nin en çok bilinen eseri dir. Eser, Vaiz-i Kâşifi'nin Ahlâk-ı Muhsinî isimli eserinin 964 tarihinde Türkçe çevirisidir. Bir nüshası Enderûn-ı Kütüphânesi'ndedir. Eser üzerinde Kadir Güler danışmanlığında bir yüksek lisans çalışması tamamlanmıştır.

²⁵ Bazı beyitleri şöyledir:

²⁵ Mehmet Avcın, (2011), Terceme-i Ahlâk-ı Muhsînî, Yüksek Lisans Tezi, DPÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gül-şeninde ‘âlemün bu sırta irmez hîç kes
Zâglar âzâde vü bülbül giriftâr-ı kafes.

Dime her bir gubâr olmuş gedâya hâk-i rehdür bu
Fenâ milkinde çok tozlar koparmış pâd-şehdür bu.²⁶

Her ki hükm-i kazaya razıdur
Behremend rıza-yı mevlâdur

1.2.2. Kırk Su’al

Firâkî’ye nisbet edilen bir eserdir. Ancak Firâkî’ye ait oluşunun şüpheli olduğunu Bursal Mehmet Tahir ifade etmektedir. “Nakliyyâtının kısm-ı a’zamı İsrâ’îliyyât’dan ‘ibâret olan (Kırk Su’âl) nâmındaki matbû’ eserin mukaddemesindeki ‘ibâreye göre bu zâta nisbet edilürse de dâ’î’-i iştibâhdır.”

Eser “Câmiu’l-Hikâyât” adıyla da bilinmektedir. Kırk Su’al adıyla şöhret bulmuştur. Bu esrin kütüphanelerimizde pek çok nüshası bulunmaktadır. Eser muhteva olarak, Hz. Peygamber’e yahudi bilginlerince sorulan kırk soru ve Hz. Peygamber’in onlara verdiği cevapları içermektedir. Eser üzerinde Kadir Güler danışmanlığında bir yüksek lisans çalışması tamamlanmıştır.²⁷

1.2.3. Seg-nâme

Millet Kütüphanesi Ali Emîrî, Manzum 663’te kayıtlı bir şiir mecmuası içinde bulunmaktadır. Eser mensur olup, İki bab ve bir fasıldan oluşur. Muhteva olarak köpek, köpekle diğer köpek benzeri (Aslan-Kaplan gibi) hayvanlar arasındaki benzerlike insan nefî arasında kıyaslamalar yapmakta ve insan nefsinin eğitilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

1.2.4.Saadetnâme

Bu eser, çalışmamıza konu olan eserdir.

²⁶ Güler, *a.g.m.*, s.1042

²⁷ Yücel Önen, (2009), Kırk Su’al, Yüksek Lisans Tezi, DPÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü

1.2.5.Şiirleri

Bu konuda Yard. Doç. Dr. Kadir Güler²⁸, Firâkî'nin bir divanından bahseder ve bazı mecmualarda geçen ona ait şiirlerden söz ederek, bu konuda şu bilgileri vermektedir: “Bulduğumuz kaynaklarda geçen manzumelerine göre iyi bir şâir olduğu anlaşılan Firâkî'nin var olduğuna inandığımız divanı henüz bulunamamıştır. Şahsi kütüphanemizde bulunan bir defter cönkte Firaki'ye ait bazı şiirleri, Kütahyalı araştırmacılardan Mustafa Hakkı Yeşil, İstanbul Kütüphanelerinde görevli iken şiir mecmualarından derlemiştir. Bu şiirler, rik'a yazıyla defter cönke kaydedilmiştir.”

1.3. FİRÂKÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Yukarıda da belirtildiği gibi, Firâkî'nin edebî kişiliğinde şairlik yönü ağır basmaktadır. Firâkî'nin şairliği hakkında kaynaklardaki bilgilere göre, Latîfî, onun pek çok telifinin bulunduğu, güzel kasideleri, beyitleri ve mensur parçaları olduğundan bahsetmekte ve bu âlemde kız ve oğlan çocuğu sahibi olmanın insan için zor bir belâ ve garip bir ibtila olduğunu beyan eden manzumelerinden örnekler vermektedir:

“Bu âlemde zen ü ferzend ve hîş ü hîşâvend insâna müşkil belâ ve garîb ibtilâ idügin beyân u âyân ider anuñ manzûmâ-tındandır:

Sa'âdet devlet anuñ hîşi yokdur

Gam-ı hîşinden anuñ dişi yokdur

Gam-ı ferzend müşkil ibtilâdur

Olursa mihnet olmazsa belâdur

Veled çünkim ola bed-hulk u sîret

Ataya renc olur anaya zahmet

Yeter kişiye neng ü âr-ı duhter

Husûsâ ki ola duhter bed-ahter

²⁸ Kadir Güler (2009), "16.YY. Kaynaklarına Göre Germiyan ve Kütahya Şuarası Üzerine Değerlendirmeler", DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.I, sayı:26, s. 12

Kimüñ ki perde ardında kızı var
Yüregde yaşı bagrında sızı var²⁹

Hasan Çelebi, güzel sözlerinden ve latifelerinden bahseder fakat sanatkârlığını beğenmez. Onun şu ifadesi buna işaret etmektedir: “Şi’ri bir üslûb ve bir gatt üzre nazm-ı vasat makûlesidür”³⁰

Âşık Çelebi’ye göre Firâkî, şiirin her kısmında ve nazımda mahir, hoş latifeleri ve gazelleri bulunan, aynı zamanda şirin-ter hezli olan bir şâirdir. Âşık Çelebî, risâleleri, inşâ ve makaleleri olduğundan bahsetmektedir

Aşık Çelebi bunu şöyle nakleder:

“Nazmda Esmâ’î vü Hâfız’dur. Şi’rün her kısmında mâhir ve nazmun envâ’ına kâdirdür. Gazelleri vardur hôş-âyende vü matbû’ letâyifi vardur şîrîn-ter. Gazeli vardur cedde ber-â-ber. Bu gazeli gâyet safâ-bahşdur. Egerçi çok dinmişdür ammâ cümleden bu Pervîn içinde Mihrîr-i dirahşdur.”³¹

Gazel:

“Cihâna şâh olup şâh-ı cihân turdukça turdun tut
Cihân milkinde Şeddâdî binâ bünyâdın urdun tut

Göçersin kûs-i rihlet çalınur âhir bu menzilden
Otâğun pâd-şâhum lâle-veş her yerde kurdun tut

Vücûd ikliminün ferah-nâki olmuşsın Süleymânî
‘Adem deryâsına ol saltanat mihrün doğurdun tut

Bu ‘âlem mürğ-zârında murâdunca şikâr alup
Şehâ bâzû-yi devletden niçe şeh-bâz uçurdun tut

²⁹ Güler, *a.g.m.*, s.1041

³⁰ Güler, *a.g.m.*, s.1042

³¹ Aşık Çelebi, (1971), *a.g.e.*, ss.216 a-216 b.

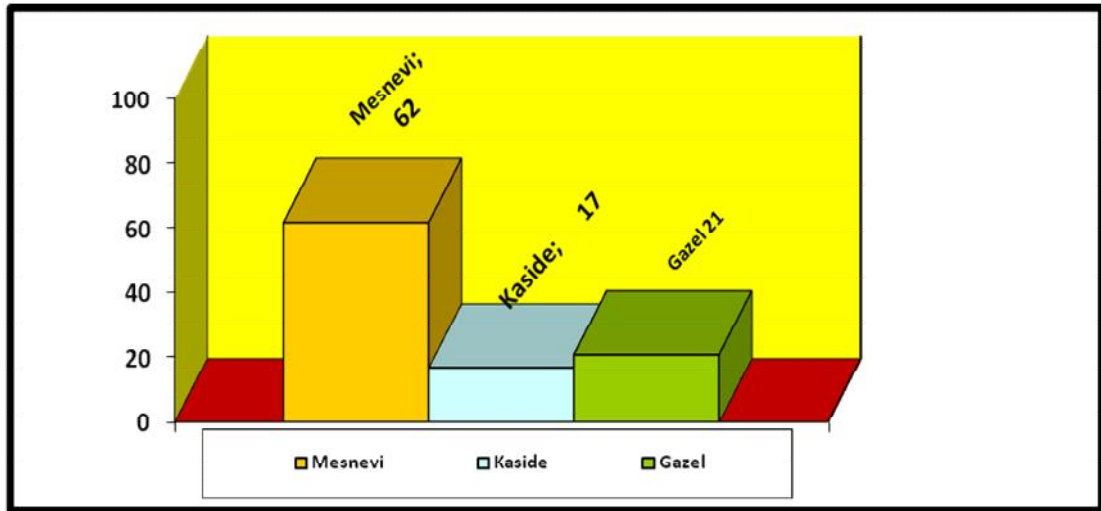
İKİNCİ BÖLÜM
“SA’ÂDET-NAME’NİN ŞEKİL, TÜR, DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. ESERİN NAZIM ŞEKİLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ³²

Firâkî'nin *Sa'âdetnâme* adlı eserinde toplam 29 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin tamamı divân şiiri nazım şekilleri ile yazılmıştır. 29 şiirin içinde 18 mesnevi; 5 kaside ve 6 gazel bulunmaktadır.

Manzumelerin eser içerisindeki dağılımı ve oranları şu şekildedir.

Şekil 2.1: Eserdeki Manzumelerin Yüzdellik Oranı (%)

Tablo 2.1: Eserdeki Manzumelerin Dağılımı

Nazım Şekli	Toplam Sayı
Mesnevi	18
Kaside	5
Gazel	6

2.1.1. Mesnevi

Sözlük anlamıyla “ ikişer, ikişerlik” demek olan mesnevî aslı Arapça olduğu halde Arapça’da kullanılmayan bir kelimedir. Edebiyatta aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine verilen addır. İki beyitten başlayarak 20-30 beyte kadar olan kısa mesnevîler yazıldığı gibi, mesnevi şekliyle binlerce beyit

³² Şekil incelemesi sırasında kullandığımız numaralar, çalışmamızın metin bölümündeki şiirlere aittir.

İlk numaralar varak sayısını, ikinci numaralar ise beyit ya da bent sayısını göstermektedir.

süren uzun hikayeler, kitaplar da yazılmıştır.³³ Mesnevi İran edebiyatında doğmuş, buradan Arap ve Türk edebiyatlarına geçmiştir.³⁴ Mesnevi nazım şekli özellikle hamse şairlerinin elinde fazlasıyla gelişmiştir.³⁵ Belli bir konuyu işleyen, kitap halinde yazılmış mesnevîlerin plânları genellikle **Giriş Bölümü**, **Konuların İşlendiği Bölüm** ve **Bitiş Bölümü** olmak üzere gruplandırılır. Beyit sayısının çok olması sebebiyle mesnevîlerde daima kısa aruz kalıpları kullanılmıştır.³⁶

Firâkî'nin Sa'âdetnâme adlı eserinde toplam 29 şiirin 18 tanesi mesnevî tarzında yazılmıştır. Bu şiirlerin şiir numaraları, beyit sayıları ve varak numaraları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.2 Şiirlerin şiir numaraları, beyit sayıları ve varak numaraları

Şiirin Numarası	Beyit sayısı	Varak numarası
1	25	1-b sayfasındadır.
2	69	1-b / 3-a sayfaları arasındadır.
5	24	4-b sayfasındadır.
7	59	5-a / 6-a sayfaları arasındadır.
9	35	6-b / 7-a sayfaları arasındadır.
11	71	7-a / 8-a sayfaları arasındadır.
12	26	8-a / 8-b sayfalarındadır.
13	1950	8-b / 31-b sayfaları arasındadır.
15	17	31-b sayfasındadır.
17	36	31-b / 32-a sayfalarındadır.
18	17	32-a sayfasındadır.
19	51	32-a sayfasındadır.
20	732	33-a / 41-a arasındadır.
21	27	41-a sayfasındadır.
23	6	41-a sayfasındadır.
25	4	41-a sayfasındadır.
27	4	41-a sayfasındadır.
29	860	41-b / 50-b sayfaları arasındadır

Tüm bu mesnevîlerde işlenen konular genellikle Allah'ın rahmeti ve lütfu, tevhid inancı, Allah'a yakarış, devrin önde gelen isimlerine(Padişahlara ve vezirlere) methiyeleri görmekteyiz. Mesnevîler genelde iki aruz kalıbıyla yazılmıştır.

a) **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

b) **Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün**

³³ Haluk İpekten, (2001),Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah yay., İst., s.59

³⁴ Mustafa İsen vd.,(2005), Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara s.225

³⁵ İskender Pala, (1999), Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken yay.,İst., s.274

³⁶ Ahmet Mermer vd., (2006) Eski Türk Edebiyatına Giriş, Akçağ yay., Ankara, s.106

MESNEVÎ
Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

29

- (1) Çü 'ûdî eyledi Dâvûdi elhân
İşidüp nây anı oldu nâlân
- Müyesser oldu ana rûz-ı vuslat
Sa'âdetle açıldı bâb-ı devlet
- Safâdan germ oluben gün gibi def
Harâret birle urdı yüzine kef
- İrişüp makdem-i şehden ferahlar
Nişât u şâd u ref' oldu terahlar
- (5) Yürürdi câm-ı Cem der-bezm-i sultân
İrişdi rûha râh u derde dermân
- Tutuben 'ûd çengile istikâmet
Kopardı câna nây u def kıyâmet
- Okınur medh-i şâhile gazeller
Girüben raks urur ra'nâ güzeller
- Arada lîk bir gülçehre şîrîn
Ne şîrîn cân virdi ana Şîrîn
- Boyı mevzûn u nâzik gül budâğı
Hayât-ı câvidân la'lîn tudâğı
- (10) Şeb-i yeldâda bedr olmuş kamer-yüz
Hıtâ âhûların sayd idici göz

...

(41-b)

2.1.2. Gazel

Gazel kelimesi Arapça'da “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” demektir. Sevgiden sevgilinin aşkından söz eden gazeller Arap edebiyatında önceleri kasideler içinde bir bölüm olarak görülürken 7. yüzyıldan sonra bu adla ayrı bir şekil olarak kullanılmaya başlanmıştır.³⁷ Divan edebiyatının en yaygın nazım biçimlerinden

³⁷ İpekten, *a.g.e.*, s.7

biridir. Beyit sayısı 5-12 arasında değişir. 12 beyitten fazla olan gazellere müzeyyel veya mutavvel (uzatılmış) gazel denir.³⁸ Gazel, 3aşığın gönül derdini şefkatli sevgilisine açması veya sevgilinin kendi hâline sâdık aşğa bildirmesi için söylenir. Gazelin kendine mahsus bir dili ve belirli bir kelime alemi vardır. Bu yüzden gazel 3ahusunu avlamak kolay değildir. Fikir erb3abına zevk ve sefa veren şiir gazeldir. Hüner bahçesinin gülü olan gazel, şâirin kudretini ve şöhretini artırır.³⁹

Firâkî'nin *Sa'âdetnâme* adlı eserinde toplam 29 şiirin 6 tanesi gazel tarzında yazılmıştır.

Tablo 2.3 *Sa'âdetnâme* 'de geçen gazellerin şiir numarası, beyit sayısı ve varak numarası

Şiirin Numarası	Beyit sayısı	Varak numarası
14	6	31-a/31-b
16	9	31-b
22	9	40-b / 41-a
24	9	41-a
26	7	41-a
28	7	41-a / 41-b

Tüm bu gazellerde işlenen konular genellikle vezirlerin övülmesi ve onların yüceliği konularını içermektedir. Aynı zamanda saadet konusuna sıkça telmihte bulunmaktadır ve güzel olan her şey övülmektedir. Bu gazeller genelde üç aruz kalıbıyla yazılmıştır.

- a) *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*
- b) *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün*
- c) *Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün*

GAZEL-HÂN-DEN-İ 'ÛDÎ
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

16

- (1) Ey Sikender-di dilüñ câm-ı nümâ
Rûşen anda şark u garb arz u semâ

³⁸ Pala, *a.g.e.*, s.150

³⁹ Mermer vd., *a.g.e.*, s.86

V'ey Süleymân-tahtı saht oldı gulâm
Ayağuna yüz sürer subh u mesâ

Dahl ider firdevse bâğun ezheri
Kılalıdan 'âlemi 'anber-hevâ

İlticâ eyler işiğün hâss u 'âm
Der-cihân yok hem-çü bir cây-ı 'alâ

- (5) Sâye-i 'adlün cihâna ser-te-ser
Hem-çü Nîsân virdi hôş neşv ü nemâ

Yokdurur devründe bir hûnîn-ciğer
Gayr-i karrâbe kim ide iştikâ

Mefharısın Âl-i 'Osmân'un temâm
'Adlile kıldun cihânı pür-safâ

Yidi iklîm fitne-i Ye'cüc'den
Yüz urup kıldı tapuna müttekâ

Dök gözün yaşın Firâkî her seher
Hem-çü şebnem cezb ide şems ü duhâ (31-b)

2.1.3. Kasîde

Kaside, kastetmek, niyet etmek, yaklaşmak, yönelmek manalarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir maksat güdülerek yazılan şiir demektir. Arap edebiyatının ilk dönemlerinde doğmuştur. İlk kasideyi Arap şairlerinden Mühelhil'in yazdığı rivayet edilmektedir.⁴⁰ Türk şiirinde kasîde XV. yy. da kendini gösterir. Şeyhî (öl. 1431) ve Ahmed Paşa'nın (öl. 1497) ünlü kasideleri vardır. Kaside türünün en büyük ustası Nef'i (öl. 1635)'dir.⁴¹

⁴⁰ Mermer vd., *a.g.e.*, s.78

⁴¹ Pala, *a.g.e.*, s.231

Tablo 2.4. *Sa'âdetnâme* 'de geçen kasidelerin şiir numarası, beyit sayısı ve varak numarası

Şiirin Numarası	Beyit sayısı	Varak numarası
3	44	3-a / 4-a
4	79	4-a / 4-b
6	24	4-b / 5-a
8	35	6-a / 6-b.
10	23	7-a

Eserdeki kasidelerin başlıkları kasîde be-tarîk-ı hikmet der-san'at-i âferîniş; der-na't-i seyyidü'l-mürselîn ve hâtemü'n-nebiyyîn muhammed mustafâ; kasîde der-na't-ı seyyidü'l-mürselîn sallallâhü 'aleyhi ve sellem; kasîde der-medh-ı sultân süleymân hân hullide saltanatühû; kasîde'-i bülbür berây-ı gül şeklindedir. Buradan da anlaşılacağı üzere yazılan kasideler peygamber efendimize ve dönemin hükümdarlarına yazılmış kasideler olarak karşımıza çıkar. Bu kasideler genelde dört aruz kalıbıyla yazılmıştır.

- a) *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*
- b) *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*
- c) *Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün*
- d) *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

2.2.NAZIM TÜRLERİ

Edebi tür, manzum veya mensur olarak kaleme alınmış olan edebi eserlerin konusu ile ilgili bir terimdir. Manzum olanlarda, nazım şekilleri onun şeklini belirlerken, konu da edebi türü belirler.⁴² Bu doğrultuda Firâkî de konusu bakımından şiirlerinde nazım türlerinden Tevhid, Na't, Münâcât, ve Medhiye'yi kullanmıştır.

2.2.1. Tevhid

Tevhid, edebiyatta Allah'ın birliğini ve ululuğunu anlatan şiirlere denir.. Genellikle kasîde biçiminde yazılır ve kasidenin türlerinden biri olarak kabul edilir.⁴³ Allahu Teâlâ'nın her yerde hâzır ve nâzır olması, Kadîm, Bâki, Evvel ve Âhir olması

⁴² Mermer vd., *a.g.e.*, s.261

⁴³ Pala, *a.g.e.*, s.395

gibi hususlar, yaratmada tek olması vb. kavramlar tevhidlerin ana konuları içerisinde yer alır.⁴⁴ Divan edebiyatının en ünlü tevhîd manzumesini Nâbî (öl. 1712) yazmıştır. 91 beyitlik bir kaside olan bu şiirin tamamında Allah'ın azameti anlatılır.⁴⁵

Firaki de eserinde tevhid konusuna değinmiş ve Allah'ın rahmetinin enginliğini, zatının yüceliğini anlamaya ve gönlünü pâk etmeğe çağırıyor.

ENDER-İ TEVHÎD-İ 'AYNÎ⁴⁶

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

2

- (1) Gel ey gavvâs-ı deryâyı İlâhî
Gönül pâk eyle kıl Hakk'a penâhı

Bu bahrün ka'rına gel sefer kıl
Dür ü dür-dâneler bundan bider kıl

- [2-a] Hevâyı 'ışk-ı Rahmân'dan dimâğun
Çü pürdür koyıser 'Arş'a ayağun

Çü bû-yi gülşen-i cânânla cân
Mu'attar oldu kıl cân ü dil efşân

- (5) Eger vîrâne yirde hâk ide seni
Nice hâk bil ki cândan pâk ide seni

Bir'in yedi ola yidi'n yedi yüz
Ne yüz bilki cihânı tuta düpdüz

Eger istersen bu sıdkına bürhân
Kulak tut ki diye uş sana Kur'ân

2.2.2.Münâcât

Fısıldama, kulağa söyleme, Allah'a dua etme, yalvarma, “ Allah'a dua mevzulu manzume söyleme” manalarına gelir. Manzum münâcâtlar genellikle kaside, gazel, kıt'a mesnevi tarzında yazılmıştır. Tevhidlerde olduğu gibi münâcâtlarda da Allah'ın

⁴⁴ Neclâ Pekolcay, vd., (2000) *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitapevi, 5. Baskı, İst.

⁴⁵ Pala, a.g.e., s.395

⁴⁶ Allah'ın Birliği Hakkında

sıfatlarından, ilminden bahsedilir. Onun kudretinin eşi olmadığı her şeyin onun kudret eseri olduğu dile getirilir. Affedilmek ve dünyâ hayatı için yakarıшта bulunulur.⁴⁷

Firaki de eserinde münâcât konusuna üçüncü şiirinde yer veriyor. Vahdet-i Vücut, varlığın birliği düşüncesi açısından açıklamalar yaparken aynı zamanda varlığın yaratılışındaki dörtlü sisteme değiniyor. Ayrıca iki ruhtan bahsediyor. Hayvani ve ruhani ruhların varlığına değiniyor. Ayrıca konuyu somutlaştırmak için Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten atılma olayına telmihte bulunuyor.

KASİDE BE-TARİK-I HİKMET DER-SAN'AT-İ ÂFERİNİŞ⁴⁸
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

3

- (1) İy cemâlün lem-yezel hem dir celâlün lâ yezâl
Bârgâh-ı Hazretünden 'akl u dil hayrân u lâl
- Kâdir u kudret ü Rahmân Hâlik-ı kevn ü mekân
Vâhid ü Ferdü's-Samed Hayy ü Kadîm ü bî-zevâl
- Ol Cenâb-ı Kudretünden ber-nidâ-yı Kâf ü Nûn
Bu 'adem milkine irdi cân Kibriyâ-yı Zü'l-Celâl
- Ân-ı vâhid içre bu milk-i 'adem buldı vücûd
Zâhir oldı bunca varlık bî-hilâfu bî-melâl
- (5) Dokuz eflâk eyleyüp kıldun melâyikden dolu
Rûşen itdi burcların ahterü şems ü hilâl
- [3-a] Çâr-'unsur yaru kıldun 'anâsırdan vücûd
Hâk ü bâd ü âteş-ü rûh eyledün âb-ı zülâl
- Bahr-i kudretde yaratdun bir hab-rîze hâkden
Rub'-ı meskûn ismidür ger kılsalar andan su'âl
- Dört tabâyi' dört hevâ vü dört sûretle devr-i bekâ
Yaz u yay ü güz ü kış ismîni kıldı mâh u sâl
- Dürlü eşkâl ü me'adin kudretün izhâr idüp
Giydürür hıl'at nebâta Sıbgatu'llâh sebz ü âl
- (10) Turmayup döner felekde nurun ile zulmetün
Geh nehâr eyler cemâlün geh şeb-i târik-i celâl

⁴⁷ Pekolcay, vd., *a.g.e.* s. 146

⁴⁸ Yaratıcının san'atındaki hikmetin yolları hakkında kaside

2.2.3.Na't

Bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma demektir. Daha çok edebiyatımızda Hz. Muhammed'i methetmek maksadıyla yazılan manzum ve mensur eserlerdir.⁴⁹ Divanlarda hemen hemen bütün nazım şekilleri (kaside, gazel, mesnevi, kıt'a, murabba, muhammes vb.) ile na't yazılmıştır. Na'atlarda Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarından, doğumu, çocukluğu, peygamberliği, hicreti, mi'râcı, fiziki ve ruhi özellikleri söz konusu edilir.⁵⁰

Firâkî eserinde na't için özel bir kaside tertip etmiştir. Başlığında da görüldüğü gibi "Peygamberlerin Efendisi, Nebilerin Sonuncusu Muhammed Mustafa Hakkında Na't" bu şiiri şeklinde peygamber efendimize atfetmiştir.

DER-NA'T-İ SEYYİDÜ'L-MÜRSELİN VE HÂTEMÜ'N-NEBİYYİN

MUHAMMED MUSTAFÂ⁵¹

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

4

- (1) Gel ir tûtî'-i dil keşf eyle esrâr
Ki minkârun ola dâr-ı şeker-bâr
- Kanat-ı Kâf mülk-i câna eyle pervâz
Hicâbın cân ilinün eylegil bâz
- Getür 'uşşâka cânândan haber-i ter
Bu teşne-dillere âb-ı şekerler
- Humâ-yı medhi Fahr-i Kâ'inât'un
Müzeyyen eyle ol hurşîd-i Zâtun
- (5) O makbûl-i harem o mahrem-i Hak
Habîb-i Hâlik-ı kevneyn-i mutlak
- Ayağı tozu kuhl-i evliyâdur
Ki Hakkdan Şâh-ı hatm-i enbiyâ'dur
- Dü-'âlem Hâlik'ınun rûh-ı zâhiri
Şerî'at kârbânı'nun semîri

⁴⁹ Abdurrahman Güzel, (2006), *Dînî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınevi, 3. Baskı Ankara, s.636

⁵⁰ Mermer vd., *a.g.e.*, s.636

⁵¹ Peygamberlerin Efendisi, Nebilerin Sonuncusu Muhammed Mustafa Hakkında Na't

Terîkat ehl-i râhınun emîni
Hakîkat suffası bâlâ-nişîni

Cemâli her dü-‘âlem âfitâbı
Saçınun tâbı leylün mâhtâbı

- (10) Cihânı nûra müstegra kılur ol
Cenâb-ı Hakk’a toğrı gösteren yol

2.2.4. Medhiye

Medhiye, birini övmek için yazılan manzum ve mensur eserlerdir. İki türdür. Bunları padişah, vezir, şeyhü'l İslam vb. gibi zamanın ileri gelenlerini övmek için yazılan eserler; dört halifeyi, ashab-ı kirâmı veya velîleri meth için yazılan eserler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Medhiye için daha çok kasideler kullanılmakla birlikte diğer nazım şekillerine de müracaat edilmiştir.⁵²

Firâkî eserinde sıkça methiyelerinde padişah ve vezirlerin icraatlarını övmüş onlardan meth ü senalarla bahsetmiştir.

VEZİR-İ A'ZAM-I SÂHTEN İBRÂHİM PÂŞÂ DÂME RİF'ATÜHÜ⁵³

Yine sultân-ı devrân şâh-ı İslâm
Diler kim ide lutfun ‘âleme ‘âm

Yürüde leşker-i ‘adli cihâna
Çeng-mûşe idemeye behâne

- (700) Zemîni bir vechile kıla âbâd
Zemânında cihân halkı ola şâd

Bula erkân-ı devletü'l-yakînı
Der-i dergâh-ı hâkân revnakını

Çü dâru'l-milki'ne irdi hümâyûn
Diledi kim ide ‘adlini efzûn

Gazâ idüp rızâ-yı Hakk'ı buldı
Cihânî heybeti gün gibi toldı

Re'âyâ râhatiçün kıldı endîş
Za'îf ü nâ-tevân olmaya dil-rîş

⁵² Güzel, *a.g.e.*, s.685

⁵³ Güçlü veziri âzam İbrahim Paşa'nın yüceliğinin devamı

(705) Ola ‘ahdinde râhat cümle millet
Gidüp ref’ ola zulm ü cevr ü ‘illet

Tefekkür birle key kıldı firâset
Kim ide zâlimîne cevr ü siyâset

Son-ucı buldı ol dâna gulâmın
Ki Rodos’da işitmişdi kelâmın

Cevânü tâze vü ef’âli puhte
Münâsib-tab’idi ikbâlü bahte

Se’âdet tâcını Hak ber-ser itmiş
Kıbâ-yı devleti hem-zer yaratmış

(710) Keremde Hâtem ü hikmetde Lokmân
Münâsib anı buldı şâh-ı devrân

Vezîr-i a’zam idindi özine
Âsaf hayrânidi şîrîn sözine

Görür şeh anda ‘akl u dîn ü firâset
Ana teslîm ider hükm-i siyâset

Kıl aklıkile insân eşref olmaz
Dahî hem çoklıkile hakkı bulmaz

Eger olaydı kılda kerâmet
Keçi olmazdı rüsvây u melâmet

(715) Diyânet hulk u ‘adl insâf u şefkat
Bununladur Cenâb-ı Hak’da rif’at

Diraht kim tâze ola berg ü bârı
Ne mürr u reng ü sükker-i âb-dârı

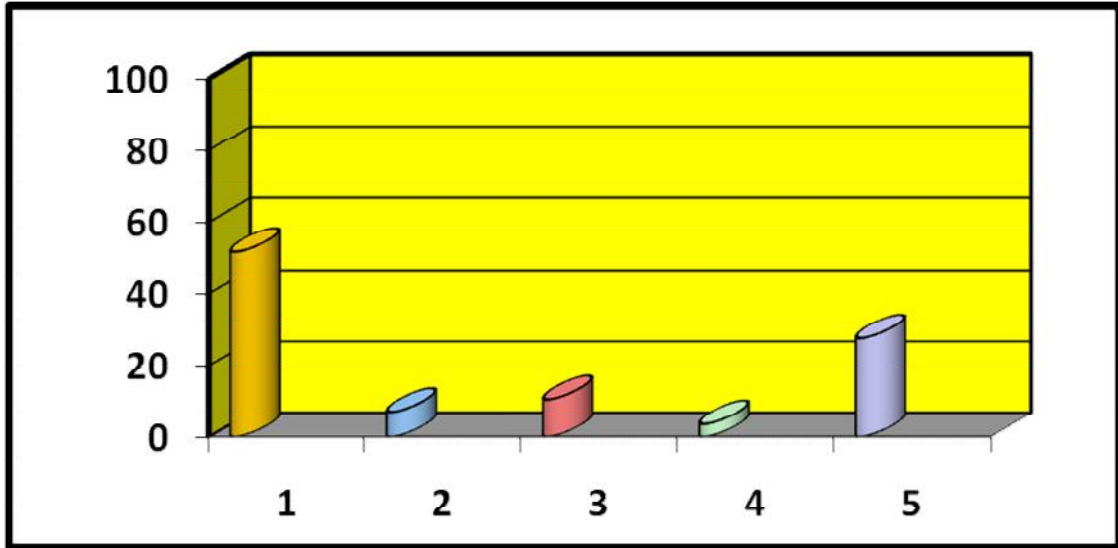
[40-b]Pir olicak komazlar bâğda anı
Yerine nasb iderler bir fidânı

2.3. VEZİN

Firâkî eserinde tamamen aruz veznini kullanmıştır. Tüm şiirlerini aruzun kalıplarına oturtmaya çalışmış ama bazı beyitlerde bunu başaramamıştır. Bu aruz hatalarını metin bölümünde dipnotlarda gösterdik. Firâkî eserinde şu aruz kalıplarını kullanmıştır.

Tablo 2.5. *Sa'âdetnâme*'de geçen şiirlerin aruz kalıpları ve %'lik oranları

1	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün</i>	% 51,7	15 şiirde
2	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	% 6,9	2 şiirde
3	<i>Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün</i>	% 10,4	3 şiirde
4	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	% 3,5	1 şiirde
5	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	% 27,5	8 şiirde

Şekil 2.2. *Sa'âdetnâme*'de geçen şiirlerin aruz kalıpları grafiği

Yukarıdaki tablo ve şemadan da anlaşılacağı üzere Firâkî en çok Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün kalıbını kullanmıştır. 29 şiirin 15'i bu kalıpla yazılmıştır. Vezin hataları olsa da Firâkî'nin aruza hakim olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

XVI. yy şairi olan Firâkî, dönemin dil ve üslup özellikleri dikkate alındığında dili sade ve duru kullanmıştır.

[1-b] SA'ÂDET-NÂME *Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*

1

- (1) Yine vîrâneye korlardı hargâh
Tınâbı sâyebân toldı bu dergâh

Döşendi hân-ı Bismillâhirrahmân
Rahîm itdi yine lutfıyla ihsân

Açup feth itdi râh-ı rahmetini
Habîbi kıldı Hakk'a da'vetini

İrişdi feyz-i Rahmâni İlâhî
Konuldu başlara devlet külâhı

- (5) Kıla mı şem'-i tahkîkî münevver
Gönül âyînesi oldı musavver

Firâkî eserin dini mahiyet de taşıması sebebiyle çokça Arapça ve Farsça terkibe başvurmasına karşın söz oyunlarına ve mazmunlara pek yer vermemiştir. Ahengi sağlamak amacıyla kafiye ve redifi kullanan şair, yarım, tam ve zengin kafiye örneklerini bizlere sunmuştur.

Yarım kâfiye

Elün alup seni cânân **eline**

Gümânsız irgüre sultân **iline**

Tam kâfiye

Gelicek Cibrîl'e virmediler **yol**

Bizi kıldı Habîb'e perde-dâr **Ol**

4-a / 39

Zengin kâfiye

Döşendi hân-ı Bi'smi'llâhi **Rahmân**

Rahîm itdi yine lutfıyla **ihsân**

1-b / 2

Redif

Açup feth itdi râh-ı **rahmetini**

Habîb'i kıldı Hakk'a **da'vetini**

1-b / 3

Sivâ vü gayr fikrin dûr **kıldı**

Bu cân milkine zikri nûr **kıldı**

1-b / 6

Firâkî ahengi kafiye ve rediflerle sağlarken aynı zamanda konu bütünlüğü için söz sanatlarına da zaman zaman başvurmuştur.

“Telmîh” san'atı / Tarihî Şahsiyetler

Telmih, söz arasında, herkes tarafından bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye işaret ederek hatırlatma yapmadır. Telmih edilen şey uzun uzadıya açıklanmaz, sadece kahramanın veya olayın adı ya da geçtiği yer söylenir.⁵⁴

Gehî Nûh'ile gark eyle cihânı

Gehî rûhıyla pür kıl bu cihânı

Geh İbrâhîm'le olgıl nâra pür-tâb

Fidâ-yı cân idüp cânânı der-yâb

Geh İsmâ'il'le kıl cânı kurbân

Ki dil milkine cânân ola sultân

⁵⁴ İsen vd.,a.g.e., s.225

Süleymân'ile ki seyr it hevâda
Gehî Dâvûd'la zikr it nevâda

(30) Gehî Eyyûb'le sabr it belâya
Zekeriyâ'yla boyun vir rızâya

1-b / 26

Tenâsüp san'atı

Bir konu üzerinde, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan en az iki sözcük, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde rasgele sıralama amacı gütmekten kullanmaktır.⁵⁵

Kâdir u kudret ü Rahmân Hâlik-ı kevn ü mekân
Vâhîd ü Ferdü's-Samed Hayy ü Kadîm ü bî-zevâl

2-b / 2

Hüsn-i Ta'lîl San'atı

Anlatıma hoşluk, incelik katmak amacıyla gerçek bir olayın oluşunu, aslından daha değişik hayalî ve şairce kesin bir nedene dayandırılması sanatıdır.⁵⁶

Ayağı tozu kahl-i evliyâdur
Ki Hakkdan Şâh-ı Hatm-i Enbiyâ'dur

3-b / 6

Mübâlağa San'atı

Sözün etkisini artırmak amacıyla ve çoğu kez heyecan sebebiyle bir durumun, olayın ya da varlığın olduğundan büyük ya da küçük gösterilmesi, abartılmasıdır.⁵⁷

Tahtun yüce felekden kadrün galâ melekden
Milk-i cihâna Hakkdan tapundurur nigeş-bân

5-b / 2

⁵⁵ İsen vd., *a.g.e.*, s.284

⁵⁶ İsen vd., *a.g.e.*, s.288

⁵⁷ İsen vd., *a.g.e.*, s.287

İsti'âre San'atı

Bir sözün benzetme amacıyla başka bir sözün yerine kullanılmasıdır.⁵⁸

- (1) Meger bir gün Şitâ hengâmıydı
Mih u sermâ vü berf eyyâmıydı

Semek sayd eyleridi Şems-i Deryâ
Cihânı kaplamışdı berf-i sermâ

Hamel Burcı'nda gördi ol cihân-gîr
Gezer otlar otuz bir yere tencîr

Koyup terk eyledi sayyâd Hût'ı
Hamel'de götürdi çün büryân-ı Lût'i

- (5) Oluben Burc-ı Âbî'den revâne
Tulû' itdi Hamel'den bu cihâne

6-a / 1

Firâkî eserinde bazı eski Anadolu Türkçesine ait kelimelere de yer vermiştir. Anlaşıyor ki Firâkî, halkın diline, yerel ağıza ve söyleyişlere de yatkındır. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

“Uçmak/Uçmağ (Cennet), Tamu(Cehennem), oliser, oluben, bağlagıl, varasız, varasınız, olavuz, gidevüz (gidelim), yarak/yarâğ/yarağ (silâh-mızrak), od (ateş), irgür- (eriştirmek), ıssı (sâhibi), sağışla- (iyilik et-), yalıncak (çıplak, fakir)

⁵⁸ İsen vd.,a.g.e., s.279

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
“SA’ÂDET-NAME’NİN MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ, MUHTEVADA DİKKAT ÇEKEN HUSUSİYETLER

“Edebiyat tarihinin dayanağı, edebî eserlerle yaratıcı kişilerdir. Edebî eserler, bütün düşünce ve sanat ürünleri gibi, toplumun hayatıyla ilgili olduğu ve ulusal kültürün izlerini taşıdığı için, hem sanat eseri, hem de yazıldıkları zamanı canlandıran birer belge olarak ele alınır”⁵⁹ “Eski edebiyatımız, dünya görüşünü, kültür yapısını yansıtan konu tema ve türlerin işlenişinde de belli kalıpların içinde kalmıştır. Çoğu Arap ve Fars edebiyatlarıyla ortak olan konu, tema ve türler, hemen bütün sanatçılar tarafından ya olduğu gibi ya da ortak konu çerçevesinde yapılan kimi değişikliklerle kullanılmıştır.”⁶⁰

Dîvân şiirini ve bu şiiri meydana getiren Dîvân şiir anlayışını oluşturan en önemli unsur, din mefkûresidir. İslam tasavvuf anlayışı, Dîvân şiirine yön vermiş; Dîvân şairine ilham kaynağı olmuştur. Dîvân şiirinin kaynaklarına baktığımızda Kur’an, hadisler, evliya menkıbeleri, peygamberlerin kıssaları, dini ilimler (Hadis, Tefsir, Fıkıh, Kelam vb.) tasavvuf, İslam tarihi ve coğrafyası, hendese (geometri), astronomi gibi hususlar dikkatimizi çekmektedir.

Dîvân şairlerimiz, hep, Allah'a hamd ü sena etmişler, Hz. Peygamberi (sav) övmüşlerdir. Klâsik edebiyatımızın hemen hemen bütün şairleri, eserlerinde, ya bir âyete ya bir hadîse veya İslâm tarihindeki bir olaya ya da bir menkıbeye telmihte bulunmuşlardır.

Üzerinde çalıştığımız “Sa’âdet-nâme” adlı eserin de içerik olarak incelendiğinde, birçok dini motiflerle bezendiğini görüyoruz. Eserde, dinî ve tasavvufî kavramlar ve anlatımlar görülmekte ve bu kavramlara telmihte bulunmaktadır. Burada söz edilen kavramlara açıklamalı örnekler vereceğiz.⁶¹

⁵⁹ Agâh Sırrı Levend, (1998) Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınevi,4. Baskı, Ankara, s. 3

⁶⁰ Mengi, *a.g.e.*, s. 19

⁶¹ Muhteva incelemesi sırasında kullandığımız numaralar, çalışmamızın metin bölümündeki şiirlere aittir. İlk numaralar varak sayısını, ikinci numaralar ise beyit ya da bent sayısını göstermektedir.

3.1 DİN

Dîvân edebiyatının temel kaynaklarından birini de “Din” kavramı oluşturur. Sadece İslam dininin düsturlarını değil, diğer dinlere ait kavramların da ele alındığı Dîvân edebiyatında, özellikle Kur’ân, peygamber sözleri, menkıbeler ve kıssalar üzerinde durulmaktadır. Dîvan şairlerinin sıkça başvurdukları ve telmih konusu yaptıkları bu kaynaklar, güvenilir kaynaklar olabileceği gibi kulaktan dolma anlatılar olarak da karşımıza çıkabilir. Yani Divan edebiyatı şairlerinin eserleri birer din kitabı değildir. Ama dînî unsurları da içerisinde barındırır.

Sa’âdet-name adlı eserde din ve dînî kavramlar genel olarak ele alınmış ve sık sık dini terim ve olgulara telmihlerde bulunulmuştur.

3.1.1 Allah

Temâşâ-gâhun ola rûy-i cânân
Refîkun ola Ol Hannân ü Mennân

Gehî seyr eyle eflâki felek-vâr
Gehî zikr eyle Allâh’ı melek-vâr 2-a / 13,14

Bu beyitlerde Firakî okuruna şöyle seslenmekte:

**Sevgilinin (Allah ’ın) yüzü / cemali senin seyrettiğin yer olsun.*

O Hannân/çok merhametli ve Mennân/çok nimet veren Allah senin hep arkadaşın olsun.

** Bazen bir gezegen gib gökleri dolaş / Bazen bir melek gibi Allah ’ı zikr eyle*

Firakî Saadet-nâme’nin Tevhid bölümünde geçen bu beyitlerde, ahirette mü’minlerin Cenab-ı Hakk’ın cemalini seyredecekleri sırada görecekleri güzelliğe atıfta bulunarak, bu eseri okurken, benzer güzellikleri tadacağına işaret etmektedir. Okurlarına Allah’ın her an kendilerine yoldaş olması için duada bulunmaktadır.

3.1.2 Melekler

Râm idüben kıla anı bir melek

Hâk-i pâyine yüzün süre felek 11-a / 224

Firakî “*melek*” kavramını çeşitli vesilelerle eserinde kullanmaktadır. Örneğin (Sultan Selim’in Şah İsmail’e galibiyeti ve O’nun hezimetini) başlığı altında melek kavramını şöyle kullanmıştır:

“Boyun eğdirerek onu bir melek gibi kılar da ayağının tozuna gezegenler yüz sürerler.”

Burada, Allah’ın emirleri karşısında melekler nasıl tam bir masumiyet içinde teslim olmuşlarsa aynen öyle de Sultan Selim’in önünde Şah İsmail’in teslim olması; gezegenlerin Allah’ın emirlerine karşı boyun eğip O’nun çizdiği yörüngede gittikleri gibi Şah İsmail’in de Sultan Selim’in önünde eğilip ayağının tozuna yüz sürmesini teşbih ederek anlatmaktadır. Buradaki mecazi anlatımda sanki Sultan Selim kendisi yüce bir kudret sahibi, Şah İsmail de o yüce kudret karşısında melek masumiyeti içinde teslim olmuş bir varlık hükmündedir.

3.1.3 Kutsal Kitaplar

Eger istersen bu sıdkına bürhân

Kulak tut ki diye gûş sana Kur’ân: 2-a / 7

Kutsal kitaplardan sadece Kur’ân’dan bahseden Firâkî, zaman zaman Kur’an ayetlerinden deliller getirmek suretiyle ele aldığı konuyu işlemeye çalışır. Yukarıdaki beyit de böyledir:

Eğer bu doğru oluşuna delil istersen, / Kulak ver, Kur’ân sana (bak) ne diyor:

3.1.4 Ayetler

Müellifin eserinde sıkça Kur’an ayetlerinden iktibaslar / alıntılar yaparak örnekler verdiğini görüyoruz. Bunlardan bazıları şöyledir:

Emrün oldı bunlara “*Lâ tekrebâ hâzihi’ş-Şecer.*”

Ger hılâf-ı emr idesin ezeli’sin fi’l-i hılâl 3-a / 19

(Bakara Sûresi, 35. “Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin;

sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.”)

Dil ü cânlar cânib-i Hakktan işidicek hitâbı

Didiler ehl-i sa'âdet baş koyup yerde “Belî”* 4-b / 6

*En'âm Sûresi, 30 “Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu (yeniden dirilme olayı), hak değil miymiş? diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da, Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın! diyecek.”

3.1.5 Hadisler:

Eserde hadis metinlerinin veya hadis diye bilinen bazı rivayetlerin iktibas edildiğine rastlanılsa da bunların sayısı çok azdır. Kullanılan bazı örnekleri görelim.

- “Kellimînî Yâ Humeyrâ”dir idi 29-b / 1828

Bu ifade bir hadisten alınmış cümlecik olup “benimle konuş ey Hümeyra!” manasındadır. Peygamberimizin eşi Hz.Âişe’ye söylediği sözdür. “Hümeyra” kelimesi Hz. Âişe’nin lakabıdır.

- Mazhar-ı kân-i şefâ’at “Lâ feta illâ ‘Alî” 5-a / 20

Hz. Ali’den başka genç yoktur. (Bu bir kelam-ı kibardır. Hadis değildir.)⁶²

- Güzîn itdi kamudan Ol’dur a’lâ

Makâmıdur Anun “Lev lâ-ke lev lâk” 2-b / 40

Halk arasında hadis olarak bilinen gerek “Lâ feta illâ ‘Alî”: Hz. Ali’den başka genç yoktur; gerekse “Lev lâ-ke lev lâk”: sen olmasaydın (kainatı yaratmazdım)

⁶² Câmîu’l- Usûl fî Ehâdis’r- Rasûl (thk. Abdulkadir Arnavud) C.7, s. 555

ifadeleri kaynaklarda hadis olmayıp kelim-i kibar nev'inden cümleler olduğu ifade edilmektedir. (bkz. Aclûnî, II,164,ha.2123 (Hadis-i Kutsi olarak meşhur olmuş ise de kaynaklarda bunun hadis olmadığı ifade edilmiştir.)

3.1.6 Peygamberler

Yer yer peygamberlerden de bahseden Firâkî peygamberlerin mucizelerinden ve Kur'an'da geçen kıssalarından bahsetmektedir. Kur'an'da yirmi beş peygamberden bahsederken Firâkî tüm peygamberlere telmihte bulunmamıştır.

3.1.6.1 Hz. Âdem

(Yaratıcının san'atındaki hikmetin Yolları hakkında Kaside) başlıklı bölümde Hz. Âdem'in yaratılış serüvenini ve cennetten atılışını şöyle ifade etmektedir:

- Kil-i ahmerden yaradud kâlibını Âdem'ün

Yazur nakkâş-ı ezel ol nakş-ı kudretten misâl 3-a / 11

Âdem peygamberin cesedinin yaratılışı kırmızı kildendir/topraktandır. Ezeli nakkâş ol nakşı / o cesede şekil vermeyi kudret nakşı ile misal olarak yazmıştır.

- Düşdi Âdem Hind İli'ne dûr olup Allâh'dan

Hasret ü derd ü nedâmet eyledi kassini dâl ([3-a], 29)

Âdem cennetten atılınca Hindistan'a düştüğü ve Allah'ın katından uzak düşünce pişmanlık ve hasret derdine düşmüştür.

3.1.6.2 Hz. Yakup

- Yakuben ol nâr sîneni nûr ide

Nefsinün âlâyişinden dûr ide 7-a 7 18

- Od'a yakup pâk itdi hâr u has

Kıldı ihyâ Mısr'ı Ol 'Îsâ-nefes 21-b / 1069

- Uramaz per-vâz girdinde gurâb

Yakuben nârı ider idi türâb 29-a / 1743

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi Hz. Yakup, oğlu Yusuf'a olan hasret nedeniyle çok gözyaşı dökmüştür. Ayrılık acısıyla kıvranmış, tevekkülü bir an olsun elden bırakmamıştır. Onun bu özelliğine telmihte bulunularak Yakup'un acısı dile getirilmiştir.

3.1.6.3. Hz. Yûsuf

Hz. Yakup'un oğludur. Kıssası Kur'an-ı Kerimde “ ahsenü'l kasas / en güzel kıssa” olarak isimlendirilmektedir. Hz. Yusuf Türk edebiyatında güzelliğin timsali olarak yer almaktadır. Ama divan edebiyatında sabrı ve iffeti ile de beyitlere konu olmuştur. Şairimiz Hz. Yusuf için cemalini işaret ederek beytini oluşturmuştur. Allah'ın tecellilerinden birisi de Hz. Yusuf'un cemali olarak karşımıza çıkıyor. Firâkî de buna işaret ediyor.

- Gehî Ya'kûb'la Beytü'l-Hazen'de
Gehî Yûsuf'la ol Çâh-ı zemînde 2-a / 35
- Belî Yûsuf'da gösterdün cemâli
Habîb'ine temâm itdün kemâli 2-a / 36

3.1.6.4. Hz. Mûsâ

Divan Edebiyatında Hz. Mûsâ tur dağında Allah-u Teâlâ ile söyleşmesi yönüyle zikredilir. Firâkî ise Hz. Mûsâ'yı Firavun'la ilişkisi yönüyle ele almış ve Kur'an'a telmihte bulunmuştur.

- Tîg darbı yine kıldı cümle bark
Nitekim Fir'avn'ı Mûsâ itdi gark 19-b / 917

3.1.6.5. Hz. İsa (Mesih)

İsrailoğullarının son peygamberidir. Babasız doğmuş olması, onun en büyük mucizesi olarak zikredilmektedir. Kendisine kutsal kitap olarak İncil indirilmiştir. İslam dinine göre tüm peygamberler hak peygamberdir ve iman edilir. Ama son peygamber Hz. Muhammed Mustafa'dır. Firâkî de hem İsa (as) hem de Hz. Meryem'i dizelerine almıştır.

- Dîn-i Hakk diyübeni bil bağladuk
‘İsa vü Meryem diyü çok ağladuk 29-b / 1782

3.1.6.6. Hz. Muhammed

Son peygamber ve kâinatın yaratılma sebebi Hz. Muhammed, Mustafa, Ahmed, Resulullah, Habîb, Fahr-i âlem gibi birçok sıfat ve terkiplerle Divan Edebiyatında anılmaktadır. Tasavvufî şairler, Hakk'a giden yolda en büyük rehber olarak gördükleri Hz. Peygamberin sünnetine, büyük önem vermişler ve hadis-i şeriflere sık sık başvurarak telmihlerde bulunmuşlardır.

- Muhammed Ümmeti Mescidler itdi
Cihândan Dîn-i ‘İsâ bitdi gitdi 35-b / 243
- Didi kim Yâ Muhammed işbu büryân
Tapuna Hakkdan oldı sıhhat-i cân 3-b / 25
- Yüriyüp Ol Şîr-i Hakk Ol Şâh-ı dîn
Ol Muhammed-âyet ü Hayder akîn 26-a / 1490

Firâkî'nin Sa'âdetnâme'sinde “*der-na't-i seyyidü'l-mürselîn ve hâtemü'n-nebiyyîn muhammed mustafâ*” başlığı altında bir na't bulunmaktadır. Ve eserin çoğu yerinde Hz. Muhammed'den bahsetmekte, bazen doğumundaki mucizelerden bazen de Hz. Muhammed'de tabi olunursa ne gibi faydalar elde edileceğini açıkça belirtir.

- Der-na't-i seyyidü'l-mürselîn ve hâtemü'n-nebiyyîn Muhammed Mustafâ (Peygamberlerin Efendisi, Nebilerin Sonuncusu Muhammed Mustafa Hakkında Na't) **3-b**
- Hem Rasûlün Mescidi'n ve Ravzası'n Gün gibi kıldı 'imâret Türbesi'n **8-a / 21**
- Yâ 'Alî 'ışk-ı Rasûl ol Hamze vü 'Abbâs hakkı Gark-ı bahr-i hurrem olup amma göğe urdum eli 5-a / 23)

3.1.7. Dört Halife

3.1.7.1. Hz. Ali

Hz. Muhammed'in en yakın arkadaşları ve sahabeleri olan, kendisinden sonra İslam Devlet'inin halifeliğini yapan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali içerisinde şair sadece Hz. Ali'den bahsetmekte ve onun genç oluşuna dair ifadeyi kullanmıştır.

- Mazhar-ı kân-i şefâ'at "Lâ fetâ illâ 'Alî" 5-a / 20

3.1.8. Âhiret ile İlgili Mefhumlar

3.1.8.1. Ölüm

Ölüm, her canlı için haktır. Dünya hayatı fanidir. Bu misafirhaneye kimler gelmiştir ki, hep misafir olarak kalmışlar ve vakit geldiğinde er ya da geç ölüm şerbetini içmişlerdir. Şair de ölümün hak ve gerçek olduğunu şu şekilde anlatır:

- Acısız ölüm olmaz işbu hakdur
Bunun bir harfi câna bin sebakdur 35-a / 208

3.1.8.2. Âhîret (Mahşer, Rûz-ı Ceza)

Ahîret hesabın zerrelerle ölçülüp hakkın taksim yapıldığı yer olarak Divan Edebiyatında sıkça anlatılan ve ibretler verilen yer olarak karşımıza çıkar. Sa'âdetnâme'de şair her şeyin mahşer vakti apaçık ortaya çıkacağını ve insanların gözleri önüne serileceğinden bahseder.

- Rûz-i mahşer ol gün oldu âşkâr
Âteş-i sûzân ider halkı şikâr 10-b / 181
- Rûz-i mahşerde ider yüzün siyâh
Tamu dibinde kılur seni tebâh 11-a / 229

3.1.8.3. Cennet

Mahşerde, hesap gününden sonra mü'minlerin varacağı yer cennettir. Bir mü'min için dünya hayatında en önemli amaç Allah'ın rızasını kazanarak Cennet'e ulaşmak ve Cennet nimetlerinden faydalanmaktır. Cennetin sekiz kapısına telmihte bulunulur. Otuz dokuz ayrı yerde cennet ifadesi geçer ki şair burada sürekli bu nimetin varlığı ile yoklu arasındaki farklardan bahseder.

- Sekiz cennet irişmez pâyesine
Ki me'vâ olmuş ol Hakk sâyesine 5-a / 28

3.1.8.4. Cehennem

Mahşer günü hesaba çekildikten sonra kötü amel sahiplerinin ve Allah'ı inkar eden, inanmayanların gideceği yerdir. Eserde cehennemin yedi katına işaret edilmektedir. Her türlü savaş ve kötü durum için cehennem benzetmesi kullanılmaktadır.

- Yidi vâdî görür bî-âb u bî-nem
Yidi kat burcî içi nâr-ı cehennem 34-b / 145

3.2. DİN İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

3.2.1. Din, İman, Şeri'at, İslam

Dini kavramların ve tasvirlerin sıkça kullanıldığı Divan edebiyatında olduğu gibi Sa'âdetnâme'de de din ve İslam kelimeleri sıkça yer almaktadır. Firâkî'nin de aynı zamanda vaiz olması, eserde dini motiflerin olmasını sağlamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi sıkça Allah, peygamber, hadis gibi kavramların yanı sıra İslam ve din gibi kavramlar da eserde yer alır.

- Din-i İslâm'ı idemezür ri'âyet
Şecâ'atde mürîdünüz be-gâyet 38-a / 486

3.2.2. Ümmet, Millet

Ümmet; topluluk, cemâat gibi manaları olan bir kelimedir. Bir peygambere bağlılıkta devam eden, onun getirdiği hükümleri hayatına uygulayan kişiler topluluğudur. Ümmet kelimesi eserde bazen topluluk (millet) bazen de peygamberlere tabi olanlar anlamında kullanılmıştır.

- Muhammed ümmeti mescidler itdi
Cihândan dîn-i 'Îsâ bitdi gitdi 35-b / 243

3.4. TARİHÎ ŞAHSİYETLER VE EFSÂNEVÎ KAHRAMANLAR

3.4.1. Câlînôs

Eski Greklerin hakîmlerinden biri Bokrat ile birlikte hekimlikteki mahareti nedeniyle anılır. Bergama'da doğmuş, Roma'da ömür sürmüştür.(Mö.199-129)⁶³

Evvel: Ahkâm-i Câlînôs (Galenos'un kuralları) 1-a

3.4.2. Sikender/İskender

İskender-i Zülkarneyn ve İskender-i Yunanî olmak üzere tarihte iki İskender vardır. İskender-i Yunânî, MÖ. III. Yy da yaşamıştır. Büyük İskender olarak da bilinen

⁶³ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.79

bu şahsiyet, içki içen, zulüm yapandır. Oysaki İskender-i Zülkarneyn olarak bilinen kişi ise, bir peygamber veya Salih bir kul olduğu konusunda rivâyetler vardır.⁶⁴

Kanı İskender kanı İsfendiyâr
Kim cihânda yapalar şehri ü diyâr

7-b / 57

3.4.3.Behrâm, Rüstem

Sâsânîler soyundan bir hükümdardır. Bu hükümdar 420’de tahta çıkıp 20 yıl saltanat sürmüştür. Gûr, yaban eşeği avına merakından dolayı kendisine Behram-ı Gûr denilmiştir. İran mitolojisinde Merih savaş tanrısıdır. Bu bakımdan şairler, Behram’ın adını hem kahraman hem de savaş ilahı olarak anlarlar.⁶⁵

Oturmuş milk-i pencümde çü Behrâm
Cihânı zulm ü cevriyle kılur râm

2-b/47

3.4.4.Rüstem

İran’ın ünlü kahramanıdır. Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Neriman’ın torunu ve Sâm’ın oğlu olan Sicistan ve Seyistan hükümdarı Zal’in oğludur. M.ö. IV. Asırda Keykavûs zamanında yaşadığı sanılmaktadır.⁶⁶

Şâh-ı Rüstem Hân’a gerçi hôşidi
Lîk anun katline key endîşidi

8-b/43

⁶⁴ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.212

⁶⁵ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.63

⁶⁶ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.334

3.4.5.Şeddâd

Hud peygamber zamanında yaşamış olup Yemen'deki Âd kavminin hükümdarı idi.⁶⁷

Kanı Kâvusile Şeddâd bin 'Âd?
Şimdi olmaz adları dillerde yâd
7-b/61

3.4.6.Âsaf [bin Berhiyâ]

Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziri ve İsrâil oğulları soyundan gelen Asaf b. Berhiye'den kalmadır. Bu kişinin ilm-i simya ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette, İsm-i âzam ile, Belkıs'ı tahtıyla birlikte getiren vezirmiş.⁶⁸

Vezîr-i a'zam idindi özine
Âsaf hayrânidi şîrîn sözine
40-a/711

3.4.7.Hayder

Arslan anlamına gelen bu kelime, Hz. Ali için kullanılır. Bu lakap ona annesi tarafından verilmiştir.⁶⁹

Yürüyüp şevketile iy cihângîr
Kopardun bâb-ı küfri hem-çü Hayder
41-a/5

3.4.8.Ayâz

Mahmud Gaznevî'nin kölesi ve mahbubunun adıdır. Şairler sevgililerini Mahmud'a, kendilerini de Ayaz'a benzetirler.⁷⁰

Ri'âyet eyleyüp dem-sâz idindi
Dem-i Mahmûd ile Ayâz idindi
44-b/30

⁶⁷ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.367

⁶⁸ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.37

⁶⁹ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.179

⁷⁰ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.47

3.4.9. Hızır / Hızır

Hızır, Hz. Musâ döneminde yaşayan, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen kişi. Âb-ı hayatı içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup, Kur'an-ı Kerim'de Musa Peygamber ile olan mâcerâsı anlatılır. (Kehf, 59-81) Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hızır kıssası başlangıcından beri en çok tasavvuf çevrelerini ilgilendirmiştir. Bunun sebebi, kıssanın âdetâ tasavvufun iki ana ilkesi olan irşadı ve ilm-i ledünnü temsil etmiş olmasıdır. Zira kıssada Allah'ın, kendisine Hz. Musa'nın bilemediği bir ilim (ilm-i ledün) verdiği kul (Hızır) Hz. Musa'ya kılavuzluk (irşad) etmektedir. Kıssa bundan dolayı daha IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf çevrelerinde özel bir ilgiye mazhar olmuş ve buna tasavvufun ruhuna uygun bir yorum getirilmiştir. Bu yorumda Hızır mürşidi, Hz. Mûsâ müridi temsil etmektedir. Hızır'ın abdalların reisi olarak en yüksek mürşid mevkiine oturtulması tasavvufun gelişiminde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiş, birçok sûfi Hızır tarafından irşad edildiğini ve onunla görüşüp sohbet ettiğini söylemiştir.

Hızır âb-ı hayâtı bulmuş, bu sudan içmiş ve ölümsüzlüğün sırrına ermiştir. Darda kalan İnsanların imdadına yetişerek onları sıkıntıdan kurtarır. "Hızır gibi imdada yetişmek", "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez" gibi deyimler bu İnançla ilgilidir. Hızır'ın hastalara şifa verdiği de inanılır.

Kaynaklarda Hızır'ın denizde. İlyâs'ın karada bunalan kişilerin imdadına yetiştiği ileri sürülürse de vuku bulduğu söylenen olaylarda karada darda kalanların imdadına da hep Hızır'ın yetiştiği görülür. İlyâs'tan pek söz edilmez. Hızır'a "Hıdrellez" denilen mayıs ayının altıncı gününde rastlanacağına inanılır. Hızır ile İlyâs her sene bir defa bu günde buluşurlar. Bu gün halk Hızır'ı görmek için genellikle bir yerde toplanır, baharın yeşilliğinde ona rastlayacağına inanır.⁷¹

Gehî nûş eyle zulmetde hayâtı
Hızır u İlyâs'ile terk it memâtı

2-a/34

3.4. 10. On iki İmâm

Şiilerce, dini korumak ve hükümlerini yerine getirmek için Peygambere halife ve varis olduklarına inanılan on iki kişidir. Oniki imam şunlardır:

⁷¹İlyas Çelebi, „Süleyman Uludağ, DİA, XVII,406-411 vd “Hızır” mad.

1. Aliyyü'l-Mürteza, 2. Hasenü'l-Mücteba, 3. Hüseyini'ş-şehid, 4. Ali Zeynelâbidin, 5. Muhammed Bâkır, 6. Câferü's-Sadık, 7. Mûsâ Kâzım, 8. Aliyyü'r-Rıza, 9. Muhammed Takıyyüddin, 10 . Aliyyün Nakıyyu'l-Hâdî, 11. Hasenü'l-Askerî, 12. Mehdî.⁷²

On iki imâm gelüp dikdi 'alem
Gâziler cem' olmağıçün işbu dem

10-a/142

3.4.11. Nemrûd

Babil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil kulesini yaptıran kral olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem, MÖ.2600 yıllarına rastlar.⁷³

Halîl'e nâr-ı Nemrûd oldu Mi'râc
Anun na'leynini 'Arş eyledi tâc

4-a/42

3.4.12. Nerîmân

Rüstem'in dedesi olan Sâm'ın babasıdır. İran mitolojisinde adı, oğlu Sâm'ın yiğitliğiyle anılır.⁷⁴

Kapuda turdı Behrâm heybet ile
Nerîmân ki celâl ü şevket ile

50-a/811

3.4.13. Sâ'm

Şehnâme'de adı geçen bu kahraman, Feridun zamanında yaşamıştır. Neriman'ın oğlu olup çok kuvvetli imiş.⁷⁵

Tîgun salâbeti çün 'âlemde rûşen oldu
Râm oldu hıdmetüne ger Sâ'm eger Nerîmân

5-b/8

3.4.14. İsfendiyâr

İran tarihinde hak, kudret ve lütuf sembolü olarak yer alan efsanevî kahraman. İran'da İslâm öncesi hanedanlardan Keyânîler'in hükümdarı Güştâsb'ın en

⁷² bkz. Pala, *a.g.e.*, s.320

⁷³ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.313

⁷⁴ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.314

⁷⁵ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.341

büyük oğludur. Zerdüştlüğün kutsal kitabı Aves-ta'da "Sipuntû-Dâte" (kutsal yaratılmış) şeklinde adlandırılmış ve "taxma (Farsça tehm=güçlü kahraman) diye tanımlanmıştır. Pehlevîce kaynaklarda Zerdüştlüğün güvenilir savunucusu ve öncüsü olarak zikredilmesine rağmen edebiyatta daha çok Rüstem-i Zâl ile mücadelesiyle şöhret bulmuş ve trajedik ölümüyle anılmıştır. Kahramanlıklarını destantastınp İsfendiyâr'a efsanevî kişiliğini kazandıran eser Firdevsî'nin Şâhnâme'sidir.⁷⁶

Kanı İskender kanı İsfendiyâr?
Kim cihânda yapalar şehri ü diyâr

7-b/57

3.4.15.Husrev

Hüsrev-i Şîrîn adlı mesnevîlerdeki erkek kahramanlardan biridir. Ayrıca Padişah anlamında da kullanılır.

Hüsrev, Nuşirvan'ın torunu olup, Sâsâniyân sülalesinden bir padişahdır. Perviz lakabıyla bilinir. 589myılında tahta geçmiş olup, Ermeni prensesi Şîrîn'e olan aşkı dillere destan olmuş ve artık gerçek kişiliği etrafında bir çok rivâyetler uydurularak, efsanevi bir kişiliğe bürünmüştür.⁷⁷

Kılıpdur Milk-i Kürdistân'a sultân
Adın kim didi Husrev-i Şâh-ı Yûnân
5-b/49

3.4.16.Ferîdûn

Pişdâdiyân sülalesinden altıncı hükümdar olan İran'lı meşhur padişah. Cemşid'in sülalesinden olup, Dahhak'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir.⁷⁸

Ger Ferîdûn şâh ger Dahhâk-i pîr
Buna benzer görmediler dâr u gîr
16-a/634

3.4.17.Keykubâd

İran'ın Pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen şah sülâlesi. Keyâniyân'ın ilk hükümdarıdır. Key(=Büyük hükümdar,padişah) lakabını kullanan ilk hükümdardır.

⁷⁶ Albayrak, Nurettin.,DİA,XXII,511, "İsfendiyâr" mad.

⁷⁷ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.197

⁷⁸ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.140

Adaletiyle ün salmıştır. Selçuklu sultanı Keykubad (ö.1237) ile bunun hiçbir alakası yoktur.⁷⁹

Kimse bundan olmayuptur bâ-murâd
Ger Ferîdûn ola vü ger Keykubâd
19-a/868

3.4.18.Kayıtbây

Ebü'n-Nasr Seyfüddîn Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn el-Melikü'!-Eşref Kâyıtbay ez-Zâhirî (ö. 901/1496) Memlûk sultanı (1468-1496). (Burci hanedanından onsekizinci hükümdardır.) takvimle 872-901) Çerkez asıllı olup826'da(1423) Kafkasya'da doğdu. On üç yaşında iken Mısır'a getirildi ve Sultan Barsbay tarafından satın alındı. Daha sonra Sultan Çakmak el-Melikü'z-Zâhir'in memlûklerinden oldu. Çakmak tarafından azat edilerek hasekiler arasına alındı ve ardından devâdâr-ı sagîr tayin edildi. Hoşkadem zamanında önce tablhâne emirliğine, daha sonra binbaşılık rütbesine yükseltildi.⁸⁰

Taht-ı Mısır'a şâhdı bir nîk-rey
Adına dirlerdi Sultân Kayıtbây
8-a/17

3.4.19.Gavrî/Kansu'l-Gavrî

(ö. 922/1516) Memlûk sultanı (1501-1516).

Asıl ismi Cündeb, künyesi Ebü'n-Nasr olup Seyfeddin ve Kansu lakaplarıyla tanınır. Yanlışlıkla Afganistan'daki Gur bölgesine nisbetle Gûrî, fakat daha doğru ve yaygın olarak Mısır'daki Gavr askeri ocağına izafetle Gavri şeklinde bilinir. Kansu adı ise Türkçe'de "kanı saf anlamına gelen kanısvdan bozmadır. Kendisini Çerkez diyarından getirip Sultan Kayıtbay'a satmış olan Baybardî'ye nisbetle "Kansu min Baybardî" ve Eşref Kayıtbay'a izafetle Eşrefî şeklinde de anılır. Mısır'a gelmeden önceki hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte yetmiş sekiz yaşlarında öldüğüne göre 844'te (1440-41) doğmuş olduğu söylenebilir.⁸¹

Tâ ki sultân oldı Kâf-ı nâ-sezâ
Kansu'l-Gavrî'yidi ol ehl-i cezâ
8-b/26

⁷⁹ bkz. Pala, *a.g.e.*, s.239

⁸⁰ İsmail Yiğit, DİA, XXV,80, "Kayıtbay" mad.

⁸¹ Seyyid Muhammed Seyyid., DİA, XXIV,314, "Kansu'l-Gavrî" mad.

3.4.20. İbrâhîm Pâşâ (Maktul-Pargalı)

Kânûnî Sultan Süleymân Hanın ikinci sadrâzamı ve Osmanlı târihinin en meşhur devlet adamlarından. (Ö. 942/1536)

Arapça, Farsçanın yanında bâzı batı lisanlarını da bilen İbrâhim, Şehzâde Süleymân pâdişâh olunca İstanbul a getirilerek sarayda mühim görevler verildi. Belgrad Seferine, kapıağası rütbesiyle katıldı. Rodos Seferinde hasodabaşı ve içşahincilerbaşı sıfatlarıyla pâdişâhın yanında bulundu. 1523'te Pîrî Mehmed Paşanın görevden alınmasıyla, sadrâzamlığa tâyin edildi. Ayrıca bu vazîfesine ilâveten Rumeli beylerbeyliği de verildi. Sadrâzam olduktan sonra isyân eden Mısır Beylerbeyi Hâin Ahmed Paşayı cezâlandırmak üzere Mısır'a giden İbrâhim Paşa, geçtiği yerlerde gördüğü bozuklukları yoluna koydu. Mısır'da kaldığı sürede esaslı idârî ve mâlî ıslâhatlar yaptı.

3.4.21. Rüstem Hân

İran Padişahlarındandır.

3.4.21. Ye'cûc ve Me'cûc

Me'cûc ile birlikte, Nuh peygamberin oğlu olan Yâfes zürriyetinden iki kabilenin adıdır. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen (Kasas, 88; Enbiya, 96) bu iki kabile, tefsirlerde hayli değişik tanımlanmıştır. Ancak ortak noktaları, dünyayı fesada verecekleri, kıyamete dek bütün insanlığa şümüllü bir âfet oldukları ve kıyamete yakın bir zamanda buldukları yerden çıkacaklarıdır.⁸²

⁸² bkz. Pala, *a.g.e.*, s.416

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
METİN

4.1.ESERİN TAVSİFİ

Eserin adı: Saadetnâme

Müellifi/Yazarı: Firâkî

Müstensihi: İbrahim b. İbrahim

İstinsah tarihi: Hicri 1074 / M. 1663/1664

Dili: Türkçe/Osmanlıca

Yazı çeşidi: Nesih kırma

Varak sayısı : 49 varak (Mecmua içinde 59-108 araklar arasındadır.)

Kağıt: Aharlı

Satır sayısı: Sayfa içinde dikey ve yatay satırlar bulunmakta olup, satır sayısı her sayfada farklılıklar göstermektedir. Örneğin: 60-a'da dikey satır sayısı: 15; yatay satır sayısı:14;

60-b'de dikey satır sayısı: 19; yatay satır sayısı: 14'dür.

Yazı Özelliği: Yazı siyah mürekkeple yazılmış. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Beyit bitimlerinde kırmızı nokta kullanılmıştır. Sayfa içinde cetvel kullanılmamıştır.

Cild: Deri ciltli olup, ortası şemseli, miklapsız ve şîrâzelidir.

Bulunduğu yer: İBB Atatürk Kitaplığı,İstanbul Kitaplığı Bölümü.

Sınıflama/Yer: T 811 FİR.

Ebadı/Fiziksel nitelik: 59-108 yk. bb st; 210 x 150 bb mm

Konu Başlıkları: Türk Edebiyatı

Türk Şiiri

Kitap/Bölüm/oda: [MC. Yazmaları MC Ğ_ Yz_K.000092/04]

İlk Beyit:

(1) Yine vîrâneye korlardı hargâh
Tınâbı sâyebân toldı bu dergâh

Son Beyit:

(860) Cihâna mâlik olsun hem-çü Cemşîd
Felekde döndükce mâh u hûrşîd

4.2.METİN

TEBYİN-İ GARAZ⁸³

Evvel: Ahkâm-i Câlînôs (Galenos'un kuralları)

Dovvom: Feterât-i 'Âlem (Dünyanın geçirdiği merhaleler)

Sevvom: Cülûs-i Sultân Selîm Hân (Sultan Selim'in Tahta geçişi)

Çehârom: Feth-i 'Acem(Acem'in fethi)

Pencom: Feth-i 'Arab(Arab bölgelerinin fethi)

Şeşom: Hikâyet-i Hiremân ü Nîl(Yaşlı Nîl'in hikayesi)

Heftom: Cülûs-i Sultân Süleymân (Sultan Süleyman'ın Tahta geçişi)

Heştom: Feth-i Belgrâd (Belgrad'ın fethi)

Nohom: Feth-i Rodos(Rodos'un fethi)

Dehom: Hikâyet-i Milk-i Hind ü Evsâf-ı O (Hind ülkesinin hikayeleri ve onun vasıfları)

Yâzdehom: Vezâret-i İbrâhîm Pâşâ vü Reften-i be-Mısır (Vezir İbrahim Paşanın Mısır'a gönderilmesi)

Devâzdehom: Feth-i Engürûs(Engürüs'ün fethi)

⁸³ Maksadın açıklanması

[1-b] SA'ÂDET-NÂME
Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1⁸⁴

[1-b] (1) Yine vîrâneye korlardı hargâh
Tınâbı sâyebân toldı bu dergâh

Döşendi hân-ı Bismillâhirrahmân
Rahîm itdi yine lutfıyla ihsân

Açup feth itdi râh-ı rahmetini
Habîbi kıldı Hakk'a da'vetini

İrişdi feyz-i Rahmâni İlâhî
Konuldu başlara devlet külâhı

(5) Kıla mı şem'-i tahkîkî münevver
Gönül âyînesi oldu musavver

Sivâ vü gayr fikrin dûr kıldı
Bu cân milkine zikri nûr kıldı

İlâhî 'âciz ü bî-çâreyüm ben
Bu gurbet içre bir âvâreyem ben

Tarîküm derd ü süht ü yok mecâlüm
Yüküm sengîn piyâde n'ola hâlüm?

Vücûdum kiçi lîkin sözde cüstüm
Cihân cavlak işinde key dürüstüm

(10) Eger irmezse bir zerre 'inâyet
Kim anun katresidür bî-mehâbet

Bu yolda zîr-i pâ kaldum dayandum
Ki dürlü reng-i 'isyâna boyandum

Münevver olıcak nûrıyla yüzler
Benüm 'aynum senün lutfını gözler

Derûnum nûrunile evşen eyle
Birûnum lutfunile gülşen eyle

Mücerred kıl cihân ârâyışinden
Dahî bu nakd-i şûm âlâyışinden

⁸⁴ Başlık altındaki rakamlar nazım şekillerine göre verilmiştir.

- (15) Nigehdâr ol dile sehv ü hatâdan
Aritsun dem-be-dem lutf u ‘atâdan

Bu gülşen kim düzerdin cân ü dilden
Hümâyûn-i tal’at ay ü günden

Ki devr itdükçe devrânı zemânun
İrişmesün buna bâd-ı hazânun

Ne meclis kim ola pür-güller olsun
Bahârı nergis ü sûsenler olsun

Okudukça Şecâ’at-nâme dinsün
Velî adı sa’âdet-nâme dinsün

- (20) Sa’âdet birle zikr olundı fâli
Şeh-i devrânun oldı çün makâli

Bu hâki lutfi iksîri zer itsün
Cemâli âfitâbı gevher itsün

Ola şeh gibi ‘âlemde mü’ebbed
Kala dillerde adı hem mü’eyyed

Îlâhî ben za’ife feth-i bâb it
Du’âmı Hazretünde müstecâb it

Mezîd it ‘ömrüni vü devletini
Dahî milkine her gün şevketini

- (25) Firâkî çün du’âmı kıldun âbâd
sa’âdet-nâme’ye gel eyle bünyâd

ENDER-İ TEVHÎD-İ ‘AYNÎ⁸⁵
Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün

2

- (1) Gel ey gavvâs-ı deryâyı İlâhî
Gönül pâk eyle kıl Hakk’a penâhı

Bu bahrün ka’rına gel sefer kıl
Dür ü dür-dâneler bundan bider kıl

- [2-a] Hevâyı ‘ışk-ı Rahmândan dimâğun
Çü pürdür koyıser ‘Arş’a ayağun

Çü bû-yi gülşen-i cânânla cân
Mu’attar oldu kıl cân ü dil efsân

- (5) Eger vîrâne yirde hâk ide seni
Nice hâk bil ki cândan pâk ide seni

Bir’in yedi ola yidi’n yedi yüz
Ne yüz bilki cihânı tuta düpdüz

Eger istersen bu sıdkına bürhân
Kulak tut ki diye uş sana Kur’ân:

Kavlühü Te’âlâ: “Meselü’llezîne yünfikûne emvâlehüm fî sebîli’llâhi ke-meseli habbetin enbetet seb’a senâbile fî külli sünbületin mi’etü habbetin. Va’llâhü yudâ’ıfû limen yeşâ’ü. V’allâhü vâsi’un ‘alîmün.”⁸⁶

Vücûdun hırmeni terk it gel iy yâr
Ko yaksun nâr-ı ‘ışkı şevk-i dildâr

Eger ref’ ola senden işbu hestî
Ebed nûş eyledün câm-ı Elest’i

- (10) Çözülse ‘akl eliyle ‘ukde-i nefis
Gidüp pâk ola cândan hârila has

Makâmın ola seyr-i Tarfetü’l’ayn
Hicâb olmaya sana her dü-kevneyn

⁸⁵ Allah’ın Birliği Hakkında

⁸⁶ Kur’an, Bakara Sûresi, Ayet261. “Allah yolunda mallarımı harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah’ın lütfü geniştir, O herşeyi bilir.”

Otura cân ü dil tahtında şevki
İlâhî 'ışk birle eyle zevki

Temâşâgâhun ola rûy-i cânân
Refîkun ola ol Hannân ü Mennân

Gehî seyr eyle eflâki felek vâ
Gehî zikr eyle Allâhı melek vâ

- (15) Gehî Cibrîl ile kıl 'Arş'a pervâz
Gehî Cânân ile kıl cânı dem-sâz

Gehî kıl rahmet-i Hakkı temâşâ
Ki mevc nüh felek başından aşâ

Gehî bûy-i nesîminden mu'anber
Cihân eknâfını eyle mu'attar

Gehî kıl şems-i Rahmân-tek hüveydâ
Mükedder dillerün mâhına peydâ

Gehî 'uşşâka eylegil beşâret
Ki cânân vasliçün kıldı işâret

- (20) Gehî kıl cân ü dil milkini âbâd
Ki dildâr eylemez mi dillerin yâd?

Gehî seyr eyle şark u garb-ı 'Âlem
Gehî şerh eylegil ahvâl-i âdem

Gehî zikr eyle zikrin enbiyânun
Gehî fikr eyle fikrin evliyânun

Gehî bul kudret-i Hakkdan vücûdı
Melekler ki sana kılsun sücûdı

Gehî Âdem'le geşt eyle cinânı
O kasr u manzar u dârü'l-emân'ı

- (25) Gehî terk it bihişt'i bi'z zarûrî
Gelüp nûş eyle bunda bu mürûrî

Gehî Nühila gark eyle cihânı
Gehî rûhı ile pür kıl bu cihânı

Geh İbrâhîmile olgıl nâra pür-tâb
Fidâ-yı cân idüp cânânı deryâb

Geh İsmâîl ile kıl cânı kurbân
Ki dil milkine cânân ola sultân

Süleymânıla ki seyr it hevâda
Gehî Dâvûdıla zikr it nevâda

- (30) Gehî Eyyûb ile sabr it belâya
Zekerıyyâ'yla boyun vir rızâya

Gehî Lokmânıla 'ibret gözini
Açuben söylegil hikmet sözini

Gehî Mûsâ'ıla eyle münâcât
Ana kim ol kılur makbûl hâcât

Gehî 'Îsâ ile eyle 'urûcı
Gehî Mehdî ile kılğıl hurûcı

Gehî nûş eyle zulmetde hayâtı
Hızır u İlyâs'ile terk it memâtı

- (35) Gehî Ya'kûbıla Beytü'l-Hazen'de
Gehî Yûsufıla ol çâh-ı zemînde

Belî Yûsuf'da gösterdün cemâli
Habîbine temâm itdün kemâli

- [2-b] Eger fethiyse sana bu makâmât
Habîbullâh'durur asl-ı kerâmât

Ki zîrâ cümleñün aslı vü fer'i
Ol oldı kıldı anuñün bu cem'i

Bu kamu varlığa ol'dur sebeb ol
Ki ansız Hazret'e bulmadılar yol

- (40) Güzîn itdi kamudan ol'dur a'lâ
Makâmıdur anun "Lev lâ-ke lev lâk"⁸⁷

Anuñün var kıldı kâ'inâtı
Dahî mahlûkile dürlü sıfâtı

Durdurur nüh-felek üstünde 'Arş'ı
Döşedir kudreti su üzre ferşi

⁸⁷ Aclûnî, K. Hafa, c.2 H: 2123; (bkz. Harun Ünal, Uydurma Hadisler 1, s.87, İstanbul,2007)
(Hadis-i Kutsi olarak meşhur olmuş ise de kaynaklarda bunun hadis olmadığı ifade edilmiştir. "Eğer Sen olmasaydın Habibim alemleri yaratmazdım")

Bezendi necmi envârıyla eflâk
Semâ' u raksa girdiler tarab-nâk

Yedi seyyâre'yi câyir melekde
Şehen-şâh eyledi taht-ı felekde

- (45) Zuhâl kim nahs-i ekber mazharıdur
Yedinci âsmân anun yeridür

Şeşüm-deh yâd-ı şehdür şıkk-ı ekber
Sâ'adet ehline ol oldı rehber

Oturmuş milk-i pencümde çü Behrâm
Cihânı zulm ü cevriyle kılur râm

Şeb-i târîke bu köhne'külhan
Güneş nûrıyla kıldı tâze gülşen

Segâhda râst ider sâzını Zühre
Ki bulmaya cihândan kimse behre

- (50) 'Utârid redd ü medde ehl-i tedbîr
Hisâbında cihân bâlâ eger zîr

Kamer âhir felekden saldı pertev
Anunçün hâne oldı burc-i kecrev

Cihân kimseye kılmaya vefâyı
Vefâ yerine eyleye cefâyı

Koyup terk eylegil bu köhne deyri
Murâd üzre degül itdüğü seyri

Yapar gibi olurmuş kevn-i 'imâret
Harâb eyler tutar beş yıl temâmet

- (55) Gehî âbıyla gark eyler cihânı
Gehî bâdıyla yıkar bu cihânı

Gehî ma'mûr ider bu köhne deyri
Gehî hâlî kılur bî-hûde seyri

Kılur geh talmışile bir cihânı
Nihân eyler zemîn ü âsmânı

Güneş nûrıyla gâhî rûşen eyler
Zemîn ü âsmânı gülşen eyler

Gehî arza döşer atlas bisâtı
Zümür-rüd-pûş idüp eyler nişâtı

- (60) Dırahtı sebze-pûş eyler varakdan
Seher-çîn eyler evrâkın varakdan

Kılur şâhında cüllâbı şekerbâr
Turunc u sîb ü amrudı ki gül-nâr

Gehî neyden kılur efgân u nâle
Gehî yerden bitürür dürlü lâle

Gehî cennet misâli gülşen eyler
Zemistânıyla bozar külhan eyler

Gehî ebr ü gehî bârân gehî bâd
Gehî berf ü gehî lahm gâhî dilşâd

- (65) Kimi sultân kimi bende kim evbâş
Kimi hâce kimi dervîş ü kallâş

Melekler çokı hayrândur bu sun'a
Salup kalmadı kimesne buna kar'a

Ol aldı işbu meydânı emeksiz
Ki teslîm itdi cânın er demeksiz

Bu kudret bahrinün pâyânı yokdur
Buna 'akl ermeğın imkânı yokdur

Kılurken sun'ı Mevlâ'yı temâşâ
Dilümden sâmeye geldi bu inşâ

KASÎDE BE-TARÎK-I HİKMET DER-SAN'AT-İ ÂFERÎNİŞ⁸⁸

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

3

- (1) İy cemâlün lem-yezel hem dir celâlün lâ yezâl
Bârgâh-ı Hazretünden 'akl u dil hayrân u lâ

Kâdir u kudret ü Rahmân Hâlik-ı kevn ü mekân
Vâhid ü Ferdü's-Samed Hayy ü Kadîm ü bî-zevâl

⁸⁸ Yarattıcının san'atındaki hikmetin Yolları hakkında Kaside

Ol Cenâb-ı Kudretünden ber-nidâ-yı Kâf ü Nûn
Bu ‘adem milkine irdi cân Kibriyâ-yı Zü’l-Celâl

Ân-ı vâhıd içre bu milk-i ‘adem buldı vücûd
Zâhir oldı bunca varlık bî-hilâfu bî-melâl

- (5) Dokuz eflâk eyleyüp kıldun melâyikden dolu
Rûşen itdi burcların ahterü şems ü hilâl

[3-a] Çâr-‘unsur yarup kıldun ‘anâsırdan vücûd
Hâk ü bâd ü âteş-ü rûh eyledün âb-ı zülâl

Bahr-i kudretde yaratdun bir hab-rîze hâkden
Rub’-ı meskûn ismidür ger kılsalar andan su’âl

Dört tabâyi’ dört hevâ vü dört sûretle devr-i bekâ
Yaz u yay ü güz ü kış ismîni kıldı mâh u sâl

Dürlü eşkâl ü me’adin kudretün izhâr idüp
Giydürür hıl’at nebâta Sıbgatu’llâh sebz ü âl

- (10) Turmayup döner felekde nurun ile zulmetün
Geh nehâr eyler cemâlün geh şeb-i târîk-i celâl

Kil-i ahmerden yaraddud kâlıbını Âdem’ün
Yazar nakkâş-ı ezel ol nakş-ı kudretten misâl

Emrinile cümle varlık ana kıldılar sücûd
Giydi la’net hıl’atin başın çeküp ol bed-fe’âl

İki rûh itdün müyesser ana iy Hayy ü Kadîm
Biri rûhânî sıfatdur biri hayvânî-hısâl

Haslet itdün rûh-ı hayvânî ile nefse mürûr
Rûh-ı rûhâniyle buldı ‘akl u cân fazl u kemâl

- (15) Kodun alnında münevver nûrını ol Ahmed’ün
Rûşen oldı yir ü gök hem buldı hüsn-i cemâl

Girü kendüden yaratdun bir cemâl-i cânfezâ
Ki ana benzer bitmedi ‘âlemde tâzenihâl

Zâhir itdün ‘âlem-i vahdetde Vahdâniyyetün
Çift yaratdun kim özüne olmaya iki hayâl

Sekiz uçmağı yaratdun bunlara kıldun makâm
‘Akd-i hıll ü hurmetile birbirine itdün halâl

Emrün oldu bunlara “Lâ tekrebâ hâzihi”ş-Şecer.”⁸⁹
Ger hılâf-ı emr idesin ezelîsin fi’l hılâl

- (20) Bâğ-ı firdevs içre rûşen günlerini rûz-gâr
Târik idüp içürür zehri bulara hem çü bâl

Hîle ile ol la’în ü bed-fi’âl ender-bihişt
Girüben kıldı bulara dürlü dürlü mekr ü âl

Nûr-ı Ahmed’den kaçup ol la’neti nâr-ı şerâr
Oldı Havvâ hırmenîne âteş-i sûzân cevâl

Yakup itdi Hakk katında ‘avretün günde siyâh
Uydı ‘avrat sözine Âdem dahî buldı zevâl

Cebr-i hâtır kılmagıçün sıdı Hakk’un emrini
Gâlib olup ‘ışk ana itdürmedi fikr ü me’âl

- (25) Çünki bunlar yidiler buğdayı bî-izn-i İlâh
İkisinün dahî şol dem nûrları oldı zulâl

Ni’met-i cennet şerâb ü kasr u eşcâr u burâk
Tâc ü zîbâ kaçdı olardan açubeni per ü bâl

Kaldılar ‘uryân oluben şerm-sâr u hâr u zâr
İkisi de cân u dilden kıldılar efgân u nâl

Kovup uçmakdan buları saldılar bûd tebine
Çünkü bular ile melâyik-i Hazret-i Hakkdan misâl

Düşdi Âdem Hind İli’ne dûr olup Allâh’dan
Hasret ü derd ü nedâmet eyledi kassini dâl

- (30) İki yüz yıl ol Serendîl üzre gözi çeşmesi
Kan döküp ayağ üzre turup itdi ‘arz-ı hâl

Hem dumû’ u dem ki takdı yire oldı bir kez
Ma’denî Yâkût’un oldur gerçi çokdur kîl ü kâl

Düşdi Havvâ çün Hicâz’a ser-nigûn bâ-‘ışk-ı yâr
Gice gündüz ağlayup Âdem’den umardı visâl

Ol Habîbün hürmetiçün lutf idüp bunlara
Birbirine yol virüp kıldıra Cebel’de ittisâl

⁸⁹ Bakara Sûresi, 35. “Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.”

Beyt-i Ma'mûr bulara meskeniçündür bihişt
Gönderüp bârân-ı rahmet bunları kıldı igtisâl

- (35) Rahmetün irüp buları hem-çü evvel tâze-rû
Ol cemîle oldı ve hem oldı Âdem bâ-cemâl

Girü alnında tulû' itdi çü nûr-ı Mustafâ
Pertevinden rûşen oldı şark u garb ile şimâl

Gâv ü gendüm gönderüp irşâd olundı bâzâra
Hem işâret oldı Hakkdan kim eke tohm-i 'ayâl

Tâlib-i evlâd ü rızk oldı vü ekdi rûz u şeb
Tohm-ı gendüm derzini vü tohm-ı Âdem'dür sülâl

Kıldı ikisinde müyesser Âdem'e ol Pâdişâh
Tutdı evlâdı cihâmı hadd-i ser deşt ü cibâl

- [3-b] Nûr-ı Fahr-i Kâ'inât evlâdına nakl eyledi
Tâ ölünce devr ide maksûd-ı aslâ ittisâl

- (41) Gördüler çok yok likâya işbu diler fânînün
Terk idüben kıldılar dâr-ı bekâya intikâl

Yâ İlâhî hürmet-i Âdem Safi'den tâ Habîb
İrişince enbiyâ hakkı vü hem eshâb-ı dâl

Bu Firâkî-rû-siyehden rahmetin kılma dirîg
Kim olupdur zîr-i pâ-yi Enbiyâda pâymâl

Ol şefî'u'l-müznibînün şefkatinden dûr idüp
Ben kula kılma gühâhiçün Kerîmâ güşmâl.

DER-NA'T-İ SEYYİDÜ'L-MÜRSELİN VE HÂTEMÜ'N-NEBİYYİN
MUHAMMED MUSTAFÂ⁹⁰
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

4

- (1) Gel ir tûtî'-i dil keşf eyle esrâr
 Ki minkârun ola dâr-ı şeker-bâr
- Kanat-ı Kâf mülk-i câna eyle pervâz
 Hicâbın cân ilinün eylegil bâz
- Getür 'uşşâka cânândan haber-i ter
 Bu teşne-dillere âb-ı şekerler
- Humâ-yı medhi Fahr-i Kâ'inât'un
 Müzeyyen eyle ol hurşîd-i Zâtun
- (5) O makbûl-i harem o mahrem-i Hak
 Habîb-i Hâlik-ı kevneyn-i mutlak
- Ayağı tozu kuhl-i evliyâdur
 Ki Hakkdan Şâh-ı hatm-i enbiyâ'dur
- Dü-'âlem Hâlik'inun rûh-ı zâhiri
 Şerî'at kârbânı'nun semîri
- Terîkat ehl-i râhınun emîni
 Hakîkat suffası bâlâ-nişîni
- Cemâli her dü-'âlem âfitâbı
 Saçınun tâbı leylün mâhtâbı
- (10) Cihânı nûra müstegra kılur ol
 Cenâb-ı Hakk'a toğrı gösteren yol
- Habîb-i Hakk'durur ol şâh-ı kevneyn
 Meşâm-i kurb-ı Hakk'da kâkî'-ı seyn
- Bu mevcûdun 'ademden "Kâf ü Nûn"¹
 Der-i dergâh-ı Hakk'un "Memnûn"¹
- İşidildi nidâ Hakkdan çü "Lev lâk"⁹¹
 Anun 'ışkında çerha girdi eflâk

⁹⁰ Peygamberlerin Efendisi, Nebilerin Sonuncusu Muhammed Mustafa Hakkında Na't

⁹¹ bkz. 4 nolu dipnot

Cemâli şem'ine pervânelerdür
Kamer hurşîd ü encüm yânelerdür

- (15) Güneş nûrî cemâlinden münevver
Nehârî kılur ol nûrıyla enver

Kılur barmağı çün aya işâret
İşâretten irür şevk u beşâret

Kıluben sîne-çâk pes özini hâk
Gelür pâ-bûs-ı şâha cüst ü çâlâk

Düşer pervânenün şem'ün yağına
Semâdan düşdi der-i ayağına

Tavâf eyleyüp ol şem'-i güzîni
Girü tenlerine tutdı yüzini

- (20) Münâfıklar çü büryânı zehr-nâk
Önine kodılar bî-tirs ü bî-bâk

Elini sundı ana ol yüzi gül
Dile geldi o bürre hem-çü bülbül

Didi kim Yâ melîha'l-vechi enver
Vücûdumdur benim zehrile perver

Yime benden eyâ sâlâr-ı 'âlem
Seninçün 'âlemi tutmaya nâlem

İşidicek yimedi ol ta'âmı
İrişüp Cebrâ'îl virdi selâmı

- (25) Didi kim Yâ Muhammed işbu büryân
Tapuna Hakkdan oldı sıhhat-i cân

Yigil kim mu'cizâtun ola zâhir
Vücûdudur senün çün nûr-ı zâhir

Dehânun hokka-i tiryâk-i iksîr
Yaratmış anı ol Hallâk-ı Ekber

Cihânun cümle zehri vü fesâdı
Dehânundan bulısarlar kesâdı

İşidicek melekden bu kelâmı
Elini sundı yidi ol ta'âmı

- (30) Olur ol zehr-i mühlik hemîn sâfi
Vücûdı milkine kâfi vü şâfi
- Gazâda gördiler sudan melâli
Revân akıtdı barmağı zülâli
- İçüben cümle seyr oldı ‘atşân
İderdi sâye ebr ana güneşden
- Çü dikdi nahl ol gün viridi hurmâ
Temâm ashâb yidiler anı cem’â
- Virürdi nâka Ol Şâh’a selâmı
İderdi dâyim anunla kelâmı
- (35) Çıkuben Mekke’den ol Şâh-ı devrân
Medîne kasabasına kıldı seyrân
- Kılıpen kûh-ı Sevr’i anda me’vâ
Kureyş ehli hem olur hôr u rüsvâ
- [4-a] Girüp Siddîk ile oturdu gâra
Lebi tiryâk oldı zehr-i mâra
- Kapucun ‘ankebûta oldı vâcib
Kebûter dâhi oldı anda hâcib
- Gelicek Cibrîl’e virmediler yol
Bizi kıldı Habîbe perde-dâr ol
- (40) Oradan hicret idüp Sevr-i tesrîb
Nehârıdır nûrundan rû-yi magrib
- Medîne’ye varup ol nûr-ı enver
Cihânı kıldı cümle nûrı enver
- Halîl’e nâr-ı Nemrûd oldı Mi’râc
Anun na’leynini ‘Arş eyledi tâc
- Anunçün oldı cümle işbu envâr
Zemîn ü âsmân u sırr u esrâr
- Şefâ’at mülkine anı şehen-şâh
İdüpdür cümleden a’lâ ol Allâh
- (45) Uşarup pûtları pâk itdi Beyt’i
Pür itdi kandil-i İslâm’a zeyti

Münevver kıldı nûrî şark u garb'ı
Yüriyüp kıldı küffârile harbi

Günâhiçün bize Hakkdan 'atâdur
Tavâfî Ka'be'nün mahv-ı hatâdur

Dilersen cân u dil mülkini âbâd
Anun 'ışkıdur iden anları şâd

Deger mi nefis-i emmâre diyârun
Yıkuben oda yakar cümle vârun

(50) Eger ümmet olursan ol Habîbe
İrüşdürdün dil ü cânı tabîbe

Eger kılsan yolunda terk-i varlık
Ki varlukdur dil ü cânuna tarlık

Elün alup seni cânân eline
Gümânsız irgüre sultân iline

Ebed nûş eylesin cân-ı sâfî
Cihâna katresi şâfî vü vâfî

Cemâli hirmenden nite hicâbı?
Götürüp keşf ide ol âfitâbı

(55) Göresin cân göziyle sırr-ı esrâr
Eger emmâre kalmazsa yolun târ

Cinân bâğı ola sînen tufeylün
Murâd-ı nefse ger olmazsa meylün

Burâk-ı huld olıserdür ulağun
Eger konmazsa murdâra külâğun

Simât-ı Hakk tolu kasrıyla eyvân
'Alef-hâr itme nefsin hem-çü hayvân

Olursan pâdişâh iki kademde
Eger cânunı koymazsan nedemde

(60) Birin nefsüne bas birini cânâ
Yolun feth olup olasin revâna

Olasın mürşid-i râh-ı tarîkat
Sana keşf ola esrâr-ı hakîkat

Kabûl ide seni ümmetliğe ol
Bulasın meclisine girmeğe yol

Özün terk it olasın tâ kabûli
Şakâvet ehlidürür nâ-makbûli

Anun makbûlini makbûl ider Hak
Anun reddi olur merdûd-ı mutlak

(65) Anı muhtâr idüpdür ol Hudâ-vend
Şefâ'at mülkine olur Hudâ-vend

Livâ-yı Hamd olıser ana sancâk
Gire sündüs ana iren yalnızcak

İçiser sâkî' -i kevser 'Alî'den
Şerâb-ı cenneti câm-ı velîden

Olıserdür günâhı cümle zâ'il
Habîb-i Hak kime olursa mâ'il

Civâr-ı Hakk'da virile makâmı
Müdâm ola Habîb ile selâmı

(70) Girîzân ola andan yidi tamu
Yanup mahv olmaya 'uzvunda bir mû

Cemâl ü hüsn içinde ola şâmil
Netekim Yûnus olmuşdı kâmil

Olıser kasr-ı cennetde turağı
Süvâriçün Burâk ola ulağı

Ola ashâbı hûr ile gılmân
Şerâb-ı kevserile ola cinân

Getüre cânib-i Hak'dan melekler
Habîbullâh için medh u dilerler

(75) Anı hûriyle gılmânlar kılup yâd
Kılalar çeng ü kânûnile feryâ

Okına dürlü medhiyyeler gazeller
simâ' u raks ide garrâ güzeller

İçile ol şerâb-ı lâ-yezâlî
Ki yokdur âhiri vü hem zevâli

Ola bâkî cihânda ‘îş ü şâdî
Ne ölüm ola ne bugz u fesâdî

Ebed kalalar anda oluben şâd
Safâ vü ‘îşret ü zevkıyle dilşâd

MÜNÂCÂT⁹²
Mefâ’ülün Mefâ’ülün Fe’ülün
5

(1) İlâhî ol Habîbün hürmetiçün
Nazar kim kıldun ana rif’atiçün

Hitâbun hakkı çünkim didi “Levlâk”⁹³
Degülmüş senün yoğıdı işbu eflâk

Kelâmun hakkı çünkim oldı Kur’ân
Senün birlüğünedür sıdk u bürhân

Habîbün kıldığı seyrân hakıçün
Bihîşt ü ravza’-i Rıdvân hakıçün

(5) Ana ‘arz itdüğün dîdâr hakıçün
Anunla kıldığın güftâr hakıçün

[4-b] Dahî kıldığın ol ‘izzet hakıçün
Bağışladuğın ol ümmet hakıçün

Beni dâhî olardan kıl İlâhî
Kim hışmundan sana kıldum penâhı

Eger ‘adl eylerisen zîr-i beshat
Ve ger ‘afv eylerisen zihî rahmet

Ki lutfun bahrinün pâyânı yokdur
Ana ‘akl ermegün imkânı yokdur

(10) Bozuluben kafes çünkim vâz
Kafesden murg-ı cân eyleye pervâz

İlâhî sakla îmânum helakden
Gelenler kabz-ı rûh olsun melekten

⁹² Yakarış

⁹³ bkz. 4 nolu dipnot

Münevver eyle kabrüm nûrunile
Dahî üns eyle rûhum hûrunile

Kabirden turıcak tutgıl elümi
Livâ-yı Hamd'e irüşdür yolumı

Yüzümi nûr-ı lutfun kılsun enver
Vücûdum milki dâhî olsun enver

(15) Sırât üzre Habîbün eyle reh-ber
Yolumuz 'âsîlere ol oldı mu'anber

Şefî'u'l-müznibîn'i eyle hem-râh
Anunla rahmetüne vir bize râ

Makâmumı civârunda kıl anun
Ki müştâkıdurur cân u dil anun

Ümîdüm anadur kim işledün sen
Cemî' ümmetüni bağışladun sen

Velâkin bende yok ümmet nişânı
Günâhum bahr olup tutdı cihânı

(20) Değüldür rahmetün katunda şebnem
Ki mahv eyler güneşi yağdukda şebnem

'Înâyet bahri çünkim oldı mevvâc
Zemîn ü âsmân ol mevce muhtâc

İrişdi cânâ andan bûy-i kudsî
Anunla mûnis oldı tutdı ünsi

Cihânun dârını atdum yabâna
Elüm çün irdi kudsî kârbâna

Okıdum işbu medhi cân u dilden
Ferâgat eyleyüben kâl ü kılden

**KASÎDE DER-NA'T-I SEYYİDÜ'L-MÜRSELİN
SALLALLÂHÜ 'ALEYHİ VE SELLEM⁹⁴**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

6

- (1) İy gülistân-ı nübüvvetde Hak'un ana güli
'Andel'fün kibriyâ oldı vü kıldı gulguli
- Gulgul-i Hak'dan vücûda geldi işbu kâyinât
Yazdı ol ismüni Levh üstüne kudret eli
- Elli bin yıl ön bu varlıktan Habîbullâh ön
Asulıydı 'âlem-i kudretde nûrun kandili
- Kındil-i nûr-ı cemâlüne zîr-i nazar-gâh-ı İlâh
Ta olunca ter 'urukdan ol sun'ı Âdem kili
- (5) Kil-i Âdem çün olur anı kil-kile hem-nişîn
Nûş ider câm-ı kerâmet cür'asın anun dili
- Dil ü cânlar cânib-i Hak'dan işidicek hitâbı
Didiler ehl-i sa'adet baş koyup yerde "Beli"⁹⁵
- "Beli" didi Hazretüne ins ü cinnile melek
Senden umarlar şefâ'at ger nebî vü ger velî
- Vâlî'-i bezm-i elest itdi seni ol pâdişâh
Meclisinde bahş ide ol sâkî götür müli
- Müll degüldür 'ışk-ı Hak'dur ol şerâb-ı lâ-yezâl
Zâ'il olmaz bu kadr anun âhiri vü evveli
- (10) Evvelîn ü âhirîn 'ilmine 'âlimken şehâ
Ümmi kodun adun iy mahlûkun efdal ü ekmeli
- Ekmel itdün bu cihânı makdem-i meymûnla
Sensin iy mahbûb-ı Hak âhir-zemânun mürseli
- Mürsel itdün dîn-i İslâm ehlinün 'âlimlerin
Da'vet-i millet kılalar gösterüp toğrı yolu

⁹⁴ Peygamberlerin Efendisi (s.a.v) 'e na't hakkında Kaside

⁹⁵ En'âm Sûresi, 30 "Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu (yeniden dirilme olayı), hak değil miymiş? diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da, Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın! diyecek."

Yolda kalanlar hevâ-yı nefse gâret oluben
Zâd-ı istigfâr u tevbe âkı alur menzili

Münzel itdün ümmetüne şark u garb'ı 'âlemin
Gark-ı rahmet oldı heb dînüne rağbet kıble'yi

- (15) Kibleyi her günde beş kez nevbetün tablı sadâ
Rahmet-i Hakk'a salâdur iy cihânun efdali

Efdal-i ümmet'dür ol çâr-yâr-i bâ-safâ
'Andelîb-i gülşenün Sıddîk'dur ol dîn evveli

Evvel ol Fârûk idı kim dîni kıldı âşikâr
Gülşen-i bâğ-ı haremde ötdi Rahmân bülbüli

Bülbül-i câmi'-i Kur'ân menba'-ı 'ilm ü hayâ
Didi Zi'n-nûreyn anun hakkında l şâh'un dili

- [5-a] Dil ü cân-ı matlûbdur dâmâd-ı hatm-i enbiyâ
Şâh-ı Merdân Şîr-i Yezdân Fâtih-i Hayber Velî

- (20) Evliyâ ser-defteri "Lâ seyfen illâ Zü'l-fikâr"⁹⁶
Mazhar-ı kân-i şefâ'at "Lâ fetâ illâ 'Alî"⁹⁷

'Alî'ye Hakk ma'den-i dürc-i cevâhirden dü-nûr
Dilerdi cennet gülşenünde iki sultânî güli

Gül değül dü-nûr-ı çeşm-i Mustafâ vü Mürtezâ
Hüsn-i hulkıyla Hasen hem Şâhı Hüseyin bin 'Alî

Yâ 'Alî 'ışk-ı Rasûl ol Hamze vü 'Abbâs hakı
Gark-ı bahr-i hurrem olup amma göğe urdum eli

Elüni tut bu Firâkî-rû-siyâhun kim yarın
Şerm-sâr u hâr u 'uryân Hazret'e uğrar yolu

⁹⁶ Zülfikar'dan başka kılıç yoktur

⁹⁷ Hz. Ali'den başka genç yoktur. (Bu bir kelam-ı kibardır. Hadis değildir.)

**KELİME-İ ÇEND DER-EVSÂF-I SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN
HULLİDE MÜLKÜHÜ⁹⁸**

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

7

- (1) Gel iy dârende-i dürr-i me'ânî
Götür kuflı vü feth eyle dükânı
- Cihâd-ı 'arza server-i tâbân
K'ide cevherleri seng-i beyâbân
- İçür âb-ı hayâtı mürğ-ı câna
Ki bir dem bula 'ömr-i câvidâne
- Şekerden eyle şîrîn söz nebâtın
Suya döksün Mısır kand-i nebâtın
- (5) Bu dem 'arz eyle bir hurrem nehârı
Görüp mahv ola nev-rûz'un nehârı
- Bize bir gülsitân-ı hûb u dilkeş
Ki dâyim olsun irmesün gış
- Düzet bir meclis âyîn-i Süleymân
Süleymân ü Sikender ü Nerîmân
- Olalar çâker ol şâh-ı cihâna
Ki râm olmuşdur emrine zemân
- Ne şeh kim ol güzîn-i âl-i 'Osmân
Şehen-şâh-ı cihân sâni Süleymân
- (10) Ki yokdur misli bu devrân içinde
Cihânun câmdurur cân içinde
- Cihân vârn idüben Şâh'a teslîm
Fidâ itmiş vücûdın yidi iklîm
- Olup nûr-ı ilâhi'yle sirişte
Hakikat nûridur ol ya ferişte
- Lisânı Hakk kelâmı tercemânı
Kamer devrinin ol sâhib-kırânı

⁹⁸Allah saltanatını /mülkünü daim eylesin Sultan Süleymanın sıfatlarının bir kaç kelime

Cemâli âftâb-ı heft-kişver
Olupdur ‘adli nûrı günden enver

- (15) Nigîni zıll-ı dürr zıll-ı Humâyûn
Bulur beşşe anunla baht-ı meymûnı

Revân itmiş cihâna iki nehri
Biri latîfdür anun biri kahrî

Sebîl itmişdür lebi âb-ı hayâtı
Mükerrer eylemişdür kand-i nebâtı

Kılıcından revândur hûn-ı kâfir
İrür İslâm’a andan hazz-ı vâfir

Şikâr için süvâr olsa semende
Düşer gulgul Frenc ü Hind ü Sind’e

- (20) Virür ednâ kulına taht-ı Mısır’ı
Kapuda hıdmet eyler Şâhı Kisrî

Savurdukda sehâvet hırmenini
Olur Fağfûr u Hâkânı Hôşe-Çîn’i

İşi bezm ü safâ hûriyle ünsî
Mükesser-hânına Tâvûs-ı kudsî

Sekiz nahsini tutup ol cihângîr
Cihânun işleri cümlesine pîr

Kılup inşâ ana dürriyle gevher
Ne gevher her birin bir tohm-i ezher

- (25) Karâr itmiş anun üstünde sultân
Turur hıdmetinde Vildânile Gilmân

Cihân cem’ eyleyüp cümle kemâlin
Müzeyyen eylemiş kasr-ı cemâlin

Göriccek ‘akl anı eyledi feryâd
Budur var varise ol cennet-âbâd

Sekiz cennet irişmez pâyesine
Ki me’vâ olmuş ol Hakk sâyesine

- (30) Makâmı der-miyân her dü yerin
Önünde yire komış yüzün bahreyn

Ki dirler Mecma' u'l-Bahreyn ana âd
Ki Kostantîn urupdur ana bünyâd

Anı feth eyleyüpdür cediti şâhun
İrişsün rûhına nûrî İlâhun

Bugün İslâm pınarı menba'ıdur
Kemâl ehliyle dînün mecma'ıdur

Nişât u şevk tolu 'îşiyle şâdî
Olur dillerde İstanbul adı

(35) Hak anı eylemiş dünyâda'zam
Cihânun cümle milkinden mu'azzam

Ki yokdur misli milk-i Çîn içinde
Ne Hindistân Hıtâ vü Sîn içinde

[5-b] Bilâd-ı a'zam u hurrem kazâsı
Taşı la'l eyler ol şîrîn hevâsı

Cihânda olmaya bir dâhi misli
Ki cennetden mürekkebdürür aslı

Hevâsı hûş-nefes milki dil-firûz
Anun ehlinün olmuş bahtı bîrûz

(40) Bulmaz çeşm-i dikkat-bîn kusûrın
Nehr-i cennet lâceverd-âyîn kusûrın

Kılup nakkâş-ı Çînî sakf u dîvâr
Ezüp cân tahrîr itmiş nakş-ı pergâr

Mesâcidler ki bünyâd olmuş anda
Sanasın hâl-i zerrîn rû-yi cânda

Anı terk eylemiş ol râbi-enver
Cihânı gün gibi kılmış münevver

Yedi kulına virmiş yedi tahtı
Nazar kıl gör cihânun nîk-bahtı

(45) Yemen milkinde olmuş biri sultân
İrişmiş hükmi ta deryâ-yı 'ummân

Hicâz u Yesrib ü Bathâ vü Hayber
Kılıpdur bir kulını anlara rehber

Dahî bir kulın irişmiş Mısır'a sultân
Oturmuş hem-çü Yûsuf mâh-ı Ken'ân

Virüpdür bir kulına milk-i Şâm'ı
Virüpdür bulmuş anda 'izz ü kâmı

Kılıpdur Milk-i Kürdistân'a sultân
Adın kim didi Husrev-i Şâh-ı Yûnân

(50) Virüpdür bir kulına milk-i garb'ı
Kılur Efrenc ile ol darbı harbı

Olupdur bir kulı hân-ı milk-i deşte
Zihî sultân ger oturmuş taht-ı heşte

Çekilür bu cihânun mâl ü bâcı
Gelür bunca bir iklîmün harâcı

Dahî üç bahr olupdur zîr-i desti
İhâta kılmış anı mülk-i hestî

Dahî hem va'de Hakdan bu cihânı
Şehün 'adliyle pür kıla emânı

(55) Çü kıldı Ahmed'i Hak hatm-i mürsel
Kamudan sondı cümleden efdal

Şehiyle hatm ider âhir zemânı
Dahî kat' eyledi sâhib-kırânı

Ki devr itdükçe devrânı zemânun
Şeh-i devrân ola fahr-i cihânun

Ki Hakk'un zıllidür Sâni Süleymân
Şehen-şâh-ı cihân ol âl-i 'Osmân

Kılurken şevket-i şâhı temâşâ
Bu medhi cân ü dilden kıldum inşâ

**KASİDE DER-MEDH-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN HULLİDE
SALTANATÜHÜ⁹⁹**

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

8

- (1) İy burc-i evc-i rif'at hûrşîd-i âl-i 'Osmân
Ve'y nûr-ı lutf-i rahmet sâhib-kırân-ı devrân
- Tahtun yüce felekden kadrün a'lâ melekden
Milk-i cihâna Hak'dan tapundurur nigeş-bân
- İy pâdişâh-ı kişver tumturak-ı cihânı begüm
Hâkân egerçi Kayser 'isyâna kıldı îmân
- Levh-i zamîr-i hâkân kîtî-nümâ-yı evşen
Arz u semâda hergiz kalmadı zerre pinhân
- (5) Bahr-i muhît-ı hikmet olmuş dil ü derûnun
Olurdu ehl-i hikmet irse tapuna Lokmân
- Nûşirevân cihânda tohm-i 'adâlet iken
Mahv oldu çünkü 'adlün hûrşîdi oldu tâbân
- Bir şemme lutf-i vücûdun Mahmûd Şeh bulaydı
Şehen-şâh içre anı hem-çü itmez yedi devrân
- Tîgun salâbeti çün 'âlemde rûşen oldu
Râm oldu hıdmetüne ger Sâm eger Nerîmân
- İy şâh-ı Husrev-i dilî Husrevleri cihânun
Baş koyup oldu çâker Tersâ vü ger Müsülmân
- (10) 'Ahdinde âferîde âh itmedi felekden
Çerhınun 'ûd ü defî kim bezmünde oldu nâlân
- Zill-ı hümâ-yı devlet güncişine salsa cûdun
Sad eyleyüp 'ıkâbı ol ola şâh-ı murgân
- Ger dest-i himmetiyle püştini fâl idersen
Gürbe tapanca ura ber-rû-yi şîr-i gufrân
- 'Azm-i şikâr idersen serheng-i demîr-sencân
Pür ola deştle kevn bir neyle hem beyâbân
- Kılsan cihâd-ı Efrenc deryâ-yı leşkerünle
Tola cihâzunile deryâ-yı bahr-i Yûnân

⁹⁹ Allah saltanatını daim eylesin Sultan Süleyman Han'ı meth etmek hakkında kaside

- [6-a] Pürdür simâtonile ‘arzı vü tûli anun
Hân-ı ‘inâyetünden kalmadı kimse cevân
- (16) Buldı hayât-ı sermed cevlân ider mü’ebbed
Kasrun sûtûhına yol bulalı pîr Keyvân
- İzün tozına ahter cânıyla müştêrdür
Urdı yüzün izüne oldu evsak-ı sa’ dâñ
- Gördi çü şevketüni Behrâm eşbâh-ı pencüm
Kodı yüz işügünde cânile oldu derbân
- Şîr-i felek güneş’den müşte’il götürdi ta kim
Meş’ale-vârun ola hûrşîd-ü şems-i tâbân
- (20) Bezmünde Zühre sâzî savt-ı hazîn ü nâzî
Elhân idüp Hicâz’ı seyr itdi ta San’â-hân
- Erkân-ı devletünde yüz kor yire ‘Utârid
Umar ki ‘ilm ü ketbi ta’lîm ide Demîrân
- Gülşende gördi bezmün mâh oldu câm-ı zerrîn
Kûy-ı tılâ olur çün elünde göre çevgân
- Erkân-ı devletiçün kıldun tılâ cihânda
Bir feylesôf-ı dâñâ ‘adlile kıla kurbân
- Bahr-i muhît içinde gavvâs-ı ‘akl-ı şâhun
Bir dürr bulur ki mislün görmedi bahr-i ‘ummân
- (25) Gördün ki bir güher-i pâk noksân gıll u gışşdan
Makbûl idüp özüne eyledün anı mihmân
- Mâh-ı mükedder-şiken hûrşîd-i enver itdün
Buldı şeref anunla erkân-ı âl-i ‘Osmân
- Tedbîr-i milk-i şâhî olalı ana teslîm
Oldı kapunda hem-çün Âsaf-ı devr Süleymân
- Bârân-ı feyz-i cûdun kıldı cihânı gülşen
Lutfun buhârı ebre sunalı tolu-peymân
- Bu medh-ı şâhile ger derc olduğına çâker
Makbûl-i verd-i derende dahl ide ger Nerîmân
- (30) Oldı vücûd-ı vâhid Ka’be vü Bâb-ı her-dü
İşiği dâhî oldu kıble-i ehl-i îmân

Vaktinde key füzûndur Dârâ vü Husrev ü Cem
Dânâ-yı her dü-kevneyn kıldı özünü Rahmân

Dergâh-ı şâh'a irdün hâk it özün Firâkî
Ki Ol kîmyâ-nazar zer eyler türâbı yeksân

Erzâni kîbel-i İlâhî sâhib zemâne ki olsun
Dâyim bu dâr-ı devlet şâhile şâd u handân

Şark ile garb-ı 'âlem oldu tufeyli şâhun
Feth it yüri cihânı kim Hakkdan oldu fermân

- (35) Olsun şehâ müsehhar berrine bahr-i 'âlem
'Ömriyle 'adl ü devlet oldukça çerh-ı gerdân

SIFAT-I BEHÂR HİKÂYET-İ BÜLBÜL BÂ-GÜL¹⁰⁰
Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

9

- (1) Meger bir gün şitâ hengâmıydı
Mih u sermâ vü berf eyyâmıydı
- Semek sayd eyleridi şems-i deryâ
Cihânı kaplamışdı berf-i sermâ
- Hamel Burcında gördi ol cihângîr
Gezer otlar otuz bir yere tencîr
- Koyup terk eyledi sayyâd hût'ı
Hamel'de götürdi çün büryân Lût'i
- (5) Oluben burc-ı âbîden revâne
Tulû' itdi hamel'den bu cihâne
- Gam-ı mâh'ı gidüben oldu firûz
'Acûz-ı berd-i rûz'ı kıldı nevrûz
- İrişdi çün İlâh'ın lutf-ı bûyî
Cihân eyledi ol zişt-hûyî
- Cemâlî gülşeninde açdı perde
Hayâta geldi birden cümle yerde

¹⁰⁰ Gül ile bülbülün bahardaki hikayesinin sıfatı

Döşendi atlas-i hadrâ zemîne
Kemâl-i kudret-i hüsnün gemîne

- (10) Düzer elvân-ı ezherle bisâtı
Döşeyüben nebâtâtı simâtı

Ağaçlar sebz-pûş oldu varakdan
Seher-çîn oldu evrâkı ‘arakdan

Olur şâhında dürlü meyveler bâr
Mülevven her biri olmuş şeker-bâr

Sular cûş eyleyüp âb-ı hayâtın
Diler gark eyleye hadravâtın

Kaçup zulmet içine âb-ı hayvân
Hızır İlyâs ile ola pinhân

- (15) Virüp her subh-dem bâd-ı nesîmi
Kılur şermende cennât-i na’îmi

Ferâmûş itdi özin ola hayrân
Cinân kapularını yaptı Rıdvân

İrişdi çün cihâna lutf-ı Rahmân
‘Arûs ola netekim hûr u gılmân

Şu resme nûra gark itdi cihânı
Pür itdi dürr ü gevher bu mekânı

Seher gülşende murgân-ı seher-hîz
Kılur gulguller cân u dil-âvîz

- (20) Ne dil kim raks iderdi sanemâdan
İrişüp bûy-ı vuslat âşinâdan

- [6-b]** Cihânun cennet oldu deşt ü tâğı
İder gülşende bülbüller turağı

Nikâb açdı yüzinden çünki gülşen
Cihânı gün gibi gül kıldı rûşen

Cemâl-i gül ki tahtı kıldı envâr
Mübârek-bâda geldi cümle ezhâr

Değüldi çün zümürrüdden ‘alemler
Eline aldı nilüfer kalemler

- (25) Suyı evrâk idüp yazdı berâtı
Gülün ceşşine bahş itdi hayâtı
- Çü buldılar nevâ sultân-ı gülden
İdüp meclis düzerler bezm-i mülden
- Bu bezmün şevkına mest oldu bülbül
Dedi şâd ol hemîşe iy güli gül
- Cemâl-i hurreminden Hak cihânı
Müzeyyen eylesün virüp emânı
- İşâret bülbüle ol şâh-ı gülden
Nice feryâd idersin cân u dilden?
- (30) Gözün aç gör ki bu ra'nâ güzeller
Sema' u raks idüp garrâ-gazeller
- Okurlar mest oluben cümle gülden
Gel iç bir cür'a sen dâhî bu mülden
- Safâ câmindan itme dest-i dülfer
Terâneyle okı ebyât-ı dil-şeker
- İşitdür bize bir medh-ı bahârı
Geçer turrmaz bu nevrûz'un nehârı
- Ganîmet gör bu bir dem 'ömr-i bâkî
Mugannî bülbül ü gül oldu sâkî
- (35) İcâzet buldı bülbül şâh-ı gülden
Bunu kıldı terennüm cân u dilde

KASÎDE'-İ BÜLBÜL BERÂY-I GÜL¹⁰¹

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

10

- (1) Nazar kıl çeşm-i hikmetle eyâ ferzâne-i mevzûn
Ki fazl-ı kudret-i Hak'dan irişdi halvet-i meymûn
- 'Acûz-u pîrken dünyâ 'arûs-i nev-cevân oldu
Giyindi atlas-i hazrâ takındı lü'lü-yi meknûn
- Cemâl-i cân-fezâ hüsnin rûzı meşşâta-i kudret
Duhân-ı 'ûd u 'anberden mu'attar oldu bu gerdûn

¹⁰¹ Gül için bülbül kasidesi

Düzülmüş bezm-i sultânî behârun bâğ-ı huldünde
Müzeyyen eylemiş arzı şerâb u ni'met-i pür-hûn

- (5) Hevâ enfâs-ı 'îd-dem olup ahyârı 'âlem inmişler
Hurûc itmişler bu toprakdan ne denlü varsa medfûn

Benefşe bûy-i zülfünden cihânı kıldı 'anber-bâr
Kudûmünden beşâretdür ki kıldı Hâlik-ı bî-çûn

Zümürüd taht-ı şâhîde oturmuş hurrem ü şâdân
Ele almış gül-i handân sanemâdan câm-ı ber-gül-gûn

Çemende göz açup nergis nisâr-ı hem-dem-i şâha
Ciğer büryân ü göz giryân başında bir ta'beti altûn

Götürmüş başına sûsen sebû-yi çîn-i pür-ervâh
Gelüp bu bezm-i gülşâhî şerâbile kılur ceyhûn

- (10) Şakâyık yüzini nîst üzerine kıldığı için
Seher bâd-ı sabâ tâcın urup seyre kalur mahzûn

Şerâb-ı câm-ı bî-ma'nâ elünde lâlenün la'lin
Meger bûy-i nesîminden kılıpdur bağrını pürhûn

Cemâlün keşf olalıdan turur erkân ayağ üzre
Reyâhîn sûsen ü zanbak karanfil kadridür efvân

Olalı bahr-i 'ışkunda nilüfer cânla bahrî
Suyı salup kilîmini gamundan zenngîr-i zer-rükûn

Gönül vireli gül-nâra seng-i agmûna ağyârın
Anunçün hançerün zahmı buları kıldı gark-ı hûn

- (15) Görelden yasinun sünbül özini saldı vâdîye
Ru-gerdân itdi tapundan anunçün jengdür şebgûn

Cihânun cümle-i eşcârı çü tûpî hulle-pûş oldu
İrişdi tâli'-i ferruh gurûb eyledi necm-i dûn

Dönübdür bâğ-ı firdevse bugün bu külhan-ı pür-rûd
Seher nûş eyle câm-ı Cem seni de kılmasun mahzûn

- [7-a] Çenâr el götürüp yaşın salar 'ar'ar bu ma'nâdan
İrüp bâd-ı hazân birgün kılıserdür bize şebhûn

Görüp gülşende gül yüzün terennümler kılur bülbül
Neşât u zevk u şevkıyle bu meclisedürür hôşhûn

- (20) Bugün bu ‘âlemi cennet kılıpdur kudret-i Yezdân
Tegâfûl eyleyen ‘îşe olur ser-mâyeden magbûn

Firâkî mevsim-i gülde elinden bir gül-endâmun
Safâ câmını nûş it kim makâmın ola ‘İlliyyûn

Kafesde murg-ı dil ‘ışkun esîri olalı cânâ
Lebün câm-ı musaffâsın sunup şâd itmedün bir gün

Şu denlü bâdenûş it kim güneşden ola dil rûşen
Cemâl-i dil-güşâ gibi ruh-ı zedün ola meygûn

ENDER-İ SEBEB-İ NAZM-I KİTÂB¹⁰²
Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlün

11

- (1) Çünkü nevrûzun açıldı revzeni
Götürür âbın şitânun mahzeni
- Bu felek agla yüzün güldi cihân
Gözi yaşından zemîn oldu cinân
- İşbu ‘âdet çerh-i gaddârundur
Birin ağladur birin güldürür
- Cûşa geldi işbu yerde nigehdâr
Ger nebât u ger tuyûr-ı şâhsâr
- (5) Her giyeh bir güher idüp âşikâr
Her dirahht olmuşdı ber-nakş-ı nigâr
- İrişüp Hakk’un cemâlinden misâl
Kûh u sahrâ oldılar cennet-misâl
- Ebr-i nîsândan irüp âb-ı hayât
Rûh buldı yerdeki cümle memât
- Baş götürüp cümleler Rabb-i sivâh
Hazretünden gayri yokdur yâ İlâh
- Âteş-i sûzân-ı ‘ışk itdi şürûr
Mürg u mûra irdi ol nârdan harûr
- (10) Tâlib oldu küllü şey’ maksûdına
Pes bu fânîden dahî maksûdına

¹⁰² Kitabın yazılış sebebi hakkında

Oturur her şâhda bir murg-ı niyâz
Zikr idüp eydür Kerîm ü Kâr-sâz

Kudretün kıldı cihânı nûra gark
Rahmetünle cennet oldı şark u garb

Hayf kim kıldun fenâsını yakın
Kılsa bâd-ı hazân tizde akın

Lîk bu ‘ömr-i behârîdür hezâr
Gülşen içre zikr ider bunu hezâr

(15) Hem dünyâ kılmasun ‘ömrin telef
Elde iken kılmasun nakdın selef

Ger hakîkî ‘ışka irmezse elün
Germ kıl ‘ışk-ı mecâzile dilün

İhtiyâr it bir büt-i sîmîn-berün
‘İşkını cânına ‘aynî ‘abherün

Yakuben ol nâr sîneni nûr ide
Nefsinün âlâyışinden dûr ide

Bulasın ol nûrile maksûda râh
Ta ki suna sâgar-ı kişver o şâh

(20) Sebze-zâr u gülden urma güzâr
El-emân iy çarh-ı gaddâr sad-hezâr

İşbu mevsim kim safâ hengâmıdır
Nâr-ı ‘ışkun yanicak eyyâmıdır

Huşk oturma bir hazrûdur bâğ-ı rû
Külhanı benzer sûy-i gül-zârdur

‘İşkına ol pâdişâhun eyle nûş
Bâde-i gül-reng-i câmı eyle cûş

Sen dahî bir gülşen ile mi hazân
İrresün evrâkını bâd-ı vezân

(25) Gülşeninde gâh resm it bezmini
Ki Sikender-âyîn anun rezmini

Adına ol pâd-şâh-ı ‘âdilün
Kadri yokdur kapusunda bâtilün

Şâh-1 devrân ol Süleymân Hân diyü
Dest-gîriz mi serv-i sâ mân diyü

Feth idüben gûş-1 kat' ile lisân
Hâmeye bile bile olgıl bî-kesân

Şâh-1 devrân sîresin fikr eylegil
İsmi cînu dille zikr eylegil

- (30) Tâ ki zikr-i şâh-1 hâme gûş ide
Zulmetün âb-1 hayâtın nûş ide

Levh-i nûr-1 'anber-efşân eyleye
Gülşene şâh-1 gül-efşân eyleye

İki deryâ döküben göz yaşını
Şâh önünde yire koyup başını

Hâk-i pâyine sürüben yüzlerin
'Arz idemezler şefeyden sözlerin

- [7-b] Birini rû biri zulmet bahridür
Biri şâhun lutfi biri kahrıdur

- (35) Mecma' u'l-Bahreyn ki dirler taht-1 şâh
Cûd deryâsın muhît itmiş İlâh

Yürüyüp cem' eyler behrün dürlerin
Necm-i tâbân gibi nûrî perlerin

İki bahr üzre düzüp silk eylegil
Şeh Süleymân Hân için milk eylegil

Zâ'rih idüp nazm eyle bir kitâb
İki şâhun kıssasın idüp hitâb

Kim unıdıla dil-âverler temâm
Kimi Husrev kimi İskender be-nâm

- (40) Okına dillerde şâhun defteri
Âftâb-1 'âlem ola ahteri

Tâ kıyâmet zikr oluna der-cihân
Bu iki sultân-1 dîn sâhib-kırân

Lîk bulmuşdur dirah-1 dil şikest
Zikr-i esmâsı fikr kim ide pest

Fey gibi yüz yirde bağlaya kim
Kim dire işbu diraht-ı dil-i şem

Çün serâyıdur şehün dâr-ı cemâl
Bağçeleridür sekiz cennet-misâl

- (45) Lâyık sultân u nâza âb-dâr
Pür-zarâfet pür-melâhat ber-karâr

Meyve-i Firdevs-i ‘âlî bî-nazîr
Pür-dirahtân-ı besâtîn şehd ü şîr

Meyve-i kûhî ki budur mey meze
Bezm-i sultânîde ola mı meze?

Var iken güftâr-ı tûtî vü hezâr
Gûş ola mı hüdhüdün gülbengi zâr

Meger ana ol Süleymân-ı zemân
Bir nazarla kılma anı şâdmân

- (50) İy Hudâ-vend-i Kerîm ü Kâr-sâz
Kâdir ü Hayy ü Kadîm ü bî-niyâz

Şîrin eyle şâha işbu telh’i
Mısır eyle işbu vîrân Belh’i

Şeh cemâli ile bunı rûşen it
Külhan iken tâze vü ter gülşen it

İstimâ’ından bulup diller güşâd
Âb-ı kevser gibi kılsun cânı şâd

Himmetini yoldaş it şâhun bana
Tâ ki cümle azmış işlerüm ona

- (55) Bir sebep olsun cihânda adına
Hem du’âlar âbâ vü ecdâdına

Kim değüldür pây-dâr işbu cihân
Yahşi adı kişünün olmaz nihân

Kanı İskender kanı İsfendiyâr?
Kim cihânda yapalar şehîr ü diyâr

Kanı ol Efrâsyâb-ı nâm-dâr?
Şimdi dillerde hemân bir adı var

Kanı ol Key-husrev-i sâhib-kırân?
Kim cihânı eylemişdür emn ü emân

- (60) Hakk katında buldı ‘izz ü rif’ati
Ölmedin kıldı cihândan gaybeti

Kanı Kâvusile Şeddâd bin ‘Âd?
Şimdi olmaz adları dillerde yâd

Ol Süleymân kim zemâniydi şâd
Seyr iderdi ‘âlemi bâlâ-yı bâd

Hükmüne fermândı işbu cihân
Her ne kim var âşkâr ev nihân

Bir nazar kıl işbu çarh-ı pür-rîve
Yile virdi tahtını vü mührin dîve

- (65) Aldı elünden her ne virdise geri
Kahrile toğradı bağrın hançeri

Kanı ecdâd-ı shehen-şâh-ı cihân?
Cümlesini bu felek kıldı nihân

Kimseye kılmaz vefâ bu bî-vefâ
Adam ne kellü bundan umarsın cefâ

Bu felek kim içürür câm-ı şerâb
Âb sanma anı kim oldur serâb

Teşne-leb âhir alıser cânları
Tu’me-i mûr idiser endâmları

- (70) Olasın Ol Hazret-i Hakk’da kabûl
Bâğ-ı Firdevs’e vireler sana yol

İşbu bahre yokdur pâyân ü had
Câlinûs Ahkâmı’na gel eyle ‘ad

ENDER-İ SEBEB-İ NAZM-I KİTÂB¹⁰³
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

12

- (1) Çünkü ta'rîh kıla nüh-sadden güzâr
Ol Hakîm-i kâr-dân dir el-hazer

Târih-i Âdem'den itmiş ol beyân
Târih-i Hicret'le biter kılduk 'ayân

Kim yigirmi beş yıl oliser cihân
Fıkrate u âşûb u katl-i bî-girân

Mısır'a sultân ola Kâkî nâ-sezâ
Eyleye ol milke zulmiyle cezâ

- (5) Milk-i İrân'da Elif hem ola Şâh
Dîni yıkuben kıla Şer'i tebâh

[8-a] Nisbetiyle aslı key pâk oliser
Lîk özi bî-dîn ü bî-bâk oliser

Fitnesiyle tefrika ola dâr-ı dîn
Şâh olunca milk-i Rûm'a İkisin

Sîn-i evvel sîn-i sâni oliser
Sîn-i evvel feth u nusret buliser

Bu iki kavmi kıliser ser-nigûn
Dîn-i Hakk gün gibi oliser füzûn

- (10) Çün ki târih ola sitt ü şeş temâm
Sîn-i evvel sîn-i sâniyi emâm

Taht-ı Yûnân'da idüben Pâdişâh
Dâr-ı 'ukbâda tuta ol câygâh

Sîn-i sâni oliser sâhib-kırân
Feth ide dünyâda milk-i bî-girân

Nireye kim yüz tuta feth ide ol
Pâdişâhân-ı cihânı ide kul

Devleti oliser anun ber-karâr
'Ömrinün bünyâdı dâhi üstüvâr

¹⁰³ Kitabın yazılış sebebi hakkında

(15) ‘Adlile kıla cihânda saltanat
Ola her dem zulm ü cevr ü şeytanat

Tuta ‘ahdünde anun dünyâ karâr
Gül-şen ola serîr-i nâr u şerâr

Kılmaya kimse felekden âh u zâr
Mürg-zâr içre meğer kıla hezâr

Yüriye leşkerleri der-i bahr ü ber
Feth u nusretle olalar tâc-ı ber

Feth ideler milk-i Efrenc’i temâm
Kalmaya bir yer ki olmaya imâm

(20) Yüriye Îrân u Tûrân leşkeri
Ola sancâkları nusret-i peykerî

Bu cihân teslîm idiser cânını
‘Âk olanun döküserler kanını

Ana dâhî kalmayıser bu cihân
Kim Habîbullâh’a kalmadı ‘ayân

Ser-nigûn ide ‘inâd ehlin temâm
Bula devlet hıdmet iden ve’s-selâm

Gerçi evlâdında kala saltanat
Lîk tefrika olıser memleket

(25) Râvisidürür bunun bir pâk-i dîn
Böylece rivâyet kıldı ol hemîn

Kim ana milk-i dü-kevndür câyigâh
Şâd dâyimâ anı [kıldı] İlâh

DER-İBTİDÂ-Yİ KİTÂB¹⁰⁴
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

13

- (1) Ger varise sende 'ışkı Hayder'ün
Çek kopar kapusını bu Hayber'ün

Yine feth it bize bu dil kişverin
Mevc-i deryâ gibi ma'nâ leşkerin

Dür-misâlîdür bu nazma intizâm
Her güher bâ-câ-yı hûd bulma nizâm

Bu sa'âdet-nâme'de bir dâstân
Eyle kim reşk eyleye ana Bûstân

- (5) Milk-i Şâm ü milk-i İrân kıssasın
Eyle kim gûş iden ala hissesin

Bu felek ol iki şâh-ı 'âdil'e
Nitdi nice virdi serin bâtıla?

Câlinûs ahkâmı nice oldı âşikâr?
Halkı fetret nicesi kıldı şikâr

Ta'rih irince tokuz yüze temâm
'Âlem enver idi çün dârü's-selâm

Oturup üç tahtında üç şâh-ı cihân
Zulm ü cevri eylemişlerdi nihân

DER-BEYÂN-I PÂDİŞÂH-I RÛM SULTÂN BÂYEZİD
NEVVERA'LLÂHÛ KABRUHÛ¹⁰⁵

- (10) Rûm tahtındaydı sultân Bâyezîd
Hakk te'âlâ rahmetin kılsun yezîd

Pâdişâh-ı 'âdilidi hem halîm
Himmeti 'âlî idi hulki selîm

Hirmeniydi devletinde milk-i Rûm
Şehr ü dîhîle vü zer ile gürüm

¹⁰⁴ Kitaba giriş hakkında

¹⁰⁵ Allah kabrini nurlandırsın Rum diyarının padişahı Sultan Bayezit hakkında

Tutmuşidi milki ‘adl ü dâdile
Gün gibi rûşen cihânda âdile

‘İlm içinde ‘âlim ü dânyâidi
Râh-ı Hakk’da mürşid ü bî-nâyidi

- (15) ‘Ömrinün bâğçası virmişidi bâr
Meyve-i gül-zâr-ı kudsî şâh-vâr

Uzunidi saltanat tahtında Key
Hıdmet iderdi ana Kâvûs ü Key

**DER-‘AHD-İ SULTÂNÜ’L-MISR KAYITBAY
NEVVERA’LLÂHÜ MERKADEHÜ¹⁰⁶**

Taht-ı Mısır’a şâhdı bir nîk-rey
Adına dirlerdi Sultân Kayıtbay

Pâdişâh-ı ‘âdilidi bâ-murâd
Halk-ı ‘âlem Andan olmuşidi şâd

Ol diyârı cümle ma’ mûr eyledi
Zulm ü cevr eshâbını dûr eyledi

- [8-b] Ka’be’de yaptı ‘imâret ol hümâm
Tâ kıyâmet sîne ol evde ta’âm

- (20) Hem rasûlün mescidi’n ve ravzası’n
Gün gibi kıldı ‘imâret türbesi’n

Otuz on yıl şâh olup ol şehriyâr
Oldı fermânında çok şehir ü diyâr

Çün tokuz yüz’den güzer kıldı zemân
Bu felek anı dahî kıldı nihân

Yâr u nigâhı koyup ol nâm-ver
Bâğ-ı firdevs’e revân kıldı güzer

- (25) Fitne vü âşûb pür oldı milk-i Şâm
Olmadı şemşîr beş yıl der-niyâm

Tâ ki sultân oldı Kâf-ı nâ-sezâ
Kansu’l-Gavrî’yidi ol ehl-i cezâ

¹⁰⁶ Allah yattığı yeri nurlandırın; Mısır Sultanı Kayıtbay zamanı hakkında

Zâlim ü gaddâr u key hûd-bîn idi
Bî-hamiyyet seng-i dil pür-kînî idi

Zulmiyile oldı vîrân milk-i Şâm
Rûz-i rûşen halka oldı hem-çü şâm

Tefrika oldı Malâtıyye Haleb
Kim Hicâz u kimi Hind itdi taleb

- (30) Oldı vîrân ol diyâr-ı nâm-dâr
Halk iderdi gice gündüz âh u zâr

**DER-‘AHD-İ PÂDİŞÂH-I ‘ACEM RÜSTEM HÂN
BERRADE’LLÂHÜ MUDCİ’AHÛ¹⁰⁷**

Milk-i şarkda varidi bir şehriyâr
Anunidi cümle ol şehri ü diyâr

Tâzeyidi dâhi ‘ömri bâğçesi
Başlamışdı açılmağa gül-gonçesi

Hüsnine gül bende idi ‘ışkile
Zülfinün sünbül bitimi müşkile

Gözleri hûn-rîz ü kaşları kemân
Cân u dil bulmazidi andan emân

- (35) Çeşme’-i âb-ı hayâtidi lebi
Âb-ı kevserdi mu’allak gabgabı

Çehresine âftâbidi gulâm
Yüz sürerdi kapusına subh u şâm

Niceler ‘ışkında anun virirdi cân
Gamze-i hûn-rîzi anun virmeyüp emân

Milk-i Îrân’da idi hükmi revân
Pâdişehler hıdmetindeyidi revân

Leşkeri bî-had ü milki bî-şümâr
Olmışıdi taht u devlet ana yâr

- (40) Milk-i ‘ahdinde katı ma’mûridi
Zulm ü cevr ü fitnelerden dûr idi

¹⁰⁷Allah yattığı yeri huzurlu kılsın, Acem padişahı Rüstem Han’ın zamanı hakkında

Çün tokuz yüz'den güzer kıldı zemân
Gör ki nitdi ana dâhi bu cihân

Zâhir oldı milk-i Rûm'dan bu dilîr
Yüridi Tebrîz'e Tahrân hem-çü şîr

Şâh-ı Rüstem Hân'a gerçi hôşidi
Lîk anun katline key endîşidi

Hâ'ib oldı Rüstem'e beğler temâm
Ele virüp kıldılar anı emâm

(45) Ol gül-endâmun idüp yaşın revân
Tutup ol dem kesdiler başın hemân

Kana gark itdiler ol gül-çehresin
Hâk itdiler cihândan behresin

Ana dahî kılmadı gerdûn vefâ
Altı esveri bâdî şehlikdan safâ

İpe sultânun elinde nâ-murâd
Oluben milk-i 'Acem toldı fesâd

Tutdı fetret milk-i şarkı üstüvâr
Câna geldi ne ki var şehr ü diyâr

(50) Yüridi şemşîr ü nehb oldı 'Irâk
Zulm elinden merd ü zen kıldı firâk

Her kişi bir kûşe tutup oldı şâh
Yürüyüben birbirin kıldı tebâh

Geşt-i kâr olmadı nem bulmadı hâk
Oldı halkun çoğı cû'ından helâk

Ana dek kim oldı Elf âşkâr
Erdebîl oğlıdurur ol nâm-dâr

Milk-i Geylân'dan çıkup oldı revân
Varup Erzincân'a tutdı ol mekân

(55) Yanına cem' eyledi bî-had sipâh
Milk-i Rûm'dan dîni kılmağa tebâh

Yürüyüp ol nâ-sezâ vü kavm-i hâm
Milk-i Şîrvân'ı kılurlar katl-i 'âm

Ellerinden katl olup oldu şehîd
Ol ki Şîrvân-şâh dîrler ol sa'îd

Nehb idüben mâl ü genc ü rahtını
Virdiler târâca tâc u tahtını

[9-a] 'Avret ü oğlanı eyleyüp esîr
Katl iderler ne ki var bernâ vü pîr

(60) Milk-i Şîrvân'a oluben pâd-şâh
Ol diyârı kıldılar cümle tebâh

Tutdı kuvvet orada oldu dilîr
Yüridi Tebrîz'e hezân hem-çü şîr

Aluben ol kavmi eyledi helâk
Milk-i şarkı heb olardan kıldı pâk

Mezheb-i Rafz'ı idüben ihtiyâr
Müfsid ü bî-dînler oldu bahtiyâr

Leşker olup yürüdiler fevc fevc
Hûn-ı insân yeryüzinde oldu mevc

(65) Her yana kim sundı ol irdi eli
Mehdi-i sâhib-kırânım dirdi

Mülhid ü zındîk kim dünyâda var
Cem' oluben cümlesi Ana uyar

Anun oldu hem Horâsân u Herât
İrişince tâ leb-i âb-ı Furât

Yeryüzini tutdı fetret üstüvâr
Zulm elinden halk iderdi âh u zâr

Hânedân-ı evliyâyı yıkdılar
Bozuben cümlesin oda yakdılar

Komadılar der-i Horâsân u 'Irâk
Şehr ü dîhîyi kim kalmadı fark

(70) Gâzilerüz iderüz diyü gazâ
Ehl-i İslâm'a iderlerdi îzâ

'Avret ü oğlan u kız idüp esîr
Hûn-ı âdem içmeden pîr oldu sîr

Şâh-ı Şeybek Hân bulardan zîr-i hâk
Gitdi çün ol kıldılar milkin helâk

Milk-i şarkda kalmadı bir yer hemîn
Yüriyüp kılmadılar ana akın

Şâh-ı Mısr'un anlarunla oldı bâz
Kasd kıldılar ki Rûm'a pâ vü râz

(75) Eyleyüp Rûm'ı kılalar tebâh
Bâda vireler ne kim varsa giyâh

Düşdi olardan Milk-i Rûm'a gulgule
Mehdi'dür ol süvâr uş Düldül'e

Diyüben Rûm ehli kıldılar hurûc
İdeler Mehdi'ye kılmadan 'urûc

Bî-terahhum pür-kîn olup rûz-gâr
Fitne'-i Ye'cûc'i kıldı âşkâr

Ol zemânda şâhı Rûm'un pîridi
'Âciz ü bî-re'y ü bî-tedbîr idi

(80) Gördi kim bozılıser erkân-ı der
Rûm'a şâh olmazsa bir şîr-i ner

Kim Yüriyüp bunları kıla helâk
Mülk-i İslâm'ı bulardan ide pâk

Var idi bir oğlı şâhın key dilîr
Zôr-bâzûyile idi nerre-şîr

Pençesinde mûşdı bebr ü peleng
Şastınun saydıyidi riyâda niheng

Re'yi rûşen zihni bârikîdi ol
Virüridi cümle müşkil ana yol

(85) Öğredürdi Rüstem'e âyîn-i rezm
Gösterür İskender'e erkân-ı rezm

Yâdigâr-ı âl-i 'Osmân Hân Selîm
Kâtil-i küffâr u zındîk-ı le'îm

Nice kim fikr eyledi Şâh-ı cihân
Derdine dermân anı buldı hemân

Getürüp Sultân Selîm'i tahtına
Vâli kıldı milkine hem rahtına

Teslîm itdi Ana ceş ü gencini
Yürüyüp def' ide 'âlem rencini

(90) Terk idüben tâc u taht ol nâm-ver
Bâğ-ı Firdevs'e revân kıldı güzer

Hakk te'âlâ ravzasın nûr eylesün
Meskenini Cennet ü Hûr eylesün

CÛLÛS-İ SULTÂN SELÎM BE-PÂDİŞÂHÎ BE-CÂY-I PEDERİŞ¹⁰⁸

Çün Selîm Şâh'a irişdi saltanat
Tutdı revnak anunile memleket

Oldı bir sürûr ki devr-i rûz-gâr
Görmemişdi ana benzer tâc-dâr

Heybeti tutdı cihânı ser-be-ser
Cümle 'âlem eyledi andan hazer

(95) Çün mukadder oldı ana milk-i Rûm
Gördi tolmuş fitneden ol merzubûm

'Âkıl ü dânyayıdı ol nîk-ir
Fikr idüben didi iy sahbûl-i denâyir

Âb-ı günde çeşmeye çün yol bulur
Lezzet ü rengi anun tagyîr olur

Menba'ı kat' olmazsa ger anun
Pâk ü rûşen olmaz âbı çeşmenün

[9-b] Görüben ol re'yi envâr ol emîn
Milk-i şarka kıldı nisbet ol hemîn

(100) Varidi bir oğlı şâhun şîr-dil
Gün yakaruben hüsni nûrundan fîl

Yûsufidi bende anun bahtına
Lâyıkıdi ol Süleymân tahtına

¹⁰⁸ Pederinin yerine padişah olan Sulatan Selim'i saltanata geçişi

Bulur anunla şeref tâcile taht
Tal'atında burc urur anunla baht

Hem Sikender kadriyidi Cemşîd-i der
Hem Süleymân-nâmdı Hûrşîd-i fer

Âl-i 'Osmân'dan kim oldur yâdigâr
Baht u devlet tutıser anda karâr

(105) Devleti gün gibi anun key bülend
Kulluğını iden olur ser-büend

Tâli'ini görür şeh şeh-zâdenün
Şark u Garb olıser Ol âzâdenün

Milk-i Rûm'a anı kıldı pâd-şâh
Devletinde bula nusret 'izz ü câh

İhtiyâr itdi özi ser-leşkeri
Kim bula 'asker cemâlinden ferî

Yürüyüben 'âlemi pâk eyleye
Müfsid ü bî-dînleri hâk eyleye

(110) Şark u Şâm'ı feth ide ol şâh çün
Sayd-i encüm eyleye ol mâh çün

Hıdmetini çünki kıldı ihtiyâr
Devlet-i şehden olur ol bahtiyâr

'AZM-İ SULTÂN SELÎM BER-SER-İ ŞÂH İSMÂ'ÎL¹⁰⁹

Nakdini harc itmeğe şâh-ı felek
Eyledi altûnına çerhı mihek

'Âleme 'arz itdi sultânî zerîn
Şâh-ı zengel hâk-râ ter-berîn

Çün Hamel tahtında oturdu âftâb
Ser-nigûn gitdi şitâ idüp şitâb

(115) Bu cihânı kıldı nevrûz-ı sa'îd
Gicesini Kadr ü gündüzini 'îd

¹⁰⁹ Şah İsmail'in başı için Sultan Selim'in azmi

Dinle imdi ol şeh-i sâlâr-ı dîn
Milk-i şark'a nicesi kıldı akın

Gayret-i İslâm bâ-ışk-ı İlâh
Her ne mahzen ki eylemiş ecdâdı Şâh

Râh-ı Hakk'da cümlesin hâk eyleye
Şark u Şâm'ı Yürüyüp pâk eyleye

Dîn-i İslâm yine ola ber-karâr
Aradan mahv ola ol nâr-ı şerâr

(120) İşbu niyyetle şeh-i zıll-i Hudâ
Cem'-i leşker kılmağa kıldı nidâ

Açup altûn kapuların ol imâm
Leşker-i İslâm'a harc itdi temâm

Her ne denlü Rûm'da var mîr ü sipâh
Cem' kıldı cümlesin ol nîk-hâh

Virdi şol denlü sipâhî genc ü mâl
Nîk ü bed cümlesi oldı mâl-â-mâl

İki yüz bin şîr-i ner ol şeh-süvâr
Cem' ider her biri bir şîr-i şikâr

(125) Bâr-gâh u hayme vü çetr-hümâ
Kimi sinber ü kimi sürh kimi tumâ

Tutdı yiri hem-çü gül-zâru çemen
Arz-ı Yûnân'ı idüben encemen

Nîzelerden oldı sahrâ lâle-zâr
Oldı yeryüzi siperden gül-'izâr

Tüfek-endâz on iki bin pîş-i şâh
Yürüridi hasmı kılmağa tebâh

Ra'd u bâng kûs ü sûr-nâ nefîr
Kûhu sahrâ toldı gavgâ vü zafîr

(130) At ayağından gürîzân oldı yir
Kaçuben tutdı hevâ yüzinde mîr

İşbu heybetden güneş tutdı nikâb
Önüne sedd itdi yir tozın hicâb

Yeryüzi toldı direfş u tîgile
Tâğ u sahrâ dûd u gerd ü mîgile

Mevc urup deryâ-yı sûzân hem-çü berk
Yürüdi tûfânı Rûm'un sûy-i Şark

**HABER-DÂR-I ŞODEN ŞÂH İSMÂ'ÎL EZ-ÂMEDEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN
NEVVERA'LLÂHÜ MERKADEHÛ¹¹⁰**

Çünki Şâh İsmâ'îl'e irdi haber
Kim gelür uş leşkerile tâc-ı ber

(135) Leşkerin Rûm'un çeküp ol tâc-bahş
Râh-ı Tebrîz'i tutuben sürdi rahş

[10-a]Uş gelür hem-çün kazâ-yı âsmân
Atıla ok çünki saht ola kemân

Rûşen oldı çün ana işbu haber
Bu haberden oldı ol zîr u zeber

Havfını kalbinde kıldı ol nihân
Didi eshâbına kim bir kâr-bân

Bize Rûm'dan getirür çok genc ü mâl
Olasız ol mâlile Pîrûz-hâl

(140) Dâhi Rûm'ı bahş idiserün size
Kim imâmlar didiler ser-rîv bize

Hem dahî ulu gazâdur bu gazâ
Cennet olıser size Hakkdan sezâ

On iki imâm gelüp dikdi 'alem
Gâziler cem' olmağçün işbu dem

Nice mekr ü hîle sözin ol pelîd
Söyledi ki anlara olaydı ümîd

Diyüben itdi nidâdur milk-i şark
Cem' olalar oluben pûlâda gark

(145) İki yüz bin Hâricî hem-râh-ı Şâh
Leşker-i İslâm'ı kılmağa tebâh

¹¹⁰ Allah Kabrini nurlandırın; Sultan Selim'in gelmesinden Şah İsmail'in haberdar olması

Çıkuben Tebrîz'den oldılar revân
Hayme vü har-gâh u çet-rev sâye-bân

Şol yire dek kim adıdur Çâldırân
Şimdi dirler adına Sôfi-kırân

Konup ol yirde ârâm itdi ol
Zâki Şâh-ı Rûm ayırdı ana yol

RESÎDEN-İ DÜ-LEŞKER BİHİM-İ DİĞER¹¹¹

Bir gice kim 'âlemi pür-gurâb
Yüriyüben gözlere koydı türâb

(150) Hâb-ı gafletinde kamuyı pâ vü dest
Giceden hamr içüp olmuşdı cümle mest

Nâ-gehân câsûs irüp kıldı haber
Ki uş irişdi şâh-ı Rûm tâc-ı ber

Emr kıldı leşkere ol bed-nihâd
Kim merâg eylen ki yarındur cihâd

At u âdem cümle gark-ı âhen olur
At üzre subh dek cümle turur

MESÂF-KERDEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN BE-ŞÂH İSMÂ'ÎL¹¹²

Çün şehen-şâh-ı felek der-sûy-i Şark
Çıkıdı olmuş cevşen altûna gark

(155) Tutmuşıdi elde tîg-ı âb-dâr
Kim bu zulmet-hâne ola tâb-dâr

Şol kadar tîg urdı dâyimâ dîr-i mihr
Kim boyandı kana etrâf-ı sipihr

Rûşen oldu çün sipihr-i nîl-gûn
Şâh-ı Hindû düşdi garba ser-nigûn

Bu yanadan leşker-i sâhib-kırân
Konmayup tâ subha dek oldu revân

¹¹¹ İki ordunun birbiri ile karşılaşması

¹¹² Şah İsmail ile Sultan Selim Han'ın savaşı

Çün sabâh oldu iki leşker-i bihim
Ayrıluben birbirini gördi hem

(160) Biri kulzüm birisi deryâ-yı Rûm
Ne hisâb ana ne hûd buna ‘ulûm

Bağlanur kalb ü cenâh u pîş ü pes
Bulmadı yol Şeh katına hîç kes

Düzülüp meydân-ı yemîn ü hem yesâr
Cân u başlar olmağa anda nisâr

Çün düzüldi işbu resme âyîn-i rezm
Şîr-i nerler kıldılar meydâna ‘azm

Kelleler germ oldu içüp câm-ı ecel
Yüriyüben sundılar birbirine el

(165) Kana gark olup hurûş u cûşile
Mest olup yaturidi bir nûşile

Her taraftan Yüriyüp koşun alây
Birbirine gözedirlerdi kolay

Ma’reke tolmuşidi kol bûd u baş
Lâle-reng olmuşidi kurıla taş

Kelleler tûb eyleyüp çevgân-ı tîg
Pâre pâre oldu tenler hem-çü mîg

Çün ‘alemler olmuşidi ser-firâz
Sünüler baş indürüp eyler niyâz

(170) Oldı gûyâ ejdehâ-yı tîz-ser
Kuyruğı kıluridi zîr ü zeber

Leşker üzre saçdırup zehrini
Cânun alurdi kim itse behrini

[10-b] Ya’ni hıdmet kıluridi ber-icâb
Sînelerde bağı kılurdi kebâb

Oluben bin ecel tîr-i güzer
Cübbe vü bağıın geçüp câna irür

Yağdurur tüfek belâ tegreklerin
Dökeridi yire meydân erlerin

- (175) Yıldırım gibiyidi âteş-i zebân
 Cevşen ü âdemden olurdu revân
- Ra'd ü berk-ı âsmân inmişdi yere
 Kaplamışdı toz yemîn ü yesire
- At u âdem ölüsinden rezm-gâh
 Kûhlar olmuşdı bulunmazdı râh
- Seyl-i hûnun her taraf oldu revân
 Kana gark olmuşdı pîr ü cevân
- Bir neberd tîg-ı Hindî urdı sürh-ser
 Gürz-i Rûmî hurd iderdi tâk-ı ser

- (180) Gerçi İskender besî eyledi ceng
 Nice İskender bu cengde oldu deng
- Rûz-i mahşer ol gün oldu âşkâr
 Âteş-i sûzân ider halkı şikâr
- Ata bilmez oğlu hâlin kardeşün
 Her tozın taşına sor hâlin başun
- Âfitâb olmuşdı kars-ı bakîr
 Ne bakîr kuzkun oldu key hakîr
- Başına toprak koyuben bu cihân
 Ay u günün eylemişidi nihân

- (185) Devr idüp döneli bu şems-i münîr
 Görmemişdi buna benzer dâr u gîr

ŞİKEST-DÂDEN-İ SULTÂN SELÎM BE-ŞÂH İSMÂ'ÎL Ü HEZÎMET-İ O¹¹³

Çün görür sultân Selîm-i kâr-dân
 Düşmeni key saht döndürmez 'ınân

Gördi şeh kim oynariken fil ü at
 İşbu bayraklar kılıser şâh u mât

Gayret idüp yürüdi şeh-i bî-direng
 Ref'-i bayrak kılmağičün dürlü reng

Kıldı ammâ üzerine irdi gör
 Bâtil olur hîle çün ire kader

¹¹³ Sultan Selim'in Şah İsmail'e galibiyeti ve O'nun hezimetini

- (190) Tehlüke ka' rında Görüp câyını
Baş kurtarmağa kıldı re'yini
- Çün selâmet ola ten üstünde ser
Tîz bulur devlet ol firûz-ı fer
- On iki İmâm'ı koyup ol hemân
Götürür ayak çü tîr-ender kemân
- Leşkerine eyleyüben el-firâk
Gövde kim bî-cân ola nitsün tayak?
- Mâl ü genc ü hayme vü har-gâh tavâr
'Avret ü oğlân kız ordu ne ki var
- (195) Cümlesin terk eyleyüp oldı revân
Netekim tîr-i hadeng ender kemân
- Kanı ol da'vâ iden kim bu cihân
Rûm u Şâmile Yemen Hindüstân?
- Bana virildi benim oldı temâm
Dîn-i İslâm'a benim bugün imâm
- Dirken şimdi gürîzân oldı ol
Mâl ü milk ü genc-i rîzân oldı ol
- Şâh olanın hâli çünkim bu ola
Var kıyâs it leşker ahvâli n'ola?
- (200) Çünkü şeh gitdi vü leşker târumâr
Der-pençe bunlarun Rûmî-Süvâr
- Ahşama dek kıldılar katl-i 'azîm
Dâhi her birisi ber-zende le'îm
- Getürüben Şâh'a dirler ol İlâh
Nusretün dâyim olup olsun penâh
- Düşmenün dâyim önünde ser-nigûn
Dostun dâyim güneş gibi füzûn
- Emr kıldı ol cihângîr leşkere
Her kişi tutsağınun boynını ura
- (205) Leşkere bağısladı ordusını
Kıldılar yağma Anun ulusını

[11-a]Şol kadar târâc olundu sîm ü zer
Zer kim şemşîr bâ-la'l ü güher

Tâziatlar bâ-murassa' zeyn-i licâm
Hâli budur cümlesine zerrîn-licâm

Ester-i pâlânı vü eşter-i ner
Arkasında yükleri heb sîm ü zer

Atlas u kemhâ vü Yezdî hâreler
Zîr-i bâda oldu cümle pâreler

(210) Âlet-i meclis murassa' cümle zer
Dürr ü yâkût u zümürüd bâ-güher

Nehb iderler leşker-i sâhib-kırân
Bî-hisâb u bî-şümâru bî-girân

'Avret ü oğlân u kız hem-çü âftâb
Leşker arasında yürür bî-nikâb

Cümle zerrîn zîver ü zer-beft kabâ
Leşker-i Rûm'a iderler merhabâ

Sözlerinden cân bulup ehl-i memât
Leblerinden içdiler âb-ı hayât

(215) Her birin bir mîr-i a'zam 'avreti
Mevsim-i gül-veş kamunun sevreti

Cümlesi oldu esîr-i pâdişâh
Kim hemîşe fursatın virsün İlâh

Zî-Hümâyûn rûz ü zî-ferhunde-baht
Ref' olup düşmen kala tâcıyla taht

Oturur üç gün orada şehriyâr
Tâ ki râhat ola leşker hem tavâr

Nefs-i emmâre şeh-i Îrân'durur
Fitnesiyle mülk-i dîn vîrândurur

(220) Rûhdur ma'nâda çün sultân Selîm
Mülk-i İslâm oldu anunla selîm

Milk-i tende şehliği rûha sezâ
Görürisen nefse ol kıla gazâ

Yürüdüp takvâ vü zühd serverlerin
Katl ide nefsün hevâ leşkerlerin

Tîg-i tevhîd'i çeküp elde revân
Yürüyüp ceng ide nefsiyle hemân

Savmla eyleyüp anı ser-nigûn
İstedüğün virmeyüp kıla zebûn

(225) Sürh rûyiken ola zer-gûn yüzi
Terk-i gûyiken za'îf ola sözi

Râm idüben kıla anı bir melek
Hâk-i pâyine yüzün sûre felek

Yoksa yıkup milkini vîrân ider
Dîn ü îmândan seni 'uryân ider

İstedüğün viricek güm-râh olur
İblis'e ihvân ider hem-râh olur

Rûz-i mahşerde ider yüzün siyâh
Tamu dibinde kılur seni tebâh

(230) Fazl-ı Hakkdan irişe meğer meded
Rahmetüne yokdur anun 'aded

REVÂNE-ŞODEN-İ SULTÂN SELÎM BE-SER-İ TEBRÎZ¹¹⁴

Çün oradan göçüben şâh-ı cihân
Râsti Tebrîz üstüne kıldı 'inân

Ehl-i Tebrîz'in çıkup zârî-künân
Gelüben istediler Şeh'den emân

Dirler iy dîn-i İslâm serveri
Zill-i Hakk'sın hem Muhammed serveri

Sedd-i İskender gibi seddi dînün
Peşt-i bânîsin kamu dîn ehlinün

(235) Şefkat it Tebrîz'e iy şâh-ı sa'îd
Dâyim olsun devletün 'ömrün mezîd

Kılıcundan gark-ı hûndur milk-i şark
Hışmun odı kılmasun Tebrîz'i hark

¹¹⁴Sultan Selim'in Tebriz girişine yolculuğu

Diyüben cümlesi kıldılar figân
El-emân iy Şâh-ı ‘âdil el-emân

Çün Görüp bunları ol Dârâ-yı key
Hışm tomarını rahmet desti tayy

Kılıpen bunlara bağışlar temâm
Milk-i Âzerbâycân’ı ve’s-selâm

(240) Didi kimse sizi âzâr itmesün
Tarlanuzdan huşk ü terden gitmesün

Lîk fikrüm budur iy ehl-i ‘Acem
Bî-rızâ-pîşter komayım bir kadem

Kılasız bir hafta mihmânım kabûl
Dâhi andan gösterün mihmâna yol

Tâ görem taht-ı ‘Acem âyînini
Key hevâya ağdururlar kûyını

Hem ziyâret kılalum kim Şâm u Gazân
Feth-i Hindüstân idüpdür vir zemân

(245) Lafz-ı şehden teşneler kand ü nebât
Mürdeler hem bulalar âb-ı hayât

[11-b]Buldılar şehden çü lutfile emân
İşbu şükre yüz yire koyup hemân

Didiler kim sad-hezârân âferîn
Şâh’a lâyık magrib ü maşrik hemîn

Ser-firâz ol dâyim iy hûrşîd-i fer
Düşmenün boynına ur tîg u teber

Fâris iklim’i vü Âzerbâycân
Hem Horâsân tâ hisâr-ı şâd-mân

(250) Cümle Sinündür iy şâh-ı dâver
Emrüne oldu müsehhar bahr ü ber

Sâyen olsun bize devlet güneşi
Ser-nigûn eyle hemîşe ser-keşi

Umaruz Hakkdan eyâ lutf-ı İlâh
Olasın dâyim bize peşt ü penâh

Böyle diyüp Şâh'a kıldılar du'â
Yüz yire koyuben itdiler denâ

Virdi Şeh bunlara destûr varalar
Şehre şâdî vü beşâret vireler

(255) Kıldı ârâm ol arada şehriyâr
Subha dek nûş itdi câm-ı hôş-güvâr

FETH-İ TEBRÎZ¹¹⁵

Kûs-i Sultânî seher kıldı hurûş
Leşker itdi yine deryâ gibi cûş

'Azm-i Tebrîz eyledi şâh-ı cihân
Korkudan Behrâm'ın oldı bağı kan

Görüp unutdı özinün heybetin
Şâh-ı Rûm'un câh u ceş ü şevketin

Şâh-ı maşrık râyet-i Şâmî tebâh
İdüben çıkdı der-i isrtikbâl-i Şâh

(260) Hayr-i mukaddem diyü nûr-efşân ider
Yüz nûrî 'âlemi tâbân ider

Çünki Tebrîz gördi hâkânı rikâb
Şâh'a karşı ref' ider yüzden nikâb

Gösterür bir reng-i dî vü hüsn-i fer
Kim şikâr ide anunla şîr-i ner

'Arz ider Sultân'a bir bâğ-ı İrem
Meyl idüp özine idince harem

Çün nazar kıldı ana Şâh-ı cihân
Künc-i dilden gird-i gam oldı nihân

(265) Gördi bir ra'nâ müzeyyen huld-vâr
Şehr kim enfâsı anun müşg-bâr

Bâreke'llâh didi iy hurrem-nihâd
Yapdı meğer sini Zü'l-karneyn-i şâd

¹¹⁵ Tebriz'in Fethi

Yâ Süleymân yapduğı şehir-i züccâc
Bu mudur kim oturup örtüdi tâc?

Didiler bunı Süleymân yapmadı
Şeh Sikender 'ahdini hem tapmadı

Budurur taht-ı Hülâgû kim kırân
Encüm idüp 'âleme eyledi hân

(270) Âl-i 'Abbâs'ı ol eyledi helâk
Mülk-i İslâm'ı temâmet itdi hâk

Cümle milki yıkdı bî-baht eyledi
Bunı yapdı özine taht eyledi

İşidiceğiz bunı şâh-ı cihân
Ol Hakîm'e didi kim iy kâr-dân

Zulm eli urmuş bunun bünyâdını
Hayrla yâd eylememiş âdını

Şehir kim bünyâdını ura le'îm
Zulm ü cevr ü fitneden olmaz selîm

(275) Zâhiridür pes bunun nakş-ı nigâr
Bâtını bir mihnet ü efgân u zâr

Zulm ü cevr ü hamr u gaflet mâyesi
Zehr-i cândur Tûbâ olsa sâyesi

Anınçün dâyimâ şâhı gurûr
Eyleyüben dûr ider dilden sürûr

Zulm eli dâyim kılur milkin harâb
Pâd-şâh'ın kim ola şugli şerâb

İşbu endek baht anı mağrûr ider
Hakk te'âlâ rahmetinden dûr ider

(280) Söyleyü dürlü letâyif Tâc-bahş
Şehir-i Tebrîz'e urdı şâh rahş

Şehir önüni eyleyüben cây-gâh
Şâhiçün kuruldı çetr ü bâr-gâh

Bâr-gâhına gelüben şehriyâr
Kondı şâd u hurrem oldı ol diyâr

MECLİS-İ DİĞER¹¹⁶

Çünkü subh enfâsa urdı sîne-dem
Hokka-bâz leyle andan irdi gam

[12-a]Ma'reke-gîrî vü şeb-hengâmiken
Mühre-bâzî pehl-vân-ı encâmiken

(285) Görüben oldı tegayyür hâleti
El urup düşürdi raht ü âleti

Hâb-ı gaflet zulmetini ez-cihân
Götürüben sûy-i 'Arab oldı revân

Çünkü pervâz urdı sîmurg-ı felek
Cümle eşyâ buldı ânunla dilek

'Âlemi yüziyle rûşen eyledi
Şâhiçün Tebrîz'i gül-şen eyledi

Rûz-i hurrem necm-i sa'd-i efrûzidi
Bağrı hûn kalb-i gudüvv mahzûnidi

(290) Milk-i bî-rûhîdür vü ehl-i 'adem
Şâd olun kim irdi uş 'İsâ-kadem

İşbu şâdiye felekde âftâb
Dâyire-zer aldı eline bâ-şebâb

Zühre hem-çengin der-âgûş eyledi
Seyr-i encâmın ferâmûş eyledi

Toldurur câmı Hilâlini Kamer
Toldura hum-ı şafakdan câm-ı zer

Meclis-i şehde olalum nağme-keş
Kimi sâkî kimise karrâbe-keş

(295) Kim 'Acem tahtında şâh eyleye bezm
Nice kim Şahî ile eyledi rezm

Toldura milk-i Selîm'i âdile
Halkını şâd ide 'adl ü dâdile

Çîn-i seherden turdı sultânî sipâh
Sancak açuben urldı kûs-i şâh

¹¹⁶ Diğer meclis

Çekdiler şâh önünde müşg-bâr
Ebr kim şems ola ol ebre süvâr

Kara buluda süvâr oldu âftâb
Çekdi yüzine güneş tozdan nikâb

(300) Dûd ü gird ü ra'd ü berkunun üni
Kimse fark itmezdi gündüzden düni

İki yüz bin sân erile sürdi rahş
Yüridi Tebrîz'e şâh-ı tâc-bahş

Girüben kıldı temâşâ şehr için
Benzemezdi ana hâşâ şehr-i Çîn

Zîr ü bâlâ peşt ü pâyile dîvâr
Âb-gîne cümlesi nakş u nigâr

Zînet itmişlerdi şehri gû-be-gû
Oturur mirrih ü deyriler rû-be-rû

(305) Atlas u zer-beft ü Yezdî pâreler
Döşediler yolına hûb-hâreler

Dürrile gevherler idüben nisâr
Müşg ü 'anber eylediler kâk-sâr

İşbu ta'zîmile ol mâh-ı münîr
Taht-ı Îrân'a oturdu hem-çü şîr

Girdi ol kasra ki adıdur heşt-behişt
Suyı cüllâb ü hevâ 'anber-sirişt

Oturuben tahta şah-ı kâm-rân
Bu felekden didi kim buldı emân

(310) Böyledür bu çerh-ı kec-rev pîşesi
Kâh kül-han kâh gül-şen bîşesi

Kâh miğfer giydürür geh tâc-ı zer
Kâh zer-gûn-çehre geh gül-gûn-ı fer

Mihr idüp geh dürlü ni'met kût ider
Kahr idüp geh yirini tâbût ider

Elde iken fursatı hûş görelüm
Fevt olur fursat diyince uş görelüm

Hayrile çün geçdi rûzı cevşenün
Sürelüm bugün safâsın gül-şenün

(315) Diyüben şeh bezme âgâh eyledi
Şâhid ü câm-ı meye sâz eyledi

Sürh-rûyân gül-endâm-ı ‘Acem
Yüzlerin gören gönülden hemm ü gam

Dûr oluben gün gibi rûşen olur
Hüsn-i tâbî ile dil gül-şen olur

Serv-i kadler sîm-i hattlar gül-‘izâr
Gül-şenünde her birinün sad-hezâr

Hıdmetiçün pâdişâh’a geldiler
Tapu kılup bağlayup el turdılar

(320) Göriceğiz bunları sultân Cem
Bezme bünyâd itdi bâ-Resm-i ‘Acem

Düzdi bir meclis ki Cem hayrândur
Mürg u tâvûs u hamel büryândur

Mutribi bülbül nevâlar sâzile
Şakıdılar ‘ışkun diyârın nâzile

Nağmeler kuldân nevâ dilden bihim
Geh Hüseyinî gâh nevrûz-i ‘Acem

Sâkı-i kevser-leb gül-çehreler
Hâtem-i yâkût şâhî-mühreler

[12-b] Ellerinde kim sunarlar câm-ı mey
Mürde’-i sad-sâei eylerdi hay

(326) Yakdılar şol denlü ‘ûd u ‘anberi
Kim duhânı kıldı çerhî çenberi

Şol kadar ni’met kim anda varidi
Bahr-i kulzüm zarfı ana taridi

Geliben bir sâkî-i sîmîn-berin
Yoğidi misl ü nazîri tâ ‘Aden

Gül yüzünün ‘âşık u âşiftesi
Sözi cevher silkinün ser-riştesi

(330) Gözleri âhû dili sayyâd-ı şîr
Günde bin hûn içer olmaz dâhi sîr

Serv-i ra'nâ kaddidürür sebz-pûş
Serv üzre yüzi mihr-i bâde-nûş

İki 'âlem-mendi bir mû-yi miyân
Ki idemezdi anı dikkat-bîn 'ayân

Şâh önünde baş uruben oturur
Sunuben bir câm-ı cevher götürür

Key edeb birle kılur pür-râh anı
Görüben teşne olur ervâh anı

(335) Şâha sunar anı bin i'zâzla
Gamze ile şîve ile nâz ile

Didi iy âb-ı hayâtun çeşmesi
Nûr-ı devlet matla'ı ser-çeşmesi

Tîg-ı bürrânun cihânı kana gark
İdeliden Hakk u bâtlı oldu fark

Kalmışidik küfr ü zulmet içre hôr
Âfitâb-ı devletün tâbında nûr

Dîn ü dünyâ buluben oldu münîr
Çâker oldu kapuna şâh u emîr

(340) Hıdmetünde cümle turanlar melek
Heşt-behişt bugün makâmın nüh-felek

Bil büküp kodı önünde başını
Bu cihânun kurı eyle yaşını

Şâh'a feth itdi velî bu kadrü sebât
Nûş-i cân it kim budur âb-ı hayât

Şâh gördi ol perî-ruh-sârını
Heşt-behişt içinde gam-güsârını

Hûn-ı 'uşşâk ile mestân gözleri
Pür-fesâhat pür-melâhat sözleri

(345) Tûti'-i 'Îsâ- nefesden gûş ider
'Âlemi 'ışkı anun ser-hûş ider

Sunuben aldı elinden câm-ı mey
Câlinûs'ı koksa eylerdi hay

Didi iy âb-ı hayâtun çeşmesi
Berr-i 'ışkda teşne-diller eşmesi

Çeşm-i mestün tîg-ı gamze-i güle revân
Hûn-ı 'uşşâkı idelden buldı cân

Cân u dil milkini hôş kıldun münîr
Çâker oldu tapuna şâh u emîr

(350) Heşt-behişt'ün mâlikisin iy melek
Kim makâm oldu sana bu nüh-felek

Vâdi-i 'ışkundayım mest ü hakîr
N'ola olsan ben fakîre dest-gîr

Çün bilürsin kim cihânda yok sebât
Câm-ı la'lün sun ki cân bula hayât

Çünkü sundun elime pür-câm-ı mey
Nûş idelüm cism-i bî-rûh oldu hay

Diyüben Şâh-ı cihân eyledi cûş
Ol melek 'ışkına câmı kıldı nûş

(355) İşbu şevka ol perîler cûş ider
Nûş-i Şâh ile kamu ser-hûş ider

Âsmâna irdi savt ü çeng ü ney
Devr ider hem-çü felek meclisde mey

Gül gibi ki bülbülünü gûş ider
Gâh elinden câm-ı bâde nûş ider

La'l-i şevkı ile gâhî mest olur
Müşterî Hûşîd'le pey-vest olur

Gül-şen içre hem-çü bülbül zâr ider
Zülfî dârında gönül ber-dâr ider

(360) Kurb yakar cânı hem-çün müşg-i nâr
Bu'd-i gark eyler vücûdı eşk-bâr

'Âlemi sayd itdi darb-ı hû ile
Şimdi kayd oldu özi bir mû'yile

Tutmuşiken yidi iklîmi temâm
Bir dil-ârâya tutuben oldı râm

[13-a]Pâdişeh-zâde idi ol pâk-zât
Hıdmet-i Şâh'a irüp buldı necât

Şeh Selîm Hân mihr-i ihsân bahr-i cûd
Halk-ı 'âlem bulmuşidi andan vücûd

(365) Cûş idüben girü Ol bahr-i kerem
Mevc urup Tebrîz'i gark itdi o dem

Leşkere şol denlü virdi mâl ü genc
Cümle dilden dûr oldı derd ü renc

Her ne denlü kim esîr olmuşidi
Cümlesini Şeh rehâ kılmışidi

Dûr oluben zulm-i Âzerbâycân
Âl-i 'Osmân 'adli oldı milke cân

SEBEB-İ BÂZ-GEŞTEN SELÎM EZ-TEBRÎZ¹¹⁷

Çün Selîm Şâh'a irişdi taht-ı Rûm
Gördi kim şûrîde olmuş baht-ı Rûm

(370) Tehlüke ka'rında dirken halk dirî
Rûm'ı zabt eyledi ol bâ-darb-ı tîg

Mısır Sultânı Gacar şâh-ı 'Acem
Göriben toldı mûlar jengile gam

Birbiriyle eylediler ittifâk
Kim kadîmidi bularda bu nifâk

Yüriyüben aradan götüreler
Milk-i Rûm'ı zabt idüp oturalar

Çün Selîm şâh'a irişdi bu haber
'Azm-i şark eyleyüben kıldı sefer

(375) Mısır'a varınca haber ol nîk-baht
Varuben Şâh-ı 'Acem'den aldı taht

¹¹⁷ Selim'in Tebriz'den tekrar dönüşünün sebebi

Ol zemân kim sultâna irdi haber
Sû-yi Şark'a oldı revân ol tâc-ver

Beğlerini eyledi cümle taleb
Emr kıldı cem' olalar der-Haleb

Yüriyüp Rûm'ı ideler pây-mâl
Nehb ü gâret eyleyeler milk ü mâl

İşbu niyyet üzre leşker der-taleb
Çıkuben oldı revân sû-yi Haleb

HİKÂYET-İ ŞÂM VE GACERÂ FİRÂSTÂDEN PÎŞ-İ ŞÂH¹¹⁸

(380) Çünkü ma'lûm oldı Rûm'da işbu râz
Leşker-i Şâm Rûm'a idiser pâ-dırâz

Yazuben gönderdiler Danyâl Şâh
Tîz iriş kim Rûm'ı kıldılar tebâh

RESÎDEN-İ LEŞKER-İ MISR DER-HALEB¹¹⁹

Leşker-i Mısır irüben çün kim der-Haleb
Şâhid ü şem' u şerâb oldı taleb

Nâ-gehân irişdi bir hurrem haber
Kim muzaffer oldı şâh-ı tâc-ver

Taht-ı Tebrîz'i alup ol şehriyâr
Oldı fermânında Anun şehr ü diyâr

(385) Bu haber oldı bunlar ser-nigûn
Mâtem oldı tîy u ye's oldı düğün

Gönderüp sultâna ma'lûm kıldılar
Çıkmayup şehr talebinde kaldılar

Çünkü sultâna irişdi bu haber
Kalbi oldı gussadan zîr ü zeber

Hîle tohmin başladı ol ekmeğe
Hâr-ı hurmâdur diyüben dikmeğe

¹¹⁸Şâh'ın elçisinin Şam ve Gacer'e gönderiliş hikayesi

¹¹⁹Halep'e Mısır ordusunu göndermek

Gönderüp dir leşkere ol hîle-kâr
Zâhir olursa orada sürh-ser

(390) Râh-ı bakîr idi tutup gelürse ol
Milk-i Rûm'a virmenüz geçmeğe yol

Oturun deprenmenüz dir der-Haleb
Tâ ki sizi kılmayınca ben taleb

Oturuben zulme âgâz itdiler
Ol diyârı cümle nâ-sâz itdiler

'Avret ü oğlâna oldılar levend
Yohsulun evine virdiler gezend

BÂZ-GEŞTEN-İ SULTÂN SELÎM BE-TARAF-I RÛM¹²⁰

Der-'Acem Sultân Selîm-i nîk-baht
Birgün oturmuşidi bâlâ-yı taht

(395) Meclisiydi mecma'-ı ehl-i dilân
Bülbüliydi her taraf na'ra-zenân

Gülşen-i şehde idüben nâleler
Devr iderdi gün gibi seyyâleler

Bahr-i meyde gark idüp ceş-i gamı
Yemm-i hemmden öte geçürüp gemi

Sâhil-i milk-i safâya irişmişdi
Cân u dil maksûda el virmişdi

Nâgehân irişdi bir peyk-i revân
Yaş yerine kan idüp gözden revân

[13-b]Pâd-şâh önünde yire kodı yüz
Didi Şâhâ gününün her biri yüz

(401) Ser-firâz ol dâyim iy 'âlem-penâh
Yürüyüp düşmenlerini kıl tebâh

¹²⁰ Sultan Selim'in Rum tarafıyla tekrar savaşıması

Milküne iriş fesâda varmadın
Kâr u bâr-ı Şeh kesâda varmadın

Milk bedendür rûhı anun pâdişâh
Rûm'ı birgün kılmasun şehsüz İlâh

Gaybetinüz işidelden şâh-ı Şâm
Kıldı niyyet ki eyleye rûzunı şâm

(405) Müttefik olmuşdur anunla Gacer
Rûm'ı yitüp od'a yaka şecer

Gâlibâ şimdi Haleb'dür cây-gâh
Leşkeri Mısr'un kurupdur bâr-gâh

İRmezisen gitdi elden milk-i Rûm
Yıkuben eylediler me'vâ-yı bûm

İşidiceğiz didi ol şîr-i ner
Er gerek meydânda eyleye hüner

Rûm'ı Şâm olsun dimez illâ ki bûm
Fazl odur kim eylesin şâm'ı Rûm

(410) Rûz-i 'ömrin ikisinün dâhi şâm
Eyleyüm târmâr ola ol milk-i Şâm

Diyüben leşkere emr itdi hemân
Râh-ı Rûm'ı tutup olalar revân

Ehl-i Tebrîz'e 'ayân oldu bu hâl
Cem' oluben itdiler fikr ü me'âl

Didiler gün gibi bahtumuz füzûn
Olmuşiken yine oldu ser-nigûn

Nice olur ahvâlimüz n'itmek gerek
Devleti olan bile gitmek gerek

(415) Toğmuşiken başa devlet güneşi
'Âkıl olan eyleye mi ser-keşî

Başımızdadur gül-i efser hem-çü haser
Rûm'a varup urunalum tâc-ı zer

Rûz u şeb bunda olunca hîme-keş
Varuben anda olalum nîme-keş

İşbu resme tedvîn-i re'y-i münîr
Geldi dergâha kamu bernâ vü pîr

Didiler iy âftâbı devletün
Dâyim olsun 'izz ü câh u şevketün

(420) El tutacak yerde bizi itmegil
Milkünüzdür diyübeni gîtmegil

Koma bizi işbu milk-i şûmda
Sâye'-i 'adlün umaruz Rûm'da

Mâl ü milkün berk idüben vâyesin
İhtiyâr itdük şehen-şâh sâyesin

Böyle diyüp Şâh'a kıldılar niyâz
Dest-gîrün dâyim olsun bî-niyâz

Merhamet kılup olara şehriyâr
Virdi esb ü ester ü eşter ü bâr

(425) Ne kadar kim devlet ehli varidi
Hûb u ra'nâ-sıfat ehli varidi

Şâh-ı devrânile göçüben hemân
Râh-ı Rûm'ı tutup oldılar revân

Taht-ı Tebrîz'i koyuben tâc-bahş
Sû-yi Rûm'a sürdi güneş gibi rahş

Gice gündüz yurmayuben sürdi râh
Tâ ki Âzerbâyecân'a irdi pâdişâh

İşidür ol yerde milk ahbârını
Zill ü Şâm u rûz u Rûm envârını

(430) Rûm kasdına düzüp sâz u selb
Feth-i şâh'ı işidüp ceş-i Haleb

Hasr oluben hîle idüp ihtiyâr
Hîle eyledi kim olupdur bahtiyâr

İşüdüp endişle fikr eyledi
Sıhhatine milkinün şükr eyledi

Tâ bir aylık memleket kıldı ihtiyâr
Rûm'a zamm eyleyüp itdi bahtı yâr

Arz-ı Rûm'ı eyledi ser-hadd-i Rûm
Olmışdur 'ahd-i Kayser hadd-i Rûm

(435) Ol aradan leşker eyledi 'ayân
Hân Muhammed olupdur bir kolin beyân

Lâkin elkâbı Bıyıklu bir neheng
Zâl ü Rüstem eylemez anunla ceng

Vara Kürdistân'ı feth ide temâm
Pâdişâh'a eyleye cümle gulâm

Anı anda gönderüp şâh-ı cihân
Kendü râh-ı Rûm'a dönderdi 'ınân

Gelüp Amâsiyye'de kıldı karâr
Kim kışı anda geçüre şehriyâr

SIFAT-I ŞİTÂ VÜ CÛLÛS-I SULTÂN SELÎM DER-AMÂSİYYE¹²¹

(440) Bürc-i kavsiyle güneş oldı harîf
Âhirîn Faslı'yidi eyyâm-ı harîf

[14-a]Başladı dem urmağa rîh-ı sakîm
El-vidâ' eyleyüben bâd-ı nesîm

İtdi tebdîl 'âlemün ef'âlini
İtdi tagyîr bûstân eşkâlini

Sebz kaftânunı yeşildür lâkin
Değşirüp giydirdi saru gönlekin

Minkal-i zer toldı gül-gûn nârile
Ref' olup gül toldı gül-şen hârile

(445) Nutka geldi zâg u bülbül oldı lâl
Gays-i Kânûn kâlimi kıldı melâl

Külhan oldı gülşen ü gülşen cahîm
Zişt-rûyî vü tünd-hûy u key sakîm

Giydi Kâkum kürkini sahrâ vü tâğ
Bâğ u gülzâr oldılar me'vâ-yı zâğ

¹²¹ Sultan Selim'in Amasya (Valiliğine) oturması ve kış mevsiminin sıfatı

Çünki dem urdı Hevâ-yı Zemherîr
Mûş idüp sovukdı yire şîr-i zîr

Cümle mahlûkât idüp künc-i nazar
Berf ü sermâdan kıldılardı hazer

(450) Şeh Zemistân-hânede oturdı tenâd
Bâde vü mahbûbla idüp dil-güşâd

Dûr kılıp Şark u Şâm'ın fikrini
Gûş kıldı çeng ü kânûn zikrini

Gice gündüz nûş idüp câm-ı Cem
Bu felek-nişîni tâ kim kıldı ham

Çün zemistân-hâne oldı ihtiyâr
Bâde' -i gül-reng ü câm-ı zer be-yâr

Rûz u şeb nûş idelüm câm-ı safâ
İrişince câna eyyâm-ı safâ

SIFAT-I BEHÂR¹²²

(455) Çün güneş oturdı dirah-tı hamel
Nakl-i 'âlem oldı nevrûzî 'amel

Başladı dem urmağa bâd-ı nesîm
Mahv oldı aradan rîh-ı sakîm

Sebz-pûş oldı yine deştile tâğ
Cennet olıbaşladı gül-şende bâğ

Ebr-i nîsân arza bârân atdı rûh
Feth oldı yine Hakkdan bin fütûh

Oldı eşcârı cihânun hulle-pûş
Şâhda murg-ı hoş-elhân kıldı cûş

(460) Yine 'anber-bâr oldı bu hevâ
Bülbül itdi gül-şen içre hoş-nevâ

Gonce handân oldı keşf itdi dehen
Lâleye giydürüp vâlâ-pîrehan

Sûsen aldı ele tîg-ı âb-dâr
Gül seyr kıldı baş üzre tâc-dâr

¹²² Baharın Sıfatı

Hançerini eyledi bürrân ü tîz
Yürüyüben hasmile ider sitîz

Yürüdüben leşkeri ezhârını
Bu cihânun tutdı deşt ü tâğını

(465) Çün behâr irdi şeh-i leşker-şiken
Yine ‘azm itdi ki ide def’-i fiten

Yine deryâ gibi leşker urdı mevc
Yürüyüben yeryüzünde fevc fevc

Kûs-i sultânî çün oldı na’ra-zen
Zühresin çâk itdi çerh-ı pîre-zen

Sügüler olmuşdı yine lâle-zâr
Leşker-i cevşen-siper çün gül-‘izâr

Çıkup Amâsiyye’den şâh-ı cihân
Râsit-i Tebrîz’den yana kıldı ‘inân

(470) Çünki Âzerbâyecân’a irdi tâc-ver
Leşkerün dünbâlini urdı Gacer

Kesdi azığı vü kat’ itdi nüzûl
Şâh-ı Rûm’a ya’nî kim kat’ itdi yol

Her çerâğı dest-i kudret kim yakar
Ana kad eyleyenün ‘ömrin yıkar

Gürbe mûş olamdan çün ola sîr
Sanur özin zôr-bâzûyile şîr

Hamr-ı hód-bînlikde mest olan rû-bâh
Lâ-cerem póstın virüp ola tebâh

(475) Çün Selîm Şâh’a irişdi bu haber
Kim nüzûlün devesin aldı Gacer

Şükr idüben Hakk’a kıldı çok niyâz
Kim ‘adûdan zâhir oldı gizlü râz

İstihâre eyleyüben döndi Şâh
Kim Gacer milkini eyleye tebâh

FETH-I KAL'A'-İ KEMÂH U MİLK-İ GACER¹²³

Varidi şâhun yolında bir hisâr
Key katı sahtidi sengi üstüvâr

Kelle'-i kûh üzre hem-çün ber-‘amûd
Hem-ser olmuşdı sehâbile çü dûd

(480) Handekı idi anun bahr-i Furât
Suyı Kevser-lezzeti kand ü nebât

Şerr kıldı ol hisâr-ı ser-bülend
İrmemişdi kimseden ana gezend

[14-b]Tolu idi tâc-dârânıyla ol
Nesr-i tâ'ir bulmazdı ana yol

Söylenürdi der-cihân ol köhne-kâh
Cümle dillerde adı hısn-ı Kemâh

Yüridi Şeh ol anun üstüne
Tâ gire ol dirh-ı şâhun destine

(485) Görcegiz şeh hisâr'un hâlini
Leşkere bağışlar anun mâlini

Kurulunca şâha hayme vü otâk
Oldı yağma ol hisâr-ı tumturâk

Hâricîler katl oldı nigeş-dâr
Gâret oldı mâl ü gencile tavâr

FETH-I MİLK-İ GACER U GEŞTEN-İ 'ALÂ'Ü'D-DEVLE¹²⁴

Göçüpandan girdi der-i milk-i Gacer
Gürûh-ı bî-dînî ser-be-ser kûh u hacir

Çünkü irdi anda Şâh'un 'askeri
Gitdi yüzinden anun devlet ferî

(490) Kûh-sâra kaçup oldılar nihân
Der-pençe bunların şâh-ı cihân

¹²³ Kemah Kalesi ve Gacer mülkünün fethi

¹²⁴ Gacer mülkünün fethi ve Alâ'ü'd- devleye karşı savaş

Bulmayup mahlas cebelde göre har
İrişüben urdı pençe şîr-i ner

Katl oluben gitdi bundan nâ-murâd
Bu felekden kim olupdur bâ-murâd

Oldı târâc ol gürûh-ı bî-şümâr
Kim gezend irmemişdi rûz-gâr

Zü'l-kadr milkini zabt itdi temâm
'Ali Biğ'i kıldı ol milke imâm

(495) İşbu işdedür felek ehl-i temîz
Kendüden biğile kim kılsa sitîz

Muşt-i gerdûn hurd ider anun başın
Tâ kıyâmet akıdur gözi yaşın

Hıdmetin tohminı ek götür kerem
Hıdmetile bulunur bâğ-ı İrem

Hıdmet it kimseye nîk ü bed dime
Birgün ola iresin 'İsâ-dem'e

Cism ü cânun bulalar andan hayât
Ref' olup zulmet ire nûr-ı necât

(500) Halka halk it sen de bul hulk-ı hasen
Şâd olasin dünyâ vü 'ukbâda sen

Ric'at idüp döndi andan şehriyâr
Varup İstanbul'a eyledi karâr

İTTİFÂK-GERDEN-İ SULTÂN-I MISR BÂ-ŞÂH İSMÂ'ÎL EZ-HER-DÜ TARAF-I 'AZM-İ RÛM-GERDEN¹²⁵

Çün Gacer milkini aldı şâh-ı Rûm
Pâd-şâh-ı Mısr'un ol Gavri-i şûm

İşüdüben nâr-ı gayret cânını
Yakdı huşk itdi hemî de kânını

Şâh İsmâ'il'e viribidi haber
Yürüyüben Rûm'a bulalar zafer

¹²⁵ Mısır Sulatanının Şah İsmail ile ittifakıher iki tarafın Rûm'a niyeti

(505) Şâh dâhî cem' idüben leşkerin
 Bâki her ne kalmışidi ceng erin
 Karahân'ı başa nasb idüp nihân
 Milk-i Kürdistân'a eyledi revân
 Demde kâsıd-ı Mısır'a ki şâh
 Her kaçan sultâna Haleb cây-gâh
 Olıcak Âmîd'de tuta ol karâr
 Yürüyeler iki yerden üstüvâr
 Çün oldı hem-çün mukarrar ittifâk
 Yek-dil olup olmaya buğz u nifâk

(510) Kâsıd-ı Mısırî revân eyledi Şâh
 Gice gündüz turmayuben sürdi râh
 Tâ Mısır sultânına irgürdi haber
 Şâh-ı Îrân'dan be-gâyet mu'teber
 Görüben bu re'yi enver Mısriyân
 Düzdiler leşker yarağın bî-girân
 Cem' idüben her ne var 'Arabıla Guz
 Yek-dil oluben ekinler oldı düz
 Oldı sahrâ-yı Mısır leşkerle pür
 Harc idüp altûnı cem' itdi demür

(515) Hayme vü har-gâhla seyr oldı kayd
 İki demine kılmağa bir şîr ber-sayd
 Bahr-i cûşân-veş idüp leşker hurûş
 Çıkdı Mısır'un 'askeri idüp hurûş
 Yükledüben cümle mâl ü gencini
 Ehl-i Şâm'un gözyaşıyla eylencini
 Buldılar bir rûz-i sak idüp taleb
 Şâh-ı Mısır oldı revân sû-yi Haleb
 Kodı hâher-zâdesini tahtına
 Şâh ola gelince sultân tahtına

[15-a]Gelmek içre şâh-ı Mısır olup revân
 Bu taraf ahvâlin idelüm beyân

FİRİSTÂDEN-İ ŞÂH İSMÂ'ÎL KARA HÂN-RÂ BER-DİYÂR-I BAKARA¹²⁶

(521) Ol zemân kim hân Selîm-i hurde-dân
Sû-yi âk leşker itmişdi revân

Kılmışıdi anlara bir merd-i kâr
Leşkere kârla hem işde ihtiyâr

Varuben milk-i Diyârbekr'i temâm
Gayr-i mürdin feth itdi ve's-selâm

Tâbi olmuşıdi Kürdistân Ana
Emrine olup muî' öndin sona

(525) Kal'a'-i Âmid'de kılmışıdi karâr
Şerile hükm eyleridi şâhvâr

İrdi birgün haber ana nâ-gehân
Kim gelür uş leşkeriyle Kara Hân

'Asker-i Şâm'a oluben ol emîr
On sekiz bin erile merd-i dilîr

Gelüben Mardîn önünde bâr-gâh
Kuruben gözler 'akîbin ki ire Şâh

Cân u baş oynamak oldu ana farz
Şâh-ı Rûm'a gönderüben kıldı 'arz

HURÛC-I SULTÂN SELÎM HÂN BERÂY-I FETH-İ ŞÂM¹²⁷

(530) Birgün ol hûrşîd-i 'Âlem şâh Selîm
Taht-gâhındayidi bezmile mukîm

Ehl-i diller meclisindeyidi harîf
Sâkı'-i gül-çehre ashâb-ı zarîf

Gâh mülden câm-ı gül-gûn nûş ider
Gâh fi'den dürlü hikmet gûş ider

Ki gazâl eyleridi ol şîr-i sayd
Mest olup 'ışka dil iderdi kayd

¹²⁶ Diyerbakır üzerine Şah İsmail'in Karhanı göndermesi

¹²⁷ Şam fethi için Sultan Selim'in çıkışı

Eyleriken bahr-i 'işret içre geşt
Nâ-gehân esdi muhâlif bâd-ı deşt

(535) Hân Muhammed'den ulak irdi revân
Şâh önünde yüz yire urdı revân

Didi dâyim tâze olsun gül-şenün
Câmı ko ki geldi rûzı cevşenün

Şâhile sultân-ı Mısr-ı kîne-hâh
Yüridiler kılmağa milki tebâh

İttifâkile İkisi bile 'azm
Eylediler kılmağa Şâhile rezm

Çünkü ma'lûm oldı şâh'a bu haber
Şükr idüben şâd olur ol tâc-ver

(540) İki düşmen ragmına pîrûz-ı fer
Nûş ider ol gün oturup câm-ı zer

Didi hôş-âftâb devletüm
Şark u garbı tutıserdür şevketüm

Leşkere emr eyledi hem-çün tuyûr
Bahr-i İskender'den ideler 'ubûr

Üç güne dek ki kalursa dârda
Eyleyeler yirin Anun vârdâ

Leşker itmişidi önürdi revân
Şâh İsmâ'il için Şâh-ı cihân

(545) Alperenler elli bin merd-i güzîn
Her biri yüzden çevürmezdi yüzün

İhtiyâr itmişdi olara bir dilîr
Yürüyüp Şâhile ide dâr-gîr

Gönderür âdem olara bilinüz
İlerü gitmek ve beklemek yerinüz

Virüben şeh-zâdeye taht-ı sürûr
Şâh-ı devrân kıldı deryâdan 'ubûr

Himmeti üçüncü Keyvân görmedi
Gayreti bir habbine Behrâm irmedi

(550) Tünd ü tîzlik ‘arz idüben Sarsar’a
Du’lkadr Milkinde irdi leşkere

MESÂFF-GERDEN-İ HÂN MUHAMMED BÂ-KARA HÂN¹²⁸

Olaman kim Kara Hânı tâc-dâr
Gelüben ümîdi eyledi hisâr

Hân Muhammed Karvûl’un aldı ol
Göçüpandan sû-yi Mardîn tutdı yol

Gönderür sultân-ı Mısr’a nice baş
Şâd oluben didi tahsîn ü sâbâş

Kâsıda şol denlü virdi sîm ü zer
Zer kim şemşîr-i bâ-la’l ü güher

(555) Şâm’a irişmişdi sultân ol mâh
Kâsîd ile Kâsîd eyledi revân

Şâh kim ola revân der-sû-yi Rûm
Yüriyüp eyleyeler me’vâ-yı bûm

[15-b] CENG-İ MUHAMMED HÂN BÂ-KARA HÂN U HELÂKÎ’-İ O¹²⁹

Hân Muhammed dâhi dirdi leşkerin
Milk-i Kürdistân’da olan ceng erin

Yüridi Mardîn’e Anun üstüne
Kim Kara Hân’ı getüre destine

Uğraşup ol arada ceng itdiler
Birbirine ‘âlemi teng itdiler

(560) At ayağından cihânı tutdı toz
Bilmezidi kimse şeb midür ya rûz

Şol kadar urdı hem-çün biribirine
Bin kişiden kalmadı yüz yirine

Yeryüzi tolmuşdı ölü âdam ât
Hûn revân olmuşdı hem-çün rûd u şât

¹²⁸ Muhammed Han’ın Kara Han ile savaşıması

¹²⁹ Muhammed Han’ın Kara Han ile savaşıması ve onun ölümü

İki leşker dâhi döndermedi yüz
Şuna dek kim istedi bâd-ı dil-firûz

Nusreti Hakkdan bulup Rûmî-sipâh
Yüriyüp ol leşkeri kıldı tebâh

(565) Katl olup orada her ne ki var
Kara Hânıla olan tâc-dâr

Kesüben anun başını bir cevân
Hân Muhammed önüne saldı revân

Gâret oldı ol olıser bî-şümâr
Hayme vü har-gâh gencile tavâr

Gönderürler pâdişeh'e başını
'Arz iderler itdüği uğraşını

Çünki gördi anı ol Hûrşîd-i câm
Kâsîd'a hem-râh idüben sû-yi Şâm

(570) Gönderüp sultâna dir hûş dil bâş
Nevbetündür hâzır u kindîl-pâş

İrişicek Gavrî'ye işbu haber
Kalbi oldı gussadan zîr u zeber

Tutdı gussa içini vü taşını
Zehr itdi kand-i Mısr'ı aşını

Kaldı hayrân bilmeyüp nedesini
İlerü gelüp girü gidesini

Âhirü'l-emr eylediler bunu re'y
Haleb'e gelüp oturalar bir ay

(575) Memleket teftîşin anda ideler
Dönüp andan girü Mısr'a gideler

Göçüpandan eyledi ol 'azm-i râh
Gelüben kurdı Haleb'de cây-gâh

Çün kişiden baht-ı devlet ola dūr
'Aklı künd ola vü hem gözleri kūr

REFTEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN BE-SER-İ SULTÂN-I MİSR¹³⁰

Bu yana geldük Selîm şâh-ı cihân
Leşkerine irmişidi ol nihân

Zü'l-kadr illerinde idi pâdişâh
Kim irişdi nâ-gehân feth-i İlâh

(580) Kara Hân'un başıyla genc ü mâl
Geldi Şâh'a 'arz olundu vasf-ı hâl

Halvet-i şâhî vü sultânî külâh
Virdi hem ol milke ana pâd-şâh

Emr kıldı leşkerine ol dilîr
Pâ-yı bûs-i Şâh'a irişdi emîr

Ol aradan göçüben şâh-ı cihân
Oldı Malâtıyye'den yana revân

Varuben feth itdi evvel anı Şâh
Oturuben kurdı anda bâr-gâh

(585) Tâ kim irişdi Diyârbekr'den sipâh
Dâhi Kürd-istân'da olan ceş-i şâh

Leşkerini eyleyüben ihtimâm
Yüriyüben eyledi şeh 'azm-i Şâm

Kat'-ı menzil eyleyüp kıldı şitâb
Tâ ki menzil oldı şâha 'Ayntâb

FETH-İ ŞÂM¹³¹

Çün haber-dâr oldı ol Gavri'-i hâm
Rûz-ı rûşen gözlerine oldı şâm

Bildi kim ol Rüstem sâlâr-ı Rûm
'Ömri bâğın idiser me'vâ-yı bûm

(590) Lîk gayret eyleyüben kıldı 'âr
Kim vücûdı hûnın mahv ide nâr

¹³⁰ Sultan Selim'in Mısır Sulatını'na gitmesi

¹³¹ Şam'ın Fethi

Er olanda gayret-i merdân gerek
Başa tûb u kılıcı çevgân gerek

Pâdişehlikdan ‘ibâretdür cihân
Budurur vir mâl ü almak baş u cân

Çün mukadder kâ’in oldı ok güzer
Fâ’ide ne eylemek havf u hazer

El ayak bađlu olup diyince kâş
Elde iken tîg vire meydânda bâş

(595) Tâ kıyâmet söylenir nâm-ı Zâl
Bunca kim devr eyleyüpdür mâh u sâl

[16-a]Merd-i merdânun adı olmaz nihân
Ger virür ü ger alur başıyla cân

Biline gayret kuşağın kıldı berk
Cân u baş süğüne eyledi terk

Çıkuben karşıladı şâhı dilîr
Âftâb’ı netekim mâh-ı münîr

Çün ufukdan göstere güneş cemâl
Zâyil olur ay u ylduzdan kemâl

(600) Gelüben kondı berâber iki şâh
Hayme vü har-gâh u haykar bâr-gâh

Kondılar dürr-i mürc bâ’ik gibi güşâd
Mısrîler gam-gîn ü Rûmîlerdi şâd

Her taraftan oldı on bin er süvâr
Leşkeri hıfz itmekiçün üstüvâr

MESÂFF-GERDEN-İ SULTÂN-I RÛM BÂ-SULTÂN-I MISR¹³²

Heybetiyle yine hûrşîd açdı per
Çıkıdı tutmuş gürz-i Rûm’ı zer-siper

Leşker-i Şâm’ı idüben ser-nigûn
Bu felek etrâfin itdi gark-ı hûn

¹³² Mısır Sulatânı ile Rum Sultanının savaşıması

- (605) ‘Âleme yaydı cenâh-ı enverin
Tâ ki rûşen eyleye Şâh’un derin
- Zulmet-i şeb gibi zulmi dîr ide
Şark u Şâm’ı şâh ile ma’mûr ide
- Çün tulû’ itdi güneş Mirrîh-vâr
Leşker oldı iki cânibden süvâr
- Bahr ola san demirden deşt ü tâğ
Lâlezâr oldı sügüden sol u sâğ
- Gülşene döndi siperden ol diyâr
Nireye baksan sanurdun gül-‘izâr
- (610) Korkısından pür-hevâya tutdı yüz
At ayağından gürîzân oldı toz
- İki cânibden düzüldi rezm-gâh
Yümne vü yüsre vü kalb-i Şâh
- Kûs-i Sultânî döğüldi her taraf
Cân u başlar olmağa anda telef
- Ceyş-i Sultânî yürüdi fevc fevc
Hûn-ı âdem bahr oluben urdı mevc
- Seyl-vâr akdı karışdı iki bahr
Birbirine sundılar bir câm-ı nehr
- (615) İçürür câm-ı ecel sâkîleri
Göretururken umar bâkîleri
- Bu felek kuvvâyı çün kıldı nevâ
Ol Nevâdan başlar oldı ber-hevâ
- Ol hevâdan oldılar şîrân mest
Yürüyüben birbirine urdı dest
- Gördiler çün bir sa’âdetlü kapu
Şâh-ı Rûm’a sügüler kıldı tapu
- Yürüdiler şeh tapusına revân
Karşulayup bunları gürz-girân
- (620) Merhabâlar eyleyüp bir hem-diğer
Gösterür birbirine fazl u hüner

Tîg-ı Rûm'ı çünkü kokdı bûy-i rezm
Vâleh ü şeydâ vü 'uryân kıldı 'azm

Şol kadar tób urdı bu çevgân-ı tîg
Kim melekler gökde ayıdurlar dirîg

Nesl-i Âdem kat' olıser der-cihân
Girîv ü âşûb olmaz olursa nihân

Âsmâna irdi merdân na'rası
Korkudan çâk oldı nâ-merd zühresi

(625) Merd-i merdânlar mübâriz der-miyân
Elde tîg u baş hûn-rîz-i der-miyân

Oluben rakkâs bezmün sâzına
Fer'-i cânun himmeti per-vâzına

Varuben feth ide var rahmeti
Ref' ola cândan bu dünyâ zahmeti

Bunlara rahmetden istersen delîl
Okı gör Kur'ân'da ne dir ol Celîl

Kavlü-hû Te'âlâ: "Etî'u'llâhe ve etî'u'r-Rasûle ve Ülü'l-emri min-küm."¹³³

Pâd-şehler çünkü Zıllu'llâh olur
Hıdmet iden bunlara rahmet bulur

(630) Hıdmet it var iken elde ihtiyâr
Olasın iki cihânda bahtiyâr

Rûmiyân u cündiyân ber-heme ger
Darb u gürz ü seyf idi fazl u hüner

Kûh-ı Bakras gibi perde-geşteler
At u âdem ölüsünden peşteler

Yeryüzün tutmuşıdi ehl-i memât
Hûn revân olmuşıdi hem-çün Furât

Ger Ferîdûn şâh ger Dahhâk-i pîr
Buna benzer görmediler dâr u gîr

¹³³ Nisâ Sûresi, 59. "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemlere (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir."

(635) Yıkar endâz hem-çü Rüstem der-kemân
Turiben tîr ü hadeng eyler revân

Şöyle ururlardı tîri kîneden
Kim göz ider siperden sîneden

Yeryüzini tutmuşdı şûr-i harb
Dâr u gîrîdi temâmet şark u garb

**[16-b] HEZÎMET-ŞODEN-İ LEŞKER-İ MISR U HELÂK-ŞODEN-İ SULTÂN
GAVRÎ¹³⁴**

Şeh Selîm Hân olmuşıdi kelle-gîr
Virür idi bir başa bin zer-i münîr

Mısriler çün kim bulurlar müşterî
Satmağa başladılar cân u seri

(640) Mâla mâ'il oldıçıün Gavri Şâh
Leşkerin ü başın kıldı tebâh

Lîk gayret eyleyüben Mısrıyân
Leşkeri Şâh'ı sürerler der-miyân

Getürüben dökdiler şâh üstüne
Hem-çü pervîn kim geldi mâh üstüne

On iki bin turmuşıdi berk-zen
Şâh önünde dâhi dört yüz darb-zen

Bunlara kıldı işâret şehryâr
Kim yakalar düşmenün cânında nâr

(645) Zâhir oldı yeryüzinde nâ-gehân
Zelzele vü ra'd u berk toldı cihân

Gözler oldı kör kulaklar oldı ger
Ehl-i meydân oldılar zîr ü zeber

Yağdı Siccîl yok Ebâbil âşikâr
Leşker-i Mısr oldılar dirhem-şikâr

Cevşenidi saklayan cânı vü teni
Eğlemezdi cevşenile atını

¹³⁴ Mısır ordusunun yenilgisi ve Sultan Gavri'nin öldürülmesi

Ne siper ıssı iderdi ne hazer
Âhenîden idi girdî güzer

(650) Kopdı haşr u urdı İsrâfil sûr
Zulmet-i Mahşer idüp dûr oldu nûr

Leşker'i Mısr'un oluben târmâr
Kaldı Sultân ara yirde hâr u zâr

Zulmet içre şimdi nidesine?
Başın alup ne yana gidesine?

Cânib-i Hakkdan irişmişdi kazâ
Lâ cerem virdi kazâyâ ol rızâ

Zehr içüben oldu ol demde helâk
Gör neler eyler bu çerh-ı tîre-hâk

(655) Besleriken anı dürlü nâzile
Saltanat tahtında bin i'zâz ile

Kendü eliyle öldürüben cânını
Saldı ayaklar altında endâmını

Şâh olanun hâli çünkim bu ola
Var kıyâs it leşker ahvâli n'ola?

Ceng içinde irişüben cân be-leb
Sınuben yüz tutarlar sû-yi Haleb

Leşker-i Mısr'un çü dönderdi 'inân
Tutdı dünbâlin bularun dûdyân

(660) Katl iderler bî-hisâb u bî-şümâr
Tâ kıyâmet tu'me idine mûr u mâr

Şol kadar cem' eylediler kelleler
Kelle'-i âdemden oldu kulleler

Konuben uç oturdu anda Şâh
Nusretini dâyimâ virsün İlâh

TEMSİL¹³⁵

Nefsidür Gavrî kim işidür fesâd
Katl ü cân tedbîrin itmişdür kesâd

Zulmiyile milk ü dîn husrândurur
Fitnesinden ‘akl ü cân hayrândurur

(665) İblis ile eyleyüpdür el-bir ol
Kal’a-i îmânunçün tedbîr ol

Kasd idüplerdir dînüni yıkmağa
Dünyâ için cânı oda yakmağa

Gaflet uykusından açgıl gözünü
Rûha uyubanı devşir özünü

Kıl cihâna ‘ibretile bir nazar
Tâ ki ma’lûm ola sana nef’ u dar

Çün ticâret eyleyüp geldün ile
Kisbini husrânunı fikr it bile

(670) Bu ticâretten zahîren neyledün
Kim bu milki kışladun ve yayladun

Mukim-i dünyâyile geçdi rûz-gâr
Hâsilun nedür bugün iy merd-i kâr

Nefs-i emmâre oluben rehberün
Fikrin itdün mi Sırât-ı ma’berün

‘Aklile fikr eyledün mi hîç me’âl?
Cânib-i Hakkdan sorılır su’âl

Rûz u şeb zikrün vü fikrün me’âl idüp
Kısmetünden gayrî âh u nâl idüp

(675) Mihnetile hâsilun fikr eylegil
‘Ömrünün zâyî’lığın zikr eylegil

Kısmetün Hakkdan mukarrarı kusûr
Geçüp ‘ömrün bulmadun bir dem huzûr

Hâsilun yok zimmetün toldı siyâh
‘Ömrünün nakdini eyledün tebâh

¹³⁵ Örnek

Çeküben bu milk-i fânî rencini
Tut ki cem' itdün cihânun gencini

Gavri gibi halka vehm-i cânuna
Zulm idesin bakmayıp îmânuna

[17-a] Düşmene koyup gidesin mâlü genc
Çekesin sen gör içinde derd ü renc

“İnne-mâ emvâlü-küm ve evlâdü-küm”¹³⁶ “adüvven le-küm.”¹³⁷

(680) Hayrla yâd olmayasın der-i dehân
Nice kim dûr eyleye devr-i zemân

Dâr-ı ‘ukbâda yerün hem nâr ola
Girye vü âh u figân u zâr ola

Rûhuna hem-çü Selîm Şâh eyle şâh
Ki ârzû-yı nefsi eyleye tebâh

Dîn yolına Yürüyüp ide cezâ
Zühd ü takvâ eyleye ide nefse ezâ

(685) Rütbetiyle kıla sini bir melek
Tâ bulasın cânib-i Hakkdan dilek

Bâğ-ı Firdevs ola sana cây-gâh
Cümle maksûdun vire o pâd-şâh

Devletiyle hem ebed neşâd olasın
Bu fenâ dârında âbâd olasın

ZİKR-İ FETH-İ HALEB¹³⁸

Şâh gördi anda bir hurrem binâ
Dûr ider dilden ki dertile ‘anâ

Didi kimündür bu ravza hem-çü nûr
Cân u dil bundan bulur şevk u sürûr

¹³⁶ Tegâbun Sûresi, 15. “Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır: Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.”

¹³⁷ Tegâbun Sûresi, 14 “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”

¹³⁸ Halep'in fethinin anlatılması

(690) Dirler bu kabr-i Dâvûdı nebî
 Kim Süleymân zemânundur ebî
 Nağme-i Dâvûd ki irişdi gûşına
 Sırr-ı Rahmân rûşen oldı hûşına
 Varup eyledi ziyâret kabrini
 Kıldı Hakkdan isti'ânet cebrini
 Şol kadar kıldı tesadduk sîm ü zer
 K'oldı fakr ehli kamu firûz u zer
 Nezir idüp 'ahd eyledi Allâh'la
 'Ahdini peyvend idüp Va'llâh'la

(695) Kim şefî'u'l-müznibîn hatm-i rusûl
 Hıdmetine şâhı eylerise kabûl
 Zulm ü cevr olmaya mutlak Milk-i Şâm
 Şer' u kânûn üzre ola hâss u 'âm
 Çünkü şeh Dâvûdî nâlân eyledi
 Hakk te'âlâ gör ne ihsân eyledi
 Virdi Dâvûd'un makâmını İlâh
 Şâh-ı Rûm'a oluben peşt ü penâh
 Oğlına hem virdi oğlı devletin
 Şeh Süleymân'a Süleymân Milketin

(700) Ol makâmda oluben şeh bâ-murâd
 'Azm-i kanser'in idüben göçdi şâd
 Varuben tutdı Haleb'de cây-gâh
 Kurulup çetr ü otâğ u bâr-gâh

GÜFTÂR-I DER-HALEB-İ FETH¹³⁹

İşbu fethi Görüben ehl-i Haleb
 Gelüp itdiler emân şehden taleb
 Bâr-gâh'a gelüben yüz urdılar
 Şâh'a istikbâl idüben turdılar

¹³⁹ Halep'in fethinden söz etmek

Dirler iy âftâb-ı mülk-i dîn
Hazret-i Hakk'a bugün oldun yakîn

(705) Dîn ü dünyâ nûrı yıkmışdı fesâd
Olmuşıdi şer' ahkâmı kesâd

Zulm elinden Milk-i Şâm vîrânıdı
Gözlerümüz rûz u şeb giryânıdı

Hamdü li'llâh Hazretüni ol İlâh
Gönderüp bu kavmi eyledün tebâh

Bize Hızır oldun bugün âb-ı hayât
Sundun a'dâya dahî tîg-ı memât

Umaruz Hakkdan yâ Dârây gibi
Üstümüzden zâ'il olmaya bû gibi

(710) Bu cihânda Âl-i 'Osmân sâyesi
Devlet ehlinündürür ser-mâyesi

İşbu devlet nesebdürür size hemân
Lutf ile kılsun nazm-ı şâh-ı cihân

Böyle diyüp şâha kıldılar du'â
Dâhi Yüz bin medh u tahsîn ü senâ

Şefkat idüp bunlara şâh-ı cihân
Gönderür şehre buları bâ-emân

Şâd u hurrem döndiler âmânile
Şehri âyîn itdiler erkânile

(715) Şefkat-i şâha bulubeni visâl
Şehr-i Kanserr'in olur cennet-misâl

Şâdlık eylediler bir ay temâm
Şâd u hurrem olubeni hâss u 'âm

GÜFTÂR-I DER-FETH-İ ŞÂM¹⁴⁰

Göçüpandan ‘azm-i Şâm eyledi Şâh
Dâyim olsun Nâsır’ı anun İlâh

Rûşen oldu ol vilâyetler temâm
Pâd-şeh’ün ‘adli ile ve’s-selâm

Çün nikâb açdı şehe rû-yı Dımışk
Toldı dil milki temâm envâr-ı ‘ışk

(720) Zulmet içre âb-ı hayvâna irür
Şâm içinde sırr-ı Rahmân’a irür

Enbiyâ vü evliyânun mecma’ı
Sırr-ı İlhâm-ı İlâh’ın menba’ı

Rub’-ı meskûnun temâmet ekremi
Yesrib ü Bathâ mukaddes mehremi

[17-b] Oldurur dâyim nazar-gâh-ı İlâh
Kim Habîbullâh’a olupdur cây-gâh

Ol makâma nâzil oldu dört Kitâb
Ol makâm ehline ref’ oldu hicâb

(725) Ol makâm ehli irişdi Ru’yete
Cânib-i Hakkdan mü’ebbed devlete

Dîn-i İslâm ol makâmda âşkâr
Oluben küfr ehline kıldı şikâr

Nûrına gark oldu ‘âlem ser-te-ser
Bâd-ı rahmet ‘âleme andan eser

İniser âhırde Rûhu’llâh ana
Dîn-i Ahmed rûzî ide Allâh ana

Mehdî’yile kılsalar ‘adl ü dâd
Nitekim bugün Süleymân milki şâd

(730) Eyleyüpdür dâ’im olsun devleti
Fursatı vü nusreti vü şevketi

¹⁴⁰ Şam’ın fethinden söz etmek

Girü mâzî sözine eyle rucû'
Kıssa-i Sultân Selîm'e kıl şurû'

Çünkü rûşen oldı şâha milk-i Şâm
Didi cennet mi dürür işbu makâm

Gark olmuş huld-vâr ol ahdara
'Aks-i nâm olmuş enver envere

Bâğ-ı rıdvân gibi bir cây-karâr
Sebze-zâr u mürg-zâr u gül-'izâr

(735) Her taraf olmuş revân âb-ı hayât
Pâk ü rûşen lezzeti kandü nebât

Etyeb-i enfâs-ı hevâsı huld-zâr
Şehrîne bünyâd bünyâd olmuş üstüvâr

İrişicek Şâm'a şeh i'zâzla
Kûs-i Sultânî uruldı sâzla

Girceğiz şehre Şâh-ı tâc-bahş
Gördi kılmışlar anı âyîn-bahş

Döşemişler yolına dîbâ-yı zer
Yüridi üstünde anun pîrûz-ı fer

(740) Dâhi bünyâd olmuş anda bir harem
Reşk ider cûşına anun bâğ-ı İrem

Cennet-i 'Adn olmuş anda bir makâm
Kim ana dârü's-selâm ider selâm

Yokdurur misl ü nazîri der-cihân
Enbiyâ vü evliyâ anda nihân

Câmi'-i a'zam velî cennet-misâl
Ehl-i cennetdür bulan ana visâl

Kondı bir kasr-ı ruhân şâh-ı şâd
Kasr-ı cennet olur andan dil-güşâd

(745) Lâceverdile tolâ nakş u nigâr
Havz u şâder-vân ü çeşme vü pınar

Âb-ı kevser'le şerâb-ı selsebîl
Eylemiş Hakk anlara anda sebîl

Her taraf bir cennet olmuş âşikâr
Hâneler nakşını Çîn itmiş nigâr

Turmuş istikbâle ‘ar’ar servile
Bir tabak yâkût gül almış ele

Makdem-i Şâh’a nisâr eyleye şâd
Tâ başından tâcını kapmaya yâd

(750) Kahr-ı mâverd içre devr eyler dolâb
Döndükçe ferşe saçardı gül-âb

Çün karâr eyledi anda Şâh-ı Rûm
Tâb-ı guzzeleri oldu hem-çü mûm

Şem’-ı ‘adli nûr virür hem-çü âftâb
Şâm-ı Zulm ref’ oldu gitdi bâ-şitâb

‘Adl ü dâd eyledi asla fer ile
Hükm itdürdi kuzâta şer ile

Tâze oldu devletinde şer’ u dîn
El-vidâ’ itmeğe olmuşken yakîn

(755) Hurrem oldu ‘adli ile milk-i Şâm
Şâh-ı devrânile tutup intizâm

GÜFTÂR-I DER-CÛLÛS-İ TUMÂN BÂY DER-TAHT-I MISR¹⁴¹

Çün hezîmet buldı Mısır’un leşkeri
Varuben cem’ olalar Mısır’a geri

Kıldılar sultân anı özlerine
Gavri kim komışdı öz yerine

Milk-i Mısır’ı zabt idüp oturdılar
Devlet-i ser-geşte tutar mı yular?

¹⁴¹ Mısır tahtına Tuman Bay’ın oturuşu hakkında söz etmek

RASÛL-İ FİRİSTÂDEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN BE-NEZD-İ O¹⁴²

Pâd-şâh'a irişecek bu haber
Gönderür kâsıd olara tâc-ber

(760) Didi binimdir cihânda saltanat
Tâc u taht u milk ü il memleket

Hutbe vü sikke benümdürür revâc
Bana virilmek gerek bâc u harâc

Mısr'ı virdüm size anda oturun
Saltanat adını sizden götürün

Düşmenüme düşmen olun bana râst
Tâ virem maksûdunuz her neye hâst

Bulasız benden murâdile emân
Olasız işbu cihânda kâm-rân

(765) İrdi çün kim Mısr'a şâhun kâsıdı
Gördi bunlarda bu re'y-i fâsıdı

[18-a] Sundı şâhun nâmesin virdi selâm
'Arz itdi her ne kim vardı kelâm

Çün işitdiler şehün peymânını
Dökdiler nâ-hak yere anun kânını

Devr-i Âdem'den irince tâ bu dem
İlçiyi kılmış degül kimse 'adem

İlçi nedür pâdişehlerden nişân
Ol lisânı kesmez illâ nâkesân

(770) Kâsıdun katlidürür 'acze delîl
'Âcizi 'unf idiser hâr u zelîl

'Âcizün 'unfi dökiser kânın
Düşmen elinde viriser cânın

'Acebile baş gidedür hem milk ü mâl
'Acebi terk it ger dilersen sakk-i fâl

¹⁴² Sultan Selim'in O'nun katına elçi göndermesi

Öldürüb ilçiyi kıldılar taleb
Şâh'la ceng itmeğe sâz u seleb

**HABER-İ KÜŞTE-ŞODEN-İ İLÇÎ'-İ SULTÂN SELÎM HÂN U FİRİSTÂDEN-İ
PÂŞÂ-RÂ BE-SÛY-İ GAZZE¹⁴³**

Feth-i Şâm itmişdi şâh-ı cihân
Mısr'a kâsıd eylemişdi revân

(775) Gözedürdi kim nice olıser haber
Dönüp ide dâr-ı milkine sefer

Geldi câsûs didi Şâhâ dâyim ol
Per gibi batn-ı felekde kâyim ol

Kâsıdı katl eylediler bî-gümân
Tîg-ı kahrundan bulalar mı emân?

Virdiler on bin gazâlîye süvâr
Gazze'ye gelüp otura üstüvâr

Dâr-ı milke dönicek şâh-ı hümâm
Yürüyüp zabt eyleye milki temâm

(780) Çünki ma'lûm oldı şâha bu haber
Leşkere emr eyledi ol tâc-ber

Râh-ı Mısr çün ide cümle barak
Sormaya kimse yakîn deryâ irak

Varıdı şeh leşkerinde bir dilîr
Key dil-âver pehl-vân nerre-şîr

Adlıyıldı ol Sinân Pâşâ be-nâm
Zâl ü Rüstem nûş ider 'ışkına câm

Şâh-ı devrân virdi ana on bin süvâr
İlgâr ide tâ be-Gazze üstüvâr

(785) Ger Gazâlî'ye bulur olursa dest
Uğraşuben ide anı dest-i best

Bulımazise otura şâh-ı cihân
İrişince kâvileler Mısr'a revân

¹⁴³ Sultan Selim'in ilçiyi değiştirmesi ve Gazzeye doğru paşayı göndermesinin haberi

Mâl ü genc itdi ana sultân bahş
Râh-ı Mısr'ı olda tutup sürdi rahş

Gazze'ye çün kim irişdi Rûmiyân
İki menzil kalmışidi der-miyân

Kim irişdi anda Mısr'un leşkeri
Virmeye şol kişiler cân u seri

HÎLE-GERDEN-İ SİNÂN PÂŞÂ¹⁴⁴

(790) Gör nedür ol şîr-i ceng der-mend-rây
Kim olur 'aklile her müşkil güşây

Leşkerine saldı tâ ki tefrika
Hayme vü har-gâh u raht u agrıka

Bakmayıpen bunları ol kıldı râm
Çıkuben oldı revân der-sûy-i Şâm

Bilmeyüben kimse anun hîlesin
Nehb iderler raht u mâl ü devesin

Gönderürler leşkere hem ol gice
Rûmiler ahvâlini ucdan uca

GÜFTÂR-I DER-CENG-İ SİNÂN PÂŞÂ BÂ-GAZÂLÎ¹⁴⁵

(795) Dinle imdi gör ne dir ol kâr-dân
Çün çıkuben Gazze'den oldı revân

Rub'-ı leyle dek Yürüyüben temâm
Dönüp andan sûy-i Mısr'a ol hümâm

Hân Yûnus burasını boyladı
Buluben bir seyrin pusu eyledi

Çün haber-dâr oldı Mısr'un leşkeri
Binüben ılgâr iderler ser-serî

Şâd u hurrem oluben ol kavm-i 'âm
Leşker-i şehden alalar intikâm

¹⁴⁴ Sinan Paşa'nın hilesi

¹⁴⁵ Sinan Paşa'nın Gazaliye savaşı hakkında söz etmek

(800) İrişirler gafletile âsûde
 Ol nize kim leşkeridi pusuda

Nâ-gehân bir gürz-i zulmet hâk-bâr
 Sûyi birden zâhir oldu bir gubâr

Çıkdı ol toz arasından bir sipâh
 Leşkerini Mısır'un itmeğe tebâh

Gördiler kim geldi irişdi seyl-vâr
 Leşkeri bî-hadd ü cevşen-ver süvâr

İki leşker pes oluben rû-be-rû
 Cenge bünyâd eylediler sû-be-sû

(805) Yürüyüben birbirin iki sipâh
 Tîg-ı bürrânile kılmağa tebâh

Pâr-pâre oldu tenler hem-çü mîg
 Bahre irişirdi hûnı darb-ı tîg

[18-b]Ol rik-istân olmışıdi lâle-reng
 La'l ü mercânidi yerde cümle seng

Küştelerden oldu yerde püşteler
¹⁴⁶

Âsmâna cümle oldılar revân
 Yüz uruben didiler yâ Sinân

(810) Zâlimi kahrınla makhûr eylegil
 'Âdili lutfunla manzûr eylegil

Ol melikler kıldı zârî bî-'aded
 Tâ kim irdi Hakkdan meded

Şevketile yürüyüp Rûmî sipâh
 Eylediler Leşker-i Mısır'ı tebâh

Bir nice âdemle ol ser-dâr-zâl
 Kaçuben kurtuldu cân-berdî Gazâl

Bâkısın hâkile yeksân itdiler
 Ehl-i Kasr'ı key hirâsân itdiler

¹⁴⁶ Beytin ikinci mısra'ı noksandır.

(815) Gâret idüp raht u mâl-i cündiyân
Gazze'ye dönderdiler andan 'inân

Şevketile şehre girdi ceşş-i şâh
Hâk kıldı bunlara peşt ü penâh

Gönderür ulagla der-sûy-i Şâh
Nusret ahbârı ne kim virdi İlâh

‘AZÎMET-İ SULTÂN SELÎM HÂN DER-ZİYÂRET-İ KASR-I HALÎL¹⁴⁷

Bu yana sultân-ı dîn sâhib-kırân
Çün Sinân Pâşâ'yı eyledi revân

Leşkeriyle çıkuben ol tâc-bahş
Râh-ı Mısr'ı tutuben sürdi rahş

(820) Remle'ye irişecek şâh-ı cihân
Nusret ahbârın işitdi nâ-gehân

Secde kılıp Hâlik'a şükr eyledi
İsm-i Fettâh'ı dile zikr eyledi

Şol kadar kıldı tesadduk sîm ü zer
Ehl-i Kuds oldı kamu pîrûz-ı fer

Girüben sahrâya kıldı şeh nemâz
Hâlik'a 'arz eyledi dürlü niyâz

Çeşm ü rûh-ı şâha irdi anda nûr
Cân u dil milkine irişdi sürûr

(825) Rûşen oldı çeşmine gül-zâr-ı Kuds
Toldı dil milki temâm envâr-ı Kuds

Bir nazar kıldı cihâna ol emîn
Gördi bir mezbele hândur hemîn

Pür-necâset bir siyâset-hânedür
Dâyimâ zulmile cevri cânedür

Câh u devlet diyü kurur halk dâm
Çâha salup başına dökerüz hâm

¹⁴⁷ Halil kasrını ziyaret hakkında Sultan Selim Han'ın niyeti

Ten gıdâsın sanma gösterdüğü nân
Zehr-nâk idüp virür kim ala cân

(830) Sanma besler seni bunda fazlıcün
Belki tu'me-i mûr mâr u 'azlıcün

Câm-ı cevher diyü sunduğu 'ayân
Rûh-perver diyü içürdüğü kân

Bir nazar dâhi görür âhir iy hâk
Zülf ü hâl ü hatt u çeşm olmuş helâk

Çâk olup olmuş sirişte hâkile
Hôr bakma başmağun dâhi gele

Kim anun her zerresidür bir vücûd
Hazret-i Hakk'a iderlerdi sücûd

(835) Kıldı sahrâya dahî şeh bir nazar
Ol Süleymân Nebî'den gördi eser

Hıdmet itmiş anda devr-i rûz-gâr
Kıble itmiş anı ana Kird-gâr

Anda kasd eyledi şeh Dâvûd-vâr
Cânib-i Hakk'a ide rûhun nisâr

Varup ol milki dahî feth eyleye
Cân diliyle Hâlik'ı medh eyleye

Kudret-i Hakk'da varidi sırr-ı nihân
Sırr-ı Hakk'ı kıla gün gibi 'ayân

(840) Virdi mühlet şâha ol dâna-yı pâk
Dîn-i İslâm'ı ide ol tâb-nâk

Taht-ı Mısr'ı feth idüben harbile
Katl ide kim âhın alup darbile

Ehl-i İslâm'ın oluben rehberi
Zulmile tugyândan eyledi berî

Tâ Süleymân-ı zemân ide zuhûr
'Âleme gün gibi vire 'adli nûr

Ceyş-i İslâm'ı yürüde hem-çü mîg
Dâr-ı küfri feth ide bâ-darb-ı tîg

(845) Şâha çün kim rûşen oldu işbu hâl
Kudret-i Hakk'da idüp fikr ü me'âl

Didi hakk'undur rızâ n'itmek gerek
Her ne emr itse anı itmek gerek

İ'tikâfını temâm eyledi Şâh
Çıkup andan Mescid-i Aksâ'ya râh

Eyleyüp anda dâhi Şeh kıldı nemâz
Eyledi Ma'bûdına yüz bin niyâz

Anda dâhî virdini kıldı temâm
Çıkuben sürdi Halîl'e ol hümâm

[19-a]Girüben kıldı ziyâret ravzasın
Nûra gark olmuş münevver türbesin

(850)Kabr-i İshâkıla Ya'kûb'ı tavâf
Her birinde eyledi bir i'tikâf

Kabr-i Yûsuf çün ziyâret-gâh-ı Şâh
Olıcak bağışladı tahtın İlâh

Şol kadar kıldı tesadduk zîm ü zer
Sîm ü zer n'olur ki bahş itdi güher

Mün'am oldılar Halîl ehli temâm
K'eylemişdi anlara fakr-ı izdihâm

(855) Cânib-i Hakkdan buldı nusret ol
Göçüpandan leşkere irgürdi yol

Gazze'de üç gün oturuben hemân
Râh-ı Mısr'ı tutuben oldu revân

Yüridi menzil be-menzil üstüvâr
Tâ diyâr-ı Mısr olunca âşkâr

Gördi bir hurrem diyâr-ı dil-pezîr
Kim cihânda misli yok hem bî-nazîr

Hôş nakş u 'anber-i hevâ hem-çü Hoten
Şâd u hurrem dâyim anda cân u ten

(860) Huld-vâr olmuş behârı bî-hazân
İrmemiş evrâkını bâd-ı zemân

Her taraf olmuş revân âb-ı hayât
Nehr-i kevser lezzeti kand ü nebât

Menzil oldu şâha ol milk-i safâ
Unutuldu şiddet-i râh-ı cefâ

Ol arada üç gün eyledi karâr
Tâ ki râhat oldu leşker hem tavâr

Şükr idüben Hâlik'a kıldı penâh
Yüridi Mısr üstüne ol nîk-hâh

**GÜFTÂR-I DER-ŞİKEN-İ GAZZÂLÎ VÜ HABER-İ O VÜ RESÎDEN-İ BER-
TUMÂNBÂY¹⁴⁸**

(865) İşbu çerh-ı gerdiş-i gerdûn-sipîhr
Ser-nigûn eyler gehî vü gâhî mihr

Başladı ki irgürür evc-i felek
Çâha saluben döner ider helek

Bu siyeh kâsedden itme nân taleb
Gösterür virmez irürse cân be-leb

Kimse bundan olamayıpdur bâ-murâd
Ger Ferîdûn ola vü ger Keykubâd

Dinlegil Sultân-ı Mısr'un hâline
Pâd-şâh-ı Rûm'la ef'âline

(870) Çün Gazâlî'yi revân eyledi ol
Sûy-i Gazze gözedüp tururdu yol

Nâ-gehân irişdi bir hecîn-süvâr
Yüz uruben yire turdu bende-vâr

Didi mersûmun iy sultân-ı sa'îd
'Askerüni kıldılar cümle şehîd

Cengine hayrâniken Behrâm u Zâl
Nûş oldu bunda cân be-rûy-i Gazâl

Pâre pâre olmadan ol pâradan
Başın alup kaçdılar ol aradan

¹⁴⁸ Gazalının yenilmesi ve O'nun Tumanbay'a varış hikayesi hakkında söz etmek

(875) Uş ‘akîbince gelür şâh-ı cihân
Gün gibi rûşen bu sır degül nihân

Çün işitdiler Gazâlî hâlini
Dinle imdi bunların ahvâlini

Cem’ oluben cümle deryâ-bîn taht
‘Ahd idüp bağladılar peyvend-i saht

Eylediler hem-çü re’y-i ittifâk
Olmaya ayruk gönüllerde nifâk

Şehre arka virüben ceng ideler
Düşmene yeryüzini teng ideler

(880) Şehr önünde varıdı bir bâdiye
Adıyidi ol yerün Rîdâniye

Gelüben ol yiri âbâd itdiler
Ceng-i Şâhî anda âbâd itdiler

Kurdular tôplar ve urdular Otâk
Kesülüp handek düzüldi setr-i tâk

Ol arayı eyleyüben üstüvâr
Cevşene gark oldu Elli bin süvâr

GÜFTÂR-I DER-MESÂFF-I TUMÂN BÂÛ BÂ SULTÂN SELÎM HÂN U ŞİKESTE-ŞODEN-İ TUMÂN BÂÛ¹⁴⁹

Dinle imdi Şâh-ı Rûm u nerre şîr
Leşker-i Mısır ile nice dâr u gîr

(885) Eyleyüben kıldı anları helâk
Milk-i Kasr’ı nice âb-rûdan itdi pâk

İşidüp Sultân-ı Mısır’un âline
İşit imdi Pâd-şâh ef’âline

Toğru yolu koyuben oldu revân
Sûy-i Şark’a ol mübâriz pehl-vân

Şol kadar kim kaldı bunlar sûy-i garb
Der-kafâ yürüdi kim eyleye harb

¹⁴⁹ Tumanbay’ı yenme ve Sultan Selim ile Tumanbay’ın savaşı hakkında söz etmek

Subh-veş Sancak açup hem-çü âftâb
Leşker-i Mısr üstüne sürdi şitâb

(890) Görüben bilmediler ne kıldılar
Bâtıl oldu bunca mekr ü hîleler

[19-b]Karşulayup şâhı âheng itdiler
Şîrle şîrâne hôş ceng itdiler

Yüriyüp birbirini iki sipâh
Tîg u gürz ü rumhîle itdi tebâh

Âsmâna irmişidi na'ralar
Sînede çâk olmuşidi zehreler

Toza gark olup felekde âftâb
Sûy-i garb'a kaçup iderdi şitâb

(895) Ker dil-âverler mübâriz-i der-miyân
Kıruben alurlaridi baş u cân

Hûn revân olmuşdur hem-çün bahr-i Nîl
Garkidi ol hûna âdem ât u pîl

Bir neberd oldu kim işbu köhne-dâr
At ayağında olıyazdı târmâr

Ol Sinân Pâşâ vü Bâyezîd pehlivân
Ceng iderdi hem-çü Rüstem der-miyân

Şâh önünde oynayıp merdâne-vâr
Kıldı Şâh'a rûhını âhir nisâr

(900) Görü şeh ferzenini kim oldu mât
Düşmen üzre Yüriyüben sürdi ât

Yürüyüp şâhîle baydak fil ü zah
Şâh-ı Mısr'un tutdı sûy-i Nîl'e rah

Şâhıla Yüriyüben Rûmî Sipâh
Leşkerini Mısr'un itdiler tebâh

Tîg-ı şehden çün gürîzân oldılar
Şehr-i Mısr içinde pinhân oldılar

Âftâbun pertevinden der-cihân
Bûmla huffâş olur cümle nihân

(905) Gördi Sultân tâli'ini ser-nigûn
Düşmene basılıben oldı zebûn

Süyübını nice zahm u yâradan
Başın alup çıkdı kaçdı aradan

Böyledürür dâ'imâ çerhun işi
Devlet ehli ile budur cümbüşü

Ki ser-efrâz eylerdi ki ser-nigûn
Kâh mâtem itdürür kâhî düğün

Devletinün i'tibârı gerçi yok
Tâlibi dâhi anun bî-hadd ü çok

(910) 'Âkıl olan buna dil bağlamasın
Sonra dönüben ciğer tağlamasın

Şâd olma işbu devlet bezline
Bozılır dikmeye birgün 'azline

Câm-ı sıhhatdür içürür câna zehr
Mâl ü devletdir ider insâna kahr

'Ömr ü devletde ger olaydı sebât
Mustafâ'ya bâki olupdı hayât

Kim bu varlık heb tufeylîdür anun
Mâhla hürşîd ü süheylîdür anun

(915) Anuniçün yaradıldı bu cihân
Ger zemîn ü âsmân kevn ü mekân

GÜFTÂR-I DER-NÜZÛL-İ İCLÂL-İ BERİYYE¹⁵⁰

Çün muzaffer oldu gine şâh-ı Rûm
Ser-nigûn oldu kamu ol kavm-i şûm

Tîg darbı yine kıldı cümle bark
Nitekim Fir'avn'ı Mûsâ itdi gark

Urdı Sultân'a şeh kurdı otâk
Üç gün ol yirde oturdu ittifâk

Gönderür şeh şehre Rûm'un dîvlerin
Gâret itmekliğe cündî âvların

(920) Bu taraftan şehre girdi Rûmiyân
Ol taraftan oldılar anlar revân

Gâret itdiler kamunun mâlını
Aldılar ana girenün cânını

Gark oluben mâla şâhun Leşkери
Altunidi cümlenün gird-âveri

Cem' idüp her biri 'âlem gencini
Çekmeyüp şeh devleti'nde rencini

Zulmle tahsîl idiüp kodı olar
'Adlile nûş eyledi şimdi bular

(925) Rûz-i çârüm emr idüp kıldı nidâ
Vây anı kim nehy eyleye sadâ

Alisarum başını vü cânını
Kim alursa kimsenün bir nânını

Gönderüben Mısr'ı zabt eyledi şâh
Cündi mâlından elin çekdi sipâh

Dâhi bağışladı Gazz'ün cânını
Dökmeye kimse olarun kânını

Cümle bâzâr ehli feth itdi dükkân
Ber-karâr oldu kamuya der-mekân

¹⁵⁰ İclal-i Beriyyeye geliş hakkında söz etmek

(930) Lîk Sultân ile on bin ehl-i harb
Kaçuben gitmişleridi sûy-i garb

İhtiyât-ı küllî idüp şeh temâm
Leşkerini eyleridi ihtimâm

GÜFTÂR-I DUHÛL-GERDEN-İ SULTÂN SELÎM BE-ŞEHR-İ MISR¹⁵¹

Yine cevlân urdı tâvûs-i felek
Cümle varlık buldı anunla dilek

[20-a]‘ Âlemi gark itmişiken bahr-i kîr
Nûr-ı hûrşîd irişüp kıldı münîr

Milk-i Şâm’ı cümle pür-nûr eyledi
Hakk’ı Görüp bâtilı dûr eyledi

(935) Da’vet itdi Şâh’ı Mısır’un tahtına
Şâh’la ol taht irişe bahtına

Çîn seherden kim döğüldi kûs-i Şâh
Cevşene gark oluben bindi sipâh

Çeke ger bir rahş-ı gül-gûn şâh için
Kim süvâr olmaklığa ol Mâh’ için

Çün süvâr oldı ana ol şîr-i ner
Meh mükedder oldı hûrşîd dökdi per

Yüridi Mısır’a şeh-i düldül-semend
Düşmeninün boynına takıp kemend

(940) Girüben bir heybetile şehre şîr-i ceng
Yire girdi korkudan hırs ü peleng

Şâh gördi hem-çü deryâ bî-kenâr
Şehr kim bünyâdı gâyet üstüvâr

Âsmâna hem-ser olmuş key bülend
Çeşm-i ‘âlem eylemiş cümle pesend

Üç yüz altmış câmi’i var sîm-i hâm
Sakfi sandal ‘öd hem ferşi ruhâm

Lâceverdile tılâ nakş-ı nigâr
Havz-ı Kevser der-miyân girdî pınâr

¹⁵¹ Sultan selim’İN Mısır şehrine girişi hakkında söz etmek

(945) Bağ-çeleri hem sekiz cennet-misâl
Âb-ı huld olmuş olara ittisâl

Nireye kılsan nazar veleh indi
Kûçeler pür-hûrla gılmândı

‘Akl idemez ni’metinün fikrini
Vasf idemez dil hem anun zikrini

Meyve’-i hûb behiştî şehr-vâr
Hırmen ü hırmen pür ol şehr ü diyâr

Nûr u envârı anun hem-çü güneş
Suyunun ser-çeşmesi milk-i haş

(950) Âb-ı kevser’den Nîl’e kılmış hasîb
Günde bir miskâl iner ana nasîb

Ol zemîni ser-be-ser cennet kılur
Ehl-i cennet ana key rağbet kılur

Kim temâşâ kılalar ol milki nâs
Pâk ide cân u gönülden jeng ü pâs

Lîk pür-hâr yeri ol cây-ı semen
Mesned-i Yûsuf’da idi Ehremen

Müstehak degül idi Çerkes ana
Enbiyâ ber-hay idi nâkes ana

(955) Zulmi irmişdürür ger evc-i kemâl
Lâ-cerem Hakk virdi anlara zevâl

Şâh-ı Rûm’a virdi olardan aldı Hak
Kim olaydı ol makâma müstehak

Yüriyüben kıldı anları helâk
Milki cevri ü fitneden eyledi pâk

Taht-ı Mısr’a geçübün oturdı Hân
Mürde cisme sanasın kim irdi cân

Od’a yanup hâr u has bitdi semen
Sübha-i şûr oldu gül-zâr u çemen

(960) Ref’ oluben mihnet ü zulm ü cefâ
Toldı ‘îş ü ‘işret ü zevk u safâ

Şer'-i dîn'in nûrı sîne urdı bark
Rûşen oldı Mısr u şâm u garb u Şark

Der-Hicâz u der-Yemen Hindûsitân
Hutbesiyle cümle oldı bûsitân

Arz-ı Magtaş Berber ü milk-i Habeş
Şâh-ı 'Ammâr'a 'amâm tâ Hameş

Cümle, şâha râm olup kul oldılar
Bağlayup bil hıdmetine turdılar

(965) Oldılar şeh devletinde ser-firâz
Şâhun olsun vakti hôş 'ömri dirâz

GÜFTÂR-I DER-İTTİFÂK-I CÜNDİYÂN BE-ŞEBHÛN ÂVERDEN-İ BE-SULTÂN-I RÛM¹⁵²

Çünkü sultân oldı Mısr'a şâh-ı Rûm
Ser-nigûn oldı temâm ol kavm-i şûm

Şâh'la eyleyüben şîrâne harb
Kaçuben gitmişleridi sûy-i garb

Cem' oluben didiler kim nidelüm?
Baş götürüben ne yire gidelüm?

İşbu dirlikden olam yeğdür cihân
Kırıluben olavuz yerde nihân

(970) Dinlemez baykuş gezer vîrâneler
Şâhini elde tutar merdâneler

Nite olavuz hem-çü zîr-i dest-i Şâh
Yürüyüp seyfle idelüm ser-feşân

[20-b]Vâris-i milküz kamu yegâneyüz
Ne 'Acem ü ne Türk ne bî-gâneyüz

Degilüz Mahmûd u Ahmed ya 'Amûr
Çerkes Kansâr u Kanbây Kantemûr

Aslımuzun alçağıdır Âbaza
Kimse lâyıık göre mi bunı bize?

¹⁵² Rum sultanına ittifak eden askerlerin gece baskını yapmaları kponusunda söz etmek

(975) Türk elinden niçe dil-hûn idelüm?
Yüriyüp bir gice şeb-hûn idelüm

Ya verelüm ya alalum cân u bâş
Böyle yakınca bizi bu nâr-ı kâş

Kâr-ı âteş bâtl olur çün gice
Yüriyüp katl idelüm ucdan uca

Düşmenümüzden aluben intikâm
Zabt idelüm Yüriyüp milki temâm

İşbu kavli eyleyüben ber-karâr
Âhene gark olup oldılar süvâr

(980) Dün içinde şâha şeb-hûn ideler
Gâfilîn leşkere bashûn ideler

Burc-ı nahsîden olmayınca Ahter bedr
Cümle işden kişiye irür keder

Virmek Allâh'undur zôr itmegil
Devlet isteyü özün hôr itmegil

Men' ideler halk-ı 'âlem gelse ol
Redd idemezler girü hem tutsa yol

Gam tozını şol kadar kavî aşâ sen
Vakt-i hörden kâse çalma taşâ sen

(985) Tekye itme dest-i zôr u bâzûna
Kaşun üzre kıl kanâ'at yazuna

Kısmetüne kâni' ol şükr eylegil
Gice gündüz Hâlik'ı zikr eylegil

Burc-i nahsden tâ ki necmün dūr ola
Müşterî gibi yüzi pür-nûr ola

Ol zemânda bulasın maksûda râh
Dest-gîrün ola dâyim Ol İlâh

**GÜFTÂR-I HABER-DÂR-I ŞODEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN EZ-ŞEB-HÛN-İ
ÂVERDEN-İ CÜNDİYÂN¹⁵³**

Mısr'ı feth itmişidi sultân-ı Rûm
Kaçuben gitmişidi ol kavm-i şûm

(990) İki Mısr'un arasında ol cemîl
Konmuşidi der-kenâr-ı rûd-i Nîl

Rûy-i Magrib gördiler ez-sûy-i garb
Çıkageldi Hanberî'den dört ehl-i harb

Sordılar kim gelişünüz nireden?
Din haber virün bize ol aradan

Didiler kim vardurur bizde haber
Pâdişeh katunda gâyet mu'teber

'Arz idün kim 'ukde'-i sırr ola vâz
Hazretünde feth ola bu mahfî râz

(995) 'Arz olundu pâdişâh'a bu haber
Hâzır itdürdi oları tâc-ber

Yüz uruben yire didiler İlâh
Nusretün dâyim virüp olsun penâh

Ser-nigûn olsun hemîşe ser-keşün
Müşterî olsun kemân-ı tîr-keşün

Tapuna Yavuz sâ'ir iy nûr-i pâk
Tîgun altına düşüp olsun helâk

Hâzır ol iy âftâb-ı mülk-i dîn
Leşkerüne eyleyiserler akîn

(1000) Bu gice şeb-hûn uriser cündiyân
Anuniçün gelüben kılduk 'ayân

Çünkü ma'lûm oldı ol şîr-i nere
Şâhene-sencûn idiser şeb-pere

Peşşe per-vâz uriserdür gerd ü pîl
Yâhu bahra dahl idiser rûd-i Nîl

¹⁵³ (Sultan Selim Han'ın gece baskını yapan orduların haberi hakkında söz etmek)

Kıldı fermân leşkere ol şîr-i ceng
Hâzır ola cengiçün birkaç neheng

Gâfil olamayıp olalar hûş-yâr
Tâ göreler ne toğurur rûz-gâr

(1005)Ceyş-i âteş müste'idd oldı temâm
Zâhir oldı zulmet-i şebde hümâm

Hem-çü gâfil otururken ceyş-i Şâh
Bir taraftan nâ-gehân irdi sipâh

Bî-tevakkuf yürüdi cünd-i süvâr
Na'ra urdı darbûzenler Ra'd-vâr

Âteş oldı âsmânile zemîn
Bileler kim rûşenimiş der-kemîn

Ân-ı vâhid içre ol cünd-i sipâh
Hâke yeksân olup oldılar tebâh

(1010)At u âdem dökülür hem-çü hazân
Nitekim bâğa ire bâd-ı vezân

[21-a]Kurtulanı dönüben der-hevl-i cân
Girdiler Sultân'la Mısr'a revân

Sürüben her cüdi vardı evine
Gördi dönmiş o bu derdâ evine

Sordılar o hâlini hem-sâyeden
El yudılar ıssıdan hem mâyeden

Girü sultân katına cem' oldılar
Âteş-i sûzânla şem' oldılar

(1015)Didiler dirlik bize oldı harâm
Bahtımızun rûzı oldı çünki şâm

Kılıc altunda kamu hâk olalum
Hem dünyâdan yunup pâk olalum

Şehri bend idüp turalum üstüvâr
Ceng idelüm tâ ki olavuz hâk-sâr

Bî-ser ü pâ devr idünce hem-çü gûl
Hâk olunca olalum Mısr'a Magûl

Saltanatda yok tefâvüt çoğı vâz
Bir günü dâhi anun ‘ömr-i dirâz

(1020)İşbu re’yi eyleyüben Ol Şâh
Şehri bend idüp itdiler penâh

Oluben Mısr ehli bunlara şefik
Cümle oldı anlarun ile refik

Cem’ oluben cümle el bir itdiler
Şehri hıfz itmeğe tedbîr itdiler

İttifâk eylediler kim bî-direng
Şâhl ile eyleye ger şîrâne ceng

GÜFTÂR-I DER-MUHÂREBE’-İ SULTÂN SELÎM HÂN DER-MİYÂN-I ŞEHR- İ MISR BÂ-CÜNDİYÂN¹⁵⁴

Çün sabâh oldı şeh-i düldül-semend
Gördi şehri eylemişler kûçe-bend

(1025)Leşker-i cündî vü Mısr ehli temâm
El bir idüp yek-dil olmış ve’s-selâm

Emr kıldı şâh-ı Rûm-ı tâc-bahş
Dört dil-âver mîr-i a’zam Mısr’a rahş

Sürüben feth ideler ol kişveri
Nitekim feth itdi Hayder Hayber’i

Leşker-i şeh çünki şehre yürüdi
Dûdu gerd işbu cihânı bürüdi

Tîr-i bârân eylediler bâmdan
Dökdiler taş başlarına tâmdan

(1030)Aşağa vü yukaru ceng itdiler
‘Âlemi birbirine teng itdiler

Ahşama dek Yürüyüp âşûb ü harb
Şûr-i Rûmî’le pür oldı milk-i garb

Bulmayuben leşker-i şeh fursatı
Oldı ol gün Mısrîler’ün nusratı

¹⁵⁴ Sultan Selim Han’ın Mısr şehri orduları arasındaki savaş hakkında söz etmek

Ahşam olıcak dönüp leşker temâm
Geldi kondi menziline ve's-selâm

Çün sabâh oldu yine şâh-ı cihân
Eyledi Mısr üstüne leşker revân

(1035)Yüriyüben eylediler dâr u gîr
Aşağa vü yukarudan darb-ı tîr

Eyleyüben cânları tenden revân
Şûr u âşûbidi katl-i bî-girân

Şâm irişecek leşker-i sâhib-kırân
Gine Şâh tapusına oldu revân

Muttasıl bir hafta işbu gîr u dâr
Oluben yangın od'a çok kasr u dâr

Feth idemeyüben anı ol sipâh
Hayli leşker oldu ol cengde tebâh

(1040)Leşkerini anladı sâlâr-ı Dîn
Mısr'a idemezler akîn

Feth ol vakt olmazise bile şâh
Yüz bu denlü ger olur ise sipâh

Emr kıldı leşkerine şehriyâr
Püşt-i esbe olmaya kimse süvâr

Şâh önünde Yüriyüben hem-çü mîg
Mısr'ı feth eyleyeler bâ-darb-ı tîg

İşbu vechile nidâ itdürdi şâh
Şehr-i Mısr'ı eyle hâk hâk-i siyâh

(1045)Subha dek leşker oluben müstefîd
Devlet-i şehden bulalar feth-i zıd

GÜFTÂR-I DER-FETH-İ MISR BÂR-I DİĞER¹⁵⁵

Zâhir itdi çünki subh âsârını
Yuvadan uçurdu zulmet zâgını

Kaçıruben sûy-i garba âşikâr
İrişüben eyledi âhir şikâr

‘Âlemi pür kıldı envârı anun
Tâğ u sahrâ toldı ezhârı anun

Çîn-seherden şâh-ı rûm-ı tâc-bahş
Leşkeriyle sürdi Mısr üstine rahş

(1050)Her taraftan Yüriyüp bî-hadd sipâh
Kad ideler Mısr’ı itmeğe tebâh

Darb-zenler yıkuben der-vâzeler
Çerha irişdürürler âvâzeler

Kûçeler vîrân olup vâr oldu râh
Yüriyüben Mısr’a girdiler sipâh

Mısr ehli hem-çü bûm ü şeb-pere
Heybet-i şehden kamu girdi yere

[21-b]Göriceküz işbu hâli ceş-i Gûz
Cümlesi sultân katına tutdı yüz

(1055)Gelüben birbirisi kıldılar penâh
Def’ oluben anunile ceş-i şâh

Kıldı ihâta anları Rûmî Sipâh
Tîr u berk u ra’d ü hem dûd-ı siyâh

‘Âlemi tutmuşidi der-garb u şark
Oda yakmışidi Mısr’ı dâr-ı bark

Yanaridi şehri Mısr’un hem-çü ‘ûd
Hûn-ı âdem câriyidi katl-i rûd

Çün belâ deryâsını oldu mevcden
Tehlûke ka’rına düşdi merd ü zen

(1060) Bilmezidi her kişi nidesini
Başın alup ne yana gidesini

¹⁵⁵ Mısr’ın fethi hakkında tekrar söz etmek

Teng olup başlarına işbu cihân
Yer bulmazlar ki olalar nihân

Döğüben her kişi sâzile seleb
Cân u baş tahlîsın itdiler taleb

Mısr içinden ol Tumânây ide harb
Bin kişiyle çıkdı kaçdı sûy-i garb

Bâkısını dest-gîr idüp sipâh
Şâh önünde cümle kıldılar tebâh

(1065)Leşkere şâh eyleyüben lutf u cûd
Cins-i cündîden komadılar vücûd

Tâ gör anlar kim mutî'-i şâhidi
Cân u dilden çâker-i dergâhidi

Mesned-i Yûsuf makâm-ı ehremen
Tutmuşidi hâr u has cây-ı semen

Ehremân u gûl devr idüp felek
Yine kıldı ol yeri cây-ı melek

Oda yakup pâk itdi hâr u has
Kıldı ihyâ Mısr'ı ol 'Îsâ-nefes

(1070)'Akreb ü mârın anun dûr eyledi
Gün gibi ol milki pür-nûr eyledi

Devlet-i sultân Süleymân-ı zemân
Rûşen itdi Mısr'ı 'adlile emân

İşbu fethi k'eyledi sultân Selîm
Didi iy Hayy ü Tüvânâ vü Halîm

Pâd-şehsin Sin Senündür saltanat
Bâkîdürür cihânda şeytanat

İşbu evhâm u hayâlât-ı cihân
Kalbi kâsî eyler vü Hakk'ı nihân

(1075)Kendümi hûd bilürüm bir 'âcizüm
İşbu eşyâ arasında nâ-çizüm

Nedürür hikmet eyâ dâna-yı pâk?
Bunca mahlûkî elümde itdün helâk?

Ben za'îfüne nedür işbu makâm?
Rûzı kılursın hemîşe katl-i 'âm

Çünki şâh itdi münâcât-i İlâh
Gör ne lutf itdi ana ol pâdişâh

Rûşen itdi kalbini hûrşîd-i Hak
Gördi bir âlet özi karışacak

(1080) 'Âlem-i vahdetde gördi kadrini
Bâğ-ı firdevs içre 'âlî-sadrini

Bildi kim cümle rızâsıdur anun
Şer' u dînün muktezâsıdur anun

İşbu fikr içinde hâtifden hitâb
Cân kulağına irişdi müstetâb

Kul isen kulluğıma bil bağlagıl
Gussa ile pes dil ü cân tağlagıl

Emrüm iledür kamu işledüğün
Her makâmı yaylayup kışladığün

(1085) Kâtil ü zındık u müfsid ü le'îm
Sini kıldum tâ Süleymân-ı halîm

Dîn-i İslâm'a olıserdür imâm
Dâr-ı Küfri feth idiserdür temâm

Rûhına çün irdi ilhâm-ı İlâh
Hakk rızâsı oldığını bildi şâh

Şükr idüp dergâh-ı Hak'da yüzini
Yire koyup hatim itdi sözünü

Keşf olıcak şâh-ı Rûm'a bu makâm
Cenâb-ı Hak'dan dahî dârü's-selâm

(1090) Şükr idüben piş tutar emânını
Ehl-i Mısr'un mâlını vü cânını

Hak rızâsıçün bağışladı temâm
Uçdan uca cümlesini ve's-selâm

**GÜFTÂR-I DER-TEZARRU' U İBTİHÂL-NÜMÛDEN-İ EHL-İ MISR BE-
DERGÂH-I SULTÂNÎ¹⁵⁶**

Gördiler Mısır ehli şâhun devletin
Devlete lâyük sehâ vü şefkatin

Didiler zî-devlete lâyük-ı vücûd
Kim buna Hak'dandurur bu feyz u cûd

Kâyim olup yurduna key nüh-felek
Buncılayın görmedi ins ü melek

(1095)Ne Sikender ne Ferîdûn ne Kubâd
Bununile idemez kimse 'inâd

Kılıcından oda yandı şark u garb
Zâl ü Rüstem idemez bununla harb

Rub'-ı meskûnı temâmet tutar
Nerd-i devletde bunu kim utar?

[22-a]Mücrimüz cümlemizün katli halâl
Lutf-ı 'âmm itdi bize şeh cân u mâl

Yürinüz dergâh-ı şâha varalum
Hâk-i pâyine yüzümüz uralum

(1100)Hâk-i Mısır ider vücûdı mûmyâ
Âl-i 'Osmân nazarından kîmyâ

Oliserdürür vücûdumuz temâm
Ger bize bu asl olur ise imâm

Diyüben dergâh-ı Şâh'a geldiler
Dürlü medhıyle senâlar kıldılar

Şeh nüvâziş eyleyüben soyladı
Dürlü lutfile bulara söyledi

Kimseden size elem irişdi mi?
Leşkerüm ehlümüze karışdı mı?

(1105)Didiler hâşâ eyâ şâh-ı cihân
Şeh rızâsız deprene dil der-dehân

¹⁵⁶ Sultanın dergahında Mısır halkının yalvarması ve niyazı hakkında söz etmek

Vâcib-i katl olmuşidi cümlemüz
Pâd-şeh kasdına idi hamlemüz

Mücrimüz dergâh-ı şehde rû-siyâh
Lîk Şeh oldı bize peşt ü penâh

Cürm ü ‘isyânumuzun urlığı yok
Lutf u ihsân k’itdi Şeh pâyânı yok

Hıdmetünden çevrilen yüzler iy Şâh
Mısrîler yüzi gibi olsun siyâh

(1110)Aktâb-i ‘adlinile bu cihân
Cennet olupdur hacâletden nihân

Olmışuz uş pâdişâh’un bendesi
Kapusunda rû-siyeh efgendesi

Oldu goncemizi cân ender-kafes
Gayri şeh zikr itmesün dil bir nefes

Kim şehe düşmen olursa mûr u mâr
Nev-behârise dahî olsun târ u mâr

Diyüben cümle yüz urdılar yire
Tâ ki şehden sâniyâ şefkat ire

**GÜFTÂR-I DER-NASÎHAT-İ DÂNE-ZER SULTÂN SELÎM HÂN-I DER
MISRIYÂN-RÂ¹⁵⁷**

(1115)Pâd-şeh girü nüvâziş eyledi
Nush u pendile buları toyladı

Didi iy Mısr ehli bilün bu felek
Gâh dîv-sûret görünür geh melek

Başlara gâhî güneşden tâc ider
Ser-nigûn idüp gehî muhtâc ider

Gâh ider işbu zemîni gül-sitân
Toldurur ni’metle bâğ u bûsitân

Mürg-ı hoş-elhâna gül-şen-cây ider
Bûy-i gül ki ‘akd-i bend-i pây ider

¹⁵⁷ Mısırlılara Sultan Selim’den yapılan nasihatlerden söz etmek

(1120)Ger zemistânla urur dillere dâğ
Bâğ u bûstânı ider me'vâ-yı zâğ

Geh ider zulmetle yeryüzün nihân
Gâh hurrem-i âftâbile cihân

Gâh sıhhat-i ni'met ü 'îş u safâ
Geh maraz ki zillet ü kaht u cefâ

Bu cihân ahvâli budur bilinüz
Bu demün şükri ni dâyim kılunuz

Şer' u kânûn üzre dâyim olunuz
Ağzınızda dlinüz hem elünüz

(1125)Hıfz idün kimseyi âzâr itmesün
Tâ be-siyâsetden başunuz gitmesün

'Adlile dâyim olun şâd-mân
Cânunuz hem mâlunuz ender emân

Râh-ı şer'i size eyledüm tarîk
Müfsidi bir dem itmenüz rafîk

Kim dalâlet râhına olsa delîl
Kânını ol zâlimün kıldum sebîl

Emr-i ma'rûfa mutî' olun temâm
Râzı olun her kimi kılsa imâm

(1130)Hıdmeti cânunuza farz eylenüz
Cümle ahvâli ana 'arz eylenüz

Müfsid ile bir dem olmanız rafîk
Şefkat idüben ana olman şefîk

Cânunızı hırs od'ına yakmanız
Hâre hurmâ dire diyüp akmanız

Tâ vücûdunuz hatardan dîr ola
Mâl u mülkünüz kamu ma'mûr ola

Kısmetünüze kanâ'at eylenüz
Hakk'a şükri ile 'ibâdet eylenüz

(1135)Kim bulasız her dü-'âlemde murâd
Tâ kıyâmet olasız hayrile yâd

Nush-ı şâhıla oluben sûd-mend
Ehl-i Mısr'un kadri oldı key bülend

Her kişi âsûde olup der-mekân
Ber-karâr ola vü feth itdi dükkân

Tutdı revnak şehr-i Mısr'un ber-kemâl
Mâh-ı Ken'ân sîne gösterdi cemâl

GÜFTÂR-I DER-PENÂH U BER-DEN-İ TUMÂNBÂYÎ BE-EMÎR-İ 'ARAB¹⁵⁸

Çün muzaffer oldı Mısr'a Şâh-ı Rûm
Yine oldı gürîzân kavm-i şûm

(1140)Bahr-i Nîl'den eyleyübeni güzer
Sûy-i garb'a gitdiler idüp hazer

Hevl-i cânile olubeni revân
Sâhil-i bahre dek oldılar revân

Anda varıdı 'Arab'dan bir emîr
Göricek sultânı anladı zamîr

[22-b] 'İzzet idüp bunlara mihr eyledi
Fecr-i kâzib yolların mehr eyledi

Kondurup öz evine mihmân ider
Tapusına özini der-bân ider

(1145)Leşkerini cem' idüp eyledi 'arz
Hıdmet-i sultânı câna kıldı farz

Hıdmetiyle cümlesin râm eyledi
Dürlü ni'metle kamusun toyladı

Tâ göre Hak'dan nice olıser dilek
Ya nice devr idiserdür bu felek?

Gönderür câsûs Mısr'a ol nihân
Tâ ki ma'lûm ide Hürşîd-i cihân

Menfî Burc'ı idiserdür menzil ol
Şâh-ı Mısr'a gözedür virürdi yol

¹⁵⁸ Tumanbay'dan Arap emirine sığınma hakkında söz etmek

**‘AZÎMET-GERDEN-İ SULTÂN-I RÛM BER-ESER-İ
TUMÂNBÂY BE-CÂNİB-İ GARB¹⁵⁹**

(1150) Dinle imdi şâh-ı devrân cünbüşin
Mısr’ı zabt idüp temâm itdi işin

Leşkeriyle göçüben ol şîr-i ner
Sûy-i garb’a Nîl’den eyledi güzer

Yüriyüp tâ garba dek ide harâb
Bâd’a savura ne varise türâb

Tâ ki düşmenden götüre ol demâr
Beslemiş olmaya habîbi içre mâr

Çünki anladı şehden zamîr
Gelüben didi eyâ ferhunde-mîr

(1155) Bahr-i Nîl’den eyledi ol şeh güzer
Nicesi zahmetden eyledi hazer

Kasdı bu kim garba dek vîrânide
Oda yakup ehlini giryân ide

Leşkerinün haddile pâyânı yok
Cümle âhen-i cândur ‘uryânı yok

Bu haberden çün habîr oldı ‘Arab
Ehlini katına eyledi taleb

Didi bilün uş gelür şâh-ı cihân
Kankı milke varup olalum revân?

(1160) Mâl ü cân tedbîrin endiş idünüz
Devlete yarar nedür iş idünüz

Kim bu şîrün pençesinde oldı mûş
Pâd-şâhân-ı cihân halka-be-gûş

Devlet ehline gerek kul olavuz
Hıdmetile Hak rızâsın bulavuz

Her dü-‘âlemde olavuz bâ-murâd
Düşmenümüz kahr ola dostumuz şâd

¹⁵⁹ Batı yönünde Tumanbay’ın etkisine Rum sultanının niyeti hakkında söz etmek

Didiler sensin bizüm sultânumuz
Bu cihân içinde ulu hânımız

(1165)Cân u dilden emrüne fermân-berüz
Sâyesinde devletün cân-pervertüz

Gün gibi rûşendürür ‘aklun bilün
Devlet iklîmi delîlidür dilün

Her yola kim varasın varıcuuyuz
Yolına başile cân viricüyüz

Devlete lâyıık olanın işle Sen
Kadrün ola halk arasında hasen

**GÜFTÂR-I DER-HABER-DÂR-I ŞODEN-İ EMÎR-İ ‘ARAB EZ-ÂMEDEN-İ
SULTÂN-I RÛM¹⁶⁰**

Didi ashâbına ol mîr-i ‘Arab
Kim ne hôş dimişdür ol şîr-i ‘Arab

(1170)Çün tulû’ ide sa’adet güneşi
Yüz ana tutmak gerekdürür kişi

Bî- sa’adet kişiye bula işi olan
Oldurur mihnetle bağı başı olan

Bî- sa’adet eteğini tutma sen
Ger dilersen devlet iy hulkî hasen

Mâlikü’l-mülk ol’dur ol iy refik
Devlet Anundur kim ol ola şefik

Her kimi kim hôr idüp ma’zûl ider
Vâdi-i mihnetde bî-şekk gûl ider

(1175)Ger bulara yâr u gam-hûr olavuz
Mâl ü milkden biz dahî dûr olavuz

Maslahat oldur ki Mısr’a varasız
Şâh-ı devrâna haberler viresiz

‘Arz idesiz hıdmetümüzü temâm
Ana kim oldı bugün halka imâm

Göresin ol şehriyârün emri yine
Şâdi vü gamda mutî’iz emrine

¹⁶⁰ Rum sultanından gelen Arap emirinin asılması haberi hakkında söz etmek

Şâh-ı Mısr'ı lutf ile sayd eyledüm
Dâm-ı ni'metle anı kayd eyledüm

(1180)Lîk düşmez ben kula sultânımı
Cebrile iletem tapuna cânımı

Gönderün bir niçe bin merd-i dilîr
Rûz-i cengde her biri ola nerre-şîr

Bir niçe mekrile iy şâh-ı cihân
Sizi baskun eylesünler nâ-gehân

Tâ ki cümlemüz şehe sayd olavuz
Bile sultân ile kayd olavuz

[23-a]' Arab içinde olmaya bed-nâmumuz
Bi'z-zarûrî altuniken hânumuz

(1185)Tâ ki hıdmetde bizi nâs idesin
Bende-i mukbili iyâs idesin

İşbu vechile yazuben ol 'Arab
Şeh rızâsın cânile kıldı taleb

Tutuben kesdi lisânın hâmenün
Yumuben mihr ağzın nâmenün

Buluben bir merd-i tâzî key devân
Şeh tapusına varup kıldı revân

Çün irişdi leşker-i Sultâna ol
Bâr-gâh-ı Şâh'a dek irgürdi yol

(1190)Özini 'arz eyledi dergâhda
Nâmesin virdi huzûr-ı Şâh'da

Çünkü nâme feth oluben açdı râz
Pâd-şâhun hôş-zamîri kıldı sâz

Çün habîr oldı haberden Şehr-yâr
Va'de kıldı kim vire şehr ü diyâr

Leşkerinden beş emîr-i pîr-i ceng
Kâsıda hem âh ider beş bin peleng

Hôy-i âhen-pûş key kırd-ı güzîn
Her biri yüzden çevirmezdî yüzün

(1195)İlgâr idüp yüridiler rûz u şeb
Tâ ki zâhir oldı Ordû-yı ‘Arab

**GÜFTÂR-I DER-GİRİFTÂR-ŞODEN-İ TUMÂNBÂY U DER-ŞEHR-İ MISR-I
BER-DÂR-GERDEN¹⁶¹
(fâ ‘ilâtün / fâ ‘ilâtün / fâ ‘ilün)**

Yine gûş eyle sultân kıssasını
Nice oldı neye irdi gussasını

Hôş-ferâgat otururken nâ-gehân
Râh-ı Mısr’ı zulmet eyledi nihân

Kopdılar toz kim cihânı büridi
Leşker-i Rûm çünki garba yüridi

Çıkdı ol toz arasından bir sipâh
Cümle âhen-pûş u ser-âhen külâh

(1200)Cüdiden sultânile hem-râh olan
Bin kişi idi bile güm-râh olan

‘Arab ile Guz cem’ olunca kesîr
Leşker irüp cümlesin kıldı esîr

Tutdılar sultân-ı Mısr’ı bende-vâr
Ester-i pâlâniye itdiler süvâr

Dönüp andan Mısr’a oldılar revân
Nitekim tîr-i hadeng ender-kemân

Bâr-gâh-ı şâha irmeden sipâh
Cüdinün cümlesin itdiler tebâh

(1205)Bile sultân ile anlardan hemân
Bir niçe beğlere virdiler emân

Bâkisini hâke yeksân itdiler
Bahr-i Nîl ka’rında pesân itdiler

Göçüpandan ‘azm-i Mısr eyledi şâh
Fursatını dâ’imâ virdün İlâh

Taht-ı mısır’a gelüben şâd-mân
Toldurur ol milki ‘adlile emân

¹⁶¹ Mısır Şehrinde Tumanbay’ın asılmya maruz kalması hakkında

Hıl'at-i şâhî ile sultânî tâc
Hem bile virdi murassa' taht-ı 'âc

(1210)Dâhi hem milk-i sûyda kıldı mîr
'Ali Beğ'i k'oldı andan habîr

Milk-i Mısr'un cânib-i Garb'un temâm
Ol emîr'e virdi k'itdi ihtimâm

Her biri öz ehline Görüp sezâ
Virdi kim itmeyeler halka ezâ

Tutdı İskender tarîkın şâh-ı Rûm
K'itmeyeler 'âlemi me'vâ-yı bûm

İdüben Ümmü'l-Kıyâs'ı şeh makâm
Şâd u hurrem oluben nûş itdi câm

(1215)Mısr sultânını ber-dâr eyledi
Fitneden ol milki envâr eyledi

TEMSÎL¹⁶²
(*fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün*)

Kim durur resende Tumânây-ı nefis-i hâm
K'olmadı rûhun Selîm Şâhı'na râm

Kim vücûdun Mısr'ın eyledi harâb
Dîninün bünyâdını kıldı me'âb

Haşr u neşre varise sıdkun iy yâr
Hâb-ı gafletde olasın hûş-yâr

Terk idesin bu cihânun varlığın
Dûr idesin cân u dilden tarlığın

(1220)Nefs-i şûmu şeytânile hem-bâzdur
Cân u dilden ikisi hem râzdur

Câh u devlet diyüp urdılar yolun
Çâh-ı nâra saldılar alup elün

Yüzün ile defterün idüp siyâh
Cân u dil milkine kıldılar tebâh

¹⁶² Örnek

‘Aklun ile bir kez endîş itmedün
Râh-ı Hak’ a anunile gitmedün

Nefs-i emmâre oluben mürşidün
Bu vücûdun ‘âleminde hûrşidün

[23-b]Râh-ı Hak’dan sini bed-râh eyledi
Hubb-ı dünyâyile güm-râh eyledi

(1226)Sûy-i Zengistân’a süren kişi yol
Milk-i Rûm’dan niçe bulur behre ol

Şimdi kim yolundurur râh-ı cahîm
Nice menzil oliser sana mukîm

Tut ki sini de cihândan bu felek
Niçe gün şâh eyleyüp virür dilek

Sâhib-i tahtile hem-dâr eyleye
Fâ’ide ne sonra ber-dâr eyleye

(1230)Çünkü sultânla dahî ber-dâr olur
Kimdürür kim bunda ber-hûr-dâr olur?

Ger dilersen irmedin sana memât
Cânib-i Hak’dan ire feth u necât

Nefsine savmile rûhuna eyle râm
Dün namâzıyla ulu tahta o hâm

Şûr-i eşkünün tozıyla perver it
Rûha uydurup anı bir server it

Tâ ki rahmet bâbı sana feth ola
Hayır ile ünüñ cihânda medh ola

GÜFTÂR-I DER-RESÂHTEN-İ KASR-I DER-ÜMMÜ’L-KIYÂS U BEZM-İ NİŞÂT-I SULTÂNÎ¹⁶³

(*fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün*)

(1235)Çerh-i nev-rûz yine sâz eyledi
Zînetiyle yeryüzün yâz eyledi

¹⁶³ Ümmü’l-Kıyas’ta Saray yapmanın Sultanın yanındaki sevinci

Bu cihânı eyledi hurrem-bihişt
Hâk-i mısır'ı Nîl'e kevser-sirişt

Âteşi eyyâmını eyledi nihân
Bâğ-ı 'Adn oldu rebî' ile cihân

Âfitâb ile şeref buldı behâr
Taht-ı Kâvûsı'na gül oldu süvâr

Yeryüzünü tutdı ezhârı gülün
'Âlemi pür kıldı envârı gülün

(1240)Bu cihân eknâfını 'anber-şemîm
Esdüğince eyledi bâd-ı nesîm

Sâkî-i kudret elinden tada nûş
İdüben oldu ağaçlar hulle-pûş

Mest olup 'ışkile hayrân oldılar
Raks-ı mestânile nâlân oldılar

Yakuben 'ışk odı vârn bülbülün
Oldı gine râz u nâlânı gülün

Oturup şeh Mısır'ı eylerken kıyâs
Yâdına geldi şehün Ümmü'l-Kıyâs

(1245)Emr kıldı yapıdılar bir kôşk-i hâs
Bağladılar tamın anun bâ-rasâs

'Ûd u sandal sakfı rengi hull-i zerd
Nakşını kıldılar anun lâceverd

Cümle şebeklerin idüp sîm-i hâm
Cevheri elvân ile bağlandı câm

Bir makâm oldu ki günden tâb-nâk
Kâh-ı 'adn oldu anun katında hâk

Girdi Mısır ehli gözine tûtyâ
Çeşm-i Mısır'a oldu ol nûr-ı ziyâ

(1250)Çünkü olki şeref-i erkânile
Oldı a'lâ felekden Hânıla

Ayağına çün yüzünü sürdü Nîl
Milk-i Mısır'a özünü kıldı sebîl

Urdılar içinde bir sultânî-taht
Buldu Mısır anunla ikbâl ü baht

Aldı Mısır'un tahtı anun pâyesi
K'açuben oludı ol Hak-sâyesi

Bezm için emr itdi saldılar bisât
Hâzır oldı cümle erkân-ı neşât

(1255)Câm-ı bâde nûş idüp bir ay tamâm
Ân-ı vâhid kılmadı subhını şâm

'İş u nûş içinde iken vakti hûş
Nâ-gehân oldı Ehrâm'a gözi tûş

Didi bulun bana bir pîr-i hırad
Kim güzer kılmış ola 'ömri sad

'İlm ü hikmet birle ola feylesof
Cümle eşyâdan ola anda vukûf

Arayuben buldılar bir pîr-i fân
Sanasın kim her giz olmamış cevân

(1260)'İlm ü hikmet içre gâyet mâhir ol
Bu cihân âlâyışinden tâhir ol

'İzzetile getürürler tâ ki şâh
Bula maksûdını anda nîk-hâh

Gördi şeh bir pîr-i fânî çeşmi bâz
Bildi kim var mahzeninde dürlü râz

'İzzet idüp ana şâh-ı kâm-rân
Aktâbile Zuhâl itdi kırân

Yanına alup anı şeh-yâr
Sohbetini yine kıldı ber-karâr

(1265)Didi âgâh eyle bini iy hakîm
Bu 'imâretler ki var bunda kadîm

Kim yapubdur aslı nedür bunlarun
Dâhi nedür adı ol sultânlarun

Bana eyle bunlarun hâlin beyân
Kim sana olmışdurur cümle 'ayân

Didi iy rû-yi zemînün Husrev'i
Şer' u kânûn üzre Ahmed-i peyrevi

Dinle iy şâh-ı Sa'âdet-ihirâm
Bunların olmuştur adı Hirâm

[24-a]Dürlü dürlü var hikâyetler velîm
Bunlar ger hakkında iy hulk-ı selîm

(1271)Lîk esahhı budurur iy şeh-r-yâr
Bunların biri değüldür âşikâr

Kimse bunlardan haber-dâr olmadı
Bunların sırrına kimse irmedi

Ol emîru'l-mü'minîn ol şîr-i Hak
Bunların hakkında dimüş bir sebak

Kâle 'Alî Kerrame'llâhü veche-hû "*Büniye'l-Hiramâni'n-Nesri Fi's-Seratân.*"¹⁶⁴
(Hz.Ali Kv. Şöyle dedi: Nesr putunun ehramı/heykelleri Seratan'da inşa edildi)

Bir hikâyet budur dâhi Şehr-yâr
Mahzeni birdür dimişler ne ki vâr

(1275)Bu değüldür Mısr iy şâh-ı halîm
Gerçi kim dirler buna Mısr-ı kadîm

Mısr-ı vustânî budur ol Kâhire
'Avratmış yapan anı sâhire

Milk-i Sûr'dadur Ol Mısr-ı kadîm
K'anı Buhtu'n-Nazr yedüpdür 'adîm

Ol Mısr sultânları'nundur buray
İhtiyât-ı kaht için iy lutfi pây

Milk-i Mısr'un rûhıdurur bahr-i Nîl
Taşmasa bir yıl olur ehli zelîl

(1280)Ger iki yıl taşmasa iy şehriyâr
Cümle vîrân ola bu şeh-r ü diyâr

¹⁶⁴ Hazret-i Alî "Kerrame'llâhü vechehû" buyurdu ki: [Kur'ân-ı Kerîm'in Nûh "aleyhisselâm" Sûresi'nin 23. Âyet-i Kerîmesi'nde ismi geçen] Nesr'in Ehrâmları [Piramidleri] Yengeç'de [Burcu'nda] binâ edildi. *Nesr*: Himyerîlerin Yahudiliği kabul etmeden önce taptıkları put *idi*.

Bunların ta'mîrindedürler sebeb
Hıfz-ı gendümdür ki çekmişler nefeb

Zâyi' olmaya vü tura sâlhâ
Kaht elinden halk idince nâlhâ

İşbu milkündür hevâsı nâ-halef
İki yılda galledi eyler telef

Ehl-i hikmetdürür buna uran binâ
K'irmeye içinde gallediye fenâ

(1285)Her karnda muttasıl bu bahr-i Nîl
Taşmaz imiş gâh üç gâh yidi yıl

Dîn-i İslâm olalıdan âşikâr
Bahr-i Nîl'ün taşmayadur ber-karâr

Bunlara hîç kimse muhtâc olmadı
Galleyile bir şeyde tolmadı

Bu felekden olmamak gerek emîn
Bir gün emrle olalar Mısr'a hemîn

Çün Hirâm ahvâlini kıldı 'ayân
Şâh pîre didi kim kılğıl beyân

(1290)Bahr-i Nîl'ün fer'ini vü aslını
İşideyüm söyle bâkî faslını

Sâkin olması neden vakt-i hurûş
Rûz-ı hâmûş nedendürür bu cûş

HİKÂYET-İ BAHR-İ NÎL¹⁶⁵

(*fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün*)

Pîr didi şâh-rây-ı hûrşîd-i fer
Eksük olmasun elünden câm-ı zer

Vardurur bir milk ki adıdur Habeş
K'anun üstünden 'ubûr eyler güneş

Aslı oldur andadur 'aynî bilün
İbtidâ ser-çeşmesi bahr-i Nîl'ün

¹⁶⁵ Nîl Nehrinin hikayeleri

(1295)Ol vilâyetden kopuben ibtidâ
Gelüp andan Mısr'a tolar intihâ

Mısr alçak yücedürür ol 'ayân
Bu sebebden Nîl olur buna revân

Çok rivâyet vardurur der-hakk-ı Nîl
Cümlesinden bunu tahkîk bil

Hakk te'âlâ kim yaratdı 'âlemi
'Âlem ile kıldı hôş-dem Âdem'i

Rub'-ı meskûnı yidi kısım eyledi
Her birin iklîmle etemm eyledi

(1300)Yidi iklîm eyleyüben virdi âd
Her birini bir hevâ eyledi şâd

İklîmün her birisine bir İlâh
Bir sitâre eyleyüpdür pâd-şâh

Yidi sitâre ki var eflâkde
Her birinün hükmi var bu hâkde

Ol vilâyet k'andadır 'aynî Nil'ün
Oldı Keyvân pâd-şâhı ol ilün

İklîmi heftüm dinilmedi güzâf
Kim kamu iklîmedür tıbk-ı hılâf

(1305)Milk-i Hind ü Maftaş u arz-ı Habeş
Âb-ı nem bulur ber-eyyâm-ı 'ataş

Çün güzer kılıp bahâr irişe yâr
Ol vilâyetün olurlar cümle bâr

Çün Hazîrân gurre si feth ide bâb
Âhir olunca 'âdet-i mâh-ı ab

İşbu üç ay ol vilâyetler temâm
Yağmur olur gice gündüz ve's-selâm

Mâh-ı Eylûl ki matar-gâh-ı âftâb
Dört ay bununile bu hisâb

(1310)Nîl bârânile çetrün der-şikâl
Ol üç ayun yağmurıdur pür-şikâl

Sekiz ay hem bu felekde âftâb
Devr ider inmez yire bir katre âb

Nitedürür hikmet bunı fikr eylegil
Sun'ı Görüp Hüdâ'yı zikr eylegil

Çün Habeş milkinde ra'd efgân ide
Gözi yaşından yiri tûfân ide

İbtidâsında Hazîrânun hemân
Başlayuben yağa yağmur bî-girân

(1315)Vâdiler tola vü tağlardan aşâ
Anunile bahr-i Nîl arta taşâ

Çün revân ola Habeş'den bahr-i Nîl
İki ayda Mısr'a irüp ola sîl

[24b] Çün Hazîrân u Temmûz ide güzer
Ehl-i Mısr'un Nîl'e iderler nazar

Evvelünden mâh-ı âb'un ibtidâ
Yüriyüben Mısr içerü iderler nidâ

Başladı dem urmağa kevser-sirişt
Milk-i Mısr'ı idiser hurrem-bihişt

(1320)Ehl-i Mısr içre budur âb-ı hayât
Bununile zindedür cümle nebât

Budurur ahvâli Nîl'ün bî-hılâf
Gerçi çokdurur hikâyetler güzâf

İşidicekiz bunı şâh-ı cihân
Didi şâd ol dâyim iy pîr-i zemân

Dâyim olsun ehl-i dâniş olmasun
Bu cihân bir dem bularsız olmasun

Böyle diyüp kıldı ana fazl u cûd
Mâl ü ni'met karye ol sâhib-vücûd

(1325)Şâh-ı devrâna idübeni senâ
Vardı kim ol nice eyleye du'â

SEBEB-İ BÂZ-GEŞTEN-İ SULTÂN SELÎM EZ-MISR¹⁶⁶

Yine bir zîbâ hikâyet ideyüm
Şâh-ı devrândan rivâyet ideyüm

Mısr'ı feth eyledi çün kim şehr-yâr
Toldı gül-bângi ile şehr ü diyâr

Rub'-ı meskûnı pür itdi şevketi
Milk-i Hindistân'ı tudı heybeti

Hıdmetine pâd-şehler oldı râm
Yüz süreler kapusına subh u şâm

(1330)Mekke sultânı ile şâh-ı Yemen
Hem Habeş milki'nde olan ehremen

Şâh-ı 'Ammâra vü gâzî ol cemîl
Milki Anundur ki tâ rûd-i Nîl

Ger-çi Zengî'dür anun rengi siyâh
Lîk 'âşıkdur ana mihriyle Mâh

Leşkeri var hem-çü dîv-i kûh-i kâf
Görse Rüstem yüzlerin urmazdı lâf

Cümlesini Müslimân gâziler
Hakk rızâsıçün binüben tâziler

(1335)Dâr-ı küfri nehb idübeni müdâm
Nûş ider ol şâh-ı Rûm 'ışkına câm

Milk-i Hindistân'da şâhun yâdına
Hutbe okutdı üç vilâyetde âdına

Pâdişahler râm olup der-bânına
Bende oldılar [Şehün]* fermânına

Bir milk oldı ki bu devrû zemân
İsteridi tîg-ı darbından emân

Oturup Ümmü'l-Kıyâs'da bâde-nûş
İderiken bülbül efgânını gûş

¹⁶⁶ Sultan Selim'in Mısırdan Tekrar dönüşünün Sebebi

* Vezni düzeltmek için eklendi.

(1340)Yâdına geldi şehün şeh-zâdesi
Cân u dil milkindeki âzâdesi

Cümle endâmı şehün cûş eyledi
Çün mehabbet câmını nûş eyledi

Kalması sabrı vü ârâmı anun
Nice sabrı ola cânsız bu tenün?

Bu cihânda hikmetile bir nazar
Kılıpen gördi ki bir cây-ı güzer

Bir ribât-ı köhnedür kim sâlhâ
Devr idüp mahlûk iderler nâlhâ

(1345)Fârig ol bunlar gelübeni gider
Bir nice gün seyli döner yutar

Ağlayu gelüp giderler bâ-figân
Bu ne hikmetdür eyâ pîr-i mugân?

Ya bu beş gün ‘ömre bu cünbüş neden?
Gafletile dürlü dürlü iş neden?

Ejdehâsı kellesi üzre makâm
Tutup isteyirler felekden intikâm

Anlaruz kim ejdehâ-yı heft-ser
Râm olup dâyim ide pîrûz-fer

(1350)Tu’me itmeyüp buları şâd ide
‘İzzet ü ni’metle dâyim yâd ide

Eşref-i mahlûksun sen bî-gümân
Besledüğün buldı mı senden emân?

Kesüben başını yersen sen anı
Sencileyin seni de yir nisini

Kim odurur ejdehâ-yı heft-ser
-----¹⁶⁷

Şefkat umma merhamet kılmaz sana
İdiser her ne kim itdi atana

¹⁶⁷ Beytin 2. mısra’ı noksandır.

(1355)Besleme ten kim vücûdını bu mâr
İdiserdür gör içinde târmâr

Besledüğün nâz u ni'metle beden
Mûr u mâra tu'me olmayısar neden?

Cîfe vü murdâr ü hem hâr olduğun
Rahmetünden Hâlık'un dûr olduğun

Nefs-i emmâre sebebdürür hemân
Uymazisen buldılar bunlar emân

Tâ kıyâmet şöyle [râhat]¹⁶⁸ yatasın
Ol Rahîm'ün rahmetine batasın

(1360)Cân u dil milki kamu pür-nûr ola
Hem dünyâ vü cahîm'den dûr ola

İrişe ol maksad-ı aksâsına
Rûhı şâd ola Bihişt-enfâsına

Her dü-'âlemde sa'âdet bula ol
Cânib-i Hakk'a ilede toğrı yol

**[25-a] GÜFTÂR Kİ DÂŞTEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN
HÎRE BEĞ-RÂ DER-MISR¹⁶⁹**

(*fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün*)

Çünkü şâh'un kalbine ilhâm-ı Hak
İrişüben okıdı andan sebak

Terk idüben bu cihânun varlığın
Cân u dilden dûr kıldı tarlığın

(1365)'Azm-i Rûm eyleyübeni şehriyâr
Kıldı Hîre Beğ'i Mısr'a ihtiyâr

Gerçi Çerkes'di velî âgâhidi
Cân u dilden bende-i dergâh'idi

Hıdmetini şâhun itmişdi temâm
Ol dahî Mısr'a anı kıldı imâm

Nush u pendile hûş-âbâd eyledi
Mısr'ı ana virüben şâd eyledi

¹⁶⁸ Vezni tamamlamak için eklendi.

¹⁶⁹ Sultan Selim Han'ınMısr'da Hîre beyini tutması

Göçüpandan ‘azm-i Rûm eyledi şâh
K’irgüre maksûdını ana İlâh

(1370)Her yere kim irdi ol şâh-ı kerem
Ehline bahş eyledi zer bâd-ı Rem

‘Adl ü kânûnile şer’i itdi delîl
Zulme âgâz idenün kanın sebîl

Eyledi kim ol vilâyetler temâm
‘Adl-i şâh ile olalar ihtimâm

Eyleyeler Hazret-i Hakk’a niyâz
Kim ola Şeh-zâde’nün ‘ömri dirâz

Necm-i seyyâre gibi şâh-ı hümâm
Enbiyâ burcı’nı seyr idüp temâm

(1375)K’aluben kurdı Dımışk’da bâr-gâh
Bâğ-ı firdevs’i idindi cây-gâh

**GÜZÂŞTEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN GAZZÂLÎ-RÂ DER-ŞÂM U HÔD ‘AZM-İ
RÛ-GERDÂN¹⁷⁰**

(*fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün*)

Çünkü Şâm’a irdi şâh-ı kâm-rân
Tâ Hitâ’ya heybeti oldı revân

Câmi’-i Ümeyye’yi kıldı makâm
Zikr u tesbîh u ‘ibâdet subh u şâm

Şâgıl olup halka bahş itdi direm
K’oldı ‘âlemde adı şâh-ı kerem

Çün ‘atâ iklîmine yine sürdi rahş
Milk ü tâc u taht u iklîm itdi bahş

(1380)Şâm’dan Mısr’a varınca ne ki vâr
Virüben Hân Berdiye kıldı ihtiyâr

Cümlesin ana mukarrar eyledi
Milk-i Şâm’a anı server eyledi

Virüben tâc-ı murassa’ taht-ı zer
Eyledi bahtı anun pîrûz-ı fer

¹⁷⁰ Sultan Selim Han’ın Gazaliyi Şam’da bizzat kendisinin geri çevirme niyetinin anlatılması

Şâh-ı devrândan buluben nâm ü nân
Ol vilâyetde olur bir ulu hân

Göçüpandan Husrev-i rû-yi zemîn
'Adl ü dâd idi işi halka hemîn

(1385)Dâr-ı milkine idüben niyyeti
Şeh Süleymân'idi şâhuñ himmeti

Yüzi nûrı gözlerin pür-nûr ide
Cân u dil milkini hem ma'mûr ide

İrişüp şeh-zâde şevkından şerâr
İki gün serîrde kılmadı karâr

Gice gündüz turmayuben sürdi râh
İrişince tahtına sâhib-külâh

ÂMEDEN-İ SULTÂN SELÎM HÂN BE-RÛM¹⁷¹

(*fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün*)

Dâr-ı milkine çü şeh basdı kadem
Mihnet ü şiddet kamu oldu 'adem

(1390)Çün şehen-şâh'un cemâlini gördi şâh
Bâreke'llâh didi zî-sun'i İlâh

Buna lâyıkdur cihânda saltanat
Tâc u taht u milk ü mâl ü memleket

Variken bu milki kimse tutmaya
Nerd-i devletde buni kimse ötmeye

Gün gibi rûşen oliser devleti
Dirhemi idiser cihânı heybeti

Oliser sâhib-kırân-ı ender-cihân
Rûşen oliser bu'ña cümle nihân

(1395)Feth idiserdür cihânı ser-te-ser
Kalmayıser küfr ü 'isyândan eser

Şark u garba hükm idiserdür temâm
Viriserdür rub'-i meskûna nizâm

¹⁷¹ Sultan Selim Han'ın Rum(diyarına) Gelmesi

Buña hıdmet eyleyenler şâd ola
Devlet ü ni'metle hûş-âbâd ola

Lafz-ı şâha gûşiken merdâneler
Dökdi şâhun gözleri dürdâneler

Gördi şeh-zâde atası hâlini
Yüz yire koyuben öpdi elini

(1400)Koçdı şeh dâhi açubeni kolun
Yüzine yüzün sürüp öpdi alın

Cümle fethin ana teslîm eyledi
Saltanat 'ilmini ta'lîm eyledi

Kıldı Magnîsâ'yı ana fazl u cûd
K'ola 'âlem içinde bir 'âlî-vücûd

Tahsîl idüp cümle fenni kıla yâd
Kalemile 'aklile kıla ictihâd

Ola 'âlem ictihâdından bihişt
'Adli bûyî eyleye 'anber-sirişt

(1405)Gönderüp şeh-zâde(y)i Hakk bâ-tareb
Milk-i Rûm ahvâlin eyledi taleb

[25-b]Tefîş itdi gördi cümle ehl-i Rûm
Cân u dilden cümle olmuş çü mûm

Şefkat ü 'adlin Görüp şeh-zâdenüñ
Bendesî olmuşlar ol âzâde'nün

Çün bu ahvâli görür Şâh-ı cihân
Şükr idüp Hak'dan taleb kıldı cinân

Himmetiyle bu fenâyı kıldı 'îd
Eyledi niyyet bekâda ide sayd

(1410)Terk idüben bu şakâvet-hâne'i
İhtiyâr ide 'ibâdet-hâne'i

Tâ'atine Hâlık'un bil bağladı
Cürm ü 'isyânın anuben ağladı

Zikr u tesbîhle oldı bir melek
İrişince cânib-i Hak'dan dilek

Râh-ı şer'e şol kadar oldı devân
Tâ olunca bâğ-ı firdevse revân

**VEFÂT-I MERHÛM U MAGFÛR SULTÂN SELÎM HÂN NEVVERA'LLÂHÛ
MUZCÎ'AHÛ¹⁷²**

(*fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün*)

Gel berû iy câm-ı 'işret nûş iden
İşbu firkat nâmesini gûş iden

(1415) Bir hikâyet ideyüm dil sînesi
Çâk olup hûn ola çeşmün sînesi

Bî-terahhum çerh-ı kec-rev tîre-hâk
Kimseden ne şerm ider ne vehm ü bâk

Zâlim ü hûn-hâr u mekkâr-i cihân
Şeh Selîm Hân'ı nice kıldı nihân

Çün tokuz yüz yigirmi altı temâm
Tâ'rîh-i hicret kim oldı ve's-selâm

Gördi bir gün şeh mizâcîdur harâb
Âb-ı dâniş eylemişler ıztırâb

(1420) Teblile hem toprak eylemiş 'inâd
Âşnâlık gidüp olmuş cümle yâd

Zâhir itmiş her biri 'isyânını
Dökmeğe biribirinün kânını

Bildi şeh kim nûrlıserdür dûzin
Ol düzendür şimdi hem girü yüzün

Anladı n'olısar ahvâl-i hayât
Bildi kim irişdi eyyâm-ı memât

Gönderüp şeh-zâde(y)i kıldı taleb
Göre yüzün irmedin cânı yeleb

(1425) Teslîm idüp tâc u tahtın şâd ide
Dâyim ol da hayrile anı yâd ide

¹⁷² Allah affedip bağışlasın Sultan Selim Han'ın ölümü. Allah yattığı yeri nurlandırın

‘İleti arturubeni şiddeti
Virmedi oğlın görmeğe mühleti

Şehr-i Kostantîn’den oluben süvâr
Cânib-i Edirne’ye ol şeh-süvâr

Nîm-râha varmadın irdi ecell
Emr-i Rabbânî ana ‘Azze ve Cell

Câme oldı rûh-ı hayvânîde kân
Rûh-ı revhânî olur Huld’e revân

(1430)Rûh-ı pervâz urdı evşendi kafes
Gitdi gözden nûr bağladı nefes

Bu kerâmet gidüben lâl oldı dil
Gitdi andan ‘ilm ü hikmet kâl ü kâl

Çün sekiz yıl vü sekiz ay pâdişâh
Oluben dîn ehline oldı penâh

Mevtini eylediler halkdan nihân
İrişince tahtına şâh-ı cihân

Çün irişüp tahtına oturdu Şâh
Başına urdı sa’âdetden külâh

(1435)Zabt idüben leşkerin ol bahtiyâr
Lutf u ihsânile oldı ihtiyâr

Milk içinde olmadı her giz cedel
Mâh-tâba âftâb oldı bedel

Şeh Selîm Hân girü dönderdi ‘inân
K’ola me’vâ özine dâr-ı cinân

Halk-ı ‘âlem oldılar zârî-künân
Gözlerinden yaş yerine döke kân

Şâh-ı devrân Yürüyüp ayagla
Karşuladı atasın dayagla

(1440)Girye vü zârîden olmuşdur sa’îf
Rengi tagyîr ü vücûdı hem za’îf

K’oturuben şehre şâhı âhile
Rûz-ı mahşer teg figân u vâhile

Görüben techîzin itdiler yırâk
Rûm u Şâm eyledi derdiyle firâk

Yudular endâmını mâ verdile
Hasret ü âh u figân u derdile

Eyleyüben şâş-bengâyî-kefen
Giydürürler şâha gülden pîrehen

(1445)‘Anber ü ‘ödile müşg idüp buhûr
Bağladılar gerdenine hırz-i nûr

Çâr-tekbîrile kıldılar nemâz
Didiler iy rahmeti çok bî-niyâz

Nitekim dîn ehlini bu kıldı şâd
Rahmetünle sin dahî kıl bunı şâd

Tekbir ü tehlîlile na’şın be-dûş
Götürücek kopdı ‘âlemden hurûş

[26-a]Didiler iy şehriyâr-ı kâm-kâr
Şark u Şâm’ı Yüriyüp kıldun şikâr

(1450)Milk-i İslâm’ı mu’azzez eyledün
Bugz u ‘isyânı mükedder eyledün

Şimdi niyyet nireye iy şehriyâr?
Rahşa koyup na’şa kim oldun süvâr

Kançaru ‘azmün e yâ şâh-ı cihân?
Girüben tâbûta gözdensin nihân

Kara buluda süvâr iken bugün
Kara örtünüp nite oldun zebûn?

Rahşınun zeynini kim kıldı hilâf
Emr-i Rabbânîdürür değül güzâf

(1455)Dâd elünden iy cefâ-pîşe sipihr
Kahr idersin gösterüben halka mihr

Şâd idersin bir niçe gün lutfile
Sâlhâ hâmûş ider sini ‘unfile

Bir niçe gün giydürürsin hâre-ten
Yidürürsin sonra mûr u mâra sen

Nûş diyü sunduğundur nîş-i cân
İçürübeni idersin bağırî kân

Kimse senden bulmayubdurur emân
Ger Sikender ger Süleymân-i zemân

(1460)Hân Selîm'ün de bugün rahşını na's
Eyledün rüsvây ol der-püşt-i ca's

Ser-nigûn ol iy diğeri-gûn bî-vefâ
Pür-sitem pür mekr ü pür-cevr ü cefâ

Diyübeni göğe çıkdı nâleler
Dökdi gözler yire hûnîn jâleler

Atasınun na'sına pâ oldı şâh
Dâhi her birisi bir sâhib-külâh

Her biri bir iklimün şâhı idi
Âftâb-ı 'âlemün mâhı idi

(1465)Ravzasına irdi çün şâh-ı cihân
Kabr-i hâlvat-hânesinde ol nihân

Terk idüben bu mülevves kül-hanı
Mesken itdi ol münevver gül-şeni

Defn idüp kabrini pür-hâk itdiler
Hasretinden sînelr çâk itdiler

Her kişi öz nefesine idüben âzâ
Atasıçün şâha iderler 'azâ

Bulmayuben âh u zârîden meded
Şâh için bunca ki oldı bî-'aded

(1470)Dönüp andan sabra âgâz itdiler
Emr-i Hakkıla gönül bâz itdiler

Eyledi her kişi sabrı ihtiyâr
K'olalar dergâh-ı Hak'da bahtiyâr

GÜFTÂR-I DER-NESÂYİH¹⁷³

Gel berû iy tâlib-i dîdâr-ı Hak
Gör nice yol virdi ol bî-dâr-ı Hak

Nâzenîn ‘ömrünü zâyî’ eyleme
Rûhunı nefsüne tâyi’ eyleme

Rûhı sultân eyle nefsi ana kul
Kat’-ı menzil eyle yûri Hak’ı bul

(1475)Râh-ı Hak’ da olmak istersen melek
Tâ ki baş indüre sana nüh-felek

Nâr-ı ‘ışka yak vücûdun hırmenin
Eyle vîrân milk-i nefsün ermenin

Mürşid-i kâmil eteğün al ele
Gayr-i tevhîdi getürmegil dile

Mürşid-i kâmil bugün mir’âtdurur
Cümle müşkillerine burhândurur

Milk-i cânı oldurur envâr iden
Tûba-i a’ mâlûni pür-bâr iden

(1480)Saklayan îmânunı Kur’ân’durur
Yoksa anun sâhibin şeytândurur

Key sakın kim sini güm-râh itmesün
Uydurup özine hem-râh itmesün

Cevşen-i Kur’ân’ı giydürür gel dile
Tîg-i tevhîdi çeküp algıl ele

Yûri kim râhun sırât-ı Müstakîm
Kaça senden dûr ola dîv-i racîm

Nitekim sultân-ı İslâm-ı sa’îd
Şeh Selîm Hân-ı ibn-i Bâyezîd

(1485)Olmasaydı ‘âleme ol pâdişâh
Hâricîler dîni dîni kılmışdı tebâh

Fitne nizâm oluben şark u Şâm
Ehl-i dînün kıldılar rûzını şâm

¹⁷³ Nasihatlar hakkında söyleşi

Mürşid-i kâmil sanuben ehl-i dîn
Dîve uyubeni oldılar la'în

Çâr-Yâra sebb idüben her sabâh
Ehl-i 'ilmün katli olmuşdı mübâh

Dürlü mezhebler idübeni zuhûr
Yeryüzinden ahsen olmuşdı kubûr

(1490)Yüriyüp ol şîr-i Hak Ol şâh-ı dîn
Ol Muhammed-âyet ü Hayder akîn

Katl idüp bunları kıldı ser-nigûn
Dîn-i İslâm gün gibi oldu füzûn

Şer'i rûşen kıldı hem-çün âftâb
Mahv oluben kalmışidi der-hıcâb

Ehl-i 'ilmün oldu yine sadrı şer'
'Âleme icrâ olundu asl u fer'

Mülk-i İslâm'ı münevver eyledi
Ehl-i 'isyânı mükedder eyledi

(1495)Lâ cerem Hak'dan ana irdi hıtâb
Ol hıtâbı gûş idüp kıldı şitâb

Da'vet eyledi anı vildânına
Kasr u Hûr u Ravza vü Rıdvânına

[26-b]'Ömrinün peymânesini buldı pür
Şerbet-i şîrîni olmuş gördi mür

Yire çalup anı kıldı tu'm-ı mûr
Cânib-i Hak'dan sunula câm-ı nûr

Pîre-zen mührini virüp eline
Rûhını irürdi revhân iline

(1500)Varup anda kıldı 'akd-i hûr-i 'în
Yudı pâk itdi anı mâ'-i ma'în

İrdi bir mülke ki yok anda fenâ
Buldı bir ni'met ki her giz yok 'anâ

Saltanat kim âhir ü pâyânı yok
'İş u şâdî kim anun evrânı yok

Çün sunuldı ana câm-ı pür-elest
Ol şerâb-ı lâ-yezâlî ile mest

Olubeni kasr-ı cennet içre ol
Buldı dürlü ‘işret ü şâdıye yol

(1505)Taht-ı yâkût u zümürüd üzre Hûr
Oturup Şâh ile kıldılar sürûr

Diridi Ana lezzetünüz cedîd
Dürlü dürlü ân-ı vâhidde mecîd

Hakk cenâbında bulup kurb-i havâs
Her dü-‘âlemde sa’âdet buldı hâs

Ol fenâ dârın koyup oldı revân
Yâdigâr-ı Husrev-i sâhib-kırân

Şark u garbı tîgîie râm eyledi
Hâricîler rûzını şâm eyledi

(1510)Dâr-ı küfri yıkup itdi ser-nigûn
Dîn-i İslâm oldı gün gibi füzûn

Kalmadı ‘âlemde bir ehl-i fesâd
Revnağ-ı bâzâr-ı zulm oldı kesâd

Şâd olup ‘ahdinde ins ü cinn melek
Cânib-i Hakkdan ider cümle dilek

‘Ömrinün bünyâdı ola üstüvâr
Nice kim devr ide bu leyl ü nehâr

TEMSÎL¹⁷⁴

Ol kişi âhir sa’âdet bâbını
Götüre gözden bu gaflet hâbını

(1515)Tahsîl ide iki dürr-i şeh-vâr
Nice kim tahsîl idüpdür şehriyâr

Bahr-i mevte gark oluben zevrakun
Oliser ol gün muhâlif revnakun

Mâl ü milkünden kamu dûr olıcak
Cümle halkun gözine hôr olıcak

¹⁷⁴ Örnek

Gevherün ol gün ulularise refik
Cümle ‘âlem halkıdur sana şefik

Devlet iklîminün ol gün şâhısın
Âsmânun garba irmiş mâhısın

TEMSİLÜ VE LEHÛ MUKBİL¹⁷⁵

(1520)Nedür ol dürlerün aslını bil
Kâdir isen sa’y idüp tahsîl kıl

Birisi bâlî vücûdun kâyesi
Cûd u ihsân k’ola anun sâyesi

Mukbil ölçül rûhadur âb-ı hayât
Sanma kim ol rûha irişür memât

Hayrile dillerde dâyim yâd olur
Bağ-ı firdevs içre rûhı şâd olur

TEMSİL-İ İMÂN¹⁷⁶

Hem biri îmândur ol dür-dânenün
Hâsılıdur bu dahî merdânenün

(1525)Tîg-ı tehîdi kuşandısa dilün
K’erbâb-ı zühde irdise elün

Rûhuna nefsi pey-rev itdünse müdâm
Cümle işde rûhun oldısa imâm

Bahr-i ‘ummâna ger urdunsa kadem
Anda kaldunise varlugun ‘adem

Feth idüp sen matlab-ı esrâr-ı Hak
Hâsilundur gevher-i envâr-ı Hak

Râhun oldı ol srât-ı mstaîm
Meskenündür bağ-ı firdevs-i mukîm

(1530)Yâ İlâhî rahmetün eyle nasîb
Tâ şefâ’at kıla bize ol habîb

Yoksa olduk işbu zulmetde helâk
Nûr-ı fazlun kılmazise tâb-nâk

¹⁷⁵ Onu karşılama için temsil/Örnek

¹⁷⁶ İmanın temsili/örnek anlatımı

CÜLÛS-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN DER-TAHT-I BE-CÂ-Yİ PEDER¹⁷⁷

Söyle iy hüdhüd ki var sende nazar
Şâh-ı devrân Süleymân'dan haber

Ol haberle milki hoş-dem eylegil
‘Âlemün halkını hurrem eylegil

Söyle kim sözüdürür âb-ı hayât
Tûti-i cânadurur kand ü nebât

(1535)Çün felek elhânı Dâvûdî-neşât
Eyleyüp saldı Süleymânî bisât

Ol bisâtı eyledi hurrem bahâr
Rûzını ‘îd itdi leylini nehâr

Kodı üstünde Süleymânî serîr
Görse İskender hacâletden erîr

Hûr ile Gılmân Ana kıldı hadem
İnsile cinni hem eyledi haşem

Rub’-ı meskûnı temâmet kıldı râm
Ayağına süreler yüz subh u şâm

[27-a]Yidi seyyâre temâm u burc-i sa’d
Hâzır olup cümlesini eyledi va’d

(1541)Kim bu devlet ıssına râm odılar
Anunile şâd u nâ-kâm oldılar

Câlinôs ahkâmı hem oldı temâm
Fitne ref’ oldı cihân tutdı nizâm

Şeh Selîm Hân ki ‘ahd-i devleti
Bu cihânda ‘izz ü câh u şevketi

Ref’ olıcak ol Kerîm-i lem-yezel
Ana kim takdîr kılmışdı ezel

(1545)Virüben kıldı anı sâhib-kırân
Devlet ü bahtıyla şâh-ı kâm-rân

Saltanat tâcını urur başına
Bu cihânun kuryile yaşına

¹⁷⁷ (Babasının yerine tahta Sultan Süleyman’ın Oturması)

Şâh idübeni felek taht eyledi
Âfitâbı muhterî-baht eyledi

Çün felek işbu cihânun devletin
Pâd-şâh-ı heft-kişver şevketin

Görüp unuttı Süleymân sahtını
Hem Ferîdûn u Sikender tahtını

(1550)Didi ki zî-devlete lâyıık-ı vücûd
Kim vücûdundan cihâna irdi cûd

Hıdmetini cânına farz eyledi
Kullıgını özine ‘arz eyledi

Oldı bir server ki hûrşîd ü kamer
Hıdmetiçün cümle bağlandı kemer

Bir melik oldı ki her kıt’a be-garb
Kalmadı bir kimse ki Anunla ide harb

Pâdişahlar hıdmetine oldı râm
Sürdiler yüz kapusına subh u şâm

(1555)Tîg-ı sultânî Süleymânî-‘alem
Yürüyüp zabt itdi milki bâ-kalem

‘Âlemi hükm-i hümâyûnî-bihişt
‘Adl-i bûyi eyledi ‘anber-sirişt

Husrev ü cemşîd ü hâkân-ı cihân
Cümle oldılar hacâletden nihân

Ne Sikender ne Ferîdûn ne Kubâd
Görmediler buncılayın bahtı şâd

Milkini feth eyledi Fettâh Ana
Dâhi kıldı halkını meddâh Ana

(1560)Devletinde ‘âlem oldı pür-safâ
Götürüldi şiddet ü cevr ü cefâ

Bahr-i lutfi katresidür bu vücûd
Hâk-i pâyi zerresidür bu besît

Cümle ‘âlem cûdı bahrinden serâd
Bulubeni devletinde ola şâd

Toymayanun karnı dũğ ayrânına
Şimdi sunmaz kuzunun büryânına

Her birinün olmuş kadri key bülend
Şâh-ı devrândan oluben sûd-mend

(1565)İbtidâ devr-i kamer'den tâ bu dem
Hem-çün şeh gelmedi bir 'Îsâ-kadem

Ne gelecekdür cihânda bî-gümân
Nice kim devr eyleye devr-ü zamân

Anı kim ecdâdı eylerdi taleb
Nûş kıldı cümlesin şeh bâ-tareb

Dâyimâ fikri vü zikridür cihâd
Darb u harb oldukda olur rûhı şâd

Çeşm-i 'âlem görmemişdür mislini
Göre meger şâh-ı devrân neslini

(1570)Şâh olubeni oturdu şâd
Engürüs'ün Kâgırı kıldı 'inâd

Ol gazâ kim ibtidâ eyledi Şâh
Engürüs'ün illerin kıldı tebâh

Feth u nusretle Yürüyüp Şehriyâr
Aluben zabt itdi çün şeh ü diyâr

Lîk fethi ile 'âlem oldu şâd
Ol hisâra kim Belgrâd oldu âd

'İSYÂN-I GAZZÂLÎ¹⁷⁸

Çün Selîm Şâh'un dükendi nevbeti
Rûşen oldu şeh Süleymân devleti

(1575)Şâm'da mîr idi gazâlî-le'îm
'Ahd idüp virmişdi Sultân Selîm

Besleyen kişi le'îmi cehdile
Beslemiş ola yılanı şehdile

Terbiyet iden evi içinde mâr
Kılmagıçündür evini târmâr

¹⁷⁸ Gazzalî'nin İsyanı

Vakt virürisen fırsatda emân
Ejdehâ eyleyiser anı zemân

Çün Selîm Şâh'un işitdi rihletin
Şâd olup didi kazâ vü mihneti

(1580) Hak te'âlâ üstümüzden kıldı dûr
Bahtımızun yüzi oldı yine nûr

Zâhir itdi 'âleme 'isyânını
Devletinün 'ömrinün noxsânını

Devletinün subhına irişdi şâm
Sandı kim oldı özinün Mısr u Şâm

Ol diyârun cem' idüp leşkerlerin
Tâbi itdi özine serverlerin

Otuz üç bin cem' idüp cengî-süvâr
Memleket kasdın ider Çengîz-vâr

(1585) Yürüyüben eyledi kasd-ı Haleb
Ol diyârun zabtını kıldı taleb

[27-b] Ol yörede her ne var şehr ü diyâr
Cebrile râm eyledi ol şehr-yâr

Gelüben kıldı Haleb şehrin hisâr
Kasdı bu kim ider anı târmâr

İşbu ahvâli Görüp ehl-i Haleb
Pâd-şeh'den yârî kıldılar taleb

Ceng-i sultânî idüben hâss u 'âm
Ol le'îmün kıldılar fikrin hâm

(1590) İrişince şâh-ı devrândan sipâh
Halk oldı arada bî-hadd tebâh

HABER-İ 'İSYÂN-I GAZÂLÎ¹⁷⁹

Çün Süleymân Şâh'un oldı tâc u taht
Toldı 'âlem devlet ü ikbâl ü baht

Oldı bir sürûr ki devr-i rûz-gâr
Görmemişdür hem-çü şâh-ı kâm-kâr

¹⁷⁹ Gazali'nin İsyânının haberi

Âfitâb-ı ‘adli ile bu cihân
Gülşen oldı ser-be-ser hem-çü cinân

‘Adli âsârı irüp evc-i felek
Halk-ı ‘âlem oldı dâ’i hem melek

(1595)Taht-ı zerde nûş idüben câm-ı mey
Zulm ü cevr ashâbı ‘ömrin kıldı tay

Memleket ahvâlin iderken taleb
Bir ulağ irişdi ez-sûy-i Haleb

Yüz uruben didi iy ‘âlim-sipâh
Hâfizun ve nâsırın olsun İlâh

Nüh-felekden ‘âlîdürür rif’atün
Buldı ‘âlem ‘adl ü cûd ü şefkatün

‘Âsi oldı Şâh’a cân-berdî Gazâl
‘Ahdini sıyubeni ol bed-fe’âl

(1600)Şâh olup oturdı Şâm’un tahtına
Gurre olup ‘izz ü câh u bahtına

Şehd diyü katdı zehri aşına
Giydi hem boynuzlu dil-bend başına

Cebrile Şâm ehlini râm eyledi
Âstân-i şehre bed-nâm eyledi

Gelüben kıldı Haleb şehrin hisâr
Saçdı zehrin ‘âleme yümn ü yesâr

Şâh-ı devrândan irişmezse sipâh
Milk-i Şâm’un cümlesin ider tebâh

(1605)Çün kim ma’lûm oldı Şâh’a bu haber
Leşker emr itdi hemân dem tâc-ber

Bir dil-âver varidi Ferhâd nâm
Nûş ider anun yâdına câm

Çâker-i dergâh’idi ol şîr-i ner
Sâm u Rüstem andan iderdi hazer

On bin Er hem-râh idüben tâc-bahş
Emr ider kim süre Şâm üstine rahş

Şehsüvâroğlı'na hem fermân-ı şâh
Oldı kim Şâm üstüne süre sipâh

(1610)Çün ki fırsat buldı Ferhâd-ı emîn
On bin er eyledi leşkerden güzîn

Giyüben şehden kabâ vü zer-kemer
Bağlanub deryâdan eyledi güzer

Râh-ı Şâm'ı tutuben ol nev-cevân
Gice gündüz turmayup oldı revân

HABER-İ LEŞKER-İ PÂD-ŞÂH BER-GAZZÂLÎ¹⁸⁰

Çün Gazâlî'ye irişdi bu haber
Bahr-i gamda hûn itdi ciğer

İtdüği işe peşîmân oldı ol
'Âkıbet nâ-çâr u nâ-kâm döndi ol

(1615)Göçübeni tudı yine râh-ı Şâm
Eyledi bed-nâm anı ol fikr-i hâm

Şâm'a varınca o cem'iyet temâm
Tefrika oldı ve gitdi ve's-selâm

Kaldı on bin kişi ile ol hemîn
Özinün bildi helâkini yakîn

İhtiyâr itdi özinün hilkini
Terk idüben raht ü mâl ü milkini

Şehre girmeyüp oturdı k'ide ceng
Cân u baş virüben ala nâm ü neng

(1620)Kul ki öz mevlâsına 'isyân ide
Kendü kendü cânına noksân ide

Merd-i merdânun makâmıdur felek
Çün bu evden gide olur bu melek

Ol ki nâ-merd ola anun rütbeti
İki 'âlemde makâm-ı hürmeti

Mâr u 'akreb gibi gerek zîr-i hâk
Farz-ı 'ayn oldı anı itmek helâk

¹⁸⁰ Gazzalî'ye Padişahın ordusunun Haberi

İline yavuzlğ itme iy refik
Tâ bulasın rûz-ı şiddetde şefik

(1625)Sâhibü'l-ihsâna 'isyân iden er
Yeğdür andan ma'nada bir mâr u har

Saltanat Hak'dan 'atâdur kulına
Sa'yile sanma ki devlet bulına

Saltanat tâcın giyemez her le'îm
Milkiye hışm ide meğer ol kerîm

Her diyâra kim gazab kıla İlâh
Eyler ol milke le'îmi pâd-şâh

Zulmile ol milki vîrân eyleye
Rûz u şeb halkını nâlân eyleye

(1630)Her diyâra kim nazar kıla 'alîm
Gönderür ol milke bir şâh-ı kerîm

'Adlile ol milki âbâd eyleye
Rûz u şeb ehlin anun şâd eyleye

Çün Gazâlî gördi bahtın ser-nigûn
Bildi k'olıser muhâlif bu sükûn

[28-a]Cehlını terk itmedi ol bed-fe'âl
Gerçi anda varidi fikr ü me'âl

Leşkerini cümle hış-dil eyledi
Mâlile emrine mâ'il eyledi

(1635)Şehre arka virdi k'ola pây-dâr
Leşker-i şâh ile ide gîr u dâr

Bir neberd eyleye kim rû-yi zemîn
İşidüben eyleyeler âferîn

MESÂFF-I FERHÂD PÂŞÂ BÂ-GAZÂLÎ¹⁸¹

Bu yaneden leşker-i pîrûz-ı baht
Rûm'dan ilgâr eylemişler idi saht

Turmayuban sürdiler her subh u şâm
Rûşen oldu nâ-gehân ber-subh ı Şâm

Şehr önünde oldu bir leşker 'ayân
Kûh-i âhendür k'idemez dil beyân

(1640)Cümdi vü 'arabayla girdi temâm
K'ol bed-ahter oldu anlara imâm

Uyubeni ana tâgî oldılar
Pâdişeh e cümle bâgî oldılar

Çünki gördi birbirin iki sipâh
Yürüydi üstüne anun ceş-i şâh

Bir neberd eylediler kim rûz-gâr
Ana benzer görmemişdür kâr-zâr

Tîg-ı bürrân hem-çü grîvin tenleri
Ayırır idi bedenden cânları

(1645)Gürz ü tîg u nîzeler nâlân ider
Şîr-i merdân der-miyân cevân ider

Bir neberd eyledi bâ-Rûmî-sipâh
Ki âferîn itdi felekde mihr ü mâh

Lîk olmuşidi anun bahtı sûm
'Âkıbet basdı anı sâlâr-ı Rûm

Şol kadar şemşîr uruben dökdi kân
At arkasında ahir virdi cân

Ser-nisûn itdi yire ol bü'l-Heves
Mürg-ı cân uçdı vü bağlandı kafes

(1650)Gör ki nitdi ana dâhi bu cihân
Yüz karası ile eyledi nihân

Burada geldi münâsib bu kelâm
Ahmedî'nün rûhına olsun selâm

¹⁸¹ Ferhad Paşa'nın Gazzalî'ye karşı dizilme yeri/Karargahı

Hâyini sanma ki ber-hûrdâr olur
Yanılır başı ya ber-dâr olur

Kesdi başını anun bir şîr-i ner
Öğredüben ana yüz dürlü hüner

K'oturup saldı anı mîr önüne
Perde-i esedde sanıben şîr önüne

(1655)Her ne kim varidi anun raht ü mâl
Cümlesini eylediler pây-mâl

Göriçiz anı Ferhâd-ı zemân
Pâdişeh virüpidi anı hemân

Şehre girüben oturdo ol hemîn
Eyledi ol milki yağmâdan emîn

Milk-i Şâm'ı idüp ol hurde-rân
Kodı anda bir emîr-i kâr-dân

Tâ ki ol milkde riyâset eyleye
Ma'nada cevr ü siyâset eyleye

(1660)Özi andan dönüben oldı revân
Âstân-ı Hazret'e ol pehlevân

Pây-bûs-i şâha çün kim irdi ol
Pâd-şeh'den ulu devlet buldı ol

Devlet-i şâhî göricek ser-keşân
Râm oluben oldı cümle ger-keşân

Nân u cövmert idüp oldılar emîn
Teng olunca başa turdı zemîn

Hâyin oluben ol nice nîme-keş
Tâli olubeni olgıl hîme-keş

(1665)Hayrile dillerde adun yâd ola
Dünye vü 'ukbâda rûhun şâd ola

MATLA'-I DÂSTÂN¹⁸²

Yine mutrib ile nev-rûzî nevâ
K'oldı nev-rûz ile hôş hurrem hevâ

Saçdı Nîsân 'âleme âb-ı hayât
Cümle ihyâ buldı yerdeki nebât

Yine toldı gül-sitân berg-i nevâ
Yine oldı cân-fezâ bâd-ı sabâ

Lâleler çînî olmışıdi şeb
Gonçe zâhir kılmışıdi la'l-leb

(1670)Nireye baksan gül ü reyhânıdi
Bâğ içi pür-mürg i hôş-elhânıdi

'Andelîbün gulgulünden gülsitân
Tayyibü'l-vakt olmışıdi bûsitân

Bu safâyile şeh-i hûrşîd-fer
Gülsitân içinde urdı taht-ı zer

Gördi kim 'alem olupdur kayd-ı râm
Gül gibi handân olup nûş itdi cân

Hân Selîm devri idi devr-i hazer
Kıldı 'ahdinde hazer cümle güzzer

(1675)Halk-ı 'âlem buluben emn ü emân
'İd oldı cümle eyyâm ü zemân

İBTİDÂ-YI GAZÂ-YI BELGRÂD¹⁸³

Çün ki şâhun toğdı pîrûz-ahteri
Başına dökdi 'adûnun ahkeri

Cümle serkeş hıdmetine oldı râm
Devlet-i şâhı Görüp her subh u şâm

[28-b]Kalmadı milkinde bir ehl-i 'inâd
Kim ola müfsidler anunile şâd

Göriçgiz milkine şâh-ı cihân
Zulm ü cevr ü fitneden emn ü emân

¹⁸² Hikayenin girişi/İlk beyitleri

¹⁸³ Belgrad savaşının Başlangıcı

(1680)Tîgını bürrân idüp cündiyye tîz
Kıldı kim ide kral ile sitîz

Fî-sebîli'llâh eyleye cihâd
Ola ol dergâh-ı Hak'da bâ-murâd

Cem'-i leşker olmağa fermân-ı şâh
Oldı kim nusret vire ol pâdişâh

Hükm-i şâhî tahrîr idüp hâmeler
Tefrika oldı cihâna nâmeler

Bahr ü berrde her ne var pîr ü sipâh
Dâr-ı küfri eylemek için şâh

(1685)Cem' olalar oluben pûlâda gark
Şîr-i merdân-ı cihân der-garb u şark

Subh-veş sancâk-ı şâhı açdı per
Toldı 'âlem leşker-i nîrûz-i fer

Bir çerî cem' oldı kim çerh-ı sipihr
Görmemişdür dönelden mâh u mihr

Ne Sikender ne hûd Efrîdûn Şâh
Buna benzer görmediler bir sipâh

Pâ-yi taht-ı şâhdan bâ-Engürüs
Tolmışıdi hayme har-gâh ulüs

(1690)Nîzeden tîr olmuşıdi lâle-zâr
Hem siperden tağ u sahrâ gül-'izâr

Giymişıdi cümle Dâvûdî-zırh
Bağlanup biller Süleymânî girh

Âhen ü pûlâddan iderdi güzer
Cân ü ten eylerdi sehminden hazer

Dâhi yüz bin nîze-dâr saff-şiken
Tîg-ı mızrâb-ı ser-meydân-fiken

Tîgı çevgân eylemişler başı tûb
Âfitâb-i 'ömri itmeğe gurûb

(1695)Elli bin dâhi mübâriz pehl-vân
Tutmuş elde her biri gürz-i girân

On iki tüfek-endâz iç eri
Şîr-i merdân cümlesi yeniçeri

Her biri hem-çün kadr-endâzidi
Şâh önünde cân u hem ser-bâzidi

Rûh-ı ‘âlem şâh idi bunlar beden
Şâh’ı hıfz itmişleridi hem-çü ten

Dâhi altmış bin ‘azeb bahr-i muhît
Kevkeb-i Şâhî’den ortada besît

(1700)Yüz bin akıncı’yile ol şîr-neheng
Yüriyüben bâ-kral eyleridi ceng

Yahya Pâşâ oğlıdur ol şîr-i ner
Tîg-ı bürrânından eyler dîv hazer

Dâr-ı küfri tenge getürmişdi ol
Hîle ile bulmadılar ana yol

Dâhi Tâtâr ile yüz bin hân-ı deşt
Pîşrev-i şâh olup eyleridi güzeşt

Şöyle gâret eyledi kim milk-i Rûs
Zîr ü zeber olup ötmezdi horûs

(1705)Zarbuzen hem yedi yüzdi bî-hilâf
Her birisi ejdehâ-yı kûh-i kâf

Tolaridi âteş ü dîd ü duhân
Bu cihân k’anlar ola na’re-zenân

Ursalar dem odlarınınun harkati
Sâ’ika vü na’raları heybeti

İtdürirdi ra’d’a zârı anlarun
Yakaridi Bürkânları anlarun

Yüridüp gerdûnla kullar temâm
Hıdmet eyler her birine biş gulâm

(1710)İki yüz pâre kayık emr itdi şâh
Her kayıkda ola iki yüz sipâh

Nısfı bunlarun tüfek-endâz ola
Nısfı dâhi zenberek-endâz ola

Darbuzen şâyika-pür ola her taraf
Her birinde baş tûpı bir nâ-halef

Zâd u yaragıle pür idüp ‘ubûr
Tuna’ya deryâdan ideler gubûr

Her yire kim şâh-ı devrân ‘azm ide
Varuben bunlar da anda rezm ide

(1715)Müste’idd oluben oldılar revân
Dîn yolına terk idüben bâş u cân

Kal’anın her birisinde beş dilîr
Tüfek-endâz İkisi var dahi tîr

Şâh önünde Yüriyüben kûh-vâr
Her birisi yaptı bir âhen-hisâr

Şevket ü heybetile şâh-ı tâc-bahş
Engürüs üstine sürdi râst-rahş

Leşkeri şâhun yürüdi fevc fevc
Yeryüzinde urdı deryâ gibi mevc

(1720)Toldı cümle deşt ü kûh-ı Engürûs
Ra’d ü berkile vü hem âvâz-ı kûs

Tozdan oldı âftâb-ı çerh güm
Engürûs atlarını boğmuşdı gum

Heybet-i şâh ı göriceki Krâl
Didi ceng itsem irir bana zevâl

Eksük olmaz milk olıcak baş sağ
Müşkil ol kim olam ura cânâ dağ

[29-a]Diyüben milkini koyup gitdi ol
Tâ Kızıl Elmâ’ya dek irgürdi yol

(1725)Görüben kâfir gürîzân oldılar
Mâl ü milk genc-i rîzân oldılar

Kâfirün hâlin Görüp sultân-ı dîn
Leşkere milkini itdürdi akîn

Yüriyüben cümle gâret itdiler
Yıkuben yakup hasâret itdiler

FETH-İ BELGRÂD¹⁸⁴

Kal'alar varidi der-ser-hadd-i Şâh
Ehl-i İslâm'ı iderlerdi tebâh

Birisi idi anun Hayber-misâl
Kullesi keyvân'a olmuş ittisâl

(1730)Handek olmuşidi tuna burcina
Değmemişdi yâd el anun dürcine

Şâh'un ecdâdı ana râgıb idi
Fethine ol kal'anun tâlib id

Sa'y idüben bulmadılar ana dest
Olmışidi kâfir anun ile mest

Çük kralı gördiler kim gelmedi
Şâh-ı devrân'a mukâbil olmadı

Dönüben şeh geldi anun üstüne
Tâ gire ol kal'a şâhun destine

(1735)Şâh gördi bir hisâr-ı ser-bülend
Nesr-i tâ'ir idemez ana gezend

Hendeki itmiş serâ ka'rın makâm
Kullesi tutmuş Süreyyâ'da nizâm

İdüben Şeddâdî-bünyâd ahir sâs
Gül yirine ana dökmişler rasâs

Seng-i hârâ üzre burcı üstüvâr
İki bin yıldan berü tutmuş karâr

Kimse barmak harkına anun komamış
Pâdişâhân-ı cihân yol bulmamış

(1740)Darbuzenle burcı bulmuş zîneti
Güllesi üzre çalınur nevbeti

Ebr gibi kullesi der-âsmân
Ra'd gibi na'rası der-hevl-i cân

Yağdırur nârân-ı berk ol âşkâr
İrse Elbürz'e iderdi târmâr

¹⁸⁴ Belgrad'ın fethedilmesi

Uramaz pervâz girdinde gurâb
Yakuben nârı ider idi türâb

İki fersah yerden eyleyen güzer
Darbuzen taşından eylerdi hazer

(1745)Şâh-ı kişver Görüben hayrân olur
Fethi tedbîrde ser-gerdân olur

‘Akl irişmez derûnun sekrânına
Fehm irişmez burûnun dermânına

Koşubeni eğretti dürcini
Mancınık u tûpa tutdı burcını

Kılmadı şâhun tûpı ana eser
Âhene uğrasa iderdi güzer

Ceng idüben anda sultân-ı sa’îd
Bî-nihâyet oldı leşkerden cehîd

(1750)Görcekiz bunları ol şîr-i mest
Nûş kıldı cur’a’-i câm-ı elest

Şîr-i ‘urrân-vâr urdı na’ralar
Na’rasından çâk oldı zühreler

Kıldı fermân nakb ideler burcını
Oyalar elmâsla anun dürcini

Çünkü şâh’un bildiler maksûdın
Her ne dise kıldılar matlûbın

İki fersahdan urup nakbı ana
İrişüben urdılar darbı ana

(1755)Eyle kıldılar ki şâhun kâmıdır
Fikri cümle lutf-ı Hak in’âmıdır

Çün temâm eylediler nakbun işin
Taşra çeküp döğdiler hâk ü taşın

Gelübeni şâha i’lâm itdiler
Pâdişehden dürlü lutfâ yetdiler

Virdi anlara zer ü yâkût ü dür
Kıldı fermân anı dârû bileler

Eyleyüben vireler âteş ana
Kaldılar bu hikmeti Görüp tona

(1760)Pâdişâhun emrini kim bildiler
Vardılar nakb içre pür kıldılar

Âteş urup gitdiler andan ırâk
Dinle imdi ol hisâr-ı tumturâk

Kopdı nâ-geh yer yüzinde zelzele
Kimse bilmez kim nedür bu gulgule

Sâ'ikadan sandılar yıkıldı gök
Kimsede ne hûş kaldı ne hûd ök

Oldı bir zelzele kim 'âlem temâm
Sandılar yir yire geçdi ve's-selâm

(1765)Zâhir oldı kal'a altından şerâr
Bir kulayı götürüp göğe ağar

Çıkuben bir mîl hevâ yüzine burc
Sâ'ikiyla tefrika oldı o dürc

Tağluben yağdı kal'a üzre seng
Kâfir oldı vâleh ü hayrân u deng

Ya kıyâmet kopdı sandılar meger
Sâ'ikadan çok kulaklar oldı ger

Kaplamışdı kal'a'i nâr u duhân
Seng-i pür-tâb eyleridi bî-girân

(1770)Kimse bilmezdi cihânun hâlini
Öyleye dek ol hisâr ahvâlini

Gitdi zulmet zâhir oldı ol fûnûn
Gördiler kim kal'a olmuş ser-nigûn

[29-b]Yıkuluben ber-araf olmuş yebâb
Bâd'a varmış her ne var seng ü türâb

Halk u 'âlem Görüben hayrân olur
Çerh-ı kec-rev deng ü ser-gerdân olur

Saldı bir ôd ehl-i küfrün kalbine
Kâyil oldılar Salîb'ün sulbine

(1775)Deyri yıkuben geştler hâk ide
Çeküben pîrin yakasın çâk ide

Kat' idüben 'ömr ü sıhhatden ümîd
Şâh-ı devrân'a getürdiler kilîd

Gerçi kalmamışdı anlarda gümân
Nîk umdılar gelüp şehden emân

Didiler iy şehriyâr-i bahr u ber
Oldı tiryâk emrûnile tab'-ı zehr

Ma'den-i lutf u mürüvvet-kânısın
Pâdişâhân-ı cihânun hânısın

(1780)Sendedür ol çeşme-i âb-ı hayât
Sun lîk câmın kim uş irdi memât

N'ola kâfirisek eyâ şâh-ı cihân
Kapuna yüz sürüp isterüz emân

Dîn-i Hak diyübeni bil bağladuk
'İsa vü Meryem diyü çok ağladuk

Giryemüz ü sa'yümüz oldı tebâh
Kapunı idünmüşüz peşt ü penâh

Bağladuk bil kulluğuna ki bende-vâr
Kim olavuz tapuna her ne güzâr

(1785)Şâhun olsun her ne var mâl ü menâl
Bize ihsân eylesün ehl ü 'ayâl

Tapduğun Dîn-i İlâhî hakkıçün
Giydüğün devlet külâhı hakkıçün

Mustafâ hakkıçün kim himmeti
İdiser 'İsâ'yı kendü ümmeti

Dâhi Furkân hakkı kim tenzîl ana
Yaraşur cüld olmağa İncîl ana

Ehl-i 'ilmün kıldığı bürhân hakkı
Bilmeyüben oldı ruhbânlar şakî

(1790)Ol 'ilmi çün k'iderüz ikrâr ana
Cümle millet eylemez inkâr ana

Zü'l-fekâr hakkıçün kim sendedür
Gün gibi 'âlem anun tâbındadur

Ol 'Alî'ye sensin uş kâyim-makâm
Rub'-ı meskûna bugün oldun imâm

Mustafâ hakkıçün hem yâ 'Alî
Vir emân bize ölmeden yâ velî

Diyübeni eylediler nâleler
Döküben gözleri hûnî-jâleler

(1795)Çünkü gördi bunları şâh-ı cihân
Kalbi şefkat tutdı kahr oldu nihân

Merhamet kıldı bulara ol halîm
Didi her çend kâfir isenüz le'îm

Şâh-ı kevneyn ol Habîbullâh için
Hem dahî 'Îsâ-yı rûhu'llâh için

Zü'l-fekâr hakkıçün kim der-cihân
İbtidâ ol eyledi küfri nihân

Oğlunuzla kızunuzla âzâd olun
Mâlunuzla rızkunuzla şâd olun

(1800)Dilersiz mülk-i İslâm'a gelün
Yidi yıl bî-cizye âsâyiş olun

Seyri sükûn sonra olun cizye-güzâr
'Ömre mühlet virürise rûz-gâr

Ger dilersenüz krala gidünüz
Başınıza geleni 'arz idünüz

Cümlesin âzâd ider ol şâh key
Mürde iken kamusını kıldı hay

Şâd oldu cümle ol şehri diyâr
Yüz yire koyup didiler şehriyâr

(1805)Yüzümüz kara günâhumuz delîm
Görmedük tapun gibi şâh-ı halîm

Fursatını bula idi ger krâl
Milkini yek-ser iderdi pây-mâl

Gün gibi tâbundadurur devletün
Fursatun vü nusretün vü şevketün

Bu cihân turdukça olsun üstüvâr
Saltanat tapunda eylesün karâr

Umaruz kim olavuz milkünde şâd
Sâyen altında hemîşe Belgrâd

(1810)Oldılar şâh-ı cihândan bâ-murâd
Oğlı ile kızı ile cümle şâd

Mülk-i İslâm'a kamu oldu revân
Leşkerisinden meğer ba'z-ı cevân

Göçüben anlar dahî bâ-rızk u mâl
'Azm idüben gitdiler sûy-i krâl

Her biri kim eyledi anlar pesend
Hâneler bünyâd kıldılar bülend

'Adl-i şâh ile hôş-âbâd oldılar
Ni'met ü devlet bulup şâd oldılar

(1815)Bâkı kal'alar kim anda varidi
Başlarına işbu 'âlem taridi

Cümle gelüp buldılar şehden emân
Her biri bir iklîme oldu revân

[30-a]Zabt idüp ol milki şâh-ı kâm-rân
Dönüp oldu dâr-ı milkine revân

SIFAT-I ZEMİSTÂN¹⁸⁵

Burc-i 'akreb k'oldı hûrşîde mekân
Bâğa şeb-hûn eyledi bâd-ı hazân

'Akrebî olup hevâ urdı nefes
Lâle vü gül yirin aldı hâr u has

(1820)'Andelîbün hem-nişîni oldu zâğ
Virdi târâca nesi varise bâğ

Per çeküp çâk itdi zîbâ hil'atin
Urdı ağaçlar yire tâc-ı devletin

¹⁸⁵ Zemistanın/Kış mevsinin betimlenmesi

Âfitâbın tıbkî dehr-i hâleti
Buzlayuben oldu ‘akreb râyeti

Burc-i ‘akrebden çün oldu kavs-gîr
Bu cihânı eyledi o tâc-ı tîr

Halk-ı ‘âlem kıldı kânûna nigâh
Âteşe eylediler andan tebâh

(1825)Her kişi bir genc kıldı ihtiyâr
Bâde vü mahbûbla oldu bahtiyâr

Ger dilersen olmaya ‘ömrün kebâb
Şuglün olsun şem ile dâyim şerâb

Tâze vü hurremdür sanunla vücûd
Mazhar-ı Hak’dur cemâl ile sücûd

“Kâbe Kavseyn”¹⁸⁶ kim ol şehâ-pîr idi
“Kellimînî Yâ Humeyrâ”¹⁸⁷ dir idi

Zâyi’ idüp ‘ömri eyleme telef
Olicak key ân olursın nâ-halef

(1830)Ger dilersen cân u dil bula ferah
Şâfi i mahbûb elinden iç kadeh

Kıble-i ‘uşşâk cemâlindür anun
Gâret ü âşûb kemâlidür anun

Kadr ola lîk ü rûzun rûz-i ‘îd
Ola hicrân günü nev-rûz-i sa’îd

Hôş-safâ eyyâmdur fasl-ı şitâ
‘Ömri zâyi’ eyleyüp dime “metâ?”¹⁸⁸

BEZM-İ ZEMİSTÂN¹⁸⁹

Çünkü dâru’l-milkine irdi şehriyâr
Geçüben tahtında eyledi karâr

(1835)Cümle milkine beşâret kıldılar
‘Îş u şâdiye işâret kıldılar

¹⁸⁶ Ve’n-Necmi Sûresi, 9. Âyet-i Kerîme’den..

¹⁸⁷ “Benimle konuşarak [Âyet-i Kerîme’nin nüzûlüyle yorulan ve “Lî ma’allâh” makâmındaki o hâlin ağırlığından dolayı] beni râhatlat yâ ‘Âişe!” me’âlindeki Hadîs-i Şerîf.

¹⁸⁸ Arabça “Ne zaman?” anlamında soru zarfıdır.

¹⁸⁹ Kış eğlencesi

Feth-i şâhî ile Garb Milk-i Yemen
Zînet oldu irişince tâ ‘Aden

Cümle ‘âlem işidüp şâd oldılar
Sıhhat-i şâh ile âbâd oldılar

Şâdlık eyledi cümle hâss u ‘âm
Şâhid ü şem’ u şerâb u nûş-i câm

Şâh-ı devrân dâhi nûş eyledi câm
Bir serây içinde kim ferşi ruhâm

(1840) Sakfı sandal bir nigâr-istânidi
Sanasın kim bâğla bûsitânidi

Minkal-i zerrîne toldı ‘ûd-i hâm
‘Anber ü misk yakuben devr itdi câm

Bâde-gânun katresidürür muhît
Olmaz bu yir ü gök ana besît

Nûş iderse cur’asın anun le’îm
Ola bir kân-ı kerem kalbi selîm

Şâh önünde yanaridi bir delîl
‘Anber ü misk ü kalembak ol fitîl

(1845) ‘Âliye idi anun deheni hemân
Kim perîler şemmine virürdi cân

Kevkebile hûrlar el bağlamış
Gözleri cân u ciğerler tağlamış

Hıdmet eylerler şehe i’zâzile
Dürlü dürlü şîve ile nâz ile

Kimi sâkî kimi karrâbe-keş
Yüzleri nûrından enverdür güneş

Her birinün zülfi Dâvûdî zırh
Saçları ‘akdî Süleymânî-girh

(1850) İki miskîn tâk bedr itmiş hilâl
Çeşm-i hûnı hûn içer hem-çün zülâl

Hokka-i yâkût pür-lü’lü’ dehen
Mürg-ı dil dâmıdurur çâh-ı dehen

Görmemişler ‘âlem içinde melâl
Bâğ-ı hüsn içinde bulmuşlar kemâl

Çeşm ü gerden hem-çü âhû-yi Hoten
Cân u dil milkine salmışlar fiten

Kadd-i bâlâ her biri bir serv-i nâz
Gamze-kârî her birinün dil-nevâz

(1855)Cümle zerrîn zîver ü zer-beft-i kabâ
Zülflerinden oldı ‘anber bû-hebâ

Tûtiler gibi kamu şîrîn-keâm
Sözlerine sükkeri Mısır’un gulâm

Şâh-ı devrân meclisinde niçe yüz
Ne kulak işitdi ne hûd gördi göz

Mutrib ü meh-peyker ol duhterlerün
Mûsikî-dân ehl-i sâz ahterlerün

Bî-nihâyet ‘akla tahmînî-mecâl
Cümlesi ‘Îsâ-nefes şîrîn-makâl

(1860)Şöyle kim çengî nikîsâ şerm-sâr
Oluben şîrîn ider gevher-nisâr

Her biri bülbül-zebân ü hûş-nidâ
Kalb-i mecrûha irür andan devâ

Çenge dem-sâz itseler âheng-i ‘ûd
Nâr-ı ‘ışk ırgürüridi ‘Arş’a dûd

Cümle ihyâ olayidi ehl-i mevt
Ol nevâlardan eğer işte savt

[30-b]Meclis-i şâha gelüben fevc fevc
Yüzleri şemsi şu’â’ı ura mevc

(1865)Sohbet eylerlerdi kim bu nüh-felek
Germ oluben çerh ururdi heb melek

Bunlara germ olduğunca şîr-i mest
Âfitâb olur sanasın meh-perest

Nûş iderdi la’l-i mey-gündan nebât
Kim bulur âb-ı hayât terkiden hayât

Âl-i ‘Osmân’a bu ‘âdet şâfidür
Her gazelden bir nevâle kâfidür

İşbu vechile sürür sâhib-i zemân
‘Âlemün zevk u safâsın şâd-mân

(1870)Ana dek kim âftâbun yüzi nûr
Bulup itdi delvini hût ile dûr

Cem’ idüben cümle dehr-i kahrını
Virdi terk itdi ‘acûzun mihrini

İntikâl eyleyüben itdi şitâb
Tâ ki şâd oldı hamelde âfitâb

SIFAT-I BEHÂR¹⁹⁰

Çünki yüz gösterdi nevrûz-ı sa’îd
Ol bürûdet oldı ‘âlemden ba’îd

Âftâbun oldı çün brc-i hmel
Şâd oluben gitdi kalbinden emel

(1875)Hurrem itdi ‘âlemi şevkianun
Cûşa getürdi yiri zevkî anun

Nâr-ı ‘ışkî ile germ olup zemîn
Eyledi derdile bir âhu enîn

Toldı âhından anun ‘âlem buhâr
Ebr-i Nîsân olup oldı pür-bihâr

İnüben bârân-ı rahmet der-cihân
Kıldı ihyâ her ne var yirde nihân

Bitürür reyhân u sünbül lâle gül
Pür kılur kandi yine engûre mül

(1880)Giydürüben sebze zîbâ hil’atin
Urdı ağaçlar başa tâc-ı devletin

Açdı sine cevherî-dükkânını
‘Âleme ‘arz itdi nesi vârnı

Döşedi evvel yire sündüs bisât
Üstüne cevher saçup kıldı nişât

¹⁹⁰ Bahar mevsiminin Betimlemesi

Ol neşatı ‘âlemi şâd eyledi
Yeryüzini cennet-âbâd eyledi

Kûh u sahrâ oldu pîrûze-seleb
Cümle eşyâ kıldı matlûbun taleb

(1885)Her budakda rûşen oldu bin çerâğ
Viridi cennetden nişân sahrâ vü bâğ

Giyd gül gül-şende pîrûze ışık
Hançerin sokdı biline yâraşık

Bâğ içinde dikdi zümürüd ‘alem
Yazuben hüküm-i hümâyûnın kalem

Leşker-i ezhârını kıldı taleb
Andan ön kim gonçe zâhir ide leb

Tîg-i bürrânın alup cümle ele
Reng-i hoş-bûyile dergâha gele

(1890)Rûşen oldu çünkü fermânı gülün
Yüz karası ile zâğı sünbülün

Geçüp oturdu zümürüd tahtına
Şâd u handân reng ü bûy ü bahtına

Gül-şenile bâğ u gül-zâr-ı bihişt
Oldı enfâs-ı sabâ ‘anber-sirişt

İrişüben bû-yi rûh-efzâ gülün
Tâze kıldı yine ‘ışkı bülbülün

Yine âh u zârî ile nâleler
Eyleyüben dökdi gözden jâleler

(1895)Yine yâd itdi kadîmî yârını
Yine elhân itdi âh u zârını

Âteş-i ‘ışkile yine câna dâğ
Uruben ‘azm eyledi ber-sûy-i bâğ

Âstân-ı gül-şene urdı yüzün
‘Arz-ı hâl itmekliğe şâhun sözün

Kim neler çekmişdürür hicrânla
Gülden ayru mı vefâ devrânla

Âteş-i hicrân yakuben cânını
Nice hışk itdi tamarda kânını

(1900)Der-zemistân n'oldı hâli bâğile
Ya nice hem-sohbet oldı zâğile

Cem' idüben eyledi bir dâstân
Güle karşı okudı der-bûstân

Çün seher-gâh oldı fettâhı gülün
Oldı bülbül yine meddâhı gülün

**MECLİS-İ SÂHTEN-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN
HULLİDE MÜLKÜ-HÛ DER-BÂĞ¹⁹¹**

Çün şitâ ref' oldı yüz tutdı behâr
Oldı nevrûz ile hoş hurrem nehâr

Kıldı genc ü âteş eyyâmı güzer
Bâğ u sahrâ toldı hân-ı mâ-hazar

(1905)Toprağın her zerresinden bir vücûd
Baş götürüp eyle Hakk'a sücûd

[31-a]Zâhir itdi sibgatullâh'ı nebât
Kuru toprakdan revân âb-ı hayât

Cennet-i 'adn oldı 'âlem ser-be-ser
Nâr-ı 'ışk itdi yine câna eser

Cûşa geldi bu cihânda ne ki vâr
Ger revende vü perende mûr u mâr

Tâlib oldı her biri matlûbına
Vâsıl oldı cümlesi maksûdına

(1910)Toldı 'âlem ser-be-ser 'iş u safâ
Gitdi gamm eyyâmı ref' oldı cefâ

Bu safâyile Sikender-saltanat
Şâh-ı devrân Süleymân-ma'delet

Sohbet-i sahrâya eyledi heves
'Âlemi ihyâ itdi ol 'Îsâ-nefes

¹⁹¹ Allah Saltanatını daim eylesin Sultan Süleyman'ın Bağ'da düzenlediği Meclis

Toldı istikbâle şol denlü melek
Ol makâmı sandı dil bu nüh-felek

Şol kadar cem' oldı gilmân u perî
K'âftâba irdi yüzleri ferî

(1915)Cümle giymişler murassa' tâc-ı zer
Bellerin koçmışlar cevâhirlü kemer

Yüzleri envâr-ı nevrûzî sa'îd
Cümlesinün zülfi kadri savm-ı 'îd

Cebhesinde cümle'nün 'anber-feşân
İki satır olmuş Süleymânî-nişân

Yâhud iki yâ'durur müşgîn hilâl
Kûşe-i çeşm ile dir fikr itme âl

Hûni gözler kan içer hem-çün nebât
İçdüğince cân u dil bulur hayât

(1920)Ruhların Görüp gün oldı şerm-sâr
Nûrın ayaklarına kıldı nisâr

La'l-i tâbî çeşme'-i âb-ı hayât
Kand-i Mısır'ı eylediler bî-nebât

Her birin bir serv-i kadd-i sîm-ten
Gül i ruh üzre benleri şâh-ı Hoten

Cümlesinün tâze 'ömri bâğ-çesi
İbtidâ-yı feth-i güller goncesi

Âstân-ı Hazret'e idüp selâm
Hıdmetiçün şâha cümlesi gulâm

(1925)Bu meleklerle şehen-şâh-ı cevân
'Azm-i gülşen eyleyüben oldı revân

VASF-I BÂĞ-I SULTÂNÎ ¹⁹²

Varidi bir bâğı şâh'un huld-vâr
Savmı kevserdi hevâsı müşg-bâr

Gülşenindi ser-be-ser ol bûstân
Her budakda bülbül okur dâstân

¹⁹² Sultanın Bahçesinin Betimlemesi

Tolhyidi her taraf reyhânile
Tûti şeh-devr-i hôş-elhânile

Merci ahdar seyre urmuş yüzini
'Arş'a çekmiş serv-i 'ar'ar özini

(1930)Her taraf olmuş revân âb-ı hayât
Pür-dırahtân meyve'-i şehd ü nebât

Her mahalde şeh-nişîn nakş-i nigâr
Ortada havz u kenârında câr

Şöyle kim görse anı âb-ı hayât
İreyidi ana zulmetden necât

Yoğidi misl ü nazîri garb u şark
Bâğ-ı firdevs andan olmazidi fark

BEZM-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN DER-BÂĞ¹⁹³

Ol perîlerle Süleymân-ı zemân
Varuben ol bâğı kıldılar mekân

(1935)Gülşen içinde Süleymânî-serîr
Kurulup döşendi üstünde harîr

Şâh-ı devrân oturup kıldı karâr
Toldı gılmânile ol gülşen-kenâr

Kıldı fermân sldılar bezme bisât
Hâzır oldu cümle sâz ehli nişât

Turup eyler şâha gilmân hıdmeti
Matbahîler hâzır itdi ni'meti

Şâh-ı Cem-baht üzre ele aldı câm
Puhte nûş itdi kadehden rûh-ı hâm

(1940)Nûş-i şâhîle perîler cûş ider
Ol sadâtıyla kamu ser-hûş ider

Baş uruben cümle tapu kıldılar
Bağlayup el hıdmetinde turdılar

Sâz ehli oturuben yer yerin
İmtihân eylerleridi birbirin

¹⁹³ Bağ'da Sultan Süleymanın Meclisi/Toplantısı

Geldi ol bezme bir şîrîn-zebân
Pîre-zen şekl-i velî tâze cevân

Tapu idüp bâ-edeb çökdi dizin
Ağzın açup tutdı sultâna yüzün

(1945) Bir şeker-güftâr u hôş-elhân anı
Koçuben meclisde ider nâlân anı

Burdı ol gûşını bâ-‘izz ü nâz
Tâ ki seyr ide Sıfâhân u Hicâz

Şâh-ı devrân medhin âgâz eyleye
Meclisinde nağmeler sâz eyleye

Çün fûrû-dâşt itdi ol yâr-i safâ
Zühre çâk itdi girîbân-ı kabâ

Meclise germ eyledi zârı anun
Yidiğünce zahm o târı anun

(1950) Okudı bu medhi çeng âgâzile
Koçlayuben şâha yüz bin nâzile

GAZEL-HÂN-DEN-İ ÇENGİ¹⁹⁴
Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlün

14

(1) İy Süleymân saltanat-ı cemşîd-râ
V’ey Sikender-heybet ü Yûsuf-likâ

Tahtun a’lâdur felekden vireli
Ebr-i ‘adlün ‘âleme neşv ü nemâ

[31-b] Kapuna yüz turalıdan bu cihân
Halk buldı ser-te-ser evc ü safâ

Hâk-i râhun başa devlet tâcıdur
Ayağun tozıdurur kehl-i cilâ

Görmedi tâbun gibi çerh-ı felek
Bu mümirr devrinde ‘âdil pâd-şâh

(5) Halk-ı ‘âlem mihrine dil bağladı
İşiğinde oldı cümle hâk-i p

¹⁹⁴ Çalgı çalanın Gazeli

Devlet işiğinde hâk eyle özün
Olmak istersen Firâkî kîmyâ

ÂGÂZ-GERDEN-İ ‘ÛD¹⁹⁵
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

15

- (1) Çün fûrû-dâşt itdi çeng-i âhengîn
La'l-gûn itmişdi çengî rengîn

Gayret od'ı yakdı cânın ‘ödinün
Tutuben burdı kulağın ‘ûdnün

Bağrına basuben itdürdi terân
Geldi vecde gûş idüp sâhib-kırân

Çün fûrû-dâşt itdi ‘ôdı ‘ûdile
Toldı meclis âh-ı âteş dûdile

- (5) Koydı kıldan nağmeler kim târîbi
Görmeyüp işitmedi anı yârîbi

Micmer-i gülde yakuben ‘öd-i bâğ
Bû-yi ‘öd ü gül pür oldı kasr u bâğ

Kasr-ı cennet Bâğ-ı firdevsidür ol
Âferîne gayr-i şeh bulmazdı yol

Husrev-i devrân tutuben ‘ûda gûş
Câm-ı la'lile iderdi bâde nûş

Çağırup dir ‘akl yâ ehl-i salâh
Nûş idün cennetde hamr olur mübâh

- (10) Bâde-kevser câm-ı zer sunan melek
Bâğ-ı bihişt içre hâzır her dilek

Bezm-i sultân-ı cihân-ı sâhib-kırân
Sâkı vü karrâbe-keş Kerrûbiyân

İşbu beş gün ‘ömre istersen sebât
Nûş-i cân it cür'a'-i âb-ı hayât

Kim Süleymân-ı zemân eyyâmıdır
Bâde vü ‘îş ü safâ hengâmıdır

¹⁹⁵ Ud Çalmaya Başlamak

Müfti-i ‘aklî idicegün istimâ’
Germ oluben kıldı gül-ruhlar simâ’

- (15) Kâkül ü sünbül perâkende itdiler
Çerhile çerhî ser-âkande itdiler

İtdiler ‘ışkun diyârın ser-te-ser
Kalmadı ‘âşık vücûdından eser

Okudı bu medhi ‘ûdî-sâzile
Nûş idüben câm-ı gülgûn nâzile

GAZEL-HÂN-DEN-İ ‘ÛDÎ¹⁹⁶
Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

16

- (1) Ey Sikender-di dilüñ câm-ı nümâ
Rûşen anda şark u garb arz u semâ

V’ey Süleymân-tahtı saht oldı gulâm
Ayağuna yüz sürer subh u mesâ

Dahl ider firdevse bâğun ezheri
Kılalıdan ‘âlemi ‘anber-hevâ

İlticâ eyler işğün hâss u ‘âm
Der-cihân yok hem-çü bir cây-ı ‘alâ

- (5) Sâye-i ‘adlün cihâna ser-te-ser
Hem-çü Nîsân virdi hûş neşv ü nemâ

Yokdurur devründe bir hûnîn-ciğer
Gayr-i karrâbe kim ide iştikâ

Mefharısın Âl-i ‘Osmân’un temâm
‘Adlile kıldun cihânı pür-safâ

Yidi iklîm fitne-i Ye’cüc’den
Yüz urup kıldı tapuna müttekâ

Dök gözün yaşın **Firâkî** her seher
Hem-çü şebnem cezb ide şems-i duhâ

¹⁹⁶ Ûd Çalanın Gazeli

ŞİKÂYET-İ NÂÛY¹⁹⁷
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

17

- (1) Seyr idübeni Sıfâhân u 'Irâk
Bu milk oldu ana âhir turâk
- Çün fûrû-dâşt itdüğini gördi nây
İnleyüp zârile itdi âh u vây
- Bâde virdi hâlî olup varlığın
Tâ ki devr itdi vücûdî tarlığın
- Âteş-i 'ışk ile germ itdi nefes
Yakuben pâk itdi dilden hâr u has
- (5) Kıldı 'uryân terk idüben pîrehen
Tâ ki yâr urdı dehânına dehen
- Sâye-i Hak oluben feryâd-res
Meclisinde yâr ile oldu hem-nefes
- Zâr u nâlân oluben bir hôş-makâl
Bî-zebân inleyüp eyler 'arz-ı hâl
- Didi iy nev-baht-ı şâh-ı kâm-rân
Dünyada câvîd olgıl şâd-mân
- Tâze vü hurrem vücûdun solmasun
Bâd-ı sarsar bâğına yol bulmasun
- (6) 'Adlinün bûyi ile her subh u şâm
'Âlem olsun ser-be-ser 'anber-meşâm
- Gûş idersen benden iy 'âlem-penâh
Hâlimi 'arz ideyin pür-günâh
- Dürr-i Nîsân tâzeyidi bu vücûd
Cümle neyler bana eylerdi sücûd
- Giymişigüm eğnüme sündüs-'abâ
Tâc-ı ber-ser degül başum kabâ
- (10) Ger-çi neyler dürr-i Nîsân çoğidi
Ol arada benden uzun yoğidi

¹⁹⁷ Ney'in Şikayeti

[32-a]Pâdişâh idüm benüm idi dilek
Buyidî kasdum ki başum tâ felek

İrgüreydüm tâ nîstân-ı zemîn
Ser-be-ser benim olaydı hemîn

Bilmedüm kim yolımı diyü gurûr
Uruben nehb eylemiş dilden sürûr

Gurreyiken âb ü hâk ü câyıma
Gelüben bir şahs el urdı pâyıma

(15) Tîg-i bürrân çeküp ol bed-nihâd
Urdı zahmı bağruma vü oldı şâd

Kesdi evvel ayağımı ol mehâb
Yıkdı beni yüzüm üzre ber-türâb

Hil'atümi çeküben çâk eyledi
Âsmâniken yerüm hâk eyledi

Kesüben başımı toğradı tenüm
Kuruyuben kaçdı gövdemden kanum

Yüreğümü eyledi delik delik
Tutuben bağladı uş bölük bölük

(20) Gurbet içre alubeni gitdi ol
Bilmezüm âhir ne milke ire yol

İnleyüben kılurum uş nâleler
Baş u göz yok turmaz akar jâleler

Tolduğunca yüreğüm nâr-ı hevâ
Halka gelür zârlığum hôş-nevâ

Görmedüm 'âlemde bir rahm ıssı er
Kim terahhum birle kıla bir nazar

Ol zemân kim ihtiyârum vâr idi
Cehl ü gaflet sînem ile yâr idi

(25) Nefsimün sevdâsı eyledüm enîs
Râm idüm ben ana ol idi re'îs

Hakk rızâsın kılmadum bir dem taleb
Fâyide ne şimdi bî-cân bâd-ı seleb

Zâr u nâlân olduğum ‘ibret size
Ger tutarsanız yiter devlet size

Öz fırsatda yarağın iden er
Şiddet eyyâmında olur pîrûz-per

Çerh-ı kec-rev dâyimâ ger-deştedür
Necm-i seyyâre temâmet işdedür

- (30) Anuniçün kim gelen eğlenmeye
Râhat olmaya vü hem dinlenmeye

Gurre olman bencileyin devlete
Beş gün için işbu câh u şevkete

Devletini ger-çi beş gün yâr ider
Lîk sonra bencileyin zâr ider

Sıdkıle Hakk tâ’atine bil’inüz
Bağlayup zikr ile açun dilünüz

Nâye zerre kim bulupdurur vücûd
Lâ şekk eyler cümlesi Hakk’a sücûd

- (35) Nefsünüz sevdâsına olman karîn
Bencileyin olmayasın tâ hazîn

Bulasın Hak’dan murâdile emân
Olasız iki cihânda şâd-mân

SEBEB-İ FETH-İ RODOS¹⁹⁸
Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

18

- (1) Gûş idicek nâydan şâh-ı cihân
İşbu remzi hûş-i cânile nihân

Terk idüben bezmi kıldı ihtiyâr
‘İlm ü hikmet sohbetin ol bahtiyâr

Meclisine cem’ idüp kâmilleri
‘İlm ü hikmet birle ol ‘âmilleri

Olardan kim nedürür pâk-i farz
Râh-ı Hak’da cümle eylen tûl ü ‘arz

¹⁹⁸ Rodos’un fethinin sebebi

- (5) Didiler ‘adl eyle kim ‘âlem temâm
‘Adlile ma’mûr olupdur ve’s-selâm

‘Adlinile halkı dâyim eyle şâd
Cânib-i Hakkdan bulasın tâ murâd

Dilerisen kim riyâset idesin
Zâlime hôr u siyâset idesin

Saltanatda gerçi âyîn çokdurur
Hakk katında bundan akdem yokdurur

‘Âlemi cennet kılıpdur ‘adl-i şâh
Ehl-i zulmi kahrın eyledi tebâh

- (10) Halk-ı ‘âlem oldılar ‘ahdünde şâd
Hakk rızâsın isterisen kıl cihâd

Feth idüp sin anı iy ‘âlem-penâh
K’idemezleridi ecdâdun nigâh

Engürûs’i yığın itdi gark-ı hûn
Görüben Efrenc anı oldı zebûn

Heybetün şîr ü pelengi mûş ider
Ebr-i Kânûn ra’dını hâmûş ider

Lîk vardur bir cihâd ender-i cihân
Olmamışdur döneli heft-âsmân

- (15) Ancılayın bir Sa’âdetlü gazâ
Olmayıser tâ dem-i rûz-i cezâ

Hak rızâsın isteyen kılsun taleb
Devlet-i ‘ukbâya gidicidür sebeb

Feth iden Hakkdan bulıserdür murâd
Her dü-‘âlemde olıser rûhı şâd

MATLA'-I DÂSTÂN¹⁹⁹
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

19

- (1) Gel iy mürğ-ı seher yine kıl âgâz
Nevânı bahr-i evvel birle düz sâz

Bu beş gün 'ömrile çün mühletün var
Dilün depretmeğe hem kudretün var

Ki turmaz devr ider bu köhne-gerdün
Sürer çerha eger dâna vü ger dün

Felek olmadı çün kim kâm-kârun
Cihânda bâri ko git yâd-gârun

- (5) Vücûdun hâk olıcak pâyesinde
Unıdılmayasın şeh sâyesinde

[32-b]Ki dâyim hayrile âbâd olasın
Du'âyile hemîşe şâd olasın

Hikâyet kıl bugün meydân-ı merdân
Kimündür kim olupdur şîr-i Yezdân?

Ferîdün-fer bugün Dahhâk-i mâra
Nice tîg uruben koydı hisâra

Niçe ref' eyledi ehl-i cahîmi
Niçe def' itdi ol nâr-ı hamîmi

- (10) Ser-âgâz it ki şîrân mûş olupdur
Mutî' u tünde vü hâmûş olupdur

İdicek ehl-i hikmet sohbetin Şâh
Rodos ahvâli zikr olundı nâ-gâh

Şeh-i devrânı ki itdiler haber-dâr
Su'âl eyledi andan dürlü esrâr

Sorar ahbârın anun bâ-haberden
Bile evzâ'ın anun bâ-haberden

Didiler iy şehen-şâh-ı yegâne
İrürdün hükmi yerden âsmâne

¹⁹⁹ Hikayenin Girişi

- (15) Bu deryâ içre vardır bir cezîre
K'olupdur ehl-i şirk için hazîre
- Sagâbânî gibi gâyet uludur
Gazab kalbîdürür âteş toludur
- Anı mesken idinmiş ehl-i tuğyân
Pür olmuş ehl-i cezîre me'ârit-kubân
- Beyân-ı Mısr u Rûm u garb-i Efrenc
Salîb ehli vü dâr-ı harb-i Efrenc
- Cihân içinde olmuş adı meşhûr
Rûşen diyü kamû dillerde mezkûr
- (20) Anun bir kûşesin idüp fenâsı
Olmış âhen ü pûlâd esâsı
- Yidi kat burcun olmuş ol besîti
Yidi handek olup anun muhîti
- Yidi başlu sanasın hakkına ejder
Hazer eyler ger anı görse Hayder
- Yutubdur ol nice sü'bân yuvası
Pür olmuş batnı anun mâr-ı 'Îsâ
- Sadâsından ger olur gûşı Ra'dun
Elinden kamçı başdan hûşı Ra'dun
- (25) Girüben od'a yakar berk berkı
Garîk-ı nâr ider o Garb u Şark'ı
- Yidi kat yir gibi muhkem binâsı
Yidi bin yılda olmamış fenâsı
- Dahî her burcınun batnı yidi kat
Yidi bin pâs-bânı gözler evkât
- Konulmuş on kademde ilki rûşen
O zulmet-hâneler anunla rûşen
- Yatur her rûşen içinde bir ejder
Aluben ağzına bir seng-i mermer
- (30) Yidi mîlden idüp darbı kayasın
Yıkar ger ursa Şeddâd'un binâsın

İki tahtânisi şakîle tolmış
Demür gülle vü dîvârlar ser olmış

İki vüstânisi bir darbuzendür
Safâdârî vü gülzâr-ı hazendür

Yedinci yıla evci tüfek-endâz
Ururlar kasd itmeden der-endâz

İki burcı yapılmış bahr içinde
Pür olmış âteşile zehr içinde

(35) Miyânı bunların bahriyle tolmış
Selâsil bağlanup iskele olmış

Kamu küfr ehlinün ol tekyesidür
Ki Şehr-i sencevân'un Mekkesi'dür

Temâmet Milk-i Efrenc'ün emîri
Cevân u pehlevânı vü dilîri

Şikâriçün gelürler anda Türk'e
Temâşâ kılmağa hüsnile kürke

İki yüz kayık vü kalyon u bârça
Uçurmazlar deniz yüzünde serçe

(40) İderler yürüyüben nehb ü gâret
Bu deryâda Müsülmâna cesâret

On on beş bin esîri var Müsülmân
İçinde hıdmet eyler sitt ü gılmân

Yedi yüz yıldan işlenür hisârı
Dükenmez handekınun hâk-sârı

Egerçi ka'rı anun sûra irmiş
Kolalar kulleri hem sûra irmiş

Değül fethi nazar kılmak hatâdur
Kim anı görmemek Hak'dan 'atâdur

(45) 'İmâret kılalıdan ol hisârı
Televvün bulmamışdur hâk-sârı

Ana dest urmamış hiç bir yegâne
Ayak basmamış arzına bigâne

Şehâ ecdâdun eylerlerdi niyyet
Velî korkarlaridi ire eziyyet

Adasına anun bulmadılar yol
Anun fethi deĝüldür ‘akla ma’kûl

Eger ‘âlem-temâşâ leşker olsa
Süleymân nebî dîv-perver olsa

- (50) Anun fethi deĝül insâna kâbil
Rızâ virmez ana insân-ı kâmil

Diyüben kıldılar şâha du’âyı
Du’âyile bile yüz bin senâyı

MÜNÂCÂT Ü DER-HÂB-DÎDEN-İ ECDÂD-I O²⁰⁰
Mefâ’ülün Mefâ’ülün Fe’ülün

20

- (1) [33-a] Felek çün âftâbın saldı garbe
Kamer leşker çeker meydân-ı harbe

Oluben şâh-ı Zeng ile hem-âĝûş
Aluben duhterin kıldı der-âĝûş

Mübârek-bâda geldi cümle ahter
Saçu kim kul getürdi kimi duhter

Şu denlü kındil asıldı semâya
K’irişdi nûr tâ tahte’s-serâ’ya

- (5) Meger ol gence kadrün kadriyidi
Sa’âdet yılı mâhun bedriyidi

Şeh-i devrân ider ‘azm-i şeb-istân
Cemâli ile oldı bâĝu bûstân

Tefekkür bahrine garkîdür gam-nâk
Diler sabrun yakasın ikiye çâk

‘İbâdet-hâne girdi dil-teng
Revân itdi gözinden eşk-i gül-reng

Cenâb-ı Hakk’a sıdkıle niyâzı
İdüben secde vü kıldı nemâzı

²⁰⁰ Onun Dedelerinin Rüyalarındaki Münacatı/Yalvarışı

- (10) Didi iy Kâdir ü Hayy ü Tüvânâ
‘Înâyet reh-ber it bu nâ-tevâna
- Dilerün ol habîbün hürmetiçün
İki ‘âlemde anun ‘izzetiçün
- Yaratdun ön Anı sonra cihân
Zemîn ü âsmân kevn ü mekân
- Dahî şol va’de hakkıçün ki Âdem
Ana ümmet olıser cümle ‘âlem
- Dahî Furkân hakkıçün nûr-ı şevkı
Münevver kılıserdür garb u şarkı
- (15) Dahî şol dîn için kim bahr olıser
Bihârî küfrün ana nehr olıser
- Bu zerre hâkile nîm-katre âba
Nazar kılsan n’ola teşne-serâba
- Ki şevkun âteşiyle nârını hark
İdem bir mevcile anun dârını gark
- Kesüp zünnârı keser idüm salîbi
İçürem ‘âleme götür halîbi
- Ki Rodos fethine bil bağladum uş
Safâ câmı gibi itdür cânuma nûş
- (20) İlâhî feth u nusret vir kuluna
Ki koydum cân u baş uş yoluna
- Eğerçi tolu âteşdür ol abrâc
Bana ol âteşi kıl nûr-ı esrâc
- Ki ol zehri katflüm tiryâk-ı Fârûk
Nitekim zehr-i fersi kılur Fârûk
- Tevekkül tapuna kıldum İlâhî
Za’îfün ola Sin peşt ü penâhı
- Olasın dest-gîrüm işbu yolda
Melek hem-râh idesin sağ u solda
- (25) Zelfîl ü hôr u ‘âciz kılma sin
Bu yolda hiç nâ-çîz kılma sin

Müsahhar kılasın fethini anun
Müyesser kılasın ehlini anun

Bu vechile şu denlü kıldı nâliş
Ki subha dek yaşı görmedi bâliş

Karîb-i subh olıcak uyku gâlib
Olup rûhı olur rûhâne tâlib

Misâl iklîmine yol buldı rûhı
İrişdi rûhına Hakk'un fütûhı

(30) Görür ecdâdını ol nûr-ı Yezdân
Gelürler cümlesi şâdân u handân

Sülara cümle bir fersân-ı hikmet
Garîk itmiş kamusun nûr-ı rahmet

Gelüben cümlesi virdi selâmı
Beşâret birle kıldılar kelâmı

GÜFTÂR-I MEDD-İ HÂB-DÎDEN-İ SULTÂN SÜLEYMÂN ECDÂD-I HÔD HALLEDE'LLÂHÜ SALTANATEHÛ VÛ BEŞÂRET-İ 'OSMÂN GÂZÎ²⁰¹

Didi 'Osmân eyâ rûh-ı 'azîzüm
Sana hakdur dîn-i nûr-ı temîzüm

Cihânun eyledi sâhib-kırânı
Yüri feth it gider dilden gümânı

BEŞÂRET-İ ORHÂN GÂZÎ²⁰²

(35) Didi Orhân eyâ ser-çeşme'-i nûr
Bugün sensin cihânun çeşmine nûr

Senünle buldı 'âlem rûşenâyı
Sa'âdet baht ü devlet-âşnâyı

BEŞÂRET-İ MURÂD HÂN GÂZÎ²⁰³

Bu oldı zikri ol Gâzî Murâd'un
Ciğer-gûşem virüpdür Hak murâdun

²⁰¹ Sultan Süleymanın Allah saltanatını daim etsin kendi dedelerinin rüyasını ve Osman gazinin müjdesini nakli

²⁰² Gazi Orhân'ın Müjdesi

²⁰³ Gazi Murad Han'ın Müjdesi

Cihân âgılını çün eyledün yurt
Sakın kim yimesün koyununu kurt

BEŞÂRET-İ YILDIRIM BÂ-YEZÎD HÂN²⁰⁴

Didi Hân Yıldırım olubeni şâd
Diyâr-ı küfri feth it yüri dilşâd

- (40) Cihâna çün ki ‘adlün ‘âmm olupdur
Murâdun mürği kayd-ı dâm olupdur

BEŞÂRET-İ SULTÂN MUHAMMED HÂN GÂZÎ²⁰⁵

Deridi sultân eyâ nâur-ı İlâhî
Olup sin ehl-i İslâm’un penâhı

Muhammed-âyet ü Hayder-dil oldun
Diyâr-ı küfre zehr-i kâtil oldun

BEŞÂRET-İ SULTÂN MURÂD HÂN²⁰⁶

Didi Sultân Murâd iy meyve-i dil
Yakupdur devletün Rodos’da kindil

Ki yek-reng idisirsın bu düzengi
Mükedder eyleyüp kavm-i Freng’i

BEŞÂRET-İ SULTÂN MUHAMMED HÂN²⁰⁷

- (45) Didi Sultân Muhammed iy dil-fürûz
Şeb-i küfri cemâlün idiser rûz

Hızır hem-râhun vü hem-feyz-i Kuddûs
Yüri Hakkdan müyesser feth-i Rodos

BEŞÂRET-İ SULTÂN BÂYEZÎD HÂN²⁰⁸

[33-b] Didi Hân Bâyezîd iy kâm-rân-baht
Sana Hak’dan virildi tâcile taht

Yüri nusret senündür dâr-ı harbe
Ki sen sultân olursın şark u garbe

²⁰⁴ Yıldırım Bayazıt Han’ın Müjdesi

²⁰⁵ Gazi Sultan Muhammed/Mehmed Han’ın Müjdesi

²⁰⁶ Sultan Murad Han’ın Müjdesi

²⁰⁷ Sultan Muhammed/Mehmed Han’ın Müjdesi

²⁰⁸ Sultan Bayazıt Han’ın Müjdesi

BEŞÂRET-İ SULTÂN SELÎM HÂN²⁰⁹

Didi Sultân Selîm iy kurratü'l-‘ayn
Cihânı ‘adlinile eyledün zeyn

- (50) Uruldı başına şol tâc-ı devlet
K’olıserdür mürîdün cümle millet

ÂVERDEN-İ MİLK-İ TÎG U ESB²¹⁰

Me fâ î lün / Me fâ î lün / Fa û lün

Temâm idince ecdâdı kelâmımı
İrişüp bir melek virdi selâmı

Bir elinde kılıc birinde bir at
Tutar kim rahş anun katında bir şât

Didi kim tut sana virdi Rahmân
Kılıc Hakundurur ol kıldı fermân

Süvâr olgıl bu nusret atına tîz
Yürüyüp leşkerile eylegil hîz

- (55) Cihânda ehl-i küfri ser-nigûn it
Diyâr u deyrini gark-ı hûn it

Sana yâğı olana olma sen il
Oda yak koy savursın hâkini bil

Diyüben virdi tîgı şâh eline
Süvâr eyledi Rahmân düldüline

Görüben anı ecdâdı temâmet
Mübârek-bâd didiler bu kerâmet

Bu esnâda oldı şehen-şâh bîdâr
Görür nûrile tolmuş kasr u dîvâr

- (60) Safâ câmı gibi câmı ferah-nâk
Çeküben eylemiş gam cübbesin çâk

Gözünde cümle ecdâdı musavver
Gönül âyînesi olmuş münevver

²⁰⁹ Sultan Selim Han’ın Müjdesi

²¹⁰ At bin ve Ok kullanmak

Bilür Şeh gördügidür hâb-ı ihlâs
Sa'âdet hâbıdur Hak'dan hassu'l-hâs

Yüz urup yire şükr itdi İlâh'a
Rahîm ü Kâdir ü 'Âlim Şâh'a

Bi-hamdi'llâh didi hakdur bu ru'yet
Rodos fethine itdi Şâh niyyet

MATLA'-I DÂSTÂN²¹¹

(65) Seher çün dikdi sahk şâh-ı gerdûn
Gicenün zîneti oldu diğêr-gûn

Kamer bî-nûr olup virdi talâkı
Şeb-istânından itdi iftirâkı

Çü gördiler ki düşdi hürmetinden
Kevâkib yüz çevirdi hıdmetinden

Çü subhun pehl-vânı kıldı hamle
Sirâcın söndürüp gizlendi cümle

Bu 'âlem zulmet iken künce düşdi
Şer ü şûrı şebün âfrîhte düşdi

(70) Turuben çîn-i seherden şâh-ı devrân
Güneş gibi cihâmı kıldı seyrân

Gelüp oturdu tahta ol cihângîr
Melek tahtına oldu âsmân-gîr

Gelüben seyr öper hâkân-ı 'âlem
İşiğe yüz sürer şâhân-ı 'âlem

Turur dîvân-ı şâhî yidi ferseng
Turanlar cümle şâh u mîr ü ferheng

Yedi bin çavuş almış ele çevgân
Edeb birle düzerler saff-ı bâr-gân

(75) Cihân halkı temâmet oldu hâzır
Şeh'ün fermânına cümle nâzır

Ne hükm eyleyiserdür hâkân-ı 'âlem
Cihân ebdânına ol cân-ı 'âlem

²¹¹ Hikayeye Giriş

Çün irdi sa'îd-i sâ'at vakt-i meymûn
İder sultân fermân-ı hümâyûn

Ki leşker cem' ola der-arz-ı Yûnân
İki yıllık yarâgile şitâbân

İki bin pâre küşte ola hâzır
Oluben cümle şeh emrine nâzır

- (80) Ne milke 'azm iderse şâh-ı devrân
Bular da ideler ol milki seyrân

Şehün hükm-i hümâyûnı cihâne
Yazılup oldu etrâfa revâne

Tuna'dan tâ irince bahr-i Hind'e
Bu cânib dâhi tâ deryâ-yı Sind'e

Temâmet leşkere oldu işâret
İrişüp şâh-ı devrân'dan beşâret

Gazâyiçün yarâgile firâvân
Geldiler hıdmet-i şâha şitâbân

- (85) Şehün varidi bir dâna vezîri
K'olidi 'akl u dâniş ü dil-pezîri

Şecâ'at milkinün ol şeh-süvârı
Za'îf ü nâ-tevânlar gam-güsârı

Firâsetle riyâset şâniyidi
Vezîr-i a'zam illâ sâniyidi

Olur fermân-ı şâh-ı Husrev-i dîn
Rodos'a yürüyüp eyleye akın

Hisâr ide anı yüz bin eriyle
Adasında otura leşkeriyle

- (90) Kesüp azıgın idine anı yurd
Aşan âgû şerâbın eyleye durd

İşâret k'oldı ol kân-ı safâya
Dil-âver şîr-i şâhî Mustafâ'ya

- [34-a] Aluben yüz bin er ol hem-çü Hayder
Yürüdi kılmagıçün feth-i Hayber

Olur Beş yüz gemi ile revâne
Yarag u leşker ü hem bâ-hazâne

Kılur deryâ yüzini tîgı rûşen
Gemiler lâle-zâr u bâğ-ı gül-şen

(95) Yürüdi Rodos'un üstüne ol şîr
Yukaru âsmân deryâyidi zîr

Varuben şevketile kıldı âheng
Çıkuben kâfirile eyledi ceng

Hisâr idüp oturdı hem-çü Sencer
Uruben kâfire tîg ile hançer

Erişince şeh-i devrân u 'âlem
Süleymân-ı cihân sultân-ı Âdem

REVÂNE-ŞODEN-İ SÜLEYMÂN HÂN GÂZÎ BE-SÛY-İ RODOS²¹²

Bu yane şâh-ı devrân müşteri-baht
Güneş tal'at kamer tâc âsmân taht

(100) Müheyyâ kıldı bin beş yüz merâkib
İdüp yüz bin tüfek-endâz râkib

Dahî Yüz bin tîr-endâz-ı zemâne
Süvâr eyleyüben kıldı revâne

Yürüdüp gemileri küşte-bânlar
Pür oldı rû-yi deryâ bâd-bânlar

Döğüldi kûs-i Hâkânî seher-gâh
Cihân toldı tinnâb-ı ceş-i hâr-gâh

Yidi menzil Semendire revâne
Yolidi ordu-yı şeh kâr-vâne

(105) Selâtîn-i cihân çâker-i nikâbın
Tutup şâhun gözedürler nizâmın

Yidi yüz bin dil-âver merd-i meydân
Başı tûp eylemişler tîgı çevgân

Yidi bin ya sol leşker alayın
Aluben düzedirlerdi alayın

²¹² Gazi Süleyman Han'ın Rodos'a doğru Hareket Etmesi

Otuz bin merd elinde tîg u tîşe
Yolu hem-vâr ider ger tâğ u mîşe

Miyân-beste İki bin kırbe sekkâ
Sularlar tozmamağa râh-ı Hakk'â

(110) Bu ta'zîmile şâh-ı İskender-âyîn
Süvâr oldu rikâbını selâtîn

Tutuben hıdmet eylerlerdi şâha
Felekde necm-i sâbit gibi mâha

Yürüdi 'âlemün sâhib-kırânı
Gönülde dûr idüp vehm ü gümânı

'Alemler başı irişdi semâya
Sa'âdet irdi zıllinden hümâyâ

Yürüyüben cihânı tutdı leşker
İder gûşını çerhun kûs anı ger

(115) Dahî her gün sipâhî hûb gâret
Bir iklimden irürdi bî-nihâyet

İrince tâ leb-i deryâyâ sultân
Gelür etrâf-ı 'âlemden şitâbân

İki bin kişi turmuşidi şâhı
Cezîre'ye dökeridi sipâhı

SÜVÂR-ŞODEN-İ PÂDİŞÂH-I DEVRÂN ŞODEN-İ RÛ-Yİ DERYÂ²¹³

Şehün varidi bir perrinde kayık
Ki Nûh'un tahtasındandı hakâyık

Velî anda yoğidi berri anun
Hemân pür-zevrakıdı hıfzı anun

(120) Şeh'ün 'ahdinde buldı taht-ı meymûn
Kerâmet bâki kudret-i hümâyûn

Kaçan deryâ yüzünde itse seyrân
Ana bâd-ı sabâ kalurdu hayrân

Gelüp baş urdu size şâh önünde
Seretân burcu gibi mâh önünde

²¹³ Padîşahın Su üstünde Dolaşan (gemi vs) Şeye Binmesi

Süvâr oldı ana sultân-ı ‘âlem
Hemîşe hâfızı Sübhân-ı ‘âlem

Dönüben oldı dürr-tâba revâne
Yüzün bâd-ı nesîm ol bâd-bâne

(125) Süri hıdmetler eylerdi firâvân
K’irdüre Rodos’a Şâh’ı şitâbân

Olup dört yüz kayık ana hevâ-dâr
Yürüdülerdi ‘akîbince kafâ-dâr

Bin altı yüz Kadırğa çünki Kalyon
Açuben her biri berr-i hümâyûn

Revân olmışlaridi şâh önünce
Süreyyâ tâcı gibi mâh önünce

Bu ta’zîmile şâh-ı kâmrân-baht
Geçüp Rodos’da urdı Husrevî-taht

(130) Çü Kâfir gördi şâhun şevketini
Ki zümürüd celâle vü heybetini

Yüz urdılar varup ulu salîbe
Tezarru’ eylediler ol kelfîbe

Didiler iy bizüm ma’bûdumuz pût
İki ‘âlemde hem maksûdumuz pût

Senün şol ‘âciz ü muhlislarunuz
Yolunda cân virici kullarunuz

‘Înâyet kapusın aç kullaruna
Ki baş viricidür heb yollaruna

(135) Bugün ‘Îsâ bize himmetler itsün
Bu Türk’i def’ idüp minnetler itsün

Mededinden umaruz sencevân’dan
Bizi kurtarasın işbu cevândan

Diyüben çekdiler sancâklarını
Kulleler üstüne bayrâklarını

O Hâc-peykerlerini çânlık üzre
Çıkaruben dikerler yanlık üzre

Hisârun giydürüp lebsin temâmet
Umarlaridi pûtdan isti'ânet

**NAZAR-GERDEN-İ PÂDİŞÂH BE-HİSÂR-I RODOS U NASÎHAT-GERDEN-İ
VEZİRÂN-RÂ²¹⁴**

[34-b]Felek meydânı çün merdânesini
Bulup devr itdi şeb dürdânesini

(141) Eline virdi bir pîrûze çevgân
Yürüyüp üzdi gör zer-i 'abîrân

O tûpun pertevinden işbu 'âlem
Pür olup hâb-ı gafletden hem âdem

Uyanup cûşa geldi kurdile kuş
Yuvasında pusup oturdu baykuş

Nice gehden turup sultân-ı 'âlem
Nazar kıldı huzzâra hân-ı 'âlem

(145) Yidi vâdî görür bî-âb u bî-nem
Yidi kat burcî içi nâr-ı cehennem

Zebânî mecma'ı cümle siyeh-pûş
Sunar bir câm-ı zehri halka bir nûş

Yidi mîlden görünen gam-güsârun
Vücûdın hâk ider mârı hisârun

Uramaz mürğ anun girdinde pervâz
Eger şâhîn ola vü ger-çi şeh-bâz

Yakar nârı vücûdı 'âlemîni
Bulur rûhı sücûdı 'âlemîni

(150) Anı bu vechile çün şâh-ı devrân
Görüben 'akl u cânı oldı hayrân

Mütâle'a kılıcak ol kitâbı
Dönüp ashâbına kıldı hitâbı

Didi ne denlü bu zehr olsa acı
Mizâcına göre ikilir 'ilâcı

²¹⁴ Padişahın Rodos Kalesine Bakışı ve Vezirlerine Nasihati

Yürüyüp eylemen ta'cîlile ceng
Zemânile güneşden la'l olur seng

Te'ennî ehline Hak'dan işâret
Oluben dem-be-dem irür beşâret

(155) Yer altından buna endîş idünüz
Gice gündüz kazuben iş idünüz

İrişdüğünce 'akl u fehm ü idrâk
Tarîk-ı hîlede olun cüst ü çâlâk

Buna zôr ile urmak pençe olmaz
Cehennem âteşi bâzîçe olmaz

Yürüdüp leşkerini şeh Sikender
Vuruben kılmadı ol ceng-i ejder

Oluben 'akl u dâniş âşnâsı
Özini eyledi ejder gazâsı

(160) Şikâr eyledi anı tu'meyile
Dehânın bend idüben lokmayile

Bu vâdî kim yanar nâr-ı sekardur
Acı bir ejder ü mâr-ı sekardur

Bulara tu'me olmaz ejder-i sind
Yıkılmışdur bulardan garb ile hind

Gerekdür bunda sabr u re'y-i rûşen
Kim bu âteş ola gül-zâr u gül-şen

Hisârun bahş ider birden yanını
Virir yine cezîreden pâyını

(165) Virür her birine yüz bin dil-âver
Ki ideler anı hâkile ber-â-ber

İder her birine birini ta'yîn
Ki göre bunların tedbîr ü sa'yin

Virür Kurdoğlı'na bin kişi cengî
Yürüyüp geşt ide sûy-i Freng'i

Ki tâ ki gelmeye âşker hisâra
Mede irişmeye ol hâk-sâra

Hisârun eyleyüp bendini muhkem
Düzetdi k'ola kâfir kör ü ebkem

HİSÂR-I DİĞER BÜNYÂD-GERDEN BE-MUKÂBELE'-İ RODOS²¹⁵

(170) Der-endâz eyleyüp şeh ol yöreyi
Beğendi buluben bir hûş arayı

Buyurdi k'eyleyeler anı âbâd
Uralar anda bir Şâhâne bünyâd

Binâ eyleyeler bir kal'a'-i saht
Şeh' için kasr-ı 'âlî Husrevî-taht

Karâr eyleye Rodos feth olunca
Habîb-i Hak içinde medh olunca

Otuz bin kişi kim işe yarâya
Kazarlar yiri irince serâya

(175) Ururlar bir Süleymânî-binâyı
Cihân turdukça bulmaya fenâyı

Yaparlar üstüne bir şeh-i hurrem
Görüben Rodos anı oldu dirhem

GÜFTÂR-I DER-CENG-İ RODOS²¹⁶

Kulak tut yine gûş eyle hikâyet
Ki râvîler kılur böyle hikâyet

Şeh-i sultân-ı dîn çün dört vezîr'e
Virür yüz bin dil-âver her emîr'e

Sönidirmeğe ol nâr-ı şerârı
Şeh önünden götürmeğe gubârı

(180) Görürler âşkâre varmağ olmaz
Direfşe zôrla muşt urmağ olmaz

Yürüyüp kazdılar etrâfın anun
Sokâkları gibi itdiler hisârun

Çep ü râst eylediler ana yollar
Ki vasfin idemez Lokmânî diller

²¹⁵ Rodsun Karşısındaki Yapılan Başka Hisar

²¹⁶ Rodos Savaşı Hakkında söylemek Bölümü

Çeküben urdılar tûplar hirâsân
Hisârı yıkmağa müşkil ger âsân

Nice tûplar ki pür-tâb itdüği seng
Olurdı eşteri mest yedi deng

(185) Düzer kâfir de bunlara nevâle
İder her tûpa bir tûpın havâle

[35-a] Der-endâz eyleyübeni nihânî
Urur kim hurd olur tûpun dehânî

Sipâha virdiler bin dürlü zahmet
Saçarlar zehriçün bârân-ı rahmet

Görür çün leşker-i şâh işbu tırsı
İderler hûbîn metersî²¹⁷

Düzedürler der-diraht gûndelerden
Metersî tûplara efgendelerden

(190) Yüzine bend iderler nîbe dengîn
Ki def' ide 'adûnun darb-ı sengîn

Bu vechile idüben ana çâre
Ururlar gör âhen ol hisâre

Yıkarlar darbile anun ön hisârın
Bozarlar burclarınun şâh-sârın

İkinci vü üçüncü burcın anun
Yıkarlar Beşinci dürcin anun

Çü nevbet irür altıncı hisâre
Yıkar anı dahî ol seng-i hâre

(195) Görürler yıkıcak darbıyla ânı
Pür olmu iki burcun der-miyânı

Komayalar kim gören sanur gurâbı
Ki râh-ı Mısr'un oldurur türâbı

Ne denlü urdılsa ol hisâra
Eser kılmadı tûp ol hâk-sâra

²¹⁷ Vezin noksândır.

Kamu t pları ol kavm itdi b t l
Görüben leŖker anı oldu ‘ t l

Bu dört ay gice gündüz zahmet   k r
Mu’attal olup oldılar dil-fikâr

(200) Girü baŖladılar tedbîr   rüya
Tevekkül eyleyübeni Hudâ’ya

MECLİS-İ DİĞER²¹⁸

Yine bülbül terennüm kıl nevâlar
Ki birdür baŖum n r  hevâlar

Yine c Ŗ eyle tut g l-Ŗen ken r n
Ki Ŗ yed göre bülbül g l-‘iz r n

Yine ‘aklile r h-ı Hak’da der-k r
Oluben cân u dil eyleme efkâr

İŖitd r Ŗeh Süleymân’un gaz s n
Ki buldı  nunile Hak r z s n

(205) Bu yolda Hâlik ile  Ŗn  ol
D -‘ lemde safâ-y  câvidân bul

Dilersen bulas n Hazret’de ihlâs
Halife kapusunda olas n h s

Yürüyüp baŖına t b it önünde
Ölüm hakdur önünde ger sonunda

Acısız  l m olmaz iŖbu hakdur
Bunun bir harfi câna bin sebakdur

Yürüyüp nice baŖ oynamayas n
D -‘ lemde sa’âdet bulmayas n

(210) Ecel irse mak mun ola cennet
İdesin Hakk’a yüz bin Ŗ kr   minnet

İriŖmezse gaz  itmiŖ olas n
Girü Hakk’un r z s n bulas n

Bulasız Ŗ h-ı devrândan dilekler
İriŖe dürlü lutfile bilekler

²¹⁸ BaŖka Bir Meclis

Sa'âdet bulasın iki cihânda
Safâ-yı câvidân kevn ü mekânda

Görürler kim hisâra yok müdâre
İderler handakun 'umkına çâre

(215) Temâmet leşkere kıldılar irşâd
K'olalar şâh-ı devrândan ferah-şâd

Yürüyüp handakımı pür kılalar
Ki bâtlı ola ol 'âlî kuleler

Hisârun dibine leşker irişe
'Adûyile verişüben alışa

Dahî her birisi on tûp hevâyî
Hisâra dökeler seng-i semâyı

İçini ideler vîrân u ebter
'Azâb ola mı bundan dâhi bed-ter

(220) Nice sabr ola seng-i âsmâne
K'ola her biri kaddi Hinduvâne

Kurur her birisi on tûp hevâyî
Kim ider ra'd-veş nevâyî

Kırar öz ehlin evini temâmet
'Adû-yı dîndür olsunlar melâmet

Kaçan tûp âsmânî eylese yâd
Salîb'e nâkûs eyleridi feryâd

Ya irişüp eyleye def'ini anun
Uzatmadan başını sahv anun

(225) Meded umarlaridi hâr u hasden
Nitekim ye's günü haste mesden

El urdı işe dört yüz bin dil-âver
Giceden tâ eser bulunca hâver

Sabâhî el çekerleridi işden
Ferâgat buluben hâkile taşdan

Şurû' eylediler bir ay selâmet
Ki hem-vâr olur handaklar temâmet

Yürüyüp çekmek için kıldılar âheng
Felekde oldu Behrâm vâleh ü deng

(230) Müheyyâ eylemiş kâfir Freng'i
Yedi bin darbuzen on bin tûfengi

Yüridi leşker-i şeh ol hisâre
Değül pinhân kamusı âşkâre

Bir elden urdı kâfir tûpa nârı
Cihânı yakdı ra'dınun şerârı

Hisâr altına irişince leşker
Şehîd oldu döğölüp bî-kıyâs er

[35-b] Derişdiler hisâra süst ü hayrân
Yağar hem-çün matar kıldılar katrân

(235) Saçarlar koparalar bir nefî ü âteş
Dökerler leşker üzre zift ü âteş

Yakar gâzîleri ol nâr-ı sûzân
Ger dönerler oluben gürîzân

Şular kim oldılar ehl-i sa'âdet
Bulurlar cümlesi anda şehâdet

Aluben fırsatı ol gün Freng'ün
Nazar kıl gör nişâtın hamr u bengün

Niyâz idüp salîb Sen civâne
Sürerler yüzlerin kurî karâne

(240) Didiler iy bizüm kible-nümâmuz
Mesîh âyîni içre reh-nümâmuz

Neden dem-beste oldun şöyle hayrân?
Ki yüz tutdı Muhammed'e bu devrân

Seni 'Îsâ idiserdür melâmet
Kiliseler ucından kim temâmet

Muhammed ümmeti mescidler itdi
Cihândan dîn-i 'Îsâ bitdi gitdi

Koyup Kuds'i utanmadun 'Îsâ'dan
Kumâme gibi a'zam kilisâdan

(245) Kovuldun kalmadı ‘âlemde yerün
Harâb oldu manasdırlarile deyrün

Cihânda komadun İncîl’e hürmet
Cevâbun nedür iy bî-hamiyyet?

Deniz içinde de karşı leşker yok
Ki bûstân içre yeğ senden bir er yok

Çekerüz dîn yolunda biz cefâlar
Sürersin sen kilisade safâlar

Bize ‘Îsâ hakkı eyle ‘inâyet
Bugünkü gibi fırsatla himâyet

(250) Ki düşmenden alavuz intikâmı
Nitekim alalar bizden makâmı

Yürüyüp cümlesini hâk idevüz
Bulardan yeryüzini pâk idevüz

Cihân tolduravuz âvâzelerden
Gele İncîl okı dervâzlerden

Bize yârî idüben himmet eylen
Dahî ‘Îsâ’ya küllî minnet eylen

Değer mi cümle milki alıserler?
Cihân halkını size güldürseler

(255) Diyüben şol kadar kıldılar efgân
Ki dökdi gözler yaş yirine kân

GÜFTÂR-I NAKB-GERDEN-İ LEŞKER-İ İSLÂM-RÂ²¹⁹

Çü Hak’dan olmadı ol günde ruhsat
Hisâra ehl-i İslâm bula fırsat

Tutuben her kişi buldı mekânın
Yine feth itdiler ‘aklun dükkânın

İdüben ‘aklile çok âşnâyî
Ururlar kâr-i Şâh üzre binâyî

²¹⁹ İslam Ordusunun Liderleri/Komutanları Hakkında söylemek Bölümü

Kim itmişdür Belgrâd' da şeh anı
Anunla heybeti tutdı cihânı

(260) Bu re'yi Görüben gün gibi enver
Makâmına toplanur cümle server

Tutupen her biri düşmen gemîni
Kazup yiri gör zîr ü zemîni

Ururlar zôr u pençe hâk-sâra
Ki tâ irişeler 'âlî hisâra

Külüngi urubeni ol binâya
Koparırlar 'ömri bünyâdın fenâya

Pür iderler butûnın cümle dârû
Kim âteşle ola meyli yukâru

(265) Ururlar yolına bünyâd-ı Şeddâd
Koparamaz bir taşın zâv u haddâd

Çıkuben leşkere i'lâm itdiler
Gazâyiçün sefir-i 'âmm itdiler

Ki leşker-i sa'îd hâzır ola baş
Hevâdan yağıcak tokınmaya taş

Çün âteş fârig ola seng-i hâre
Gazâyiçün yürüyeler hisâre

Uralar kâfire tîg-ı cihâdı
Götüreler şer ü şûr u fesâdı

(270) Ganîmet kılalar mâl ü menâlin
Esîr eyleyeler ehl ü 'ayâlin

Kılurlar ehl-i İslâm'a münâdî
Ki yârın 'ukde bulıser güşâdı

MECLİS-İ DİĞER²²⁰

Bu yane dinle kâfirden rivâyet
Nakıbler hâlin anlayup temâmet

Yaparlar içine bir sedd-i Yûnân
Ki şekki yok anun ser-hadd-i Yûnân

²²⁰ Başka Bir Meclis

Bular kim nakbe bünyâd eylediler
Olar hem seddi âbâd eylediler

(275) Mukâbil geldiler bin darbuzen tûş
Bu nakbun her birine mest u bir hûş

Havâle her birine tüfek-endâz
Turur üç bin freng idüp der-endâz

Kazanlar içre kızguru katrân
Müheyyâ neft ü dâr u nâr-ı sûzân

Cehennemdür didi şeh ana tahkîk
İşit ahvâlini vü eyle tasdîk

MECLİS-İ DİĞER²²¹

Gel iy tâlib dilersen vasl-ı Yezdân
Yüri tûp eyle başun işte meydân

[36-a] Gözetgil dîn-i İslâm içre gayret
Yeter kâfir bu yolda sana ‘ibret

(280) Ki bâtil dîn yolına cân u başı
Fidâ idüp dökerler kanlu yaşı

Sana kim dîn-i İslâm oldu âyîn
Habîbullâh gibi server-i Dîn

Niçün cânile baş oynamayasın?
Bu odda yanuben kaynamayasın?

Eger dîn yolına terk idesin cân
Bekâ mülkünde varup olasın hân

(285) Fenâdan bulasın dîrsen fenâsız
Safâ vü zevk u ‘işretler gınâsız

Husûsâ şâh-ı devrân hâzır ola
Senün her cünbüşüne nâzır ola

Eger baş alasın meydân içinde
Seni baş eyleye a’yân içinde

Murâda iresin her dü-cihânda
Sa’âdet bulasın kevn ü mekânda

²²¹ Başka Bir Meclis

Bu bahre yokdurur pâyânla had
Hikâyet kıl ki n'oldı nakbile sed

MECLİS-İ DİĞER²²²

(290) Güneş çün bakdı maşrıktan cihâne
Şeb-i düzû oldı magribe revâne

Cihânı pertevi kıldı münevver
Gönül âyînesini dâhi enver

Seherden turuben şîrân-ı şâhî
Giyerler başlara miğfer külâhı

Yürüyüp baş u cân oynaya merdân
Nitekim oynamışdur şîr-i Yezdân

İki bin pâre keştî bād-bânın
Açuben gözedürlerdi limânın

(295) Olıcak mestûr şîrân-ı İslâm
Salâ idüp kılurlar halka i'lâm

Ki leşker kılmaya ta'cîlile hîz
Ururlar nakbe ol dem âteş-i tîş

Zemîne irdi bir lerze kemâhî
Ki tutdı tebb sanasın kâvu mâhı

Yahûd mahşer olup tâmû dem urdı
Yiri yakup od'unı taşra urdı

Cihânı tutdı âteş u dûdla berk
Sanasın od'a yandı garb ile Şark

(300) Deniz cûş eyleyüp kaynadı dirhem
Temâmet milk-i efrenc oldı derhem

Hisârı götürüben ol mekândan
Hadengî çün rehâ kılsan kemândan

Perâkende kılur sengi cihâna
İrişür suyu yerden âsmâna

Olıcak sâkin âteş-i seng-i bürrân
Hisârun dört yerini şîr-i garrân

²²² Başka Bir Meclis

Görürler âteş uruben sapâna
Yerinden götürüp atmış yabâna

(305) Bu ahvâli göricek leşker-i şâh
İçerü sedden olmadılar âgâh

Yürüdiler hisâra şevketile
Gerü darr u celâl ü şevketile

Girerler ol hisârun yollarından
Giderüp vehm ü havfi dillerinden

Görürler karşuda bir sedd-i ‘âlî
Freng ile pür olmuşdur havâlî

Göricek seddi leşker oldı derhem
Freng âteş urur tûplara dirhem

(310) Ol ordular temâmet ağzın açdı
Dem urup zehrini halk üzre saçdı

Yine ra’d urdı san kamçı sehâba
Ciğerler yanuben döndi kebâba

Yine bârân-ı rahmet yağdı halka
Şehâdet âftâbı toğdı halka

Cinân kapularını açdı rıdvân
Çıkup karşıladılar hûr u gilmân

Şehîdler vâsıl oluben bihişte
Olurlar nûr-ı rahmetle sirişte

(315) Girü döndi Görüp gâzîler anı
Buluben Tamû od’ından emânı

Ne denlü hîle bunlar kıldı kâfî
Cevâbın virübeni Kâfir cüst ü vâfî

Kalurlar ‘âciz ü hayrân u dil-teng
Dökerler gözlerinden eşk-i gül-reng

Yine cem’ oldılar a’yân u erkân
Ururlar giri ‘akla ‘acz-i çevgân

Didiler maslahat nedür n’idelüm?
Ne vechile buna tedbîr idelüm?

(320) Ne yüzden eyleyelüm buna çâre?
Ki fırsat bulına işbu hisâre

Dükendi kalmadı tedbîri ‘aklun
Kemâline irişdi emri naklün

Şeh-i devrân’a ‘arz-ı hâl idelüm
Zemistânile ‘özü-i mâl idelüm

Usanmış ola şâyed kurtulavuz
Bu ma’nâ yorgânıyla örtülevüz

Bu sâzun nağmesine düzüp âheng
Gelür âstân-ı şâha dil-teng

(325) Yüz urup dirler iy hân-ı ‘âlem
Cihân tendür vücûdun cân-ı ‘âlem

[36-b]Rızâ-güster kullara dirlik gerekmez
Tenile cânâ bu birlik gerekmez

Fidâ uş hazretünde cânile bâş
Umaruz himmet-i şâh oldı gözler yaş

Ki tâ feth ola işbu dâr-ı beste
Gamundan cân u dillerdür şikeste

Bunun fethine yok cengile çâre
Gereği vechile dâhi müdâre

(330) Ki tâ bu zehr ola tiryâk-ı ekber
Nitekim dest-i Hayder feth-i Hayber

Eger ruhsat virürse kullara şâh
İdevüz bir niçe söz ‘arz-ı dergâh

Ki sıhhat bula bu müşkil cerâhat
Sipâh u Şâh’a hem irişe râhat

GÜFTÂR-I VEZÎRÂN²²³

İcâzet viridi Şeh kim ideler ‘arz
Mesâlih kim olupdur anlara farz

Didiler iy sa’âdet âftâbı
Cemâlinden bulupdur mâh tâbı

²²³ Vezirler Hakkında söylemek Bölümü

(335) Olaldan bu gazâyâ şâh meşgûl
Mühimmât-ı memâlik kaldı ma'lûl

Gider her gün cihânun mâlü bâcı
Temâmet milk-i dünyânun harâcı

Zemistân dâhi berd düşmendürür saht
Gerekdür anuniçün âlet ü raht

Budurur maslahat iy şâh-ı kişver
Varup tahtunda olasın mukarrar

Safâ vü 'işretünde olasın şâd
Cihânı 'adlün ide hurrem âbâd

(340) Bunı beklemeğe besdür birümüz
Düzevüz şeh-i şâh içre yerümüz

Azığı dükenüp zâdı kesile
Kirişi uzılup yâyı yasıla

Mutî' olup şehe fermân-ber ola
Yüzi üzre yüzer bir çâker ola

Budurur maslahat iy mâh-ı 'âlem
Eğer makbûl iderse şâh-ı 'âlem

CEVÂB-I PÂDİŞÂH²²⁴

Didi şeh bunlara taksîrünüz yok
Çeküpsüz mihnet ü renc ü ta'b çok

(345) Varun âsâyiş olun bu elemden
Ferâgat bulun işbu derd ü gamdan

Benüm oldı bugünden sonra nevbet
Ki tâ feth ola işbu dâr-ı mihnet

Yimezün mâl ü milkün gussasını
Mukadderdür kişi yir hissasını

Ne pervâ mâl-i 'âlem harc olursa
Hisâbı defterüme derc olursa

Hazînemdür benüm milküm temâmet
Tutupdur 'adlümile istikâmet

²²⁴ Padişahın Cevabı

(350) Cihânun halkı cümle kişverümdür
Kime kılsam nazar şîr-i nerümdür

Mücâhid fi sebîli'llâh mestân
Yahûd sermâ vü berf ana gül-istân

Safâ vü zevkunuz kıldunuz yâd
Perî-rûlarla varun olunuz şâd

Felek giydürdi bugün bana cevşen
Nasîb olursa bulam câm-ı gül-şen

Değer mi Hak yolına cânı kurbân
İdem feth ola rûha milk-i rûhân

(355) Cihânda olmayan er ehl-i gayret
Yakar cânını anun nâr-ı hayret

Olur er mâlla cânun kerîmi
Krâl olursa ger anun garîmi

Ne denlü ger za'îf olsa vücûdı
Urur niçe ana itmez sücûdı

Komışum başı uş meydân içinde
Bugün tûp eyleyüp çevgân içinde

Fidâ idenlere câ-yı salâdur
Bu âteş câna deşt-i Kerbelâ'dur

(360) Tekellûf olmasun sizlerde zinhâr
K'olasın havfla bizden dil âzâr

Varun fârig olun nevbet benümdür
Bugünden sonra bu hıdmet benümdür

İşidüp didi leşker bâreke'llâh
Zihî gayret ki virmiş şâha Allâh

**RE'Y-ZEDEN-İ CELÎS-İ HÂSS İBRÂHÎM PÂŞÂ BERENDEN-İ KÛH BE-SER-İ
RODOS²²⁵**

Varidi Şehri-yârun bir gulâmı
K'iderdi mihr u meh ana kelâmı

Sa'âdet bâğınun raht-vânı idi
Melâhat gevherinün kânı idi

(365) Mürebbîsiyidi anun şâh-ı devrân
'Utârid re'yine olurdi hayrân

Kemîne çâkeridi ol kadîmî
Musâhib hem-demi vü hem-nedîmi

Şehen-şâhıla hem-râz olmuşıdi
Ki şeh Mahmûd ol Ayâz olmuşıdi

Halîlu'llâh ile olmuşıdi meşhûr
Güneş-tek virmişıdi 'âleme nûr

Kılurdi hıdmet-i şâhî müretteb
Kelâmı hikmet-i Yûnân idi heb

(370) Cihân ahvâline olmuşıdi nâzır
Mesâ'ilün cevâbınayıdi hâzır

Olupdı dest-gîr-i cümle mazlûm
İderdi zulm ü cevri şâh'a ma'lûm

Bilürdi bir nazarda her kişinün
Salâhıyla fesâdını işinün

Kılurdi tab'ına lâyık 'ilâcı
Ana zehri sunar buna 'ilâcı

[37-a]Yoğıdi bir dahî anun nazîri
Yarardı kim ola şâhun vezîri

(375) Tururdi bağlayup el şâha karşı
Nitekim necm-i sâkıb mâha karşı

Temâm eyleyicek sultân sözünü
Ol âzâde yere urdı yüzünü

²²⁵ Rodos başındaki/önündeki dağı fetheden İbrahim Paşanın Özel Oturumda Görüş ileri sürmesi

Didi bu bendeye olursa fermân
Diyem bir niçe söz ilhâm-ı Rahmân

Çü buldı müşteri ol kân-ı gevher
Dilinden dökdi söz yirine cevher

Didi iy Âfitâb-ı heft-kışver
Bu zulmet oliser nûrunla enver

(380) Bugün Hak'dan Süleymân-ı zemânsın
Kamer Devrinde hem hem sâhib-kırânsın

Nazar-ı Hakkdan dersin Şeh-süvâr'a
Ki tîgun hûnıyla arzı suvâra

Bitüre yeryüzinde derd-i nesrin
Bitüre ehl-i Küfrün cısr ü kesrin

Çü takdun çille vü himmet kemâne
Kimine çâkerün oldu zemâne

Ecelsiz ölüm olmaz bilgil ânı
Çün ire saklaymaz ten bu cânı

(385) Yürüyüp ra'd-vâr ur düşmene bark
Sadânile pür olsun garb ile şark

Kamu müşkil Şeh'e âsân olupdur
Önünde bahr u ber yek-sân olupdur

Mutî'undur bugün devrü zemâne
Tağa emr eylesen olur revâne

Sebeb Hak'dan tayan her kâr-i nâre
Sebebsiz kılmadı âteş âşkâre

Hak'un var hikmetinde sırr-ı nihânî
Buna vâkîf olan tutar cihânı

(390) El urup tağa emr eyle yürüsin
Hisârın ehl-i tугyânun bürüsin

Ki tâ feth ola Şâh'a işbu Hayber
İçinde zıkr ola Allâhü Ekber

Diyüben Şâh'a eyledi du'âyı
Du'âyile bile yüz bin senâyı

REVÂN-GERDEN-İ KÛH-RÂ BER-SER-İ RODOS²²⁶

Anun inhâsına şeh geldi vecde
Yüz uruben Cenâb-ı Hakk'a secde

İdüben Hazret-i Hakk'a niyâzı
'İbâdet eyleyüp kıldı nemâzı

(395) Cenâb-ı Hakkdan irdi şâha i'lâm
Tevekkül eyleyüp okudu in'âm

Buyurdu çekdiler önine berât
Kim ider cümlesi şeh bizi şeh-mât

Süvâr oldu takıp şehler rikâbın
Şeref burcu buluben âftâbın

Yürüyüp ol arayı kıldı seyrân
Felekde kaldı Behrâm ana hayrân

Görür bir kûh irürmiş ebre başın
Döker turmaz zemîne gözi yaşın

(400) Döküldi seng-i hâre hâkidi ol
Temâmet gill ü gışşden pâkidi ol

Göriceğiz anı sultân-ı Îrân
K'olıserdür mutî'i milk-i Tûrân

Dönüben leşkere Şeh kıldı irşâd
Yürüyüp ol tağa el uralar şâd

Melûl olmayalar sa'y ü emekde
Niçe gün tâğ yiyüp işlemekde

Didiler tâğ yürür mi yitmeğile?
Ya anı kazuben atmağile?

(405) Didi siz sebebsiz yürüden Hak
Ki biz mef'ûl ü ol Fa'âl-i Mutlak

Piyâde oluben sultân Süleymân
Eline tîşe alup kıldı fermân

Getürdi işe çün sultân emâmet
Uyuben leşker itdi şeh imâmet

²²⁶ Rodos önündeki Dağa hareketi

Yidi yüz bin dil-âver geldi cûşa
Gelür germ olup ol tâğda hurûşa

Birinden kopdı ol kûh-ı mükerrerem
Görüben leşker anı oldı hurrem

(410) Didiler kudret-i Hakk'dur bu esrâr
Şehe ta'n idüben olduk dil-efkâr

Cihân içinde bu iş oldı nâdir
Kerâmetdür ki virdi şâha Kâdir

Eğerçi bağladı ol sedd-i Ye'cüc
Bu yıkar seddi kim hâk ola Me'cüc

Sürüp getürdiler ol ulu tağı
Sanasın vâridi anun ayağı

Gören hayrân olup kalurdu tana
El ayak bir sebep olmuşdı ana

(415) Sebeb oldı nite mevlâ-yı Kanber
Kopardı bâbını feth oldı Hayber

Eğerçi Hayder itdi ol şikârı
Koparan Hakk idi bâb-ı hisârı

DÎDEN-İ KÂFİRÂN-I KÛH-RÂ²²⁷

Gel iy râvî yine eyle rivâyet
Nice oldı neye irdi hikâyet

[37-b] Gazâ-yı şâh-ı devrân'ı beyân it
Rodos Fethi tarîkını 'ayân it

Kaçan kim yıkdı âteş burclarını
Perâkende idüben durclarını

(420) 'Akîbince yürüdi leşker-i hân
Rızâ-yı Hak'da terk eyleyüben cân

Gazâ-yı ekber ideler hisâra
Dökeler hûn-ı kâfir hâk-sâra

Virürse kâfire kuvvet kemâhı
Sürüp taşra çıkardılar sipâhı

²²⁷ Kafirlerin Dağa Bakışı

Ol esnâda Keşîşler kilisâdan
Beşâretler getürdiler ‘Îsâ’dan

Salîb-i Sen cevân kıldı beşâret
Kim oldı yine ‘Îsâ’dan işâret

(425) Sa’âdet saltanat devlet sizündür
Cihânda fethile nusret sizündür

Haberler gönderün milk-i Frenc’e
Meryem merhem urdı işbu rence

Yürüyüp cümlesi el bir ideler
Bularun def’ine tedbîr ideler

Alalar Rûm u Şâm u Kuds ü Mekke
Uralar akçe vü altûna sikke

Götüreler Muhammed ümmetini
Getürüpyerine dîn gayretini

(430) Çü râhibler kılır böyle rivâyet
İderler şükrü şâdî bî-nihâyet

Salîb önünde varup baş açarlar
Kimi akçe kimi altûn saçarlar

Müzeyyen eyleyübeni bilâdı
İderler dürlü ‘îş u zevk u şâdı

Bular bu hamr hûd-bînlikde şeydâ
Görürler bir ulu tâğ oldı peydâ

Revân olmuş gelürler heybetile
Helâkine hisârun rağbetile

(435) Göricekin kalurlar ana hayrân
Didiler kim Süleymân Şâh-ı devrân

Mutî’ olmuşdurur hem-çün gulâmı
Virür ay ile gün ana selâmı

Yürüdür tâğı durdurur sehâbı
Cihânda kimseden yok inkılâbı

Varuben katına i’lâm iderler
Didi turun keşîşler câm iderler

Didiler niçe câm u niçe turmak
Su başdan aşdı vü cûş itdi ırmak

(440) Keşîşler tâgî olup hükmine fermân
Getürdi üstümüze şeh Süleymân

Revân itmiş netekim yil sehâbı
Ve yâhûd vardurur perr-i 'ıkâbı

İşidicek öz ehli bu makâli
Çıkuben taşra saldılar nihâli

Nazar kılıp görürler bir kara tâğ
Yüreklerine çökdi cümlenün tâğ

Gelevüz hem-çün kazâ-yı âsmânı
Diler tûp u tûfeng andan emânı

(445) Göricekiz anı kıssîs ü ruhbân
Didiler vâh ki yok bu derde dermân

Helâk olıserüz yok dâhi çâre
Ne bize ne hûd bu âhen hisâre

Didiler niçe idelüm nedür hâl?
Ne vechile idelüm hîle vü âl?

Yıkıldı hîle vü mekrün binâsı
Temâm oldı vü irişdi fenâsı

Velî çekmek gerek dîn gayretini
Giderüben dil ü cân hayretini

(450) Cihânda kimse bâkî kalsa olmaz
Hemân esvâs-i 'Îsâ'dur ki ölmez

Öliserüz ön ü eger son²²⁸
Tefâvüt ne ölümde son eger ön

Ziyâret eyleyüben putlarını
Kuşandılar silâh âletlerini

Ulu bâna gelüp ikrâm iderler
Kitâb ahkâmı'nı i'lâm iderler

²²⁸ Vezin noksândır.

Şu denlü kıldılar va'z u nasîhat
Ki itdi cümlesi ölüme rağbet

(455) Yine rağbet kılıp el bir iderler
Ölünce ceng için tedbîr iderler

Hisârun tûpların idüp 'imâret
Düzetdiler tâğa karşı temâmet

Ki şîre pençe ura mûş kâfî
Helâk eyleye darbı kûh-ı kâf'ı

Bu niyyet üzre idüben yarâğı
Turuben gözedürlerdi tâğı

İrişüp kûh ayak basdı hisâra
Tutar kâfir de anı seng-sâra

(460) Atılan taş değildi cümle âhen
Tağa giydirdiler âhen-pirâhen

Şu denlü urdılar ol hûh-sâra
Demirden döndi bir 'âlî-hisâra

Girü dönerdi tokunan prangı
Depelerdi hisâr içre frengi

Sorup kıssîs ü ruhbândan haberler
Yakup büryân iderlerdi ciğerler

EMÂN-HÂSTEN-İ EHL-İ RODOS²²⁹

Bu yana leşker-i şîr-i zemâne
İrürmişler külâhı âsmâne

(465) Otâğ üzre kuruben bin prangı
Hisâr içre kırarlardı frengi

Tüfeng ü mancınık ü tîr-i bârân
Kıyâmet sandı Görüp ehl-i tuğyân

Anun mahv eyleyüben nâr-ı kahrın
Yürüyüp alalar bîrûn-ı şehrün

Kaçuben girdi kâfir iç hisâra
Saçar zehrin yine yümn ü yesâra

²²⁹ Rodos Halkına Özel Eman/ can güvenliği Verilmesi

[38-a]Velâkin şâhun oldı şehri anun
Ziyân itmedi halka zehri anun

(470) Açuben câm-ı mey peymânelerden
Döğerler iç hisârı hânelerden

Birâz mikdârda çeküp zemânı
Zebûn oluben istâdı emânı

Didiler iy Süleymân-ı cihân
Dilâvüz şîr-i merdân-ı zemân

Bu yir kâyim olalı çerh-ı gerdân
Tapun neks gelmeyübdür merd-i meydân

Eger Kâvûs gerçi şeh Ferîdûn
Bu şefre irse olmazlaridi dûn

(475) Ne milkün gibi kimse milke irdi
Ne bahtunı cihânda kimse irdi

Egerçi dilde heb merdânelerdür
Velâkin ekserî efsânelerdür

Şecâ'atle salâbet hem mehâbet
Müsellemdür tapunı ol selâmet

Kılıncun berk-vâr ideli hamle
Kadîmî dînler od'a yandı cümle

Ne Mûsâ dîni kalıser ne 'Îsâ
Ne deyr ü savma'ât ü ne kilîsâ

(480) Bozulup cümle mensûh olıserdür
Muhammed ümmetiyle tolısardur

Felek bâzûsına şîrâne pençe
Çün urdun yidi destünden şikence

Mutî' oldı cihândârân temâmet
Bugün 'âlemde Senüündür emânet

Yüz urduk kapuna iy şâh ı ferruh
Bilürsin şâhle olmaz rû-be-rû ruh

Emânu'llâhu sâhib-i velâyet
Vücûdun 'âleme nûr-ı hidâyet

(485) Bize yol çıkuben zikr itmekiçün
Deri oldukça medhun itmekiçün

Din-i İslâm'ı idemezüz ri'âyet
Şecâ'atde mürîdünüz be-gâyet

Bu tedbîr ü tasarruf kim senün vâr
Müsellem tutdı hükmün yidi seyyâr

'Utârid turalıdan elde hâme
Bunun gibi dahî yazmadı nâme

Ki tîgun kodı 'âlem içre bir âd
Cihân-dârân-ı mâzî olmaya yâd

(490) Okına tâ kıyâmet işbu defter
Safâdan çerh ura eflâk ü ahter

Bu vechile şu denlü âh u efgân
İderler kim terahhum kıldı sultân

Mürüvvet şerârı bil kim er olmaz
Er olmayan cihâna server olmaz

Bağışladı bularun cân ü mâlin
Temâmet cümleñün ehl ü 'ayâlin

Çü kâfir buldılar şâhun emânın
Gönülden sürdüler havfun kemânın

(495) Re'âyâsı Rodos'un cümle düpdüz
Gelüp dergâh-ı Şâh'a sürdüler yüz

Didiler iy cihânun âftâbı
Senündür yâ dilündür Hak kitâbı

Ki bâtlı yokdurur içinde bir harf
Olupdur 'ilmü hikmet üzre bir zarf

Nazar kim tapuna Hak'dan olupdur
Cihân içinde anı kim bulupdur?

Tufeylündür temâmet kûze-i arz
Kılıpdur hıdmetüni câmıma farz

(500) Cihândan ref' ola bu küfrü 'illet
Mutî'un ola heftâd-dü millet

Hele biz bulduk uş ‘adlün safâsın
Umaruz görmeyüz kahrün cefâsın

Bağışladun bizüm çün hilkimüzi
Yine lutf eyleyesin milkümüzi

Ra’iyyet olavuz şâh-ı cihâne
Güzer kıldukça ‘ömrile zemâne

Harâca kesüben şâd idesin
Re’âyâdur diyü âbâd idesin

(505) Yine şefkat idüben şeh sağışlar
Harâcın üç yılın dâhî bağışlar

İder bunlara dürlü lutf u ihsân
Virür cümlesinün milkini yek-sân

Ola her kişi şugli ile sâlik
Oturup öz milkine mâlik

Virür bir niçe küşte ulu bâne
Fulârın aluben ola revâne

Buluben şâh-ı devrândan emânı
Giderdiler dil ü cândan gümânı

(510) Hisârı açuben teslîm iderler
Fülâr u bân çıkup andan giderler

İçinde kim esîridi Müsülmân
İrişdi cümlesine fazl-ı Rahmân

Necât irişüben feth oldı gird-âb
Kamusı teşne-dilken oldı seyr-âb

Kilîsâda görürler sencevânı
Bakırdan düzedilmiş bir kovânı

Mücevvef içi şeytânun yuvâsı
Cehennem yolunun ol reh-nümâsı

(515) El ayak burun u yüz gözle kaşı
Bakırdan dökme hûb-endâmla başı

Dehânı var lisânı yok kelâmı
Niçe eylerdi ‘Îsâ’ya selâmı

İdemez sol farkını sağından
Takıpen ip sürerler ayağından

İkisine bile urup teberler
Sorarlaridi Mer'î'den haberler

Ne yerde zikr oluna İsm-i Rahmân
Turmaz ol arada dîv ü şeytân

(520) Ne denlü kulak urdılar sözine
İşitmeyüp tükürdiler yüzine

Kilfsâsin idüp câmi'-i mu'ayyen
Olur mihrâb u minberle müzeyyen

Bulursın Dîn-i İslâm devletini
Ururlar Mustafâ'nun nevbetini

[38-b] Girüben şeh anda kıldı nemâzı
İdüben Hazret-i Hak'a niyâzı

TEMSİL²³⁰

Rodos-ı tende hevâ-yı nefis pür-dûd
Ki dünyâ lezzetidir ana maksûd

(525) Yapubdurur râh-ı dîn üzre hisârın
Put-ı şehvetle pür idüp diyârın

Olursan ger ana bir zerre mâ'il
Çeküp cebri ider emrine kâ'il

Kul eyler sini ol sanma ki hâce
Virür târâca milkün ucdan uca

Kaçan müflis gide zühd ü 'amelden
Virür ser-mâyeni tûl-i emelden

Rodos esîrine nite ki meydân
Nehârı kârı handak gice zindân

(530) Ne tahsîl itse kişi kûtı oldur
Neyi sevse cihânda pûtı oldur

İder 'isyâmı ile yüzini kîr
Kalur tamu dibinde sa'yini kîr

²³⁰ örnek

Sabî gibi bu gaflet pişinde
Niçe bir yanasın nefis işinde

Gözün aç variken beş gün emânun
Ramak mikdârı îmândan gümânun

Pes oldun nefisle bed-kâr u bed-nâm
Yüz ur rûhun Süleymânına iy hâm

(535) Yürüyüp ol yıka nefsün bârın
Uşarup pûtların ala hisârın

Zebûn ide anı perhîzle ol
Giceler subha dek şehîzle ol

Murâdın virmeyüben eyleye râm
Mutî'-i rûh ola ol kâm u bâ-kâm

İdersen rûhla ger âşnâyî
İki 'âlemde buldun rûşenâyî

Giyüre başına ol tâc-ı devlet
Mürîdün ola cândan cümle millet

(540) Kaçan kim rûhla hem-dem olasın
Tarîkun feth olup bî-gam olasın

Nitekim şeh Süleymân itdi fethi
Okunur Yetmiş iki dilde medhi

Elinde zehr-i mühlik oldu tiryâk
Safâ buldı anunla milk-i âfâk

BEZM-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN DER-ŞEHR-İ RODOS²³¹

Gel iy mutrib düzet sözile sâzun
Şikârı oldu 'ankâ şâh-bâzun

Yine sâkî ele al câm-ı enver
Bu zulmet-hâne-i kulgul münevver

(545) Yed-i kudret çü zulmânî hicâbın
Getürüp'arz ider mihrü âftâbın

Gürîzân olur efrenc-i siyeh-pûş
Gider katrân u kayran eyleyü nûş

²³¹ Sultan Süleyman'ın Rodos şehri Önündeki Toplantısı

Hurûc eyleyübeni şâh-ı hâver
Gicenün zulmetini kıldı enver

Elinde def k'ola kavvâl sultân
'Adû tahtında nerm itdükçe handân

Kılıpen çengini Zühre der-âgûş
Gam encâmı ki eyleye ferâmûş

(550) Kamer tolduruben câm-ı hilâl'i
Gönülde dâr ider jeng-i melâli

Felek bâdiyesini hamr-i şefkatden
Pür olmışıdi çün mâ'-i 'inebden

Nehârı hurrem ü tâli' huçeste
'Adû kahrile mahzûn u şikeste

Müheyyâ şehr-i efrenc taht hâlî
Mübârek gördi şeh bu sûd-fâlî

Süvâr oldu seher şâh-ı cihân-bahş
Girür leşkerle o şehre sürüp rahş

(555) Temâşâ eyler ol şehrün içini
Der ü dîvâr olmuş nakş-ı Çînî

Şu resme şehri itmişlerdi tezyîn
Semâyı nitekim Mâh ile Pervîn

Döşerler yolına zer-beft dîbâ
Şerîfü hûb atlası k'ola zîbâ

Bu âyînile şâh-ı Müşterî-baht
Olurdu şeh-i efrenc içre bir taht

Gelürler hıdmete gılmân bânlar
Münevver çehreler ya reng miyânlar

(560) Şeh'e tapu kılıpen baş açarlar
Güneş yüzine sünbüller saçarlar

Gör Şeh her biri bir serv-i ser-keş
Ki ururlar 'âşıkun cânına âteş

Buyurdu saldılar bezmün bisâtın
Cihânun kılmağa 'iş u nişâtın

Ki şehlik gâh câm u gâh cevşen
Çıkar cevşen çü yüz göstere gül-şen

Bugün gül-şende nûş it câm-ı rûşen
Ki geçdi hayrile eyyâm-ı cevşen

(565) Düzüldi bezm-i sultânî seher-hîz
Nidâ-yı hâtif-i cân der-geh-i ber-hîz

Gerek kim bugündür rûz-ı pîrûz
Ki dil milkinde ola zerrece tûz

Çün itdi şâh-ı devrân bezme âgâz
Çeker bülbül nevâ mutribler âvâz

Kılurlar nağme nev-rûz-ı ‘Acem’den
Nişât u şevk irişüp câm-ı Cem’den

[39-a]Şeker-lebler sığayup sâk-ı enver
Kadeh-i zerrîn içine rûh-perver

(570) Pür idüp sâkî’-i gül-çehreler nâb
Düzerler dûr-ı şehre hem-çü dólâb

Kalem yak ‘ûdla micmerde gerdân
Duhân-ı ‘anber ü misk-bû devrân

Şu denlü ni’met olmuşdı müheyyâ
Ki dil ‘âciz kalup olmadı gûyâ

Cemâlinden gül-istân hîre olmuş
Lebinden âb-ı hayvân şîre olmuş

Hilâl-ebrûlarından mâh zâyil
Siyeh sünbüller olmuş güne hâyil

(575) Gözi âhûsı sayyâd-ı Hoten’dür
Nazar iden dil ü câna fitendür

Kelâm-ı gûş-i câna der-şeh-süvâr
Leb-i la’l cihânadur güher-bâr

Habeşî serverleri kim Rûm’a hândur
Siyeh dildür kamunun kasr-ı cândur

Başında keç-külâh-ı efrenciyâne
Kemer-bendi murassa’ der-miyâne

Miyân-ı nâzikinden mû-yi nâdir
Te'âlâ şânühû ol Hayy ü Kâdir

(580) Ki bir mûyla asmış iki 'âlem
Nazîrin görmemişdür nesl-i Âdem

Boyı bir serv-i ra'nâdur kim eflâk
Görelen çerh urur anı tarab-nâk

Gelüben şâh önünde açdı başın
Cihânun yakdı kuru ile yaşın

Sunup aldı ele bir câm-ı cevher
Pür eyledi anı bâ-rûh-perver

Şeh'e sundı anı i'zâzla ol
Turuben hıdmet eyler nâzla ol

(585) Şarâbı kevser ü sâkî perîdür
Safâsına anun şeh Müşterî'dür

Alup nûş itdi ol âb-ı hayâtı
Lebinden lezzet-i kand ü nebâtı

Şeh'un nûşına mey-gûn lebleri bâl
Elif kadlerini eylediler dâl

Simâ' u raks idüben ol güzeller
Okundı medh-i şâhile gazeller

Sürer bir hafta ol milkün safâsın
Sürüben cân u dilden gam cefâsın

(590) Temâmet leşkerine cümle yeksân
Hazîne feth idüp genc itdi ihsân

Kime mâl ü kimine virdi sancak
Komadı kimse hiç aç u yalınca

Virür ol şehri bir dâna dilfre
Hamîri pâk ü hem 'aklı münîre

Oturup eyleye anda riyâset
İde müfsidlere hükmi-siyâset

Deniz yüzünde eyleye gazâyı
Freng iklimi'ne her dem ezâyı

(595) İdüben câ-yı küfri dâr-ı tevhîd
Münevver eyledi tesbîhu tahmîd

Haberler gitdi etrâfa temâmet
İşidüp tutdı ‘âlem istikâmet

Safâdan cümle âyîn bağladılar
Yakup bağrın ‘adûnun tağladılar

Bir ay şâdlık idüp halk-ı ‘âlem
Ferah-şâd oldı gamdan cümle âdem

Geçüp deryâyı ol şâh-ı cihân-bahş
İrişdi taht-gâha sürüben rahş

(600) Cemâlî âftâbı rûşen idi
Serây u kasru dârı gül-şen idi

‘Adâlet hem-demi ihsân nedîmi
SA’ÂDET oluben yâr-ı kadîmi

Oturuben cihânı kıldı âbâd
Safâ vü ‘işrete eyledi bünyâd

İTTİFÂK-GERDEN-İ KÂFİRÂN BE-CENG-İ SULTÂNÎ²³²

Rodos fethin kim itdi şeh Süleymân
Münevver kıldı anı nûr-ı îmân

Fülârıyile anun ol bânî
Buluben Şâh-ı devrândan emânı

(605) Niyâz eyleyübeni şîr-i cenge
Çıkuben gitdiler milk-i freng

Fülârûbân Frengistân’a irdi
Yanar od sanki nây-istâna girdi

Temâmet milk-i efrenc-i tılısmı
Olaydı cümlesinün ism ü resmî

Bozuldı mühr gitdi elden hâtem
Firengistân temâmet tutdı mâtem

Didiler kalmadı dirlik n’idelüm?
Baş alup dâhi ne milke gidelüm?

²³² Sultânı Savaşına karşı Kafirlerin Birleşmesi

- (610) Yürüyüben temâmet yanlarına
Gulüvv-i ‘âmm iderler hânlarına
- Didiler yok mı gayret kanı ‘ibret?
Ki sizden yeğdürür gayretlü ‘avret
- ‘Îsâ’ dan şerminüz yok Portakâl’ dan
Utanun bâri ol ‘âlî-hisâldan
- Niçe yıl bağlamış küfrile kîne
Müsülmânlar’ı kul itmiş kulına
- Cihânun nısfını tutdı temâmet
Virüp ‘Îsâ dînine istikâmet
- (615) Tolaşup rub’-ı meskûnun burûnın
Muhît’un râh idübeni derûnın
- Varup deryâ-yı Hindistân’a girdi
Ten-i mürde sanasın câna irdi
- Aluben Hürmüz’i girdi hisâra
İder şimdi Müsülmânı Nesârâ
- [39-b] Temâmet sâhil-i Hind’i vü Sind’i
Yapuben kal’aları milk idindi
- Budur kasdı ki dîn için dürişe
‘Îsâ irgürse Cidde’ye irişe
- (620) Müsülmân’un yıka ol Mekkesi’ni
Götüre yeryüzinden sikkesini
- Bize himmet meğer andan irişe
Nesârâ milleti kim gele işe
- Müsülmânlara idevüz imtihânı
Kilîsâlar tola günlük duhânı
- Nesârâ’ya siz olalı bânlar
Yıkulup od’a yandı hân mânlar
- Yürüyüp niçe el bir itmeyesiz
Diniçün sa’y ü tedbîr itmeyesiz
- (625) Dün anı vü bugün bunı vü yarın
Aliserler bu milkün cümle varın

Eğer yoğise sizün gayretünüz
Bu dîn içinde câh u şevketünüz

Bizi konuz ki ehlünüz alavuz
Yüz üzre Portakâl-bân'a varavuz

Ana 'arz idevüz ahvâlümüzi
Kıluz kurbân önünde cânumuzı

Yürüyüben ide ol gayret-i dîn
Ki 'Îsâ dîni bula sine în

(630) Diyüben eylediler âh u efgân
Dökülüp gözlerinden bahr-i Yûnân

Didiler bunlara ol ulu bânlar
Ki gerçeksüz yıkıldı hân mânlar

Bu işün tedbîri nedür görelüm
Varup din Pâpa'ya yüzler sürelüm

Ki rencîdedür ol dâhî bulardan
Kese kurtula başımız mûlârdan

Rızâ virürsevüz Türk'ün sözine
Niçe bakısaruz 'Îsâ yüzine?

(635) Derilüp cümle 'ahdi berk idelüm
Diniçün cân u başı terk idelüm

Eğer kılursa bize yâri 'Îsâ
Yine ma'mûr ola deyr ü kilîsâ

Bize mühlet virün üç yıl dürişüz
Krâl Rîn Pâpa'yile el virişüz

Oluben kamu cümle Nasârâ
Yüriyüp Türk'i koyavuz hisâra

Karadan yürimekdür buna çâre
Deniz yüzinde olunmaz müdâre

(640) İki bin gemi yokdur cümle bizde
Alaman Venedik Ceneviz'de

Kim on bin vardur kalyon u kâyk
Bugün Türk'de ki fevt itmez dekâyk

Niyâz eylen varun siz sencevâna
Yüz urun hem salîb-i kâm-râna

Ki himmet eyleyeler dîn-i ‘Îsâ
Müzeyyen ola dirile kilîsâ

Rodos Bân’ı didi anlara kim hey
Salîbi sen cevândan yeğdürür mey

(645) İçüben Türk’e viresüz harâcı
Gözünüzden dökünce yaşlar acı

Salîb önünde şol denlü yüzümüz
Yere sürün ki kör oldu gözümüz

Hem âhir gözümüzle gördük ânı
Takıp ip sürdiler sen cevânı

Salîb ile ana urup teberler
Sorarlaridi ‘Îsâ’dan haberler

Kulak anun bir dem sözine
İşitmeyüp tükürdiler yüzine

(650) İkinin de eylediler pâre pâre
İdemediler özlerine çâre

Görince Türk’i olarun cânı gider
Bize nitdiyise size de anı ider

Ki yokdur çâre bilünüz bulardan
Çıkarun başunuzu bu yulardan

Eğer cem’ ola cümle milk-i Efrenc
Döküp harc eyleyeler mâlile genc

Verilse cümle âheng eylemeğe
Yürüyüp şîrle ceng eylemeğe

(655) Kaçan şîr-i cihân kim na’ra ura
Zemîne pençe urubeni tura

Bularda olmayiser istikâmet
O gün oliser anlara kıyâmet

Tulû’ eyleyicek hûrşîd-i hâver
Nücûmı Görüp idün bana yâver

Bu şîri kılman ecdâdına nisbet
Yüzün görmemeği bilün ganîmet

Değüldür pençesinde fil anun mûş
Hitâ vü Hind ü Sind'i kıldı hâmûş

(660) Mutî'idür bugün Îrân u Tûrân
Yok anun leşkerine hadd ü pâyân

Ayakda olmamak isterse hûr
Süleymân'a selâm itmek gerek mûr

Bu 'âlem var olalıdan 'ademden
Binâ urulalı arza kademden

Rodos gibi hisâr olmuş değüldür
Bu fethi kimseler kılmış değüldür

Eğer Niko vü Kayser ger Sikender
Buna lâyıık kamusı çâker-i der

(665) Hikâyet çok velî dânyâyılandur
Biri gerçek ise yüzi yalandur

Bu şâhun şevketi gün gibi rûşen
Ber ü bahri pür itdi tîg u cevşen

[40-a] Gerçi 'isyân iden öz cânına ider
Elinden mâl ü milki cümle gider

Îtâ'at eyleyiserüz ehl-i devlet
Bulısar 'izz ü câh u milk ü şevket

İşidicek bunu ol ulu bânlar
Gazabdan oldu cümle kahramânlar

(670) Didiler sen berî oldun 'Îsâ'dan
Anunçün kovuldun kilîsâdan

Senünle bizde dâhî birlik olmaz
Frengistân'da sana dirlik olmaz

Yüri git aramaızda turmagıl hîç
Sözün işitmeyelüm ir eger geç

Bu yerden lutf idüp götür tabânı
Dilersin ki olavuz Türk'ün çobanı

Diyüben kodılar anı aradan
Habîr olmaya leşker mâ-cerâdan

(675) Kişiyeye acı gelür ger-çi hak söz
Kabûl eylemeyendür anı haksuz

İdüben birbiriyle ‘ahd ü peymân
Kılıp ‘Îsâ’ya vü İncîl’e îmân

Düzüp ilçi krâl-ı Engürûs’e
Kızıl Elmâ’ya vü hem milk-i Rûs’a

Keşîşler gönderüp i’lâm iderler
Cevâhir mâl ü genc in’âm iderler

Yürüyüp terk ideler baş u cânı
Alalar Türk elinden sencevânı

(680) Krâl’un sancağı Hâç-peyker ola
Kamu serverlere ser-leşker ola

Temâmet emrine münkâd olalar
‘Îsâ’dan nusret irüp şâd olalar

Alup zabt eyleyeler milk-i Rûm’ı
Geçüben Şâm’a ideler hücûmı

Yürüyüp Kuds’e dek pervâz ideler
Kamâme kapusını bâz ideler

Kılalar kapusın anun murassa’
Zer ü sîmile için hem mülemma’

(685) Cihâna resm ideler dîn-i Nestûr
Girü ta’mîr ola deyr ü manastûr

Bu vechile idüben re’y ü tedbîr
Arada zikr olunmaz emr-i takdîr

İder üç yıla va’de olur hebbân
Ki cem’ ola temâmet ceyš-i tugyân

İdeler Engürûs ilini mecma’
Ki ref’ ide Salîb’ün yüzi makna’

Beşâret oldı cümle dâr-ı kahra
Nasârâ Kavmi buldı diyü behre

(690) Re'âyâ viridi cümle nısf-ı mâlın
 Ki bula dînleri girü kemâln
 Şuna irdi ki oraki ikile
 Karılar bile satdı iplikile
 Salıb'den rahmet umup derc itdiler
 At u yarâğa virüp harc itdiler
 Sipâh irişmeyüp bu fikr-i hâma
 Nefir-i 'âmm iderler hâss u 'âma
 Yasağ eyledi bâblara Ulu Bân
 Ki olmaya bu leşker içre 'uryân

(695) At u âdem ola cümle cebe-pûş
 Belinde gürde gürz ü nîze ber-dûş
 İdeler üç yıla dek bu yarâğı
 Yüriyeler işidicek yasâğı
 Bu vechile yarâkda cümle kâfir
 İşidüp şâha irdi hazz-ı vâfir

VEZİR-İ A'ZAM-I SÂHTEN İBRÂHİM PÂŞÂ DÂME RİF'ATÜHÜ²³³

Yine sultân-ı devrân şâh-ı İslâm
 Diler kim ide lutfun 'âleme 'âm
 Yürüde leşker-i 'adli cihâna
 Çeng-mûşe idemeye behâne
 (700) Zemîni bir vechile kıla âbâd
 Zemânında cihân halkı ola şâd
 Bula erkân-ı devletü'l-yakînı
 Der-i dergâh-ı hâkân revnakını
 Çü dâru'l-milki'ne irdi hümâyûn
 Diledi kim ide 'adlini efzûn
 Gazâ idüp rızâ-yı Hakk'ı buldı
 Cihânî heybeti gün gibi toldı
 Re'âyâ râhatiçün kıldı endîş
 Za'îf ü nâ-tevân olmaya dil-rîş

²³³ Güçlü veziri âzam İbrahim Paşa'nın yüceliğinin devamı

(705) Ola ‘ahdinde râhat cümle millet
Gidüp ref’ ola zulm ü cevr ü ‘illet

Tefekkür birle key kıldı firâset
Kim ide zâlimîne cevr ü siyâset

Sonucu buldı ol dâna gulâmın
Ki Rodos’da işitmişdi kelâmın

Cevânü tâze vü ef’âli puhte
Münâsib-tab’idi ikbâlü bahte

Se’âdet tâcını Hak ber-ser itmiş
Kıbâ-yı devleti hem-zer yaratmış

(710) Keremde Hâtem ü hikmetde Lokmân
Münâsib anı buldı şâh-ı devrân

Vezîr-i a’zam idindi özine
Âsaf hayrânidi şîrîn sözine

Görür şeh anda ‘akl u dîn ü firâset
Ana teslîm ider hükm-i siyâset

Kıl aklıkile insân eşref olmaz
Dahî hem çoklıkile hakkı bulmaz

Eger olaydı kılda kerâmet
Keçi olmazdı rüsvây u melâmet

(715) Diyânet hulk u ‘adl insâf u şefkat
Bununladur Cenâb-ı Hak’da rif’at

Diraht kim tâze ola berg ü bârı
Ne mürr u reng ü sükker-i âb-dârı

[40-b]Pir olıcak komazlar bâğda ânı
Yerine nasb iderler bir fidânı

Cihâna cümle gelüp gitmededür
Yiğit bitmede vü pîr yitmededür

Pir olan olsa tünd ü tîz gazab-nâk
Firâsetsiz girîbân eylese çâk

(720) Hevâ-yı nefsi ile hem-ser olsa
Şerâb şemna’ u şâhid pür-zer olsa

Cevân kim ‘ilm ü hükm olsa nevâsı
Vekâr u meskenet-tab’ı hevâsı

Bu vechile olan çoban koyunun
Yedürür kurda oynarken oyunun

Yaraşur ana ki hıdmet kılmağa pîr
Ki bu gülşendürür ol hâr-ı dil-gîr

VEZİR-İ SÂNÎ MUSTAFÂ PÂŞÂ DÂME ‘İZZÜ-HÛ²³⁴

Vezîr-i Sâni ol hayrile mevsûf
Habîbullâh adıyla adı ma’rûf

(725) Aristo-menzilet Yûnân-hikmet
Bugün erkân içinde ehl-i devlet

Derûnı mahzen-i kânûn-i ‘Osmân
Lisânı matla’-ı hükm-i Süleymân

Emîn-kâr-dân-ı ehl-i emânet
Sehâvetle ‘adâlet hem diyânet

Anun kaddine biçilmiş kabâdur
Tarîk-ı Hak’dadur ehl-i ‘abâdur

VEZİR-İ SÂLİS AYÂS PÂŞÂ DÂME ‘İZZÜ-HÛ²³⁵

Vezîr-i Sâlis ol memlûk-i ihlâs
Der-i dergâh-ı Hâkân’da hassu’l-hâs

(730) Firâset birle Bokrât-ı zemândur
Riyâset birle Cemşîd-i cihândur

Rezimde Rüstem anun zîr-desti
Der-i şehde idüpdür nîst ü hesti

Takıpen çille-i hıdmet-i kemâne
Firâz okını irürmiş nişâne

²³⁴ İkinci vezir Mustafa Paşa’nın yüceliğinin devamı

²³⁵ Üçüncü vezir Ayas Paşa’nın yüceliğinin devamı

MESNEVÎ
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

21

- (1) Havâdis-i cihândan gördi âgâh
Buları ihtiyâr itdi şehen-şâh
- Çü şehden buldı bunlar 'izz ü rif' at
Götürdiler cihândan dürlü bid'at
- Ra'iiyetlere kıldılar himâyet
Dükendi kalmadı cevr ü şikâyet
- Bularunla münevver oldı erkân
Cihâna saçdı cevher feth olup kân
- (5) Yasâğ eylediler bâ-'adl ü hikmet
Kim âhûya iderdi şîr hizmet
- Cihân bir vechile tutdı karârı
Koyunun oldı kuzu ihvân u yârı
- Baş açup el götürüp cümle millet
Cenâb-ı Hakk'a iderler şükr ü minnet
- Ki devr itdükçe devrânı zemânun
Vezîri olalı şâh-ı cihânun
- Süleymân bin Dâvûd'a çün Âsaf
Vezîr oldı vü bağlandı dîve saf
- (10) Bular kim oldı erkân-ı cihân-dâr
Kimine çâker oldı çerh-ı gaddâr
- Melek gılmânile dîvânın âyîn
İderler hûrla pür şeh serâyın
- Tururlar tapuda dîvler bâ-Nerîmân
Nazar eyleyemez gül-i Süleymân
- Sikender birinün zabtında 'âciz
Süleymân kapusunda cümle nâ-çîz
- Mutî' olup kamu fermân-ber olmuş
Der-i dergâh-ı şâha çâker olmuş

- (15) Sürerler yüzlerin ol âstâne
Sa'âdet matla'ma döstâne

BEZM-İ SULTÂN SÜLEYMÂN²³⁶

Bu hizmetle oluben dil-pezîri
Şeh-i devrân'un oldılar vezîri

Bulara teslîm idüp âstânı
Özi tutdı kenâr-ı gül-istânı

Dayim çekmişdi kâfirden elemler
Ki vasf itmez anı diller kalemler

Mükâfâtiçün itdi berk-bünyâd
Rızâ-yı Hak'da olmuşıdi dilşâd

BEZM-İ ZEMİSTÂN²³⁷

- (20) Çü dârü'l-milk'e irdi kâmrân-baht
Ele aldı oturup câm-ı der-taht

Cihânun zahmetin çekmişdi hayli
Safâ vü 'işrete olmuşıdi meyli

Zarîf ashâbile mahbûb u dil-bend
Elinde câm önünde sahn-ı gül-kand

Yine cem' oldı ol ra'nâ güzeller
Yine idildi ol ra'nâ gazeller

Şitâ eyyâmıyidi rûz-i Kânûn
Yanuben 'ûd feryâd itdi kânûn

- (25) Bükülmiş bili çengün çerh elinden
Bu bî-rahm u sitem-ger ferruh elinden

Göricek meclis-i şehde özini
Safâ-yı cânla çökdi dizini

Tutup yüz şehriyâr-ı kâmrâne
Okur medhile nakşı bâ-terâne

²³⁶ Sultan Süleyman meclisi

²³⁷ Kış meclisi-eğlencesi

GAZEL
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

22

- (1) Tulû' itdi yine hûrşîd-i enver
Zemîn ü âsmân oldu münevver
- [41-a]Yüz uruben sa'âdet kapusunda
Turur hıdmetde Hâkân u Sikender
- Visâl eyyâmı irüp leyl-i hicri
Cihândan kıldı ma'dûm u mükedder
- Yakaldan nâr-ı kahrın 'öd-ı küfri
Cihân eknâfını kıldı mu'anber
- (5) Yürüyüp şevketile iy cihângîr
Kopardun bâb-ı küfri hem-çü Hayder
- Şeh-i sâhib-kırân devr-i kamerde
Tapundur 'âleme iy sa'd-i ahter
- Se'âdet hıdmetünde 'abd-i mukbil
Önünce nusret ana bende-perver
- Yürü feth it cihânun şark u garbın
K'olup sin şâh-ı mansûr u muzaffer
- Kabûl itsen n'ola iy Husrev-i dîn?
Fîrâkî ki ola kapunda çâker

MESNEVÎ
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

23

- (1) İdicek nağmesini çeng-i hoş-bâd
Hemân-dem 'ûd u kânûn itdi şâd
- Ki yakmışlaridi hicrân elinden
Bu kec-rev çerh-ı bî-emân elinden
- Kaluben künc-i gamda ekme ü lâl
Tegayyür-hâlidî evtârile bâl

Çü buldılar safâ-yı bezm-i şâh'ı
Gidermeğe gönülden gird-i râhı

- (5) İderler nağme evtâr eyleyüp râst
Nevâlar ki Hüseyinî vü gehî râst

Okurlar dürlü medhile gazeller
Simâ' u raks ider garrâ güzeller

GAZEL

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

24

- (1) Yine baht-ı se'âdet oldu bî-dâr
Bu şâh-ı tûba 'ömr oldu per-bâr

Cihân milki cinân oldu ser-â-ser
Rabî'un açılıbdı verdü ezhâr

Yidi kişver temâmet emrüne râm
Harîf'ün yok cihân içinde deyyâr

İcâzetsiz per açsa nesr-i tâ'ir
İrdi şeh-bâz-ı kahrun urur ezfâr

- (5) Kabûliyyet murâd idüp tapundan
Kapuna yüz urupdur cümle ser-dâr

Bir od saldı nâr-ı küfre tîgun
Yakup komayıser ne deyr ü ne dâr

Oliser mescid ü mihrâb u minber
Elünde cümle dâru'l-milki küffâr

Garîb ü nâ-tevâna dest-gîr ol
Diğer-gûn olmadan bu çerh-ı gaddâr

Firâkî devletün kindîline şâh
İdiser gam yime gün gibi envâr

MESNEVÎ
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

25

- (1) Okur çün 'ûd bunı sâdıkâne
İrür çengîye hâlet 'âşıkâne
- Terennüm nağmesiyle oldu nâlân
Safâ-yı cânla Dâvûdî elhân
- İdüben kıldı çengile nevâlar
Pür oldu başlara nârî hevâlar
- Bedîhe geldi bu çengî dilinden
İdüp yüz nağme çengün her kılından

GAZEL
Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

26

- (1) Ol âftâb-ı devlet dâyim münevver olsun
Şol tîg-ı dest kudret-i Hak'dan muzaffer olsun
- Lutfile dâyim Allâh kılsun nazar tapuna
'Ömr-i 'adû hemîşe vîrân u ebter olsun
- İy şâh-ı heft-kişver zôrile dest-i cûdun
Hayder-sıfat cihânda fettâh-ı Hayber olsun
- Oldı yine müşerref tapunla taht u dîvân
Başunda tâc-ı şâhî dâyim mukarrar olsun
- (5) 'Adl ü emânunla 'âlem münevver oldu
Dâyim bu taht u dergâh şâhîle ola hemser²³⁸
- Devr eylesün güneş-tek bezmünde câm-ı enver
Micmerde od'a yanan 'ûdile 'anber olsun
- Tutmuşdurur firâkî gurbetde savm-ı cûdun
Bir katre cur'an ana sun 'îd-i ekber olsun

²³⁸Bu mısra yanlış yazılmış. Doğrusu, vezin icâbı "Dâyim bu taht u dergâh şâhîle hemser oldu" şeklinde olmalı.

MESNEVÎ
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

27

- (1) Çü çengün nağmesin güneş itdi 'ûdî
Yakup gayret odı çerha irdi 'ôdî

Kulakların burup dûr itdi hâbın
Ki vire nağme-i çengün cevâbın

Düzüp kânûnla nağme-i Hicâzî
Muhakkak bu değül k'ola mecâzî

Bedîhî geldi dilden bu nazîre
Du'â bu bendeden şâh u vezîre

GAZEL
Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

28

- (1) Burc-i şerefde necmün gün gibi enver olsun
Evc-i felekde tahtun nûrile perver olsun

İtdün gazâ-yı ekber yıkup diyâr-ı küfri
Fethün hemîşe hem-çü ebvâb-ı Hayber olsun

Şevketle ceş-i şâhî Hind ü Hitâ'ya irsün
Ser-leşkerün sipâha Dârâ Sikender olsun

- [41-b]Bulsun şeref tapunla eyvân u tâk-ı Kısra
Bâşunda tâc-ı devlet destünde sâgar olsun

- (5) Kıldı cihânı hurrem ebr-i nîsân 'îd-i ekber
Kahrun 'adû bilini bükdi ko çenber olsun

Destünde Zü'l-fekâr'un ur ehl-i şirke
Feth it yûri refikun yanunca Hayder olsun

Bulurdı taht u devlet 'âlemde cebbâr u şevket
Bir kez disen firâkî kapunda Kanber olsun

MESNEVÎ
Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

29

- (1) Çü 'ûdî eyledi Dâvûdi elhân
İşidüp nây anı oldu nâlân
- Müyesser oldu ana rûz-ı vuslat
Sa'âdetle açıldı bâb-ı devlet
- Safâdan germ oluben gün gibi def
Harâret birle urdı yüzine kef
- İrişüp makdem-i şehden ferahlar
Nişât u şâd u ref' oldu terahlar
- (5) Yürürdi câm-ı Cem der-bezm-i sultân
İrişdi rûha râh u derde dermân
- Tutuben 'ûd çengile istikâmet
Kopardı câna nây u def kıyâmet
- Okınur medh-i şâhile gazeller
Girüben raks urur ra'nâ güzeller
- Arada lîk bir gülçehre şîrîn
Ne şîrîn cân virdi ana Şîrîn
- Boyı mevzûn u nâzik gül budâğı
Hayât-ı câvidân la'lîn tudâğı
- (10) Şeb-i yeldâda bedr olmuş kamer-yüz
Hıtâ âhûların sayd idici göz
- Dil ü cân "Kâbe Kavseyn"²³⁹ ine kurbân
Züleyhâ'yile Belkîs ana fermân
- Yüzinün nûrı vü kaşları yâyı
Günü germ ü hilâl eyledi ay'ı
- Lebi la'l ü dehâmı gonçe-perver
Kamu şîrîn anun katında mürr-ver

²³⁹ Ve'n-Necmi Sûresi, 9. Âyet-i Kerîme'den.

Saçı kılı gibi bârîk miyânı
Perîşân zülfi itdi bu cihânı

- (15) Kamer hûrşîdle anun bendesidür
Ayağına düşer efgendesidür

Zarîf ü dil-nüvâz u şûh-ı cân-bâz
Ayakdan başa dek gamze vü nâz

Tutuben çeng ü ‘ûdile istikâmet
Kopardı cân-ı ‘uşşâka kıyâmet

Şeh-i devrân müferrih nûş iderdi
Gehî ahbâr-ı mâzî gûş iderdi

Gehî ‘ışk-ı bütân idüp şeh’i kayd
Ki âhû-yı Hoten eylerdi şeh sayd

- (20) Gehî Dâvûdi elhân istimâ’ı
Temâşâ eyleridi geh sema’ı

Şitânun işbu vechile safâsın
Sürer mâhbûb u câmile cefâsın

Ki tâ yüz gösterince rûz-ı pîrûz
Rabî ile bile eyyâm-ı Nevrûz

MATLA’-I DÂSTÂN²⁴⁰

Yine bülbül kıl terennüm nevâlar
Nesîm olsun nevânile hevâlar

Ciğerden ebr-i Nîsân çeşmi kıl pür
Buhârâ arzile hem-çün sadef dür

- (25) Arıt berk urdı eyle jâle ile
Yanup ra’d ile bile nâle ile

Zemîne dök gözün âb-ı hayâtın
Ki ide ihyâ yerün mürde nebâtın

Şitâ yakup cihânı kıldı kül-han
Demünden yine olsun tâze gül-şen

Rızâ Hakk’un velî hıdmet senündür
Kadem bas hayr mukaddem makdemündür

²⁴⁰ Destanın girişi / başlaması

Hemân-dem urdı fermân-ı İlâhî
Konuldu başlara devlet külâhı

- (30) Zemîne sâye saldı ebr-i Nîsân
Cihânı ra'd u berkile hirâsân

İdüp kıldı sebîl âb-ı hayâtı
Bitürdi kara toprakdan nebâtı

Günün kadri giceden oldu efsûn
Güneş okuyup urdı yire efsûn

Hayât irişüben 'azm-i remîme
Sücûd eylediler Hayu Kadîm'e

Götürüp başların Rabb'e sûy-i Allâh
Didiler yok tapundan gayri Allâh

- (35) İrişdi yine rahmânî melekler
Yine feyz oldu vildânî bilekler

Çıkarup giydi şîr-i ahdar libâsın
Kışun kâkûm kürkile 'abâsın

Yine eşcâr-ı 'âlem giydi hulle
Revân itdi gözi yaşını kulle

Gülistân toldı yine güllerile
Reyâhîn sûsen ü sünbüllerile

Yine bülbül figânın bîşe kıldı
Kadîmî yârini endîşe kıldı

- (40) Şehen-şâh-ı cihân der-sûy-i gül-şen
Revân oluben itdi bâğı rûşen

Yanınca hem-demi vü hem-nedîmi
Vezîr-i a'zam ol yâr-i kadîmi

Melek gılmân perîler hıdmetünde
Turur cümle makâm-ı hürmetünde

Yine nermü nişât âgâz iderler
Nevâ'da çeng-i berbat-sâz iderler

Dem-i câm ü zemân-i lu'b-i meydân
Güneş töp u Hilâl olurdu çevgân

(45) Şikâriçün gehî per-vâz iderler
Huzûr-ı şâh'î çün geh nâz iderler

Sürerken bu cihânun 'îş u şâdın
Safâ-yı 'işretinde dil-i murâdın

Freng ahvâlini zikr eylediler
Hatardan Ka'be'î fikr eylediler

[42-a]Buyurdı Şeh bulun bir merd-i dânâ
Cihân ahvâline ol ola bînâ

Cihânun bile ol şark ile garbın
Dahî her iklimün ceysin ü harbın

(50) Dahî görmüş ola çok taht u dergâh
Her işden ola anun kalbi âgâh

Su'âlûme ola anun cevâbı
Hatâsız işidem andan savâbı

Temâmet Rûm u Şâm'ı taradılar
Tefahhus eyleyüben aradılar

Bulurlar bir seyâhat ehli merdi
Ki var kalbinde her iklim gerd'i

Getürürler anı Şâh-ı cihâne
Mutî' u bende emrine zemâne

(55) Su'âl eyledi andan hazret-i şâh
Freng'e kangı deryâdan varur râh

Ki yol buldı varup deryâ-yı Hind'e
El urdı Hürmüz'e vü Hind ü Sind'e

Ne denlü zabt idüpdür ol diyârı
Dahî ne yerde yapmışdur hisârı

Temâmet söyle şerhın işideyüm
Münâsib ana göre iş ideyüm

CEVÂB²⁴¹

Didi iy şehriyâr-ı kâm-rân-baht
Cihân çâker tapuna âsmân taht

²⁴¹ Cevap

- (60) Mutî'undur bugün Îrân u Tûrân
 Diyâr-ı küfri kahrûn kıldı vîrân
- Diyâr-ı Hind'e râhı Portekâl'un
 Muhîtiledürür ol senghisârûn
- Tolanup peşt-i garb Zengibâr'ı
 Varuben Kamra'da yaptı hisârı
- Muhît içre cezîre pür-nevâle
 Habeş berri dürür ana havâle
- Toludur Zengî'yile ol cezîre
 Cehennem gibi bir oddan hazîre
- (65) Anun toprağundur ekserî zer
 Sa'âdet anunile buldı ol har
- Otuz kâfir ile bir ulu geberi
 Kodı cem' itmek için anda teberi
- Çü geçe Kamer'i yoludur sifâle
 Ki Mugtaş berridür ana havâle
- Muhît içre cezîre lîk uludur
 Temâmet Magtaş'iyile toludur
- Pes andan dahl iderler bahr-i Hind'e
 Yemen bahrine hem deryâ-yı Sind'e
- (70) Küçî'de yaptı ol evvel binâyı
 Ki buldı anunile rûşenâyı
- Pes andan sonra yaptı Kâliner'de
 Makâmın eyledi Hener'de
- Üçünci köke'de yaptı hisârı
 Deken milkidürür yok şehriyârı
- 'Adel Hân benderüdürür ol âda
 Cihânda hâyin irmeye murâda
- Rodos gibi yapıldı ol cezîre
 Mahall virmez 'Adel Hân dü-zîre
- (75) Pes andan varuben Hürmüz'de bünyâd
 Uruben kal'a-i saht itdi âbâd

Değül dâru'l-emân beytü'l-hazendür
Hisârı üç tabak pür-darbuzendür

İçinde kodılar üç yüz filori
Müsülmânlar zebûn yok gam-güsârı

Biri de Sâmirî'nün benderidür
Büberle zenzebîlün ol yeridür

Bu altı kal'ayile bahr-i Hind'i
Temâmet zabt idüben milk idindi

(80) Gücerât iline dahl idemedi
Özine uyduruben yidemedi

Kimiler kim Mekke'de iderler hayrı
Ol iklîmden gelür yok dâhi gayrı

Kalanı munkatı' oldı temâmet
Denize çıkana kopar kıyâmet

Gelüp üç kerre kasd-ı Mekke itdi
İrişmeyüp dönüben girü gitdi

Habeş sâlârına viribidi ruhbân
Kim ol dâhî nasârâ ehl-i tuğyân

(85) Teberrük tuhfe vü elvân u ecnâs
Hediye bile gönderdi o hannâs

Didi ger benimile yâr olasın
'İsâ dîninde berhûrdâr olasın

Yemen iklîmi'ni milk-i Hicâz'ı
Hak-ı 'İsâ için değül mecâzî

Aluben zabt ideyin senüniçün
İdersin sen de bir iş benümiçün

Musavva' nâm vardur bir cezîre
Nasârâ kavmi pür içi hazîre

(90) Eger görür isen bu re'yi ma'kûl
Kabûl eylerisen ben bende'i kûl

Vatan idineyüm ger yâd idersen
Ta'âm-ı ni'metile şâd idersen

Buradan Cidde'ye her gâh u bî-gâh
El ırgürmeğe vardurur bana râh

İşidicek Habeş işbu hitâbı
Kabûl itmeyüben virdi cevâbı

Dönüben tutdı andan râh-ı şî yûbâd
Varup ol milke dâhî kopdı feryâd

GÜFTÂR-I ENDER-İ AHVÂL-İ FRENG BE-REFTEN-İ ŞÜYÛBÂD²⁴²

(95) Pes andan 'azm idüben milk-i Sîn'e
Varup urdı Minâ iskelesine

[42-b]Malâka ismi hurrem şehri anun
Karanfil sünbül olur zühri anun

Yapuben bender üzre kal'a 'âlî
Anun oldı temâmet ol havâlî

Dönüben vardı andan şehri Nâv'a
Evâ İklîmi vü hem milk-i Câva

Kamunun benderini eyledi bend
Biribirine cümle kıldı pey-vend

(100) İner ol aradan diyü mahalle
Cüdâdur işbu yerden ol mahall'e

Yigirmi dört bin adadur hisâbı
Cekî vü Habbusî Behmen kitâbı

Dahî Rahmânî kılmış bunı tasdik
Kitâbında cümle idüben tahkîk

Temâmet berr ü bahre 'ilmi irmiş
Kitâb itmiş 'adın Rahmânî virmiş

Sefer kılan gemiler sağ u sola
Anunile varurlar zaferi bula

(105) Cihânun berr ü bahrin derc idüpdür
Hatâsız 'ilm-i hikmet harc idüpdür

Freng anunla buldı toğrı râhı
Varur dört ayda Hind'e yok tebâhı

²⁴² Frenk ahvali içinde yayılan –her tarafa dağılan- söz

Cezîreler ki var diyu mahallde
Mutî'-i Portekâl'dur bu mahallde

On iki bini insânile ma'mûr
Olupdur ekserînün suyu yağmûr

On iki binidür bî-âb u bî-nem
Yaraşur anlara dirsene cehennem

(110) Velâkin ekserînün hâkîdür zerdür
Değül yakan ki der-genc-i kemerdür

Olar kim bu yere hem-sâyelerdür
Şerâb u ni'mete pür-mâyelerdür

Şular kim zulmetile oldı hayrân
Zebânîdür sanasın yiri nîrân

Cezîreler ki Hind'edür havâle
Karanfil rokka sünbül dürlü lâle

Bihîşt enfâsı gibi hoş- nefesdür
Hümâ vü tûtî anda bî-kafesdür

(115) Bulardan birisinin adı Heylân
Birinün dâhî olmuş ismi Seylân

Kim anda olur ol kûh-i Serendîl
Mu'allak sanasın bir sebz-i kindîl

Hübût-ı Âdem'e ol mesken olmuş
İki yüz yıl bir ayak üzre turmuş

Dü-çeşmi çeşmesinden hûn idüp kût
Yere döşendürür rummânî yâkût

Gözi yaşı bitürmüş dârçını
Ki Hakk bağışlamış anun suçını

(120) Yapubdur anda dâhî kal'a-i saht
Tutupdur yüz ana ikbâlî baht

Köge mesken hazînesi küçidür
Ki Hind-istân'un ol öte ucıdur

Güz eyyâmında beş pârça Freng'den
Bizâ'a getirür her dürlü rengden

Kış içinde hem olurlar revâne
Giderler Portekâl'a bâ-hazâne

Kaçan Kamar'a varurlar sofrasengin
Döküben sofrasiderler teber dengin

(125) Varurlar altı ayda pür-emâret
Selâmet kim biri de olmaz hasâret

Her üç yılda yeniler Kurbatan'ın
Konar kim tuta ol yerde vatanın

Budur ahvâli şâhâ Portekâl'un
Sahîhîdür hılâfî yok makâlun

SU'ÂL-İ PÂD-ŞÂH BE-TEDBÎR-İ DEF'-İ FRENG²⁴³

İşidicek bunı ol şâh-ı devrân
Didi söyle nedür bu derde dermân?

Ne vechile gerekdür buna tedbîr?
Ki ref' ola aradan hâr-ı dil-gîr

(130) Didi iy yiryüzünün âftâbı
Şeb-i zulmetde 'âlemmâh-tâbı

Bu fethe râh-ı Cidde nâ-münâsib
Galat kılmış hisâbında muhâsib

Eger Bâğdâd olursa şehriyârun
Olur Hürmüz ü Sind cümle diyârun

O dem fermân iderse emr-i sultân
Kayıklar yağlana der-vasat-ı buldân

Kemâh'da döküle ağaç Furât'a
Furât ilete anı tâ kurb-i Şât'a

(135) Gacar milki yakîn hem bî-nihâyet
Ağaç dülger ü âhen be-gâyet

Değül muhtâc eşter ne hîd âta
Su iletür cümlesin âb-ı Furât'a

Oluben zâd-ı leşker -bâ-hazâne
Furâtıla ola cümle revâne

²⁴³ Frengin def'i için alınacak tedbire dair padişahın sorusu

İner Basra'ya der-milk-i 'Ammân
Temâmet feth ola Bahreyn ü Nu'mân

Yedi gün Basra'dan bâdile Hürmüz
Sipâha geşt oluben göstere yüz

(140) Haleb'den elli gün ola nihâyet
Varalar Hürmüz'e sağ u selâmet

Kaçan Bahreyn'e ire leşker-i şâh
Hisârın koyuben kâfir tuta râh

Cihânda yokdur anun gibi bender
Ana mâlik olan olur Sikender

Sekernün eşrefi her yıl mufassal
Hazîneye virür Hürmüz mükemmel

Dahî hem muttesıldur milk-i Sind'e
Varur beş günde Sind'den arz-ı Hind'e

(145) Adı dîv ibtidâsı milk-i Hind'ün
Hem anda âhir olur haddi Sind'ün

[43-a]Ki Gücerât-zemîn ki o bender
Bugün şâhı anun Sultân Sikender

Küğe'ye dâhî hem beş gündürür râh
Eger himmet kılurise şehen-şâh

Makâmıdur bugün ol Kurbatân'un
O dîn düşmânınun ol pür-hatânun

Diyâr-ı rûm'a diyü Cidde-süvâdur
Velî Bağdâd ara yerde belâdur

SU'ÂL-İ PÂDİŞÂH EZ-AHVÂL-İ SELÂTÎN-İ HİND²⁴⁴

(150) Pes didi şeh iy merd-i seyyâh
Seyâhatden bugün bulasın iflâh

Hikâyet kıl bize şâhân-ı Hind'i
Müsûlmân Kâfir ü Ongân-ı Sind'i

Kamunun ceş ü câh u şevketini
Gir ü ferr ü celâl ü milketini

²⁴⁴ Hind sultanlarının ahvali hakkında padişahın sorusu

Rivâyet eyle biri bir cümlesini
Mesâff u darb u zôr u helmesin

Didi iy Pâdişâh-ı heft-kışver
Kapunda çâkeründür cümle server

(155) Halîfesi tapun rû-yi zemînün
Oturmuş tâ Yemen mîr ü emînün

‘Adâlet birle milki gül-şen itdün
Yakuben dâr-ı küfri kül-han itdün

Sa’âdet saltanat çâker kapunda
Kamusı kulluğa lâyık tapunda

Kapunda yokdur İbrâhîm vücûdı
Ki cümle Hind’i ma’mûr itdi cûdı

VASF-I PÂD-ŞÂH-I DELLÎ SULTÂN İBRÂHÎM²⁴⁵

Diyâr-ı Dellî’de iy şâh-ı a’zam
Sikenderoğlu dirler bir mu’azzam

(160) Şehen-şeh var ki şehler çâkeridür
Kamu yüz urduğı anun der’idür

Anun ecdâdı ekmiş tohm-i îmân
Diyâr-ı Hind’e komışlar Müsülmân

Temâmet milk-i Kışmîr ü Buhârâ
Revân hükmi kamu şehir ü diyârâ

On iki peşte irmiş saltanatda
Sikender-kadr olupdur ma’deletde

Hanefiyye mezhebi sünnî Müsülmân
Temâmet mezhebidür anun Evagmân

(165) Diyârınun harâbı yok bir ariş
Komaz yayına kimse anda kîriş

On iki ay temâm sahrâ-nişîn Ol
Göçüpkonmada yaz u kışın Ol

Vezîri vardur anun dört dil-âver
Ki her birisidür bir milke server

²⁴⁵ Sultan Deli İbrahim Paşa’nın vasfı

Ki var her birinün yüz bin süvârî
Şeh'ün her birisidür nâm-dârî

Özi on bin süvârile şeb ü rûz
Safâ vü 'işretindedür dil-fîrûz

(170) On iki bin kulu var cümlesi ner
Celî-pûlâd çepîni nakş-ı bâ-zer

Temâmet pâd-şehler bendesidür
Önünde baş kor efgendesidür

Kulu oğlânları ecdâdunun heb
Kamusı gûş-i irâde oldurur leb

Velâkin birisinün bendesidür
Egerçi ceddünün per-verdesidür

VASF-I SULTÂN 'ALÂ'Ü'D-DÎN-İ FÎRÛZ ŞÂH²⁴⁶

O'dur sultân 'Alâ'ü'd-dîn-i Fîrûz
Şeb-i Bengâle'i kılmışdurur rûz

(175) Sikender-saltanatdur Husrevî-der
Neseb-i berrledürür evlâd-ı Hayder

Tokuz peştdür o dâhî milke hândur
Yidi yüz bin süvârile 'ayândur

Anun ecdâdı feth itmiş temâmet
Ol iklîmi ki tutmuş istikâmet

VASF-I İSKENDER HÂN²⁴⁷

Biri Sultân-ı İskender zemândur
Ki Gücerât-emîn andan emândur

Sekiz peştdür irişmiş saltanatda
Sehâ vü fazl u cûd u ma'deletde

(180) Muzaffer olmalıdurur ol dil-âver
Olupdur âtası tahtına server

Ol iklîme hem anlar ehl-i îmân
Sürüben kâfiri itmişler Müsülmân

²⁴⁶ Sultan Alaaddin Fîruz Şâh'ın vasfı

²⁴⁷ İskender Han'ın vasfı

İki yüz bin süvâr üç bin fili var
Mısır milki gibi ma'mûr ili var

Binâ vü yiri temâmet hûb u hurrem
İdemedi Freng anlara derhem

Gemiler kim gelür Cidde'ye ma'lûm
Anundur gayri oldı cümle ma'dûm

(185) Tapundan sonra iy sultân-ı İslâm
Anundur Mekke'de cûdile in'âm

VASF-I SULTÂN MAHMÛD ŞÂH-I LÎK-BAHŞ²⁴⁸

Degen milkine sürmiş biri de rahş
Adı meşhûr-ı 'âlem şâh-ı lik-bahş

Bu dâhî yidi peştdür saltanatda
Degen milkine cûd u ma'deletde

Yedi kulını milke hânlar itmiş
Ne hânlar her birin sultânlar itmiş

Ri'âyet eylemiş umup vefâyı
Vefâ yirine kılmışlar cefâyı

(190) Hıyânet kılıp itmişler şehi rabt
Temâmet leşkerin vü milkini zabt

'Adel Hân ile tutup istikâmet
Ru-gerdân eylemiş şehre temâmet

Şehi mağlûb idüp habs eylemişler
Şeref burcın ana nahs eylemişler

[43-b]Yidi kısm eyleyüp milkin temâmet
Tutar her biri birisinde ikâmet

Hudâvend Hân u Deryâ Hânı destûr
Dil-âver Hân u 'Âdil Hânı meşhûr

(195) Nizâmü'l-mülk ü Kutbu'l-mülk olup yâr
Biribiriyle kamu sultân-ı ağyâr

Okurlar hutbe(y)i sultân adına
Ururlar sikke(y)i hem hân adına

²⁴⁸ Sultan Mahmud Şâh'a sunulan kadehin vasfı

Velî sultân serâyında giriftâr
Müvekkel bin kişi rûz u şeb-i târ

Bu vechile düzüben sihr u efsûn
Olupdur cümleñün bahtı diger-gûn

Freng almış kamu benderlerini
Gidermiş yüzlerinden ferlerini

(200) Temâm milk-i Degen vîrân u ebter
Musîbet ola mı bundan da bed-ter?

VASF-I PÂD-ŞÂH-I MİNDÛ SULTÂN MAHMÛD ŞÂH²⁴⁹

Biri de milk-i Mindû'dedürür hân
Anun da adı Şeh Mahmûd Sultân

Bu dâhî altı peşte milk-i fermân
İdüp kılmışlar ehlini Müsülmân

VASF-I AHVÂL-İ FÎRÛZ ŞÂH-I SİNDÎ²⁵⁰

Beşincisi idi Fîrûz-i Sindî
Dilerdi zabt ide ol milk-i Hind'i

Ecel pençe idüp çıkdı aradan
Harâb oldu diyârı mâ-cerâdan

(205) Gehî Hind'i tutar Sind'i ger Ergân
Kılur ehli anun feryâd u efgân

VASF-I RÂYÂN-İ HİNDÛSTÂN²⁵¹

Yine dâr-ı milk-i Hind'de üç olur ây
Bu üçden aşığa üç hurde deh-pây

Biri Gücerât ü Dellî der-miyândur
Bu ilde hem-cân-ı Gürcistân'dur

Birisi Sâmirî'dür kim Malîbâr
Anun hükminedürür her ne kim var

Kelekût şehridürür tahtı anun
Freng'den ser-nigûndur bahtı anun

²⁴⁹ Mind Şâh'ı padişah Sultan Mahmud Şâh'ın vasfi

²⁵⁰ Sind Şâh'ı Firuzun ahvalinin vasfi

²⁵¹ Hindistan bayraklarının vasfi

(210) Velî ‘ahd eyleyüpdür ol ili Allâh
Kaçan kim vara Hind’e leşker-i şâh

Dîn-i İslâm’a eyleye murâ’at
Müsülmân oluben ide itâ’at

Üçüncisi bularun zâykîne
Ki Hindüstân’un oldı öte uci

Bularda hutbe dâyim nâm-ı Şeh’dür
Ra’iyyet müslim ü kâfir sipehdür

VASF-I RÂYÂN-I BÜZÜRG²⁵²

Ol üç kim uludurur kimdür anlar?
Ki Hind’ün nısfına hâkimdür anlar

(215) Biri rây-i Teleng’dür küfr-esâsî
Ki yokdur milkünün hadd ü kıyâsı

İkincisi olarun Ūriyâ’dur
Velî lâıyk-ı nefı ü bûriyâdur

Temâmet leşkeridür fil-süvâre
Yıkar ger uğrasa âhen-dîvâre

Üçüncisi hem anlarun ulusı
‘Azîz ü ekremi yüzi sulusı

Adıyla senge rây ü yüce kadri
Cihânda kimseye yok zulm ü gadri

(220) Bicâna ger anun şehri vü tahtı
Tilingû-rûye’dendür yüce bahtı

Egerçi Rûy’e râyından alûdur
Velî Tirmâlle andan uludur

Toludur mahzeni elmâs-ı tâhir
Zümürüd la’l ü yâkût ü cevâhir

On iki kerre yüz bin ‘askeri var
Önünde cân virici leşkeri var

Velî yüz bin süvârî var zırh-pûş
Anun ‘ışkına câm eyler kamu nûş

²⁵² Büyük bayrağın vasfı

- (225) On iki bin fîli var gark-ı âhen
File binen temâm âhen-ber-âhen
- Otuz bin hâne var sünnî-Müsülmân
Anun milkinde cümle ehl-i îmân
- Mesâcidler vü câmi' hem menâra
Yapubdur milki içinde olara
- Okudur hutbesin şâh-ı cihânun
Bu sîdka olmasun Şâhâ gümânun
- Müsülmân kâdî ile hem subâşî
Komiş dahl itmeye anlara nâşî
- (230) Rûsûm-i şerle hükm eyleyeler
Hakk içre bâtili ketm eyleyeler
- İşit bundan dahî a'lâ vü eltaf
Dîvân'a götüre rahlile Mîshaf
- Yanunda kodurur kim ehl-i îmân
Gelüp tapu ana ide Müsülmân
- [44-a]Özine olmaya anun selâmı
Kelâmu'llâh'a ola ihtirâmı
- Anun milkindedürür kân-ı elmâs
Makâm itmiş velî ol yerde Hannâs
- (235) Düzedüp bir pûtun adını Termâl
Komişlar pür idüp put-hânesin mâl
- Miyân-ı ma'den itmişler makâmın
Murassa' cevherile Kayseri-câmın
- Temâmet kâfir anı ma'bed itmiş
Ki la'nî ana izin Hakk'a yetmiş
- Mu'ayyen bir gün itmişler va'îdi
Ki dînlaerince ideler hacc-ı 'îdi
- Kaçan kim yaklaşa ol rûz-i 'uhde
Yarâkî eyler kamu ol küfr-i 'ahde
- (240) Çıkarup her diyârun ulu pûtın
Yarâg u hayme vü har-gâh u kûtın

Nidâ iseler ol milke temâmet
Ki cem' ola iden Termâl'e niyyet

Beş on bin cem' olur her pûta âdem
Yarâg u ni'met ü hem mâl-i 'âlem

Ururlar günde iki kez nevbetini
Çekerler subhile şâm nikmetini

Kemer tâc u murassa' bilinde hamder
Siyeh taşdan sanasın kara kanber

(245) Murassa' eyleyüp gerdûnda târin
Kumâş-i Çîn'le bâlâ vü zârin

Giderler sûy-i Termâl'e tutup yüz
Her iklîmden bunun gibi niçe yüz

On iki kerre yüz bin leşkerile
Varur Rây anda bir put-i peylerile

Kalan halkun hisâbı bî-münâsib
İdemez hendese ile bin muhâsib

İdüp bir hafta bey ile şirâyı
İderler putla andan mâ-cerâyı

(250) Menâsiklerin idicek ri'âyet
Putı yüzler suyuyla bî-nihâyet

Günehden yıkanı yunup pâk olurlar
O putun kapusunda hâk olurlar

O suyu bahş iderler katre katre
Virür her biri bir altûn fitre

Ki ya'nî hacc idüp zezem alurlar
Günehden pâk olup bî-gam olurlar

Yığılur anda altûn niçe hirmen
Horâsân u 'Irâk u milk-i Ermen

(255) İrişmea ana bunların harâcı
Temâmet il ü şehrûn mâl ü bâcı

Didi şeh put nedür iy merd-i şâdân?
Ki taparlar ana ol kavm-i nâ-dân

Didi iy şehriyârı heft-kışver
Kılıpsın mülk-i İslâm'ı münevver

Putundur aslı bir kara taş
El ayak yüz ü göz ü başla kaş

Yonuben iki sûret eylemişler
Birin Havvâ vü birin Âdem dimişler

(260) Budur huccetleri Hallâk-ı 'alem
Kerâmet virüben yaratdı Âdem

Yaradılmışıdi emr eyledi secde
İdeler gelübeni cümle vecde

Kabûl idendürür mağfûr u makbûl
'Înâd idendürür mel'ûn ü ma'zûl

Çün Âdem fevt olup gitdi aradan
Bize tasvîrin emr itdi Yaradan

Düz idüp secde iderüz hazretine
İrişevüz anunla rahmetine

(265) Budurur cümlesinün i'tikâdı
İderler size hayvânla 'inâdı

Hak'un mahlûkını siz nite yirsiz?
Dönüp makbûl-i Hakk'uz dirsiz

İdersiz nefsünüz çün katl-i nefsi
Gün ola diyesiz vâ nefsi nefsi

Kabâkı Hak yaratdı bizüm için
Yaratmadı biribirümüz için

Öküzi buğdây için virdi çün Hak
İder tahsîl anunla rızk-ı mutlak

(270) Dimedi buğdâyile yiyin öküzi
Nebâtâtile emr eyledi tuzı

Yiyüben secde iderüz hazretine
Ki tâ irgüre bizi rahmetine

Kitâb-ı mürsele ikrâr iderler
Bu ecliçün dönüp inkâr iderler

Eger ölse anlardan birisi
Virürler Bertiyân'a ön 'arûsı

Açuben Bertiyân pâk eyleye yol
Ki kan döküp güneh-kâr olmaya ol

(275) Değül kim işledeler râyegânı
Virürler bir niçe yüz tenge hânı

Tutarlar sivrisinek ölse yâsı
Kalanın buna göre kıl kıyâsı

Sipâhî bir öküzden gayrısını
Ne girse ala hurd ü ayrısını

Er ölse 'avreti anunla bile
Ayağıyla varur yanar dirile

Eger yanmasa görmez er yüzini
Varur bir puta nezr eyler özini

(280) Ölünce kalur ol put-hânedede hûr
İki 'âlemde de mahrûm u makhûr

[44-b] Velâkin şehen-şâh-ı mükerrerem
Hevâsı key latîf ü hûb u hurrem

Ne derletme ne hummâ ne hûd 'illet
Ecelden âdeme diler anda mühlet

Yüz ü yüz elli yaşlu çok be-gâyet
Bulunur her kûy içre bî-nihâyet

Bir ev içinde evlâdile ecdâd
Nihâyetsiz oturmuş cümlesi şâd

(285) Rivâyetdür ki dirler bir kişi var
Yedi yüz yaşlu ağzında dişi var

Anun gibi firâvân anda âdem
Ki tolmuş âdemile cümle 'âlem

'Acâyibler garâyibler bedîhi
Nihâyetsiz eger şehri vü dîhi

Eger takrîr idersem cümle ânı
Mu'attal ola bu kıssa beyânı

Murâd olan **sa'âdetnâme**'dürür
Hümâyûn-baht u müşgîn hâmedürür

(290) İşidicek bunı ol şâh-ı hûbân
Tefekkür eyleyüben oldı hayrân

Sikender-saltanat didi İlâhî
Bulur devlet sana iden penâhı

Müsebbibsin salâh-ı 'âlemiçün
Sebeb kıldun fesâdı âdemiçün

Siyâset saltanat kim işbu âdem
Huzûrile ola 'âlemde hoş-dem

Değer mi kula sultânlık zihî 'âr
Oliser Hazret-i Hak'da dil-fikâr

(295) Rızâ-yı Hak'da olan saltanatdur
Murâd-ı nefisle olan şeytanatdur

Niçe buncılayın hikmet sözünü
Diyüben açdı halkun cân gözünü

Pes andan lutf-ı şeh ol hâk-i râha
İrüp kadrin irürdi evc-i mâha

Anı makbûl idüben hıdmetine
İrişdürdi cihânun hürmetine

O dergâh-ı mu'allâda olup kul
Şehen-şeh meclisine virdi ol yol

(300) Sorup bağışladı ana diyârın
'İmâret eyledi vîrâne dârın

Münevver eyleyüben şem'ini anun
Müzeyyen eyledi cem'ini anun

Temâmet ehli vü şehri olup şâd
Şehün lutfi ile oldılar âbâd

GÜFTÂR-I ENDER-İ ‘URSÎ İBRÂHÎM PÂŞÂ²⁵³

Gel iy gülzâr-ı ‘adlün ‘andelîbi
Şehen-şâh bâğınun mürğ-ı garîbi

Cihânı gör nice dâru’l-emândur
‘Adâlet emniyyet hakkâ hemândur

(305) Nice olmasun bugün vîrân ‘âlem?
‘Îmâret birle pür-ma’mûr âdem

Döneliden berû bu çerh-ı gerdûn
Bu ‘adli görmedi dâna eger dûn

Refâhiyyet bulup devrû zemâne
İrişdi bu cihân emn ü emâne

Görürsün kim vezîrûdür hümâyûn
Cihân buldı anunla baht-ı meymûn

Ri’âyet eyleyüp dem-sâz idindi
Dem-i Mahmûd ile Ayâz idindi

(310) Anuniçün serây emr itdi sultân
Yapalar kasr u tâk u köşk ü eyvân

Bulurlar bir makâm-ı hoş-hevâyı
Güşâde hûb key hurrem-fezâyı

Ururlar anda bir şâhâne bünyâd
İderler az zemân içinde âbâd

Çü tekmîl oldı kasr u tâk u eyvân
Vezîrûn ‘ursı için oldı fermân

Müheyyâ ideler âyîn-i ‘ursı
Mükemmel dâhi techîz-i ‘arûsı

(315) Dahî cem’ ola ‘ursa halk-ı ‘âlem
Ne denlü varsa hükminde âdem

Hünerdür hem-kemâlât ehli kârın
Gelüp ‘arz eyleye koyup kemârın

Bulalar şehriyârın feyz u cûdın
‘Adem eyleyüben zillet-vücûdın

²⁵³ Ursa İbrahim Paşa hakkında söz

Bu vechile oluben hükm-i hâkân
Taleb olundı şehri ile dihkân

Yidi İklîm temâmet oldı hâzır
Vezîr-i a'zam'un 'Ursı'na nâzır

(320) Varidi bir kazâ-yı hurrem-âbâd
Kim Atmeydânı dinürdi ana âd

Ki Kostantîn'ün ol eyvâniymiş
Temâmet milk-i Rûm'un hânı imiş

'Acâyibler garâyibler var anda
Nazîri yok dahî işbu cihânda

Binâ eyleyübeni anda 'Ursı
Salâ-yı 'Urs iderler tâ bağırısı

Sirâce sâye-bân ü çet ü hargâh
Kurulup oldı bir hâkânî dergâh

(325) Müzeyyen eylediler ol makâmı
Müzehheb akmışe gerdîni câmı

İdüp meclisler itdiler miyânın
Ki diller idemez vasf u beyânın

Murassa' tahtlar u zer-keş sitâre
Yüzer yüzer konuldu her kitâre

İdüp her taht önüni hırmen-gül
Surâhîler pür oldı cümle bâ-mül

Perî-peyker melek-manzarlar elde
Tutubeni tururlar sağ u solda

[45-a] Havâle bu makâma bir mekânı
Bulurlar kim ola ol la'l-i kânı

(331) Vezîrler şâh' için bir köşk-i rûşen
Öni meydân u sahn girdi gülşen

Müzehheb lâceverd-âyîn-i pür-kâr
Olur kâh-ı cinân andan dil-fikâr

Kuruldu Şâh' için taht-ı Süleymân
Müheyyâ hıdmetiçün hûr u gilmân

Müretteb eyleyüben resm ü âyîn
Müzeyyen kıldılar bezmin serâyın

(335) Varup ‘arz itdiler şâh-ı cihân’e
Mutî’ u bende emrine zemâne

Hemân-dem çekdürür şeh düldülini
Gelenle hem-dem ide bülbülünü

Süvâr olubeni Şâh-ı dil-âvîz
Piyâde-pîş-i rû-yi hâkân u per-verîz

Gelüp ol köşk-i ‘âlîde oturdu
Hicâb u perde ol gün götürdi

Sebîl itdi cihâna nûr-ı tâbın
Görüp gün hâke saldı nâr-ı tâbın

(340) Salâ olundu bezme hâss u ‘âme
Yidi gün yidi gice nûş-i câme

Makâm u hürmetinde cümle a’yân
Oturdu ‘îş u şâdına bâr-gân

Mugannîler idüp yer pür-nevâlar
Nevâdan oldu başlar pür-hevâlar

Sadâ-yı çeng ü kânûnile ‘âlem
Tatubeni nişâta irdi âdem

Kudûm-i şâh ile olmışdı meydân
Bihîşt-i ‘Adn ü gılmânile vildân

(345) Sımât-u lokmanı medh itse olmaz
Muhîtun makarr u vasfı dile gelmez

Nefâyis cümle şeker-perveridi
Mübahhar kısk ü ‘ûd ü ‘anberidi

Tabak altun gümüş sînî içinde
Külâh-ı Kâbilî çîmî içinde

Önine korlaridi her gedânun
Yiyüp şükrin ider idi Hudâ’nun

Ra’iyyetçün gezen sâ’il kapular
Şeker halvâsına kılmaz tapular

(350) Su yirine şeker şerbetlerin nûş
İdüben vakti oldu cümle nüm hûş

Oturmuş şâh-ı devrân şevketile
Ger ü ferr u cemâl ü devletile

Süvâr olmuş önünde yüz melek-hû
Mukâbil bunlara yüz de perî-rû

Melekler cümle ahdar-pûş dîbâ
Perîler la'l-reng ü rû-yi zîbâ

Siyeh tâkıyye kamûsınun semûrî
Başında yakmış od'a nâr u nûrî

(355) Şeh önünde safâyile iki saf
Tururlar deste çevgâne urup keş

Tılâ çevgânları cümle murassa'
Cevâhir birle itmişler mülemma'

Salarlar kûp-i zerrîn der-miyâne
Ola mâlik baş altın germiyâne

Gül-âb u müşg ü 'anber-i pür-miyânı
Mu'attar kıla döndükçe cihânı

Gidüp çevgânla cevân iderler
Arada tûbâ ser-gerdân iderler

(360) Hilâl öykünmez çevgânlarına
Güneş tûb olamaz meydânlarına

Ki her birisidür bir serv-i ser-keş
Urarlar 'âlemün kalbine âteş

Günü yakdı oda yüzleri tâbı
Sofiler zühdi vâ'izler kitâbı

Kamu terk eyleyüp meydâna geldi
Başı tûb eyleyüp çevgâna geldi

Melekler gâh ururlar geh perîler
Gehî kerrûblar geh enverîler

(365) Gehî şarkî olurlar gâh garbî
İdüben hem-diger âşûb u harbî

O gün 'ışk ehlinün mi'râcıyidi
Se'âdet başlarınınun tâcıyidi

Cemâl-i şâhileyidi cünlesi şâd
Safâ vü 'işret ü tena''umla âbâd

Biraz kim oynadılar tûp u çevgân
Koyup lu'bu iderler 'azm-i meydân

Kabak atmak tîr-endâz at çatmak
Dahî at ayağınınun na'lin atmak

(370) Giyüp na'leyn ayağ üzre tururken
Bu değül kim eyerde otururken

Çeperken medh-i şâhı câna idüp kût
Ayağ üstünde yarmak hatt-ı yâkût

Melekler ya perîler şâh önünde
Yedi gün necm ü ahter mâh önünde

Silâh-şôrî vü bâzî-lu'b-i meydân
Şîr-i şemşîr ü gürz ü rimh u çevgân

Nihînî nârı yakdı kâr-ı âteş
'Urûc itdi nücûma odhümâ-veş

(375) Behâr ezhârı gibi verd ü lâle
Çiçekler oldı baş üzre havâle

Gören sanur emîr-i 'âşıkândur
Ve yâhûd pür-diraht ergavândur

Diraht üzre açılıp oldı gül-nâr
Şerârın yire saçdı hem-çü ezhâr

Revân oldı güneş teg rîsmâne
Nücûm-efşân idüben âsmâne

[45-b]Taleb-i hasmâne kılıp cân-bâzı
İp üzre oynadı bin dürlü bâzı

(380) Olup bahrî uzun deryâya saldı
Şerârile deniz ka'rına taldı

Yidi kez muttasıl kılmadı ârâm
Çıkuben Şâh önünde kıldı ikrâm

Hüner ehli ne denlü var nişâtı
O meydân içre bast itdi bisâtı

Kemâlin ‘arz idüben buldı teşrîf
Zer-i vehmiyân ü hıl’at aldı teklîf

Konuldu yüze dek öndil nasîbi
Gulâmun hûbı vü tîzün hasîbi

(385) Ser-â-serden irince tâ be-sehâb
Virildi son gelene kûze’-i âb

Çü tekmîl itdiler âyîn-i ‘ursı
Ziyâfet şartı birle Şâm u Fûrs’i

Bitürdi şeh-süvâr oldı perîler
Değül Mirrîh temâmet Müşterî’ler

Uruldu nevbet kûs-i ‘arûsı
Sadâsı tutdı garb u şark u Rûs’ı

Cihânı rûşen itdi nûr-ı cennet
Süvâr oldı Burâk’a hûr-ı cennet

(390) Perîler ön yürüdi sonra gılmân
Gören ider zihî zennet zi-vildân

‘Akîbince yürüdi bunların hûr
Cihânı kıldılar gün gibi pür-nûr

Hevâ enfâsın itdiler mu’anber
Dimâğı misk ü ‘ûdile mu’anber

Güneş yakdı od’a nûrın hasedden
Piyâde oldı inüben esedden

Bularun âbı ayağına nûrın
Nisâr itdi Görüp Firdevs hûrın

(395) ‘Arûsın âstânun cümle menzil
İdünüben cihâz olundu mahmil

Çekildi yüz kıtâr eşter müzeyyen
Yüki üstünde cümle’nün mu’ayyen

Çekildi yüz kıtâr sîne ‘arûsî
Bisât u bâliş ü ferş ü gûsî

Yine hem on kıtâr a'lâ sencûrî
Ki kokmadı anı cennetde hûrî

Kıtâr iki katerîr bâr-ı tâhir
Zerînidi murassa' bâ-cevâhir

(400) İki eşter çeker taht-ı revânı
Kurulmuş üzerinde sâye-bânı

Giyürmişler cibînliktahta zer-keş
Firâr itmiş içinde serv-i ser-keş

İki yüz duhter-i nâzik-miyânlar
Münevver çehreler ebrû-kemânlar

Tutarlar elde cümle micmer-i zer
Ururlar âteşe 'ûdile 'anber

Havâlîsinde ol taht-ı revânun
Ki enfâsı ola 'anber hevânun

(405) Revân-ı taht revân önünce üç nakl
Ki idemez diller anun vafîmı nakl

Süreyyâ'ya irürmüş şem'i başı
Cevâhirle mülemma' nakş-ı kâşi

Behârün cümle ezhârî gülile
Turunc u nâr u engûrî mülile

Müheyyâ her diraht ü hâletünde
Kusûrî yok birinün âletünde

Bu ta'zîmile oluben revâne
Giderler âstân-ı kâm-râne

(410) Çün irdi makarrlarına mâh-ı 'âlem
Süvâr oldu hemân-dem Şâh-ı 'âlem

Revân oldu serây-ı taht-gâha
İrürdi lutfi halkı 'izz ü câha

Giyürür hil'at o şir şikâra
Virüben anı der-sûy-i nigâra

Önünce 'izzetile cümle a'yân
Serâyına iledürler bâr-ı kân

Buluben cân ü dil maksûdına râh
Kırân itdi şerefde Zühre bâ-câh

(415) Yidi gün oturuben sürdi ‘işret
Sükûnet bulmağičün nâr-ı hasret

Dahî efzûn idüp ‘ışk nârı sûzın
Çıkup dergâh-ı şâha tutdı yüzün

Gelüben pâ-yi bûs-i şâha irdi
Nevâziş buluben hıdmetde turdı

REFTEN-İ İBRÂHİM PÂŞÂ BE-MISR²⁵⁴

Gel iy sâkî yürüt câm-ı girânı
Bula ‘ahdinde ‘âlem şâd-mânı

Şerâb-ı ‘adlünü kıl ‘âleme ‘âm
Kim ide ehl-i zulmün rûzını şâm?

(420) Yürüsin gün gibi devründe câmı
Tavâf itsün vezîrün Mısır u Şâm’ı

Sadef-i batnî gibi cümle dür olsun
‘Adâlet emniyet birle pür olsun

Vezîr-i a’zamun ‘ursını sultân
İdenden sonra kıldı ana fermân

Varuben milk-i şâhı ide teftîş
Ra’iyyet râhatiçün kıla endîş

[46-a]Çü ruhsat buldı ol mâh-ı dil-firûz
Şeb-i Şâm’ı güneş gibi ide rûz

(425) Revân oldı öpüp tahtun ayâğını
Münevver kıldı nûrı Hak çerâğını

Haleb şehrini evvel ol mükerrem
‘Adâlet şem’i birle kıldı hurrem

Nidâ itdürdi cümle hâss u ‘âma
Temâmet gele dergâha selâma

İde her kişi ol hâlin hikâyet
Ki nâ-ma’lûm ola cevr ü şikâyet

²⁵⁴ İbrahim Paşa’nın Mısır’a gitmesi

Sürüp dergâha geldi cümle ‘âlem
Haleb nâhiyyesi’nde olan âdem

(430) Kılurlar kâdî hakkında şehâdet
Tarîk-ı Hak’dadur ehl-i se’âdet

Emîr-i sancakdan dâhi şâkir
Olur Ehl-i Haleb hayrile zâkir

Velî nâyibden itdiler şikâyet
Fesâd u rişvetinden çok hikâyet

İşidicek hemân emr itdi dâra
Safâ irişdi ol şehri ü diyâra

Revân oldu bes andan sûy-i Şâm’a
Mukayyed olamayipen ‘îş-i câma

(435) Varup ol milki dâhi kıldı gül-şen
‘Adâlet nûriyla dâhi rûşen

Revân oldu pes andan sûy-i Mısır’a
Olup me’mûr hükm-i şâh-ı ‘asra

Varuben Mısır’ı gördi ol diger-gûn
İki sâlâr elinden milk-i bî-rûn

Diyâr-ı Mısır’a cümle hâkim anlar
İcâzet virmeyinca tâ kim anlar

İçilmez Mısır içinde şerbetî âb
Uyınmaz râhatile nevbetî hâb

(440) Bu vechile göricek ol diyârı
Didi kim Mısır’un olmuş kâr-ı zârı

İki kible değül bir dînde âyîn
Ne hûd bir ilde olur üç selâtîn

Dilersen halkun ola kâm-kârı
Gerek bir ola milkün şehri-yârı

Ne milke iki ulu dil bula yol
Harâb olur bihişt olsa dahî ol

Tokuz dervîş kilîmine kanâ’at
İdüp yaturlar altında ferâgat

(445) İki sultâna bir iklîm olur teng
Yürüyüp birbiriyle idiser ceng

Cihânun zabtın idenler dimişler
Tevârihler yazup kaydın yimişler

Kılıçdur zabt iden işbu cihânı
Siyâset birledür emn ü emânı

Bu dünyânun misâli oldu 'avret
Gerek erde salâbet birle gayret

Siyâsetdür ki zabt ider buları
Ve illâ başa takarlar yuları

(450) Kimi görseler olurlar tufeylî
İdüben cân u dilden ana meylî

Cihân ahvâli dâhi hem-çünândur
Kılıçsız zabt olunması gümândur

Bunu fikr eyleyüp kalbinde ol şîr
İder def'-i belâya re'y ü tedbîr

Buları hüsn-i re'y ü lutfla kayd
İdüp kıldı ikisini dahî sayd

Mu'âvin olubeni çerh-ı gaddâr
İkisini dahî eyledi ber-dâr

(455) Emîn eyledi Mısr'ı fitnelerden
Dil ü cân içre mahfî kînelerden

Süleymân şâh-ı devrânun ilinde
Sikender-kadr Âsaf-re'y elinde

Buluben ehl-i Mısr emn ü emânı
Necâta irdi pîrile cevânı

Mutî' olup temâmet şehriyâre
Se'âdet irdi ol şehir ü diyâre

Vezi'r-i a'zam ol şiddet-şîn-i rûz
İdüben kıldı ol halkı dil-firûz

(460) Dönüben tutdı yine râh-ı Rûm'ı
İdüp tâvûsa me'vâ câ-yı bûmı

İder ta'zîmini sultân-ı bâr-gân
Varuben karşıladı cümle erkân

Ziyâfet şartın idüben ke-mâ-hî
İderdiler güneş burcına mâhî

Se'âdet âftâbını çü gördi
Önünde taht-gâhınun yüz urdı

Münevver eyledi mâhını hûrşîd
Mükedder kıldı bed-hâhını Cemşîd

(465) Süleymân hıdmetini hüdhüp bâ-ihlâs
İriceğüz olur hem-çü hassu'l-hâs

MATLA'-I DÂSTÂN²⁵⁵

Gel iy bâğ-ı se'âdet 'andelîbi
Bu bustânun bugün mürğ-ı garîbi

[46-b] Dilün zıkr itsün esmâ-i Vedûd'ı
Ciğer yanup idersün 'Arş'a dûdı

Eger yakmasa 'ûdı nâr-ı micmer
Dimâğı idemez bû-yi mu'anber

Çü nevrûz eyledi yine işâret
Çiçekler gelüben kıldı beşâret

(470) Cihâna lutfi Hak'un 'âm oliser
Yine mahlûk-ı Hakk bâ-kâm oliser

Değülsin lâleden kim el ala câm
Çıkar gitsün gönülden fikr-i nâ-kâm

Düriş sa'y it ki tâ feth ide Fettâh
Süleymân ismin itmiş fethe miftâh

Felekden gerçi a'lâ taht-gâhı
İder mûrı nevâziş gâh kâhı

Anun redd itmeyüp mihmân cûdın
Çekirge budın u mûrun vücûdın

(475) Kabûl idüp eli üzre götürür
Sa'âdet mesnedine anı yitürür

²⁵⁵ Destana giriş / başlayış

Koşunsun dâhi hıdmet kapusunda
Sa'âdetnâme'yile tapusunda

Kitâbun ger-çi tolu 'ayb u noksân
Şeh-i sâhib-kırân pür-lut u ihsân

Hak'un fazlı vü hem lutf-ı şehen-şâh
Vireler cân u dil maksûdına râh

GÜFTÂR-I CENG-İ SÜLEYMÂN HÂN BÂ-KRÂL-I ENGÜRÛS-I BÎ-ÎMÂN²⁵⁶

Çü nevrüz ile 'âlem oldu pîrûz
Kamu eşyâya irdi lem'a'-i sûz

Taleb kıldı yine 'ışk ehli yârın
Fidâ eyleyüben her kâr u bârın

(480) Gülistân toldı yine lâneyile
Pür oldu bâğ u sahrâ lâleyile

Yine hâkân-ı 'âlem 'azm-i gül-şen
İdüp aldı ele pür-câm-ı rûşen

Cihâna kıldı yine lutfını 'âm
Kim ide ehl-i küfrün subhını şâm

Gazâyıçün sipâhı itdi âgâh
Belgrât'dan ulag irişdi nâ-gâh

Didi iy âftâb-ı heft-kışver
Cihânı nûr-ı 'adlün kıldı enver

(485) Frengile krâl-ı Engürûs'un
Kızıl Elmâ vü Pâpâ milk-i Rûs'un

Tutuben birbiriyle istikâmet
Liton'a cem' oluyor bî-nihâyet

Krâl'ın var İki yüz bin cebe-pûş
Belinde tîg u gürz ü nîze ber-dûş

Kalanınun beyânı 'akla sığmaz
Hisâbı hendeseyile nakle sığmaz

Tüfeng ü tûpî efrencile Rûs'un
Pür oldu kûh u deşti Engürûs'un

²⁵⁶ İmansız Engür Kralına Süleyman han'ın cenk sözleri

- (490) Temâmet kâfir idüp ittifâkı
Aradan götürüp buğz u nifâkı
- Yürüyüp cümle âheng eyleyeler
Bir elden şâhile ceng eyleyeler
- Hemân-dem şâh-ı a'zam Hân Süleymân
Vezîr-i a'zâmı'na kıldı fermân
- Didi iy Âsaf-bâb-ı se'âdet
Sipeh-sâlâr-ı meydân-ı şecâ'at
- Yürü feth eyle ebvâb-ı hazâyin
Düzüp rezm-i krâla resm ü âyin
- (495) Taleb kılma sipâhı bî-nihâyet
İki yüz bin ola çoğ olsa gâyet
- Kifâyetdür sipâhı Rûmili'nün
K'olupdur bî-rûy anlar 'Alî'nün
- İki yüz bin süvârile Sikender
İdüpdür şâhı Dârâ'yı mükedder
- Çerî çokluğunun yok i'tibârı
Gerekdür yek-cihet Şâh'un süvârı
- Güzîn it İki yüz bin merd-i şimşîr
Ki zôr-pençede ola her biri şîr
- (500) Kim ola kâfirün yüzine yiri
İde gürz ü teberle dâr-gîri
- Usan olma becid tut itme ihmâl
Freng tahtın itmekliğe pâ-mâl
- Vezîr işidicek Şâh'un yasâğın
Kuşandı biline hıdmet kuşâğın
- İki yüz bin süvâr-ı şîr-i garrân
Temâmet gark-ı âhen tîg-ı bürrân
- Dil-âverler pehl-vânlar hâss-erenler
Nevâ-yı-kûsla rakkâs-erenler
- (505) Kadem-pes komayup pîş turıcılar
Yürüyüp düşmene darb urıcılar

Cerâhatden ki olalar pâre pâre
Girenleri ol dem şirb ü hâre

Rezmde Rüstem ü heybetde Behrâm
Kamu sâhib-kırâna bende vü râm

Dahî nîk-ejdehâ-yı ra'd-âheng
Deminden od'a yanup hâk olur seng

Yıkar darbı birinün kûh-ı Kâf'ı
'Adû cânına cümle nâr-ı câfi

(510) Sûvâra cümlesi bâlâ-yı gerdûn
Krâl'un bahtını kılmağičün dûn

Olunur fermân-ı şeh bin pâre küşte
Geçüp deryâ-yı Tuna sûy-i deşt'e

Tuna Sâde Tırnava sularına
Olalar gîri şâhun yollarına

Müheyâyâ oldı bin kadırga kâyık
Süvâr eyledi Yüz bin mer-dekâyık

[47-a]Pür oldı cümlesi bâ-tîg u cevşen
Siper bayrak 'alemler bâğ u gül-şen

(515) Revân eyledi bunları selâmet
Giderler yelken açuben temâmet

Vezîr-i a'zam İbrâhim-Âsaf
İki yüz bin süvâra bağladup saf

Gelüp şâh eyleyende kaddini dâl
İdüben 'arz ider sultâna ahvâl

İşidüp Hân-ı 'âlem Şeh Süleymân
Otâk çıksun diyüben kıldı fermân

Sirâca Rûm İlin kıldı ihâta
Görüben gâziler irdi nişâta

(520) Pür oldı sâye-bân ü çetr ü har-gâh
Uruldu kûs-i sultânî seher-gâh

Freng-istân tolar savt-i dümân
Kilîdler kapusın Deyr ü Kumân

Tulû' itdi seher çün şâh-âver
Süvâr oldı iki yüz bin dil-âver

Giyüp pûlâd-ı Çînî at u âdem
Şu'â'ından münevver oldı 'âlem

Çü per-vâz itdi sancâk-ı Süleymân
Mu'allâ vü mücellâ bân-ı Nu'mân

(525) Münevver oldı nûrınun ferinden
Başındaki âftâbun pertevinden

Güneş mahv olubeni kaldı bî-nûr
Yüzini gird-i râh-ı şâhile pûr

Münevver olmağičün âftâbı
Yüzine hâkden idindi nikâbı

Der-i dergâh-ı şehden tâ be-har-gâh
Turur saf saf 'âlimân-ı şehen-şâh

Temâmet tâc-ı zer ber-ser murassa'
Dür ü yâkût ü elmâs mülemma'

(530) Cevâhirlü kemer-beste miyâne
Komişlar cânla baş der-miyâne

Ser-â-serler semûredür per olmuş
Şehe çâker cihâna server olmuş

Kim şimşîr-bend itmiş kemerler
Dil-âverler degül ola kim erler

Horâsân u 'Irâk'un mâl ü bâcı
İrişmez birine 'âlem harâcı

Süvâr olmuşdı hem-çün elli bin er
Şehen-şâh-ı cihâna cümle çâker

(535) On iki bin piyâde yeniçeri
Cilâ vü şehde cümlesi İç eri

Tüfek elinde vü dûşında harbe
Peleng ü bîrdürür rûz-i harbe

Sipâh önünde sedd ü kaldırımlar
'Adû cânına uran yıldırımlar

Felek ra'dı bulardan oldu hâmûş
Cihânun şîr-i garrânı dahî mûş

Kamusı hıdmet-i sultâna râgıb
Hisâr u kal'alar fethine râgıb

(540) Dil-âverler temâmet alperenler
Süleymân şâh önünde cân virenler

İki fil üstüne çetr-i hümâyûn
Kuruldu taht-ı zer bağlandı gül-gûn

İki yüz hâdim ü mihr ü perfler
Havâlî üstüne tahtun micmerîler

Yakarlar 'anber ü miskile 'ûdî
Duhânî-reng çerhı kıldı dûdî

Bu ta'zîmile Âyîn-i Süleymân
Turur heybet ü salâbetle bâr-gân

(545) Vezîr-i a'zam ol erkân-i devlet
Ferîdûn-menzilet Çemşîd-rif'at

Girüben mîr öper sultân önünde
Şeh-i devrân Süleymân Hân önünde

Didi iy âftâb-ı heft-kışver
Tulû' it kim cihân ola münevver

Selâtîn-i cihân der-bâb-ı eyvân
Turupdur kapuda Behrâm ü Keyvân

Süvâr ol kim cihân toldı sipâhun
Olupdur hâfız-ı 'âlem-penâhun

(550) İşidüp şeh Süleymân-ı cihân-bahş
Süvâr olmağîçün emr eyledi rahş

Önine çekdiler bir hınk-i şeb-reng
Ki çerhun yidi meydânı ana teng

Sabâ-veş 'azm-i sahrâ-yı seher-hîz
İderse gerdene irmeye Şeb-dîz

Mısır sultânı tutup dizginini
Düzer kesrî semendi düzgünini

Süvâr oldu güneş ebr-i siyâha
Safâ irdi rikâbından sipâha

(555) Piyâde hıdmet iden hânlaridi
Önünce yüriyen sultânlar idi

Otâğası hümâyidi hümâyûn
Nehâr-ı sa'd idi vü vakt-i meymûn

Tulû' itdi se'âdet matla'ından
Cihânun lutf ü 'adli menba'ından

Münevver kıldı nûrî şark u garb'ı
Diyâr-ı küfre saldı darb ü harbı

Yürüdi çünkü şeh İskender-âyîn
Felek gizledi gökde şems ü âyın

[47-b] Görüben şevket-i sâhib-kırânı
Toza gark oluben ister emânı

(560) Yedi bin çavuş altûn şemşîrile
Koşunlar bağladı kerr ü ferile

Zemîn toldı temâmet tîg u cevşen
Siperden kûh u sahrâ oldu gül-şen

Semend ayağı zahmından kemâhî
Felek ra'di-veş inler kâv-i mâhî

Yürür bu heybet ile şâh-ı İslâm
Krâl-ı Engürûs'e oldu i'lâm

(565) Ki gelür leşkerile Şâh-ı devrân
Diyâr u deyrüni kılmağa vîrân

HABER-DÂR-I ŞODEN-İ KRÂL-I ENGÜRÛS EZ-ÂMEDEN-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN²⁵⁷

İşidüben krâl-ı küfr-esâsî
Divân-ı hâss idüp cem' itdi nâsı

Taleb kıldı Freng'ün bânlarını
Ledûçe Rûs ilinün hânlarını

²⁵⁷ Engüz Kralının Sultan Süleyman han'ın gelmesinden haberdar olması

Beşâretler kılıp didi se'âdet
İrişdi yine 'Îsâ'dan hidâyet

Taleb kılduğunuz bend ü bağile
Gelür uş kendüsi öz ayağıle

(570) Varup karşulayalum âşkâre
Ne yerde tûş olalum âşkâre

İle koymamağa âheng idelüm
Yürüyüp Tuna üzre ceng idelüm

Nedürür maslahat kim yüz tuta baht
Ki düşmenden alına tâcile taht

Senündür didiler bu işlere tedbîr
Mutî'undur eger bernâ vü ger pîr

Bugün başundadur tâc-ı se'âdet
Mürîdünüz getürmişüz irâdet

(575) Nasârâ kavminün sensin ümîdi
Diyâr-ı küfrün olmışsın kilîdi

Ne yolu gösterürsen varıcıyuz
Ne yerde emr idersen turıcıyuz

Temâmet kendi milkündür diyârun
Ne yüzden dilersen it şikârun

Krâl eydür ki budur re'y ü tedbîr
Dökevüz dâne dâmenle tahcîr

Eger görmese dâne dâma gelmez
Kesilmeyince bîz endâma gelmez

(580) Gelüp Sâve Trova suları'nı
Giçicenüz kesevüz yollarını

Bilürüm gâret ü nehbile mağrûr
Oliser at u âdem 'âciz ü hûr

Pes andan yürüevüz şevketile
Uravuz tığı Türk'e satvetile

Tokuz yüz bin akıncıyı temâmet
Aluben virevüz milke istikâmet

Krâl'un re'y ü tedbîrine bânlar
Ayağ üzre turup baş açdı cânlar

(585) Görüben işbu re'yi cümle rûşen
Koyup câmı temâmet giydi cevşen

Bir ay mikdârı idüp yoklamalar
Biri birisine konuklamalar

Sipâh u leşker işi yitdi başa
Pes andan kıldılar niyyet savaşa

Çıkup Şehr-i Buton'dan şâd u hurrem
Yürürler 'âlemi kılmağa derhem

Top altında revân on bin 'arâba
Cihân milkini virmeğe harâba

(590) Otuz bin kâfiridi tüfek-endâz
Hatâ itmezler yeri bî-der-endâz

Yürüdi leşker-i Efrenc ü Rûs'a
Pür idüp deşt ü kûh-i Engürûs'e

Mohâç adlu gelüben bir ovada
Oturup nûş iderler câm-ı bâde

Ki gele şâh ile anda ceng ideler
Zemîni hûnla gül-reng ideler

**YEL-İ SÂHTEN BER-BÂLÂ-YI KEŞTÎ-HÂ VÜ
GÜZEŞTEN-İ EZ ÂB-I SÂVE**

Bu yana Şeh Süleymân-ı felek-râm
Revân olmuşdı kim kılmazdı ârâm

(595) Cihânı tutmuşıdi savt-i kûsi
Harâb itmeğe milk-i Engürûs'i

İki menzili bir idüp şitâbân
Giderdi kat' idüp kûh u beyâbân

Sâva suyına ki irdi şâh-ı Kisri
Kayıklar üstine bağlatdı cisri

İki zencîrle şâh-ı mükerrerem
Düzetdürdi bir ulu köpri hurrem

Geçüben leşkerile ol cihângîr
Torâva Suyu'na dek kıldı tahcîr

(600) Hisâr u kal'aların şâh-ı devrân
Aluben cümlesini kıldı vîrân

FETH-İ HİSÂR-I PETERVADİN Ü HİSÂR-I LÛK²⁵⁸

İki kal'a varidi kakı güm-râh
Yakîn birbirine olmuşdı hem-râh

[48-a]Bülend ü üstüvâr biri be-gâyet
Ki diller idemez vasfin rivâyet

Sikender seddi gibi saht-esâsı
Örülmiş kûh u seng üzre binâsı

Tuna'dan nûş idüben her devâbı
Külâh itmiş ikisi de sehâbı

(605) Bulutda ra'd-vâr ider garnebiş
Ura yakar eger berk itse cünbüş

Döğerler kulesinde nevbetini
Cihân milkine salmış heybetini

Ana bünyâd idenler komış adın
Biri Lûk birisine Petervadin

Nazar kıldı olara şeh irakdan
Mukâbil gözgerdi karşırakdan,

Göriccek anları sultân-ı devrân
Vezîr-i a'zamı'na kıldı fermân

(610) Varuben anları bâ-darb-ı şemşîr
İkisini dahî feth ide ol şîr

Vezîr-i a'zam ol şîr-i yegâne
Olur Yüz bin süvâr ile revâne

Hisâr-ı Petervadin'i çü Hayder
Varur feth ide ol hem-çü Hayber

²⁵⁸ Pedervadin Hisarının ve Hisarlığın Fethi

Kuşadı leşkerile ol hisârı
Temâmet gird idüp ol kûh-sârı

Düzüp sedd bağladılar kaldırımlar
Ki ref' ola hisârı yıldırımlar

(615) Çeküben kurdılar tôplar hirâsân
Ki olur derhem sadâsından Horâsân

Der-endâz eyleyübeni kıyâsın
Yıkarlar bile burcile esâsın

Pes andan şîr-vâr âheng iderler
Hisârile yürüyüp ceng iderler

On altı gün oluben ceng-i gâyet
Şehîd oldu sipâhî bî-nihâyet

Ki tâ feth itdi anı şîr-i garrân
Gazâ eyledi girüp ana merdân

(620) Ganîmet eyleyüp mâl ü menâlin
Esîr eylediler ehl ü 'ayâlin

Göçüben Petervadin'den ol ejder
Lük üstüne varur ol hem-çü Hayder

Hisâr itdi anı da şevketile
Ker ü ferr ü celâl ü heybetile

Hisâr'un Kâfir'i çün gördi hâli
İderler cem' olup fikr ü me'âli

Krâl'ı gördiler feryâda irmez
Yürüyüp şevketile dâda irmez

(625) Didiler niçe yâd idevüz adın?
Yeter bize nasîhat Petervadin

Neyiçün kıruluben hâk olavuz?
Krâl-ı şûm içün nâ-pâk olavuz

Katî' oluben olalum şehe râm
Olinca Petervadin gibi bed-nâm

Yüz urup cümlesi fermân-ber oldu
Dil ü cânile Şâh'a çâker oldu

Emân isteyüben ol şîr-i nerden
Emîn oldı kamu havf ü hatardan

(630) Gelüben şâha kıldılar beşâret
Ne buyurdı k'ideler yine 'imâret

Beşâret kılına mâl ü hazîne
Virür bakmayıpen çoğ u azına

Mutî'-i şâh olup Lûk buldı iylik
Adını anun Şâh ilk²⁵⁹

Dönüben leşkerile ol dil-âver
İrişmişdi âstân-ı şâha çâker

Çü gördi setrini şîr-i cihângîr
Felek şîrîn ider şîrâne tahcîr

(635) Yanına aldı solın şâh sağa
Eliyle başına sokdı otağa

Hümâ-yi per ü bâli lutf-ı şâhî
Müzeyyen kıldı Pervîn fark-ı mâhı

Revân oldı pes andan mâh u hûrşîd
Gazâ-yı ekberîçün şâh-ı Çemşîd

Kavî idüp rikâbı der-genî süst
Krâl üzre yürürler ceng için çüst

Tırâva Suyı'na bağlatdı cisri
Şeh'un ser-leşkeri Fağfûr u Kisri

(640) 'Ubûr eyledi andan leşker-i şâh
Buyurdı kesdiler köprüyi nâ-gâh

Göriccek oldı leşkeri müdâre
Necâta yok dahî tedbîr ü çâre

Kılıç urmakdan özge haylîye râh
Komayup bağladı cümlesini Şâh

Zihî fikr ü zihî re'y ü zi-tedbîr
Hak'un ilhâmıdurur emr-i takdîr

²⁵⁹ Mısra'in vezni noksandır.

Yürüdi Şeh Süleymân-ı cihân-bahş
Tutup râh-ı Mohaç'ı rûz u şeb rahş

- (645) Sürüben irdi bir gün ol diyâra
Demirden tağa vü od'dan bihâra

**RE'Y-ZEDEN-İ KRÂL-I BED-FE'ÂL BE-CENG-İ
SULTÂN SÜLEYMÂN GÂZÎ²⁶⁰**

Meger birgün krâl-ı Engürûs'un
Freng'ün bânları hem milk-i Rûs'un

Oturup nûş iderken câm-ı enver
Haber düşdi kim irdi şâh-ı kişver

- [48-b] Krâlnun katına cem' oldı bânlar
Leh ü Çeh milkine tahtına hânlar

Didiler maslat nedür n'idelüm?
Ne vechile yürüyüp ceng idelüm?

- (650) Ne yüzden düzelüm meydân-ı rezmi?
Kim itsün önce ol meydâna 'azmi?

Krâl eydür ki ön meydân benümdür
Bugün ceng itmeğe cevlân benümdür

Düzedün siz turubeni koşunlar
Bozam ben yürüyübeni koşunlar

Elüme gürz olup geh tîg-ı bürrân
İdeyüm başları meydânda perrân

Susamışdur şu bir nice kana bu cân
İçem ger hûn olursa bahr-i Yûnân

- (655) Bana kalbiyile kon Türk Hânı'n
Virem yâhûd alam başile cânın

Yürüyüp cümlesini hâk ideyüm
Bu yeryüzin olardan pâk ideyüm

Bu gice bilürüm tedbîr idiser
Göçüptâ subha dek şeb-gîr idiser

²⁶⁰ Kötü fiilli kralın Sultan Süleyman Gazi'ye hücum etme düşüncesi

Oliserdür bize yarın ber-â-ber
Komayum Hak 'Îsâ ber-haber-ber

Giceden leşker eyleyün yarâğı
Felek yakınca hâverden çerâğı

(660) Koyıser gelüben yarın Mohâc'a
Kurıser hayme har-gâh u sirâca

Dem-i fırsatdur ol dem ceng idelüm
Konarken yürüyüp âheng idelüm

Oliser at u âdem cümle yorgun
Göz açdırmayuben uralum orgun

Krâlun re'y ü tedbîrine Kâfir
Safâyile iderler hazz-ı vâfir

MESÂFF-GERDEN-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN BÂ-KRÂL²⁶¹

Güneş çün kulle-i Kâf üzre sancak
Döğüp aldı ele tıgın yalınca

(665) Mücellâ bir siper-i altûn yapındı
Nigû-sâr itmeğe küfri depindi

İrişdi magribe dek darb-ı tıgı
Felekde kana gark eyledi mîgı

Bu yana Şeh Süleymân-ı cihân-bahş
Giceden göçüben tâ subha dek rahş

Sürüben irdi sahrâ-yı Mohâc'a
Giyürüben kelegûr başda tâca

İki yüz bin dil-âver-i gark-ı cevşen
Siper nîze çü lâle-zâru gül-şen

(670) Uruluben Süleymânî-zimâma
Cihân Husrevleri geldi selâma

Piyâde yer öperler şâh önünde
Süreyyâ cem'i gibi mâh önünde

Şeh-i devrân idüben istimâlet
Gidüp ref' oldu dillerden melâmet

²⁶¹ (savaşta) Sultan Süleyman Han'ın krala karşı dizilmesi / saf tutması

Bu esnâda irişdi bir dil-âver
Didi iy pâd-şâh-ı heft-kişver

Yürüyüp leşker-i küfr itdi âheng
Konak üstinde şâh ile itmeğe ceng

(675) Hemân-dem şâh-ı a'zam Hân Süleymân
Çeküp aldı ele gürz-i Nerîmân

Yürüdi heybet ile şîr-i nerler
Siper-göğüslüler Hayder-hünerler

Düzüldi meymene çün sedd-i Yûnân
Dahî hem meysere vü sahn-ı meydân

İki yüz burc-i âhen pür melek-var
Koşunlar bağlanur kat kat felek-vâr

Yürür bin darbuzen bâlâ-yı gerdûn
Sipâh-ı küfri kılmağa diger-gûn

(680) Şeh-i sâhib-kırân önünde hem-bâz
Tururdu on iki bin tüfek-endâz

Alaylar bağlayup tertîb-i şâhî
Yürütdi düşmen üstine sipâhı

CENG-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN BÂ-KRÂL-I ENGÜRÛS²⁶²

Bu yana leşker-i küffâr-ı güm-râh
Racîm dîv Hannâs oldu hem-râh

Krâl'a bağladı tîsî şeyâtîn
İki yüz bin süvârî gark-ı eşçîn

Yemîninde Frengistân bânı
Yesârı Rûs u Leh Çeh Milki hânı

(685) Top altında on iki bin 'arâba
Cihân milkini virmeğe harâba

Krâl u bân u hân önünde hem-bâz
Onar bin turmuşidi tüfek-endâz

Bu vehile çü bağlandı krâlun
Siyeh-dil kalbi ol pür-mekr ü âlun

²⁶² Sultan Süleyman'ın Engürüs kralıylasavaşması

Demir tağlar kopup oldu revâne
Sadâsı kûsün irdi âsmâne

Cihânı tutdı zulmet-i dûdla gerd
Yere indi sadâsın mîgile ra'd

(690) İki deryâ yürüdi şevketile
Biribirine darb ü heybetile

Biri deryâ-yı zulmet biri îmân
Birisi ceş-i şeytân birisi Rahmân

Biri mazhar düşüp nûr-ı Cemâl'e
İrişmiş her dü-âlemde kemâle

Birinün mazharı khr-ı Celâlî
Siyeh bahtının irişmiş zevâlî

Birinün sancâğı "Nasrun mine'llâh"²⁶³
Havâle birisine la'netu'llâh

[49-a] Biri gâzî vü makbûl-i der-Hak
Birisi kâfir ü merdûd-ı mutlak

(695) Şehâdet birine tâc-ı se'âdet
Ölüm birisine bâb-ı şakâvet

Biri merhûm u mağfûr-ı mü'ebbed
Biri mahbûs-i mahrûk-ı muhalled

Birininün zebânı zikr ü tevhîd
Dil ü cândan okur tesbîh u temcîd

Salıb ü Sen-cevânî Hak'a he-râh
İdüp olmuş biri müşrik ü güm-râh

(700) Bu vechile iki leşker yürüdi
Cihânı gerdile zulmet bürüdi

Zemîn ü âsmân san birbirine
Tokunuben yine vardı yirine

Cihânı tôplar eyledi hirâsân
Nitekim r'd u brk u ebr-i Nîsân

²⁶³ Saff Sûresi, 13. Âyet-i Kerîme'den..

İki cânibden oldu na'ra-zenler
Ağız açup temâmet darbuzenler

Saçarlar kûy-i âhen leşker üzre
Cehennem âteşi-tekmahşer üzre

(705) Kıyâmet kopdı sandılar gümânsız
Cihânı kaplamışdı od emânsız

Dil-âverler yürürler der-miyâne
El urup kabza-i gürz-i girâne

O cânibden yürüdi dîv-i dâlar
Elinde günder ü dilde sadâlar

Fülârî yürüdi mlk-i Freng'ün
Yemînünden krâl-i hûk-cengün

Yesârından yürür Ferheng-i bûkî
Leh ü Çeh Rûs ilinün Alpuvûkî

(710) İki deryâ kapışdı birbirine
İki âteş ulaşdı birbirine

Kılıç darbın cebeler kıldı 'âtıl
Kınından çıkmayuben oldu gâfil

Yürüyüp ehl-i şirke şîr-i nerler
Ururlar gürz ü nîzenle teberler

Krâl'un varidi bir Kısırî-i nâm
Sipeh-sâlar idüp kılmışdı râm

Havâle itmiş ana elli bin er
Tururdu sancağı önünde ol ner

(715) Sipâhını krâl-ı mest Nestûr
Göricek sandûğını virdi destûr

Sipeh-sâlâra âheng itmek için
Yürüyüp şîrle ceng itmek için

İcâzet birle cenge buldı çün yol
Yürüdi elli bin küffâr ile ol

Sipâh-i çerhanun kalbini sökdi
GetürüpRûm ili üstine dökdi

Şeh-i leşker-i Sultân Süleymân
Vezîr-i a'zamına kıldı fermân

(720) Sipâh-i Rûmili ile şîr-i garrân
Sipeh-sâlâr'a ura tîg-i bürrân

Çü ruhsat buldı ol şîr-i yegâne
Hemân-dem urdı el gürz-i girâne

Yürüdi kâfir üzre Rüstem-âyîn
Bilürdi kâfirün cengi kolayın

Cihânı tutdı şûr âşûbı harbin
İrişdi âsmâna savtı darbın

Pür oldı sahn-ı meydân küştelerden
Akardı hûn-i âdem püştelerden

(725) Tuna'ya irmişidi Nîl'i hûnun
Başını kurtarmağidi meyli dúnun

Dil-âverler elinde baş u cânı
Ururlar kâfire gürz-i girânı

Sipeh-sâlâr-ı Şeh İbrâhim-Âsaf
Alaylar tağdub bozarken saf

Sipeh-sâlârı'na tûş oldı nâ-gâh
Krâlun ol vezîr-i a'zam-ı şâh

Mukâbil oldı hırsa şîr-i garrân
Göricek urdı meydân içre cevân

(730) Yürüyüp târmâr eyledi kalbin
Krâl'un mu'teber Sâsâfi kelbin

Yıkup bir darbla kesdürdi başın
Revân itdi krâlun gözi yaşın

Yürüdüp elli bin şîrân-ı cengî
Krâl üzre sıyup dökdi Freng'i

Krâl u bân önünde tüfek-endâz
Otuz bin turup iderler der-endâz

Krâl-ı bed-fi'âl şûm ü ser-keş
Tüfenge urdurur ol demde âteş

- (735) Cehennem feth olubeni şerârın
 Sanasın saçdı mahşer üzre nârın
 Yakup gâzîleri ol nâr-ı sûzân
 Dönüp olmadılar andan gürîzân
 Göricegiz anı ol küfr-esâsî
 Yürütdi dîv ü şeytân cinnünâsı
 Yemîninden Freng-istân bânı
 Yesârından Leh ü Çeh milki hânı
 Yürüyüp yek-cihet âheng iderler
 Sipâh-ı şâh ile key ceng iderler
- (740) Sipâh-ı şâh'ı meydândan götürüp
 Dökerler sancak üstine getirüp
 Şeh-i leşker-şiken Sultân Süleymân
 Mücâhid fî sebîli'llâh ü Rahmân
- [49-b]Önünde on iki tüfek-endâz
 Tururdu Sedd-i İskender gibi bâz
 İşâret bunlara şâh-ı cihândan
 Olicak kopdı mahşer tâ ki andan
 Cihân tola temâmet ra'dile berk
 Sipâh'ı küfrün oldı âteşe hark
- (745) Hemân-dem Şeh Süleymân-ı cihân-bahş
 Diyüben sürdi düşmen üstine rahş
 Yürüdi bile ol sultânî leşker
 Yedi darbını gürzün başda miğfer
 Karışdı birbirine iki deryâ
 Kıyâmet haşr u neşr oldıydı gûyâ
 Tüfeng ü tûpı ref'eyledi merdân
 Kaçan kim şâh-ı devrân tutdı meydân
 Teber zahmıyla gürzün darbı savtı
 'Azâzîl'e yer açdı havf-ı mevti
- (750) Sadâsından pür oldı şark ile garb
 'Adû cânını yakdı itmeden harb

Yürüyüp gürzile ol şîr-i garrân
Alaylar bozaridi şâh-ı devrân

Cebe cevşen içinde at u âdem
Ölüsünden pür olmuşıdi ‘âlem

Ne Rüstem ne Sikender ne Ferîdûn
Bu cengi görmedi ne çerh-ı gerdûn

Bu deryâ leşkerile ceng ide Şâh
Krâlile mukâbil oldu nâ-gâh

(755) Göricek ol ümîd ehl-i Macâr
Mukâbil oldu şâha çâr u nâ-çâr

Zemîn ü âsmân çerh oldu döndi
Cihân san kim temâmet oda yandı

Müheyyâ oldu erkân-ı ziyâfet
Şeh ider turmadın dâhî izâfet

Değül kim ol ta’âmı yiye insân
Vuhûş u mûr u mâra kıldı ihsân

İdeler tu’me tâ rûz-i kıyâmet
Du’âlar şâha kim ola selâmet

ŞİKEST-İ HÛRDEN-İ KRÂL U HEZÎMET-İ O²⁶⁴

(760) Süleymân-ı cihân ol şâh-ı ferruh
Krâl’ı gördi kim komış ruha ruh

Bozup ferzin bindi sürdi şeh at
Yürüdi kim krâla ura fil-i mât

Ana şeh Bîdak idicek havâle
İki siperde yemişıdi nevâle

Bilür kim şâh önünde olsa mât
Dönüp sûy-i Buton’a didi ol ât

Koyuben leşkerini tutdı râh
Tutar dūnbâlini şâhun sipâh

(765) İrişmeyüp krâla şîr-i garrân
Koyarlar leşkerine tîg-ı bürrân

²⁶⁴ Kralın hezimetini ve yenilgisi

Leh ü Çeh hânları düşdi temâmet
Freng'ün bânları oldı melâmet

O deryâ leşkere kim düşdi sîngûn
Zemîni gâzîler eyledi pür-hûn

İdüben ser-nigûn haç peykerini
Kırarlar bî-nihâyet leşkerini

O cem'iyetden az kâfir tutar râh
Krâl ile oluben dînbâle hem-râh

(770) Olar dâhî irürüp hulkuma rûh
İrişdiler Buton'a cümle mecrûh

Kalanın hâkile yeksân iderler
Kamu küfr ehli'ni tirsân iderler

İderler ordusını nehb ü gâret
Diyârını yıkup yakup hasâret

Konup oturdu anda şâh-ı a'zam
Galatta kulesi-veş evc-i mu'azzam

Buyurdu yapıdılar âdem başından
Suyı kanından ü nakş-ı kaşından

(775) Miyân-ı rezm-gâh idüp kıyâsı
Ururlar üç binâ muhkem-esâsı

Yaparlar hem-çü şeh fermânı üzre
Müzeyyen çehreler erkânı üzre

Kuleler kulesini bî-mehâbâ
Yapup irgürdiler cümle sehâba

Dahî hem dikdiler sancaklarını
Kuleler üstine bayraklarını

Krâl'un yirine Bân'un birine
Leh ü Çeh hânınun dâhî yirine

(780) Nasîhat ola devr itdükçe devrân
Şübhe kılmaya kimse dâhi 'isyân

Pes andan kıldı niyyet şâh-ı lik-bahş
Krâlnun taht-gâhı'na süre rahş

TEMSİL²⁶⁵

Krâlı nefis tut rûhı Süleymân
Kim ol güm-râh budur ehl-i îmân

[50-a] Dilersen râh-ı Hak'da sâbit olmak
Gerek rûhun Süleymânı'na uymak

Yürüyüp feth ide dil kişverini
Kıra nefsün hevâyî leşkerini

(785) Tarîk-i müstakîme ide irşâd
Ki olasın râh-ı Hak'da hurrem ü şâd

Bulasın her dü-'âlemde se'âdet
Şefî'u'l-müznibîn ide şefâ'at

‘AZM-İ SULTÂN SÜLEYMÂN BER-SER-ŞEHR-İ BUDİN²⁶⁶

Felek tâvûsı yine perr ü bâlin
Açup ‘arz eyledi nûrî-cemâlin

Salup deryâya zulmet âhenini
Oda yakdı şebün pîrâhenini

Kılur câm-ı zerîn pür nûr-ı envâr
İder deştile kûhı verd ü ezhâr

(790) Tutar yüz bâr-gâh-ı şehriyâr'e
Ki şâhun hükmi irişe her diyâre

Diyâr-ı küfri cümle mülk-i İslâm
İdüben halk ide Hak'ı i'lâm

Bu niyyet üzre subhun pehl-vânı
Götürdi deştine gürz-i girânı

Gelüben urdı yüz dergâh-ı şâha
Süleymân-satvet ü ‘âlem-penâha

Tulû' eyledi çün hûrşîd-i hâver
Süvâr oldu iki yüz bin dil-âver

(795) Çekerler Şâh için bir hınk-i gül-gûn
Ki çeng-i çerhun andan bağı pür-hûn

²⁶⁵ Misallendirme

²⁶⁶ Sultan Süleyman'ın Budin şehrine azmi

Süvâr oldı celâl ü heybetile
Buton'a yüridi şeh şevketile

Diyâr-ı Engürüs'i nehb ü gâret
Sipâha cümle itdürdi cesâret

Tokuz menzilde İslâm'ın penâhı
Varup kurdi Buton'a bâr-gâhı

Nazar kıldı ana şâh-ı mükerrem
Görür deryâ-sıfat bir şeh-i hurrem

Latf ü hûb ü ra'nâ key hevâsı
Urılmış hikmet üzre anun binâsı

(800) Yapılmış hâneler kat kat münakkaş
Nazar-engîz ü reng-âmîz ü dil-keş

Müzeyyen dil-güşâ vü şûh u a'lâ
Tılâ vü lâceverdile mücellâ

Revân olmuş önünde âb-ı revânlar
Gül-istân bağçeler pür-ergavânlar

Serâyını krâlun şâh-ı devrân
Göricek didi safâcâ-yı hayvân

Olupdur bu makâm-ı hurrem-âbâd
Dil ü cân olur içinde ferah-şâd

(805) Felek tâkı gibi olmuş mu'allâ
Tılâ vü lâceverdile mücellâ

Ruhâm-ı elvân ü reng-âmîz ferşi
Bilûr-ı zer-nazar-engîz 'arşı

Münakkaş lâceverd-âyîn deyr-kâr
Nazar iden olur ana dil-fikâr

Mükerrer tâkı itmiş tâk-ı Kısra
Mürevvec câmile eyvân u kasrâ

Safâlı soffalar kim olmuş âbâd
Nazîrin görmemiş Kâvûs u Şeddâd

(810) Makâm-ı şâh olıcak kasr u eyvân
Sütûhı pâs-bânı oldı Keyvân

Kapuda turdı Behrâm heybet ile
Nerîmân ki celâl ü şevket ile

Akın saldı Diyâr-ı Engürüs'e
Kırâl almaya Efrenc ile Rûsya

Yıkup yakdı temâmet dâr-ı harbi
Pür itdi heybeti şark ile garbi

Serâyını krâlin şâh-ı devrân
Buyurđı k'itmeyeler anı vîrân

(815) Yazup üslûbın anun hâmeyile
Alalar vasfını ger nâmeyile

Yapalar şeh serâyında misâlin
Dahî efzûn idüben her hisâlin

'Acâyibler garâyibler firâvân
Temâşâ kıldı anda şâh-ı devrân

Görür hem ol serây önünde üç şahs
Turupeni ururlar sanasın raks

Krâl-ı mâzî özin heybet ile
İki oğlımı dâhî hey'et ile

(820) Bakardan 'izz ü velât ü menâtı
Düzetdürmiş sanasın dâr-ı hayâtı

Göricek bunları hûrşîd-i tal'at
Sikender-menzilet Cemşîd-rif'at

Bitürdi indürüp şekl-i krâlı
İki oğlı ile ol üç misâli

Alup şeh-i Sitanbul'a temâmet
Nişân olmağa tâ rûz-i kıyâmet

Yitürüp çün dükâlar ola ta'rîh
Krâl-ı Engürüs'e zecr ü tevbîh

(825) Tevârihlere ser-nâme ideler
Süleymân Şâh'ı Şeh-nâme ideler

Nazîri gelmedi devr-i kamerde
Şecâ'at saltanat fazl u hünerde

[50-b]Gazâlar kim idüpdür Âl-i ‘Osmân
Unutdurdı temâmet Şeh Süleymân

Olupdur şîr-i Rahmân ol cihângîr
İder burc-i esed şîrini tahcîr

İki hafta oturup nûş-i bâde
İdüp virdi diyâr-ı küfri bâda

(830) Geçüben Tuna’i ol şâh-ı ferruh
Koyup ol milki tutdı tahtına ruh

Belgrâd k’oldı menzil şehriyâr’a
Beşâretler buyurdı her diyâra

Şehün fethi temâmet Şark u Şâm’a
Yazıla nâmı hâssile ‘âma

Beşâret-nâmeler milk-i cihâne
Yazılup oldı etrâfa revâne

Tuna’dan tâ leb-i deryâ-yı ‘Ummân
Müzeyyen oldı hem-çün bâğ-ı Rıdvân

(835) Safâ vü ‘îş ü şâdî cümle millet
İdüp ref’ oldı dilden dürlü ‘illet

Kudûminden şehen-şâh-ı cihânun
Müreffeh oldı ahvâli zemânun

Yüz urup yire heftâd-dü millet
Cenâb-ı Hakk’a iderler şükr ü minnet

Ki devr itdükçe bu çerh-ı kühen-pîr
Süleymân şâh ola şâh-ı cihângîr

Kim ol’dur ehl-i İslâm’un penâhı
Temâmet ‘âlemün sâhib-i külâhı

(840) Hemîşe saltanat birle selâmet
Olup A’râbî eylesün melâmet

BE-EZ-ÂMEDEN-İ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN BE-TAHT-I İSTANBÛL²⁶⁷

Belgrâd'dan göçüben şâh-ı kişver
Cihânı gün gibi kıldı münevver

Yürüdi ferce-i menzil be-menzil
K'irürdi şeh-i Kostantîn'e mahmil

Cihânun halkı istikbâl-i şâha
Semâvâtun nücûmı gibi mâha

Çıkuben kurb-i hâkânîye çün râh
Bulup oldu cemâl-i şeh nazar-gâh

(845) Göricek yüzlerin hâk eylediler
Safâdan sîneler çâk eylediler

Du'â Sîmurg'ı 'Arş'a urdı pervâz
Kabûliyyet bulup şâh ile dem-sâz

Olar kim bula 'ömr-i câvidânı
Tegayyür bulmaya şeh hânedânı

Ola 'adlile 'âlem dâyim-âbâd
Diyâr-ı küfre sala âh u feryâd

Yine taht-ı Süleymâne Süleymân
Geçüp oturdu hem-çün mâh-ı Ken'ân

(850) Cihân cânın idüben şâha teslîm
Yüz urdı ayağına yedi iklîm

Pür oldu heybetiyle rub'-i meskûn
Döker eğri nazarlar eşk-i gül-gûn

Dil ü cân eğledübeni rebâbı
Ciğerden yiyeler yine kebâbı

Sa'âdet saltanat şâha mü'ebbed
Hased dâmında hâsidler muhalled

Olalar zîr-i destün 'âciz ü zâr
Nice kim devr ide bu çerh-ı devvâr

(855) Sipâhun yürüyüben şevketile
Temâmet garb u şarkı heybetile

²⁶⁷ Sultan SüleymanHan'ın tahtı İstanbul'a getirmesi

Alup feth ideler Hind ü Hitâ'yı
Yakalar od'a eshâb-ı hatâyı

Sa'âdetnâme'nündür Şâh-ı aslî
Ola Şâh ile efzûn bâb u faslî

Mezîd oldukça 'ömr-i nev-behârı
Açıla gül-şeninde gül-'izârı

İlâhî müstedâm it devletini
Rebî'-i 'ömrini vü şevketini

(860) Cihâna mâlik olsun hem-çü Cemşîd
Felekde döndükce mâh u hûrşîd

Temmet Fî Mâh-i Recebi'l-mürecceb Fî Sene Erba'un ve Seb'ine ve Elf. 'An yedi ed'afi'l-'ibâd İbrâhîm bin İbrâhîm Rahîme'llâhü lî ve li-vâlideyye ve ahsin ileyhimâ ve ileyhi ve li-cemî'l-mü'minîne ve'l-mü'minât bi-rahmeti-ke Yâ Erhame'r-Râhîmîn.²⁶⁸

²⁶⁸ Şubât 1074 Senesinde Allâhü te'âlânın kullarının en aşağısı İbrâhîm oğlu İbrâhîm'in eliyle tamamlandı. Allâhü te'âlâ bana, anneme ve babama rahmet etsin ve merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allâh'im, bu ikisi hakkında ve bütün mü'min erkekler ve mü'mine hânımlar hakkında en güzel karşılıklar ve bol bol mükâfâtlar versin.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada 16.yy'da yaşayan Kütahyalı şair, muhaddis ve müfessirlerden, asıl adı Abdurrahman Çelebi olan Firâkî'nin, “*Sa'âdet-name*” adlı eserinin metni ve incelenmesi ele alınmıştır.

Çalışmamızın *Birinci Bölümü*’nde Firâkî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri; *İkinci Bölümü*’nde Firâkî'nin şiirlerinin şekil özelliklerinin incelenmesi; *Üçüncü Bölümü*’nde “*Sa'âdet-nâme*”deki şiirlerin muhtevâ olarak incelenmesi; *Sonuç Bölümü*’nde eser hakkında kanaat ve değerlendirmemiz; *Metin Bölümü*’nde “*Sa'âdet-nâme*”nin çevirisi; *Kaynakça Bölümü*’nde de kullandığımız kaynakların isimlerini ele aldık.

Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bilgileri şu şekilde ortaya koymak mümkündür:

Firâkî 16. yy Kütahyalı bir şairidir. Öncelikle 16. Yüzyılın genel özelliklerini ve 16. yüzyıldaki Türk edebiyatının ve Kütahya'nın durumu hakkında bazı konulara değindik. Siyasi ve edebi durum şu şekilde karşımıza çıktı:

XVI. yüzyıl Osmanlı Devletinin yükseldiği bir yüzyıl olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti hem siyasi hem de askeri alanda büyük başarılar imza atmıştır. Sultan Bayezîd kardeşi Sultan Cem'in isyanı ile uğramış; bu, devrin en ses getiren siyasi olaylarından birini teşkil etmiştir. 1505 yılında kıyâmet-i suğra denilen büyük zelzelede İstanbul adeta yerle bir olunca İstanbul'a on binlerce usta ve işçi getirterek iki üç yılda şehri tekrar eski haline getirmiştir.

II. Bâyezid zamanında, Osmanlı İmparatorluğu Memlûklülere karşı mağlubiyetlere uğrayan ve bilhassa Safevi devletinin kudretli kurucusu Şah İsmail'in Anadolu hatta Rumeli'deki dini siyasi propagandalarıyla büyük bir tehlikeye maruz kalmıştır.

I. Selim'in idârî ve askerî dehâsı sayesinde Safevî tehlikesini kesin suretle ortadan kaldırmağa muvaffak olduğu gibi Memlûkler devletini de yok ederek Suriye ve Mısır'ın hakimi oldu. Mercidabık ve Ridâniye savaşlarıyla Memlûklu devleti yıkılmıştır.

1566'da Kanûni, son seferi olan Zigetvar kalesinin kuşatması sırasında ölünce yerine oğlu II. Selim geçti. Bu dönemin en önemli olayı Kıbrıs adasının ele geçirilmesidir. Haçlı ordusu ile yapılan İnebahtı deniz savaşı kaybedilmiştir. Ama Osmanlı donanması gücünü yeniden toparlayarak Fas ve Tunus'u almıştır. Sokullu Mehmed Paşa'nın o dönem için büyük bir proje olan Don Volga kanal projesi gerçekleşmemiştir. Ayrıca XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti Kanûni Sultan Süleyman ile en geniş sınırlara ulaşmış; en yüksek askerî ve ekonomik güce erişmiştir. Bu gelişim, kültür ve sanat alanında da görülmektedir.

Tahttaki padişahlar saraylarını yabancı ilim adamlarına ve sanatkarlara açtıkları gibi yaptıkları seferler sonucunda tanınmış kişileri toplayıp İstanbul'a getirmişlerdir.

Germiyan ve Osmanlının kuruluş ve yükseliş dönelerinde Kütahya, Batı Anadolu'nun ve İç Ege'nin saadet kapısı ve en önemli edebi kültür merkezlerinden biridir. Bu zamana kadar yetiştirdiği seksen dört şâir ve sanatçıyla Osmanlı coğrafyasının altıncı edebi muhit merkezi olan Kütahya, bugün geleneksel değerlerine bağlı önemli şehirlerimizden biridir.

Germiyanogulları'nı Kütahya'nın tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçtiği tarih olan 1428'e kadar I. Yakup Bey, Süleyman Şah ve II. Yakup Bey gibi devlet adamları yönetmiş ve bu devlet adamlarının döneminde Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dâî, Ahmedî ve Şeyhî gibi şâirler verdikleri önemli eserlerle Divan Şiirinin kuruluşuna yardımcı olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde Şehzadeler tahta çıkmadan önce, devlet yönetimini öğrenmek üzere, bazı merkezlere sancak beyi olarak gönderilirdi. Böylelikle şehzadelerin tecrübe sahibi olmaları sağlanırdı. Kütahya, Fatih Sultan Mehmet zamanından 16. asrın sonuna kadar Batı Anadolu sancak merkezlerinden biri olmuş; ve şehzadelerin idari olarak yetişmesine katkı sağlamış önemli şehirlerden biri olarak dikkat çekmektedir.

Kütahya, bu yıllarda Eskişehir, Uşak, Afyon gibi şehirlerin sancak merkezi konumundaydı. Kânunî'nin iki oğlu Şehzâde Bayezit ve Şehzâde Selim, Kütahya'da sancak beyliği yapmıştır.

Kütahya XVI. yy'da bir eğitim ve kültür merkezi olmakla beraber bir şâir yetiştiren bir derya olarak da göze çarpmaktadır. Kütahya siyâsî alanda şehzade yetiştirirken, divan şiirine de yeni şehzadeler katmıştır. Bu bakımdan Kütahya'nın XVI. yy'da hem siyâsî hem askeri hem de edebî açıdan zirve konumda olduğunu anlaşılmaktadır.

Bu ortamın şairi olan Firâkî'nin asıl adı Abdurrahman Çelebi'dir. Firâkî ismi ise mahlasıdır, Firâkî, Kütahya'da doğmuştur. Kaynaklar doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedirler. Ancak, Firâkî'nin vefatının da 1580 yıllarında olduğunu dikkate alırsak ve Sâ'adettâmâ' de konu edindiği olaylar ışığında onun Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566), II Selim (1566-1574) ve III. Murad (1574-1595) döneminin ilk yıllarına yaşamış olduğunu var sayıyoruz.

Yaptığımız çalışmada, Firâkî'nin takribi olarak 80-90 yıllık uzun bir ömür sürdüğünü tahmin etmekteyiz. Firâkî'nin ailesi Acem coğrafyasından gelerek Kütahya'ya yerleşmiş, sûfilerden ve Zeyniyye Tarikati eşrâfından bir şeyh, din âlimi ve klasik bir şairdir. Firâkî, dini ilimler tahsil etmiş Muhaddis ve Müfessir olarak tanınan ve mutasavvıf bir aileden geldiği için o da tahsilini Kütahya'da medresede tamamlamıştır. Kaynakların tümünde kıymetli bir âlim, salihler zümresinden bir zât ve başarılı bir vâiz olarak anlatılan Firâkî'nin vâizlik yönü çoğunlukla övülmüştür. Firâkî'nin vaizliğinin yanında şâirlik yönü de ağır basmaktadır.

Firâkî'nin ölüm tarihi hakkında farklı görüşler mevcuttur. H.988/M.1580 tarihinin ölüm tarihi olduğu kabul edilebilir.

Evliya Çelebi, Firâkî'nin amcasının oğlu olduğunu ve İstanbul'a göç ettiklerinde evlerini Firâkî'ye bıraktıklarını söylemektedir. Evliya Çelebi'nin dedesinin Kara Mehmet Bey'in bugün Kütahya'nın Zeryen Mahallesi'nde bulunan türbesi Kütahya Evliya Çelebi Derneği tarafından restore edilmiş ve hemen yanına "Evliya Çelebi müzesi" yaptırılmış olup kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bu çalışmalar dikkate alındığında Firâkî Abdurrahman Çelebi'nin doğum yerinin de Kütahya'da Zeryen mahallesi'nde bulunduğu anlaşılmaktadır. Hatta halen hizmet vermekte olan Kütahya Adliye binasının güney cephesinde bulunan sokağın Firâkî sokak ismini taşıması da bu kanaatimizi desteklemektedir.

Firâkî'nin eserleri arasında Ahlâk-ı Muhsinî, Kırk Sual, Seg-nâme ve tezkirelerde bulunan şiirlerinin olduğunu ifade ettik.

Firâkî'nin *Sa'âdetnâme* adlı eserinde toplam 29 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin tamamı divân şiiri nazım şekilleri ile yazılmıştır. 29 şiirin içinde 18 mesnevi; 5 kaside ve 6 gazel bulunmaktadır. Firâkî konusu bakımından şiirlerinde nazım türlerinden Tevhid, Na't, Münâcât, ve Medhiye'yi kullanmıştır.

Firâkî eserinde tamamen aruz vezni kullanmıştır. Tüm şiirlerini aruzun kalıplarına oturtmaya çalışmış ama bazı beyitlerde bunu başaramamıştır. Bu aruz hatalarını metin bölümünde dipnotlarda gösterdik.

Eserde, Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün; Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün; Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün; Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün; Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıpları kullanılmıştır.

Firâkî eserin dini mahiyet de taşıması sebebiyle çokça Arapça ve Farsça terkibe başvurmasına karşın söz oyunlarına ve mazmunlara pek yer vermemiştir. Ahengi sağlamak amacıyla kafiye ve redif kullanan şair, yarım, tam ve zengin kafiye örneklerini bizlere sunmuştur.

Firâkî eserinde bazı eski Anadolu Türkçesine ait kelimelere de yer vermiştir. Anlaşıyor ki Firâkî, halkın diline, yerel ağza ve söyleyişlere de yatkındır.

“Sa'âdetnâme” adlı eserin de içerik olarak incelendiğinde, birçok dini motiflerle bezendiğini gördük. Eserde, dinî ve tasavvufî kavramlar ve anlatımlar görülmekte ve bu kavramlara telmihte bulunmaktadır. Ayrıca eserin künyasını de eserimizde verdik. Müstensih İbrahim b. İbrahim ismini de tespit ettik. H. 1074 tarihi bize hem dönem özellikleri hakkında hem de dil özellikleri hakkında geniş bilgiler sundu.

“Sa'âdetnâme” adlı eser bir divan ve mesnevi olarak görülemez. İçerik olarak bakıldığında mesnevi, gazel ve kasidelerin bulunması bu esere divançe dememizi daha doğru kılar düşüncesindeyiz. Konu olarak tarihi olaylardan bahsetmesi manzum tarih olabileceği düşüncesini doğurmaktadır.

Tüm bu tespitler doğrultusunda şimdiye kadar gereken ilgiyi görmediğine inandığımız Firâkî'nin aslında devrin önemli şairlerinden biri olduğuna kanaat getirdik.

Hiç şüphe yok ki Evliya Çelebi kadar önemli bir konumu olan sanatçının gün yüzüne çıkmamış Sa'âdetnâme adlı eserini çalışmak mühim bir çalışma alanıydı. Bu çalışmamızda öncelikle bana sonsuz desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER'e; yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ali ÇELİK'e; Sayın Yrd. Doç. Dr. İsmet ŞANLI'ya ve Sayın Salih ÖZDEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışma ile zengin değerlerimizden birisini daha ortaya çıkardığımızı düşünüyorum. Bu çalışmanın ileride yapılacak yeni çalışmalara, araştırmalara kaynaklık edeceğini düşünüyoruz.

SÖZLÜK

-A-

- âbâd (F.) [آباد] bayındır, mamûr.
 abd (A.) [عبد] 1.kul. 2.köle.
 âbgûn (F.) [آبگون] 1.su rengi. 2.mavi.
 aceb (A.) [عجب] 1.tuhaflık. 2.acaba.
 acem (A.) [عجم] 1.arap olmayan. 2.İranlı, acem.
 adem -i riâyet [عدم رتىءاء] uymama.
 âfitâb (F.) [أفتاب] güneş.
 âftâbe (F.) [أفتابه] ıbrık, su kabı.
 ahzar (A.) [اخضر] yeşil.
 aklâm (A.) [اقلام] 1.kalemler. 2.yazı gereçleri. 3.devlet daireleri.
 âlâyîş (F.) [1 [ألا] شىء .bulaşma. 2.gösteriş.
 alef (A.) [ألف] 1.ot. 2.hayvan yemi.
 a'lem (A.) [اعلم] en iyi bilen.
 a'nî (A.) [اعنى] yani.
 ârâyîş (F.) [1 [أرا] شىء .süs. 2.süslenme.
 a'râz (A.) [اعرضاء] belirtiler.
 arş (A.) [عرش] 1.gök. 2.taht. 3.çardak.
 atâ (A.) [عطاء] bağış, ihsan, bahşiş.
 âyine (F.) [نهىأ] ayna.
 ayş (A.) [عيش] yaşama, keyif alma, gününü gün etme.

-B-

- bağteten (A.) [ة بعت] ansızın, birdenbire.
 bahş (F.) [بخش] bağışlayan
 bârân (F.) [بانار] yağmur.
 bâtil (A.) [باطل] 1.hükümsüz. 2.boş.
 bedr (A.) [بدر] dolunay

behişt (F.) [بهشت] cennet.
 behre (F.) [بهره] nasip.
 belâ (A.) [بلى] evet.
 belî (A.) [ىبل] evet.
 berf (F.) [برف] kar.
 beşâret (A.) [بشارت] müjde.
 bisât (A.) [بساط] yaygı.
 bûy (F.) [ىبو] koku.
 bünyâd (F.) [بنیاد] 1 .temel, kök. 2.yapı, bina.
 bürhân (A.) [برهان] kanıt.

-C-Ç-

câm (F.) [جام] 1 .kadeh. 2.şişe. 3.cam.
 cây (F.) [ىجا] yer.
 cedîd (A.) [دىدج] yeni.
 cefâcû (A.-F.) [جفاجو] üzen, cefa eden.
 cehd (A.) [جهد] çalışma, çabalama.
 cem'an (A.) [جمعا] toplam.
 cenb (A.) [جنب] taraf.
 cenûb (A.) [جنوب] güney.
 cinân (A.) [جنان] 1 .cennetler. 2.bahçeler.
 çun (F.) [چون] 1.gibi. 2.mademki. 3.nasıl. 4.için. 5.çünkü.

-D-

dembedem (F.) [دمبدم] her an.
 demsâz (F.) [دمساز] 1 .yakın arkadaş.2.sırdaş.
 dildâr (F.) [دلدار] gönül tutan, sevgili.
 dil-i efsan : gönül saçan
 dûr (F.) [دور] uzak.
 dûrdest (F.) [ت درودس] irak, çok uzak.

dûzah (F.) [خزود] cehennem.
 dühûr (A.) [هور] 1.devirler. 2.dünyalar.
 dürdâne (A.-F.) [1 [دردانه] inci tanesi. 2.sevgili.
 dürr (A.) [در] inci.

-E-

eflâk (A.) [افلاك] gökler, felekler.
 eknâf (A.) [اكناف] yerler, yöreler, taraflar.
 elest: insanların yaratılışının başlangıcı
 emân (A.) [امان] aman dileme.
 erzel (A.) [لذرا] en rezil, en aşağılık.
 esâmî (A.) [اسامی] isimler.

-F-

fağfur (F.) [فغفور] Çin imparatoru.
 fahr (A.) [فخر] övünç, kıvanç
 fakîh (A.) [فقيه] islam hukukçusu, fakih.
 felek (A.) [1 [فلک] gökyüzü. 2.talih. 3.kader.
 fer'î (A.) [ىفرع] yan dal, tâli, ikincil.
 ferş (A.) [1 [فرش] döşeme. 2.yaygı.
 fûrûmâye (F.) [فرومىام] aşağılı
 fûrûzân (F.) [فرنازو] parlak.

-G-

gark (A.) [1 [غرق] boğulma, suda boğulma. 2.batırma.
 gavvâs (A.) [غواص] dalgıç.
 geh (F.) [گه] kimi zaman, bazı.
 güher (F.) [1 [گهر] elmas. 2.mücevher.
 gülşen (F.) [گلشن] gül bahçesi.
 güzin (F.) [1 [نىگز] seçen. 2.seçilmiş.

-H-İ-

- hâcât (A.) [1 [حاجات .ihtiyaçlar. 2.istekler.
hannan: çok acıyan (Allahın isimlerinden)
hâr (F.) [خار] diken.
hargâh (F.) [خرگاه] otağ.
hevâ (A.) [هوا] istek, nefis isteği.
hırmân (A.) [حرمان] mahrumluk.
hicâb (A.) [1 [حجاب .perde. 2.utanma.
hurûc (A.) [1 [خروج .çıkış. 2.ayaklanma.
hümâyûn (F.) [1 [ونیها .kutlu. 2.padişah ile ilgili.
inâyet (A.) [تی‌عنا] iyilik.

-K-

- ka'r : dip
kasvet (A.) [قسوت] 1.katılık. 2.gönül darlığı.
kâş (F.) [کاش] keşke.
kat'an (A.) [قطعاً] kesinlikle.
katre (A.) [قطره] damla.
kavî (A.) [یقو] güçlü.
kavî (A.) [یوق] güçlü.
kayd (A.) [قيد] 1.bağ. 2.zincir. 3.kayıt.
kevn (A.) [کون] varlık.
kılâ' (A.) [قلاع] kaleler.

-L-M-

- lahm (A.) [لحم] et.
makâmat (A.) [مقامات] makamlar.
memât (A.) [ممات] ölüm.
mennan: çok ihsan eden (Allahın isimleirnden)
merih (A.) [خمیر] Mars.

mevc (A.) [موج] dalga.

mezîd etmek (A.-T.) arttırmak, çoğaltmak.

milk (A.) [ملك] mülk

muanber (A.) [معنبر] hoş kokulu, amberli.

muattar: güzel kokulu

mûr (F.) [مور] karınca.

musavver (A.) [1 [مصور] .resimli. 2.tasvir edilmiş.

mücerred (A.) [1 [مجرد] .bekar. 2.soyut

mükedder (A.) [مكدر] kederli.

münâcat (A.) [مناجات] Tanrı'ya yakarma.

münevver (A.) [1 [منور] .aydınlanmış, parlak. 2.aydın fikirli.

-N-

necm (A.) [نجم] yıldız.

nesem : soluk alıp verme

neşat (A.) [اطنش] sevinç.

nevâ (F.) [نوا] ses.

nigeh (F.) [نگه] bakış.

nihân (F.) [1 [نهان] .gizli. 2.gizlice.

nûş : tatlı

nüh : dokuz

-P-

penah (F.) [پناه] sığınma.

pertev (F.) [پرتو] ışık.

pervaz (F.) [1 [پرواز] .uçma. 2.saçak.

peydâ (F.) [پیدا] ortada, açıkta.

piyâde (F.) [1 [پیاده] .yaya, yürüyen. 2.askerlikte piyade sınıfı. 3.satranç

pür (F.) [پر] dolu.

-R-

râh (F.) [راه] yol.

rahîm (A.) [رحيم] 1 [رحيم].merhametli. 2.merhamet eden Tanrı.

râm (F.) [رام] itaat eden, boyun eğen.

ref' (A.) [رفع] 1 [رفع].kaldırma. 2.giderme. 3.yüceltme.

refik (A.) [رفيق] arkadaş, yoldaş.

rû (F.) [رو] yüz.

rûşen (F.) [روشن] 1 [روشن].aydınlık. 2.açık, aşikar.

-S-

salâbet (A.) [صلابت] sağlamlık.

sâyeban (F.) [بانيسا] 1 [بانيسا].gölgelik. 2.çadır.

sehv (A.) [سهو] yanılğı.

seng (F.) [سنگ] taş.

server (F.) [سرور] önder, lider, baş.

sevâd (A.) [سواد] 1 [سواد].karalık. 2.karalama, yazma

seyyâre (A.) [سياره] gezegen.

sıdk (A.) [صدق] 1 [صدق].doğruluk. 2.kalp temizliğı.

subh (A.) [صباح] sabah.

sûhte (F.) [سوخته] yanık.

sücûd (A.) [سجود] secde etme, yere kapanma.

-Ş-

şâhenşâh (F.) [شاهنشاه] şahlar şahı.

şehr (A.) [شهر] ay.

şem' (A.) [شمع] 1 [شمع].mum. 2.balmumu.

şevket (A.) [شوكت] ululuk

şûm (F.) [شوم] uğursuz, şom.

-T-

tâb (F.) [1 [تاب .güç. 2.sıcaklık. 3.parlaklık. 4.kıvrım. 5.eğen, büken.6.aydınlatan.

tahkik (A.) [تحقيق] araştırma, gerçeği arama.

tal'at (A.) [1 [طلعت .yüz. 2.güzellik.

tarfetülayn (A.) [طرفة العين] göz açıp kapayıncaya dek, bir anda.

tarîk (A.) [1 [قىطر .yol. 2.yöntem. 3.meslek. 4.tarikat.

taşlarından paytak.

temaşagâh (F.) [تماشاگاه] seyir yeri.

-U-V-Z-

ukde (A.) [1 [عقده .düğüm. 2.gönül üzüntüsü. 3.sorun.

urûc (A.) [عروج] yükselme, göklere ağma.

vâsıl (A.) [واصل] ulaşan, kavuşan, gelen.

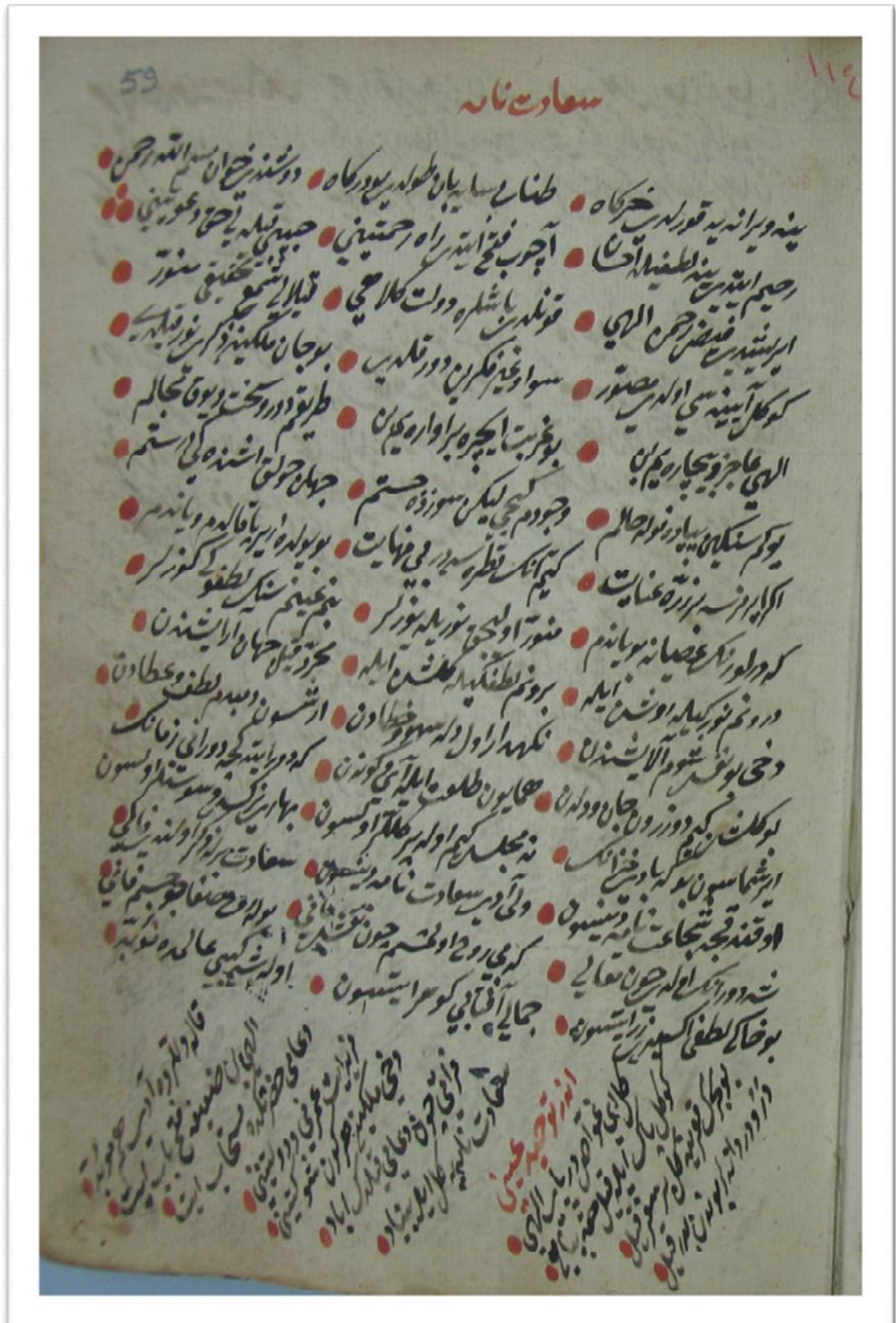
velî (F.) [ولى] ama, fakat.

zemistan (F.) [زمستان] kış.

zîr (F.) [رىز] alt, aşağı.

EKLER

EK 1: Sa'âdetname 59-b (çalışmamızın ilk sayfası)

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ, Namık ,(1982), “**Riyâzü’ş-Şuarâ**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara

AKSOY, Ömer Asım, (1998), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, (1986), Ötüken Yayınları, C.3, İstanbul

CEBECİOĞLU, Ethem,(2005), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul

ÇELİK, Ali, (1995), **İslamın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları**, Beyan Yayınları, İstanbul

_____, (1997), **Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid’at**, Beyan Yayınları, İstanbul

ÇELİK, Ali, (2009), **Halkın Hadis Bilgisi Ahmediyye Örneği**, Emin Yayınları, Bursa

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2001), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi, Ankara

DİLÇİN, Cem, (1997), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara

EKİZ; Osman Nuri, (1984), **Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü**, Zümrüt Yayınları, İstanbul

ERSOY, Ersen, (2004) "**XVI. yy Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya’da Edebi Muhit**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DPÜ, SBE, Kütahya

EVLİYA ÇELEBİ, (haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**, YKY, İstanbul

GİBB, E.J.Wilkinson, (trc. Ali ÇAVUŞOĞLU), (1999), **Osmanlı Şiir Tarihi**,C.II,
Ankara

GÜLER, Kadir, (1998), "**Tezkirelere Göre Germiyan Şuarası**", Doğu Akdeniz
Üniversitesi, Doğu Akdeniz Dergisi, Kıbrıs

_____, (1999), "**XIX. Asır Şairlerinden Kütahyalı Ârifi ve Bilinmeyen
Şiirleri**", Milli Folklor- Uluslararası Halkbilimi Dergisi, Ankara

_____, (1999), **Gaybî Divanı**, Kütahya Belediyesi Yayınları, Kütahya

_____, (2003), **Kütahyalı Gaybî Sun'ullah ve Şiirleri**, Kütahya

_____, (2004), **Kütahya Yazıları**, Kütahya

_____, (2004), **Kütahyalı Arifi Pesendî**, Kütahya

_____, (2009), "**16.YY. Kaynaklarına Göre Germiyan ve Kütahya Şuarası
Üzerine Değerlendirmeler**", DPÜ SBE Dergisi

_____, (2010), **Kütahya Şairleri I**, Kütahya Valiliği Yayınları, 1. Baskı,
Kütahya

_____, (2010), **Germiyanlı Yetimî ve İbretnâmesi-Zeyl-**, Turkish Studies Sayı
5/1

_____, (2010), **Kütahyalı Firâkî ve Bilinmeyen Şiirleri**, Turkish Studies Sayı
5/2

_____, (2011), **Kütahya Güldestesi**, Kütahya Valiliği Yayınları, Kütahya

GÜZEL, Abdurrahman, (2006), **Dînî Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yayınevi, 3.
Baskı, Ankara

İPEKTEN, Haluk, (1999), **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah
Yayınları, 3. Baskı, İstanbul

_____, (vd.), (1998), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**,
Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

- İSEN, Mustafa (vd.), (1999), **Latifi Tezkiresi**, Akçağ Yayınları, Ankara
- _____, (2005), **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, I. Baskı, Ankara
- KARA, Mustafa, (1985), **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul
- KARTAL, Ahmet, (2007), **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, Fuad, (1986), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul
- KURNAZ, Cemal ve ÇELTİK, Halil, (2010), **Dîvân Şiiri Şekil Bilgisi**, H Yayınları, I. Baskı, İstanbul
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1998), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 4. Baskı, Ankara
- MENGİ, Mine, (2000), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınevi, 6. Baskı, Ankara
- _____, (2000a), **Dîvân Şiiri Yazıları**, Akçağ Yayınevi, 1. Baskı, Ankara
- MERMER, Ahmet (vd.), (2006), **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara
- ÖNGÖREN, Reşat, (1971), **Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeynîler**, İnsan Yayınları, İstanbul
- PALA, İskender, (1999), **Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul,
- PEKOLCAY, Necla, (2002), **İslâmî Türk Edebiyatı**, Kitapevi Yayınları, İstanbul
- SÂMÎ, Şemseddin, (1996), **Kâmus-ı Türkî**, Çağ Yayınları, VII. Baskı, İstanbul
- Türk Dil Kurumu, (2005), **İmla Kılavuzu**, Ankara
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (2001), "Bâyezid II", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.2, İstanbul

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (2001a), "Hızır", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (2001b), "İsfendyâr", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (2001c), "Kayıtbay", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Türk Tarihi Kurumu Yayınları,C.2, 7. Baskı, İstanbul

YENİTERZİ, Emine, (1993), **Dîvân Şiirinde Na'atlar**, Türkiye Diyanet Vakfı yayınevi, Ankara

DİZİN

A

- Âdem.....viii, 25, 37, 39, 58, 62, 63, 64, 72, 89,
133, 143, 180, 234, 240, 272, 295, 305
Ahmed.....2, 3, 22, 41, 51, 62, 63, 77, 140, 157,
178, 346
Allah....v, viii, 19, 24, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43,
44, 47, 57, 72, 74, 78, 91, 92, 93, 100, 133,
137, 188, 220, 235
Âsaf [bin Berhîyâ]viii, 46
âşık112, 225
Ayâzviii, 46, 258, 308

B

- Behrâm..viii, 45, 48, 60, 79, 108, 127, 150, 249,
260, 321, 323, 341
Bezm87, 177, 224

C

- Câlînôsviii, 44, 54
Cemâl69, 81, 82, 84, 312, 333

D

- Dâvûd.....32, 138, 148, 282
Dem.....46, 254, 290, 308, 331

E

- Enbiyâ32, 140, 141, 156, 185
Eyyûb32, 59

G

- Gâzî235

H

- Habîb26, 31, 40, 41, 64, 65, 69, 245
Hatm-i Enbiyâ32
Havvâ63, 305
Hayder .viii, 41, 46, 91, 161, 193, 231, 236, 239,
255, 261, 284, 286, 287, 299, 327, 328, 332
Hülâgû109

İ

- İbrâhîm.....ix, 8, 31, 51, 54, 298, 344
İlyâs47, 59, 81
İrem108, 124, 141

K

- Key-kubâd49

L

- Lokmân28, 78, 280

M

- Mâh-ı Ken'ân169
Mahmûd46, 78, 157, 258, 301, 308
Mehdî48, 59, 96, 140
Meryem41, 212, 262
Muhammed ...viii, 26, 41, 42, 44, 48, 50, 65, 66,
106, 120, 127, 128, 129, 193, 236, 249, 262,
265
Mûsâviii, 40, 47, 48, 59, 154, 265
Mustafâ42, 64, 73, 153, 212, 213, 239, 268

N

- Nemrûdviii, 48, 67

O

- Osmân....5, 22, 74, 77, 78, 79, 96, 98, 115, 139,
166, 218, 225, 235, 281, 342

Ö

- Ömer42, 360

P

- Pâdişâh.....64, 89, 91, 92, 120, 227, 298

R

- Rahîm.....30, 31, 55, 184, 238
Rüstemviii, ix, 8, 45, 48, 49, 51, 93, 94, 96, 120,
130, 134, 144, 152, 166, 182, 200, 281, 321,
335, 337

S

- Sâmviii, 45, 48, 78, 200
Sikender/İskenderviii, 44
Sultân....5, 6, 50, 54, 92, 97, 108, 115, 117, 135,
141, 150, 151, 153, 154, 155, 160, 198, 236,
237, 297, 299, 301, 335, 336
Süleymân 1, 5, 22, 32, 51, 54, 74, 77, 79, 86, 87,
88, 97, 98, 109, 138, 140, 148, 164, 165, 186,
191, 196, 197, 198, 199, 220, 222, 223, 224,
225, 233, 240, 247, 259, 260, 262, 263, 265,
269, 273, 277, 281, 282, 309, 317, 318, 320,
321, 322, 323, 326, 330, 331, 332, 335, 336,
337, 339, 341, 342, 343

Ş

Şeddâd.....viii, 46, 88, 231, 251, 340

Y

Yûsuf.....viii, 40, 59, 77, 149, 156, 164, 223

Z

Zekeriyyâ 32, 59